

ACEASTĂ EDIȚIE APARE SUB
SUPRAVEGHEREA AUTORULUI

Coperta și supracoperta : *Cristea Mûler*

ION AGÎRBICEANU

O P E R E 2

SCHIȚE ȘI
POVESTIRI

★★

1 9 6 2

EDITURA PENTRU LITERATURĂ

L. 8920/1962

ПН 4042

MĂRIE

Să vezi numa cum a fost. Că știe Dumnezeu sfântul ce să zici? Poate așa a fost să fie voia lui. Da' n-a fost din neam. Pe asta una pun mîna la inimă și jur. Nevasta, mă-sa, drept c-a murit de mult, da' nu-n boala asta. Avea cu injma, zicea doftorul că i se bate inima. Nu știu cum va fi aceea, dar i-am ținut de tare multe ori lumînarea, pînă ce-a-nchis ochii pentru totdeauna.

Mărie era copilă de șase ani atunci. Și, la îngropare, nu i-a fost milă popii atîta de mine și de cei patru mai mari. Ci, cînd își oprea ochii la Mărie, îi tremura glasul, se-năbușea ș-abia putea să mai cînte.

Că tremura săraca, în plînsul cu sughiț, de sălta cămășuța pe dînsa.

A crescut așa, tăcută, sfioasă, ca un om ce trăiește din mila altora. Vezi că eu nu prea stam pe-acasă, munceam săptămîna întregă, și fata cea mai mare i de-o fire dușmănoasă, parcă nu mi-ar fi copil... Mărie suferea, și nu zicea o vorbă legănată, suferea ca și cînd ar fi muștrat-o mă-sa cea ascunsă-n pămînt. Și se făcea tot mai frumoasă, tot mai bună și mai harnică. Vezi dumneata, pe la noi vin vara domni de departe, din țări străine, și cînd o vedeau pe drum, ori la porțiță, se uitau mirați la ea, apoi priveau unii la alții. Iar cînd era unul singur cel ce trecea pe la noi, nu cu-teza s-o privească mult.

Și așa, din mintea ei, s-a dedat de făcea niște flori ca acelea cu acul, de femeile celea mai avute erau mîndre cu altițele făcute de ea. Făcea bani frumoși, și pot să zic că și pe mine m-a ajutat, mai de multe ori. Și, cum sta cu ziuca de cap singură, a-nvățat de cînta așa cum numa privighetoarea în pădure cîntă.

Cum zisei, pe la noi vin vara domni de departe ; zic că pentru aer, că-i aer bun. Acuma, știe Dumnezeu, de-aceea, ori doară că n-au de lucru, și vreau să le mai treacă vremea.

Așa, acum prin cuptor vor fi doi ani, au venit unii din Țară, între ei unul tinăr, cu păr negru, așa de blînd, de credeai că nu trăiește în lumea asta. Au venit să umble pe dealuri, să beie zăr, așa ca niște oameni ce nu știu greul vieții ăsteia... Da' cel cu părul negru umbla mai mult singur. M-am întîlnit de multe ori cu el, și-mi părea că ochii i-s așa de tulburi cîteodată... Era tinăr, și nu știu de ce-mi părea că mi-e milă de el.

Într-o sară stam la poartă cu doi vecini și mai pufăiam din lulele. Că era senin și o lună, de să nu-nchizi un ochi toată noaptea ! Cu fumul se mai desprindea din colțul gurii și câte-o vorbă.

Mărie torcea în curte și cânta. Pasămite de-aceea grăiam noi atît de rar.

Deodată băgăm de samă că cineva se oprește în mijlocul drumului, cu fața spre curtea noastră, și rămîne așa, înlemnit. Dintîi credeam că-i vrun drumeț și nu știe unde să mîie peste noapte. Și cînd am văzut că nu se mai mișcă din loc, l-am întrebat că încătrău vrea să meargă.

El însă n-a răspuns nimic.

Un vecin îmi șopti să nu mai zic nimic, că-i nebun. El l-a văzut de multe ori cum tot trage la sămne și la linii pe hîrtie. Alții zic că toată noaptea nu doarme, și că acasă la el are tot fel de fel de capete de oameni desemnate pe hîrtie.

Era tinărul cela. Stătu el mult așa, în mijlocul drumului, apoi veni la noi și întrebă cu glas dulce, dulce :

— Cine cîntă, bădicilor ?

Nu puteai să nu-i răspunzi. Să-i fi văzut numa ochii rugători, și trebuia să faci orice-ar fi cerut.

— Fata mea, domnișorule. O cheamă Mărie. Toarce în curte și cîntă, că ce să facă singură ? Îi vine somnul dacă nu cîntă.

Omul meu rămase foarte strîmtorat ; se uita în pămînt și nu știa ce să zică ; ori nu cuteza. De multe ori se părea că vrea să plece, da-și pleca iar capul.

În urmă păru că-și adună toată puterea ce-o avea într-însul :

— Nu s-ar putea să iasă puțin pînă la poartă ?

Am rămas uimit, și mi se-ntărea gîndul că omul acesta într-adevăr e scrîntit binișor. Da', ca să scap mai în grabă de el, am strigat fetei că s-aducă ulciorul cu apă pînă la portiță. Cîntecul amuți și, pîn-ai bate-n palmi, portița se deschise.

Ea dete bună sara, așa sfioasă cum a lăsat-o pe ea Dumnezeu, întinse ulciorul pe la cei ce vreau să beie, își ridică de trei ori pleoapele de pe ochii mari, plini de pace, și privi la străin. El nu era sătos, și fata se închină iar cu noapte bună, da' n-a mai cîntat.

Din sara aceea n-am mai putut scăpa de domnișorul cel cu ochii negri. Tot mereu cu gura pe mine :

— Zău, bade, las' să vin numa de cîteva ori la dumneavoastră, să-ți văd mai bine fata, că vreau să fac un chip care să sămene întru toate cu ea.

Las' că nu-i bine să-ți ieie nimeni chipul, că poți să te usuci și să rămîi și tu chip, da' cine-a mai pomenit așa ceva cum zicea el ? Fata să șadă dinaintea lui, și el să tot însămne pe hîrtie ! Asta nu se poate, și nu cre-deam că fata s-ar învoi.

Nu m-am dat învins pînă ce nu mi-a zis și fata :

— Bine, tată, ce-i într-asta, dacă dumnealui vrea să facă un chip ?

Am stat încă mult în cumpănă, pînă ce nu mi-a spus o babă că se poate face cu trei bobi de linte și cu trei de mazăre să nu se prindă uscăciunea chipului făcut de trupul de pe care-a fost luat.

Atunci i-am zis să vie.

Gîndește-te, a venit, tot la trei zile, patru săptămîni de zile. Și pentru vremea cît ținea fata opăcită de la lucrul ei, a vrut să-i plătească bani. Ferească sfîntul,

ce gânduri avea omul acela ! Cine să se spurce cu bani pentru așa lucru ?

Asta n-ar fi fost nimic, c-a umblat la casa noastră atîta vreme. Da' Mărie, știe Dumnezeu cum, a-nceput să-l iubească pe străinul acela. Era de șasesprezece ani trecută, și ea pîn-atunci n-a vorbit cu nici un ficior pe lume, ci a stat tot așa, singură, a cusut ș-a cîntat. Nici cu tinărul ăsta n-a prea vorbit ; părea că-i taie cineva cuvîntul, nu putea să spuie două-trei. Am fost și eu, mai de multe ori, de față, că zicea el să stau. Bun suflet ! Știi, să nu scoată oamenii vești. Și vedeam așa : cînd el se uita mult la Mărie, ochii ei nu știau încătrău să se uite, sau cînd dînsul lucra mai mult cu capul plecat, atunci ea își descărca toată pacea tulburată, din ochii mari, asupra lui.

Nu mă gîndeam la nimic, că oricine s-ar fi uitat așa la el, cît era de frumos, de blînd și de cuminte.

Da' după ce-a isprăvit, după ce străinii plecară acasă, prin sat începu întîi să se șoptească, apoi să fiarbă că Mărie așa, că Mărie pe dincoala, cu tinărul acela.

Două femei știau mai mult : că s-au și sărutat, mai de multe ori. Eu nu credeam, da' chiar de-ar fi sărutat-o o dată pe Mărie, n-aș afla nici un păcat într-asta, că doar eu am văzut cît au fost de curați amîndoi, mai ales el ; părea că nu mai trăiește pe pămînt.

Asta asculta și nu zicea nimic. Numa nopțile se zvîrcolea în pat, și cînd credea că eu am adormit, gemea înfundat, ca la o nenorocire mare.

Slăbise și vorbea de tot rar. Prin sat îi era greu să mai iasă. Și eu știam că nu-i vinovată, cum nu-i vinovată copilul care sugă țîță, și tot nu-i puteam ajuta.

Într-o dimineață veni la mine, cu pas hotărît :

— Tată dragă, să mă ierți, dar eu nu mai pot sta acasă. Iacă, mă omoară gura lumii. Toți cred că-s, — of, Doamne, Doamne !

Și după ce-și conteni plînsul :

— Mă duc la oraș, slujnică. Acolo voi scăpa odată de gura lor.

Am răsuflat mai ușurat, cînd am văzut că poate să se ușureze și ea.

Un an de zile a mers bine. Avea plătuța ei, mîncare destulă. Se purta curățel îmbrăcată. Și se făcuse așa de frumoasă, de-mi era sfială parcă, unde n-am văzut-o de-un an, să-i zic pe nume.

Da' stăpînii cei dinții, după un an, se mutară din orașul acela, într-alt loc, departe, și Mărie n-a vrut să meargă așa departe. Și-a căutat alt stăpîn. Un domn cu nevastă și cu trei domnișoare mari.

Vedeam eu, acuma, că fata tot slăbește, și-o întrebam, de cîte ori mergeam pe la oraș :

— Cum o mai duci, tu Mărie ?

— Bine, tată, destul de bine, că lucru nu-i prea mult, și am și de mîncare destul. Numa domnișoarele îs rele, îs rele ca veninul ! Să vezi dumneata, că nu mă pot vedea în ochi. Știe Dumnezeu de ce. Ar putea să-mi deie drumul, dacă nu le plac. Cu puterea nu slujește doară nimeni.

A răbdat mult, biata fată ! Că dimineața, pînă se găteau domnișoarele, ea trebuia să steie un ceas pe-afară. N-o sufereau în casă ! Și iarna, cum ieșea îmbrăcată subțire, ca de casă, și sta cîte-un ceas afară, învineța cumu-i pruna, și o dureau dinții de-atîta clănțanit.

În sările de iarnă, nu-i era slobod să mai puie un singur lemn pe foc, în culină, unde durmea, cît ce găta cu

spălatul vaselor. Și de culcat, nu se putea culca de multe ori și pînă la 12, după miezul nopții chiar, că domnii stăteau de petreceri, și rîdeau domnișoarele cu glasuri ascuțite.

Cînd își aducea hăinuțele din gerul de-afară și întra în ele, o prindeau junghiuri adînci.

Și astfel, de la o vreme, am băgat de samă că prinde a tuși. Tușea și se îndoia de piept. Pe mine m-a junghiat atunci ceva nespus de dureros și i-am zis fetei atîta :

— Mărie, mulțamește-te la domnul de slujit și să vii cu mine acasă. Va fi mai bine acolo.

Și dac-am adus-o acasă a mai umblat pe picioare două luni de zile. Apoi a căzut la pat.

Tusa o săca văzînd cu ochii, și se stingea rînd pe rînd toată frumusețea copilei mele, de-mi rămase numa o umbră din ea. Acuma nu mai vorbea nimeni de ea și de tînărul acela.

Răbda ea, biata, da' cîteodată lacrămile porneau să curgă de nu le mai putea opri. Și nu-i mai venea să se uite la cusături, îi era silă de pretine, părea așa de obosită ca și cînd ar fi trăit o sută de ani. Numa rar, rar fața suptă i se lumina ca de-o aducere-aminte, ochii, căzuți în cap, rîdeau parcă, da' numa pe cîteva clipe, apoi iar se tulburau.

O jumătate de an a chinuit tot așa. Ar fi dorit să înlemnească de tot, să nu mai simtă nimic.

Într-o zi capăt veste să merg pîn' la poștă, că mi-a sosit ceva. Era o lădiță de scînduri, bătută bine. În-lăuntru lumina, cu ochii mari, plini de pace, cu obrazii aceia, cu părul acela, fata mea cea sănătoasă de odată, săraca mea Mărie. Cînd a văzut ea chipul, zîmbetul și

căldura care i se arătau mai nainte în ochi, acum i se iviră iarăși, și nu-i mai pieriră de pe față pînă ce închise ochii pentru totdeauna.

Am bătut chipul pe părete, de se putea uita la el, și mai mult ochii nu i s-au luat de-acolo, pînă ce nu i s-au stins de tot, nici lacrimi n-au izvorît mai mult din luminile ce se stingeau.

Dumnezeu să-i deie bine omului aceluia, pe unde va fi, că i-a făcut moartea ușoară ! Am simțit eu că-i om de omenie, de cînd am vorbit mai de-aproape cu el.

Acuma mă duc să mai cumpăr, vezi dumneata, niște jolj, și obrăzar de-acela, și niște lumini. Am plecat de mult de-acasă, că-i departe, dar ajung eu pînă desară îndărăt. Că aș vrea să-i fac o înmormîntare frumoasă. Vezi, că mi-a fost și dragă, ș-acuma o mîncă pămîntul...

PÎRA

Ușa se deschide încet, și cineva dă binețe sfios, abia auzit.

— Da' ce-i, lele, ce vânturi te-abat pe la noi ?

— Rele, părinte, rele ! Să-i spui lui Săndruț să nu mă mai bată, că să nu mă rabde Dumnezeu de nu-i fac una nefăcută !

— Asta să n-o faci ! Niște soți altcum trăbă să se împace. Cum văd eu, și dumneata ești de vină, dacă vorbești astfel. Ești bună de ceartă. Vă sfădiți ?

— Ce să ne sfădim ?! Mă bate, părinte, de mă sluțește ! Mi-i frică să nu capăt o boală. Ș-avem copii ! Ce să ne sfădim ?! Că el te lasă să-i zici o vorbă ? Știe satul cum mă poartă el pe mine, de zece ani de zile !

— De zece sînteți căsătoriți ?

— De zece ! Și ce mai iad ! Așa trăbă să fie în iad, părinte !

— Da' bine, muiere, din ce vă vine nențălegerea ?

Femeia suspină, privește îndurerată și ridică din umeri. E pierită, suptă la obraz ca o bătrînă.

— Din ce ? Din nimica toată ! Zice că-s o sărîntoacă ș-o golană, și mă-njură, de, să-i dai cătran la gură, s-ar aprinde. Eu mă trudesac acasă, ca vai de lume, că nu dă nimic pentru casă, ș-avem patru copii. Și el bate crîșmele și bea cu țigani, că pîn-aici a ajuns. Cînd vine, trăbă să fug la vecini cu copiii. Ia, azi n-am mai dat pe-acasă, de dimineață. Ce trai, părinte, că și cîne să fii !...

Și femeia începe să se șteargă la ochi cu mîneca iiei. E desculță, cu o năframă veche, ieșită, pe cap.

— Auzi dumneata, tot rău ați dus-o ?

— Tot ! La trei săptămîni m-a bătut că nu i-a dat tata un vițel ce i-l făgăduise. Dar, arză-l focul, i-l dădea tata, numai, atunci, avea și el lipsă de bani. Cînd m-a luat, a știut că-s mai săracă decît el. Da' se lăuda că lui nu-i pasă de gura lumii, și tot mă ia. Și, vezi dumneata, m-a luat să-și bată joc de mine ! Că n-am fost de aruncat nici eu. Știu oamenii cum am fost. Puteam să mă mărit și după alții. Da' muma nu și nu, că ea știe ce-i sărăcia, să nu las norocul din mînă ! Să-l fi ars focul de noroc !...

Tare puțin se mai putea vedea din frumusețea de odată a muierei acesteia. Cîteva trăsături și ochii, care acum erau plini de noapte.

— Ai fugit dumneata vrodată de la el ?

— Fugit, da. Trebuia să fug. Să-l vezi dumneata cînd vine beat acasă, ai gîndi că-i nebun, ori cuprins de Ucigă-l-toaca. Zbiară, răstoarnă tot, pînă pune mîna pe-un lemn. Atunci începe să izbească. Te turtește dacă nu fugi, că-i tare cît un bivol. Cîteodată cade în curte, că-i loc țăpiș, și nu se mai poate ridica. Da' răcnește de-acolo de gîndești că-l junghie cineva : «Afară, afară din casă ! Golano ! Ticăloaso, tu !» Și nu adoarme ca alți oameni beți. Am mai văzut eu bețișoi, da' dorm cumu-i tunul. Țsta se zvîrcolește pînă dimineața și nu poate dormi.

Portița curții se izbi tare. Femeia, îngălbinită, începu deodată să tremure.

— Vai, părinte, vine-aici ! Păcatele mele, se vede c-a oblicit unde m-am dus. Totdeauna vine după mine, da' mă ascund oamenii, și nu mă lasă.

— N-ai nici o frică ! Treci aici, și las' să văd și eu ce-i cu omul dumitale.

Femeia trecu grabnic în altă odaie. Afară tot clănțănea zarul la ușă, și nu se deschidea. O înjurătură grozavă, tot afară. Apoi pași grei, izbiți, se aud în tindă. Îi deschid ușa a doua, să vadă încătrău s-o ieie. Un ometeu cît toate zilele, mustăcios, încrunțat la sprîncenele stufoase, mort de beat, întră. Ochii i se-nvîrt cu greu în cap, ca două globurașe de sticlă pline cu apă turbure. Se uită prostit.

— Unde-i, ha ?

— Cine, mă omule ?

— Muierea mea ! A venit aici ! Mi-au spus oamenii că la popă ! Apoi nu-i aici la popa ?

Și el privi și mai prostește, ca o oaie zăpăcită.

— Te-ai prostit rău, frăţioare ! De ce nu laşi Necuratului beutura ? Iacă, te prosteşte de tot.

— Apoi bine, nu eşti dumneata popa ? Popa de la noi ?

— Ba eu, măi creştine.

— Atunci aici trăbă să fie nemernica ! Merge să mă pîrască la popa ! Dar io i-s popa ei !

Şi bufni o altă înjurătură, şi mai straşnică, şi vru să plece s-o caute prin casă. Mă dau în cale-i.

— Şi ce vrei dumneata acum cu dînsa ?

— Să dau numa ochi cu ea, apoi a să vezi dumneata ce vreau ! Că vezi, nu-i destul c-am luat-o săracă-lipită, acum umblă, — umbla-o-ar Sarsailă ! — să mă pîrască la popa. Că de-aia zice că s-a dus la popa.

— Auzi, bade, vezi-ţi de drum, că eşti beat ca un porc ! Pe dumneata te-a pune Scaraoţchi talpa-iadului, dacă mori ! Aşa să ştii, că trăbă să te bată Dumnezeu ! Îţi laşi copiii pe drumuri, îi scoţi din casă în puterea nopţii şi-ţi nenoroceşti muierea. De-aceea ţi-a dat-o Dumnezeu ?

— Vezi că nu mi-a dat-o nime. Eu am luat-o. Şi-mi pare rău, aşa-mi pare de rău, că trăbă să beu, că mă arde durerea. Beu să mor, dacă nu mai pot trăi cu ea.

— Şi de ce nu mai poţi ?

— Ha ?

— De ce să nu poţi trăi cu ea ?

El se clătina să cadă.

— O, Doamne, Doamne ! Mi s-a suit rău la cap ! Da' muierea-i de vină, că muierea-i pielită de drac ! Aşa am apucat din bătrîni zicala.

Omul se clătina pe cele două lăstare, îşi mişcă greu ochii tulburi.

— Da' zici c-aici șade popa ? Ei, da' nu se poate, uite, eu nu-l văd nicăiri. Și popa stă totdeauna la masă și scrie. Așa-i că nu-i aici ?

Văzui că azi nu pot face nici o ispravă cu el. Trecui în odaia vecină și dădui drumul muierei să plece undeva, la vro rudenie, pînă nu-i dau drumul bărbatului. Mă întorsei apoi la rumîn :

— Ai beut mult azi ?

— Beut, și mai beu încă ! Să mă trăznească Dumnezeu de nu mai beu, pînă mă fac troacă de porci !

— Și de ce, măi creștine ?

— Că nu-mi mai place de muiere ! Că mi-a plăcut. Tare mi-a plăcut ! Știe unul Dumnezeu cît ! Da' nu știi ce-a venit peste noi. Vrun farmec ceva. Că deodată am început s-o urăsc. Și de moarte, nu numai așa !

Și cum își întoarse ochii pe fereastră, în uliță, își zări nevasta, ce se oprise să se plîngă la o muiere. Îndată tresări, se îndreptă și deschise grabnic ușa.

— N-a fost la popa ! M-au mințit cîinii ăia. O prind acum ș-o bat de-o ia muma-dracului !

Femeia-l simți și o rupse la fugă fără splină. Bărbatul, în fugă, se prăvăli deodată în mijlocul drumului, lățindu-se în praf. Tîrziu, se ridică și, cîne-cînește, se trase pînă la crîșmă.

L. Șerban

BUNICA IOVA

Pentru dumneaei nu mai are nici un preț viața asta. De privește cu ochii mici, ca două capete galbene de viespe, în lume, vede lumea spălăcită, cum ar fi o măsurică ce-a fost albastră odată dar acum nu mai are nici o culoare. Se și uită dumneaei încruntată la oameni, cu un dispreț rece, ce-l arată câteodată și prin ridicarea buzelor. Trece, în casă, de la vatră pe laviță, apoi merge iar la vatră, fără s-o întrebe cineva ce are. Nici că are dumneaei ceva, numa i se urăște, că n-are nici o treabă. Pe-afară, într-un pui de ger de să-i facă nasul vînat în două clipe, nu cutează să iasă. Mai strînge tăciunii de pe vatră, ia chiar în palmă jarul împrăștiat, fără s-o ardă, și-l aruncă în sobă. Apoi se uită la mîța

ce-și ridică spinarea în semicerc și umblă s-o ajungă cu degetele noduroase, rășchirate.

— Cheeț !

Cînd, pe ușa deschisă, abia se deslușește, în frigul alb ce năvălește în casă, sluga voinică, bunica Iova clatină din cap, să vadă mai bine, și-i face apoi semn să se apropie.

— Dar... ai gătat-o ?

— Nu chiar, bunico, nu chiar. Mai am de făcut trei găurele.

— Apoi, dacă le gați, mi-o aduci mie. Așa-i ?

— Aduc, doar amîndoi am vorbit. Va fi tare frumoasă !

— Noa, vezi ! Cată să fie tare frumoasă.

Sluga își vede de lucru, iar bunica Iova se gîndește la minunea ceea de fluieră, pe care i-a făgăduit-o unui nepoțel, cel mai mic și cel din urmă care mai ținea la bunica. Cei mai răsăriți ascultau și nu prea de dînsa, dar mai ales nu prea stăteau de vorbă cu ea. Cel mai mic s-a supărat chiar acum, și, într-un plîns cu sughițuri, i-a spus mamei că nu se mai culcă în patul bunicii, că bunica-i suflă-n obraz.

Și-i bătrîna, mînca-o-ar pămîntul s-o mănînce, de nu mai știi de multe ori ce s-alegi din vorbele ei. Mai aude și greu, pe lîngă alt năcaz, și are doi obraji mîncați de strîmbuțele și părăiașele bătrîneții, de să fi apucat pe drumurile acelea o furnică, ar fi rătăcit ca printr-un labirint. O bărbișă ascuțită și-o gură curat ca de pungă ce-o desfaci cît țin baierile.

Nepoții îi iau dintr-o alunecare a mînușii creițarul din piețtarul de lînă, la care bunica ține foarte mult. Se gîndește că cine știe ce cuceriri va face cu el. Cînd se

pipăie, începînd să spuie ce le-a cumpăra bunica pe creițar, nu mai e nici creițarul, nici nepotul. Și cînd răsar nepoții prin casă, întrebă de la vatră :

— Mă, care-ați furat creițarul ?

— Eu nu l-am furat !

— Nici eu !

— Eu nici nu l-am văzut !

— Nici eu !

Dacă grijește mai bine de bănuț și le cumpără gogo-roane roșii de zahăr, îi cheamă pe toți în jurul ei și des-face tolcerașul de hîrtie.

— Ție două, ție două, ție...

Dar n-apucă să spuie cît le va da tuturor, și cel mai strengar i-l zmîncește din mîină și fuge afară. Ceilalți — după el. Bătrîna rămîne tare năcăjită, ia lemnul să alunge mîta de pe vatră, dar izbește în gol.

— Cheeț !

Cînd vin nepoții, întristați, în casă, bunica își ridică ochii.

— Ție datu-ți-a ?

— Nu mi-a dat.

— Da' ție ?

— Nici mie.

— Nici ție ?

— Nici mie.

— Toate le-a mîncat el ?

— Toate !

— Spartul, că parcă-i spart, de nu se mai satură ! zice bunica Iova, și se jeluie la noru-sa.

— De, maică, ce să le faci, îs ca dracii...

— Ha ? face bunica, și nu mai zice nimica.

Sara, cînd vine acasă feciorul, tatăl ştrengarilor, se întoarce cu jalba către dînsul.

— Şi care zici că le-a mîncat pe toate ?

— Ioniţă.

— Ioniţă ? Hm !

— El, că parcă-i spart, de nu se mai satură !

Şi iară nu mai zice nimica. Vede dumneaei că Ioniţă-i vinovatul, şi alta ce i-ar mai fi trebuit ?

La culcare-i de multe ori zarvă şi-s plînsese aprinse. Cum sînt mulţi, trebuie să se culce unul şi cu bunica Iova. De dumneaei nu le place la nici unul, că adoarme îndată şi horcăie de gîndeşti că se-neacă. Soarta cade tot pe cel mic, că numai el poate fi convins.

— Cine nu se culcă cu bunica nu creşte mare !

— Pe care n-ascultă, îl duce muma-pădurii !

Cei mai mari se izbesc pe jos şi n-ascultă. Cel mai mic merge sfios lîngă bunica.

Dacă se-ntîmplă şi cu ăsta vreo neînţelegere, bunica se sileşte din răspuţeri să dreagă ce-a stricat, să-l îmbune. Mai cu-o jucărie, mai cu zahăr, dar tot mai mult cu vreun bănuţ.

Cînd se-apropie însă Crăciunul, mai are şi bunica ceva rost la casă. Că ceilalţi ai casei au de lucru. Cine să steie-n toate sările să-i înveţe colinde pe copii ? Bunica Iova, că şi așa n-are cu ce-şi omorî vremea.

Şi mai era ceva. În întunerecul din casă, — numai focul în cuptor, — nepoţii nu o văd pe bunica, ci-i aud glasul tainic, ca şi cînd ar veni de după cuptor.

— Pe mine să mă-nveţi o colindă frumoasă.

— Şi pe mine, bunico.

— Pe mine, ştii, aia cu «doi boieri bogaţi».

— Pe mine aia cu «mielu grasu, mielu frumosu».

Numai cel mic se oprea la aceleași cuvinte :

— Pe mine... pe mine...

— Pe tine te-nvață bunica aia cu «doi oameni bătrâni» !

Bunica știe cuvintele, dar n-o mai ajută glasul să spuie cumu-i legea și melodia. Că începe încet, pe nas, cu gura aproape închisă, de ți se pare că, într-adevăr, glasul vine nu numai de după cuptor, ci și dintr-altă lume, adus de un vînt încet și slab. După ce mîrîie așa, pe nas, mîncînd cuvintele, făcînd să se-audă numai în răstimpuri vreo silabă mai clară, trece la alt colind, cu altă melodie, pe cînd nepoțelul a cărui cîntare s-a gătat rămîne plin de ciudă, gata să plîngă.

— Cum ai zis, bunico, după «doi boieri» ?

— Vezi bine, așa trăbă, «doi boieri» !

— Da' după asta ce vine ?

— «Bogați.» «Doi boieri bogați, Domnului nostru»...

Și bunica trebuie, în urma urmelor, să spuie numai cuvintele, fără cîntec. Numai c-aici se-ncurcă dumneaei, că fără arie nu prea află cuvintele. Astfel, colindă de la-nceput pînă la cuvîntul cu pricina, apoi îl spune tare. E migălos și merge încet, încît ceilalți își pierd răbdarea.

— El știe destul, bunico. Acum, pe mine.

— Pe tine te-nvață bunica.

Al celui mic e colindul cel mai scurt. Bunica i-l colindă dintr-o ruptoare :

Doi oameni bătrâni,
Hai de dați în cîni,
Că de ne-or mușca,
Voi de dracu-ți da.

Cei mai mari rîd de colindul ăsta, dar bunica le spune că-i tare frumos și-l îmbună pe cel mic.

Cu sara de cap, stau în jurul ei, la vatră, și, încetul cu încetul, învață colindele. Numai vorbele de mulțumită le mai trebuie. Aici, bunica Iova știe numai atît :

Dă-mi colăcelu,
Că mă strînge geru.
Dă-mi un covrig,
Că mor de frig.

Dar celor mai mari nu le place. Auziseră ei altfel de mulțumite de la colindători... Cel mai mic, însă, e îndestulit și cearcă să spuie cuvintele :

Dă-mi lăcelu,
Mă cinge gelu...

Dar cînd știu colindele, vine altă greutate. Toți cinci nu pot merge laolaltă, ci doi cu doi.

- Eu mă duc cu Ioniță.
- Și eu mă duc cu Ioniță.
- Ba eu mă duc cu Ioniță.

Toți ar voi să meargă cu Ioniță, că el e cel mai viteaz — nu i-i frică de nici un cîne. Apoi, el știe colindul de nu se-mpiedecă niciodată. Bunica-ncearcă să-i îmbune :

- Că toți nu puteți merge cu Ioniță !
- Că eu mă duc, bunico, cu el !
- Ba eu !

Și cîte doi încep să plîngă deodată. Ioniță, simțindu-și superioritatea, zice dîrz :

- Cu plîngoci nu mă duc la colindat !

Și cîte doi înceată deodată, grăbind să-și ștergă lacrămile. Bunica-i împarte în două, ținînd pe cel mai mic în poală.

— Voi mergeți laolaltă, și dă pe doi la o parte. Și voi laolaltă, și dă de altă parte pe ceilalți doi. Apoi întreabă : Bine va fi așa ? Tu ești cu Ioniță, pentru că Ioniță-i mai mare, și tu mai mic, și te apără de cîni. Tu ești cu Niculae, pentru că tu ești fată, și el e ficior, și te apără de cîni. Bine va fi așa ?

Cei din păreche se uită unul la altul, măsurîndu-se, parcă nu s-ar mai fi văzut.

— Bine, bunică !

Dar în clipa asta începe să țipe cel din poală, care se vede deodată rămas singur, fără soț. Dar bunica Iova îl îmbună :

— Noi mergem amîndoi, taci tu, puiule !

Ziua cea mai neliniștită pentru bunica Iova e însă ajunul Crăciunului.

— Azi-i ajunul lui Crăciun, așa-i, bunico ?

— Așa-i !

— Azi mergem la colindat, așa-i, bunico ?

— Așa-i !

Și sar cu toții de sub țolul cald, pe cînd în ochiul de fereastră abia se crapă de ziuă.

Bîtele li le taie sluga, din grămada de lemne din curte, dar trebuie să răteze bunica la ele, pînă sînt pe-o formă de lungi, ca să-i încete din plîns.

O trag pe bunica Iova de mîncă, în unghere, să facă repetiție, și, cît ce gată, zup, în curte și la portiță, să vadă : nu se mai face sară ?

Mama copiilor are de lucru cu pînea, cu covrigii și colăceii. Cine să grijească de haine mai groase pentru copilașii ce-or porni la colindat ?

Bunica aduce un clichin vechi, mare.

— Care-l vrea pe ăsta ?

Și toți se-ndeașă, împingîndu-se, plîngînd. Dar cel îmbrăcat, cînd vede că nu-și poate mișca mînile, începe el să plîngă în locul celor ce-au rămas despoiați. Atunci bunica e numai gură și numai mîni. Îmbracă pe unul, îl dezbracă și pune haina pe altul, și tot așa, pînă nu mai poate, și iese mama, plină de făină, din cămară.

— Care nu se-mbracă nu merge la colindat !

Atunci tac toți, tăcerea peștelui, stau neclintiți, de-i poate grămădi cu hainele bunica după bunul ei plac. Groși, ca umpluți cu paie, cu traista după cap, cu bîtele în mînă, stau lîngă ușa.

— Încă n-a însărat, bunico ?

— Nu încă.

— Dar însară, așa-i, bunico ?

— Așa.

Și vreunul, ca să vadă, iese afară... Al doilea, după el... Al treilea, tot așa... Al patrulea... Cel mai mic începe să plîngă, că s-au dus la colindat. Bunica iese după ei, și, într-un ajun de Crăciun, îi aduce în casă de treizeci de ori, ca să tacă cel mic.

Cînd mama, colo, dup-amiazi, nu mai poate auzi ușa izbîndu-se, vine și-i spune :

— Să meargă acum ! Niște copii ca ei, ce să mai aștepte ? Pentru ei a sosit Crăciunul.

Și bunica Iova, de voie, de nevoie, trebuie să se înfășoare în cojocel, cu cel mai mic cu tot, și să lunece pînă în vecini, să colinde și neamul ăsta îndărătnic.

Atîta-i slujba bunicii Iova : cînd se-apropie Crăciunul și pînă pleacă nepoții la colindat. Cînd se-ntorc, își spun vitezile părinților, nu bunicii, care rămîne iarăși la vatră, gîndindu-se poate departe, în urmă, la alte vremi, ori poate negîndindu-se la nimic. Dar, de la o vreme, cum băieții n-o mai bagă în samă, ci colindă pe tata și pe mama, bunica își pune mîna în sîn.

— Care colindă și pe bunica, îi dă bunica un creițar!

Și nepoții vin, și cei mai mari încep colindul lor cu «stratul de busuioc», cu «cărarea prin mijloc», cu «leagănul de mătasă».

Dar în leagăn cine șade ?
Șade buna fată dalbă,
Tot șade și chindisește...

Părinții rîd, și bunica le dă bănușul, dar trebuie să mai scoată din fundul pămîntului încă doi, pentru ceilalți.

După asta, bunica Iova are pace pînă la Crăciunul celălalt, de-l va mai ajunge... N-are ce face, n-o întreabă nimeni de nimic, ci trece de la vatră la laviță, și de la laviță la vatră, privind la lumea asta ce-i pare așa de ștearsă, ca o măsurică ce-a fost albastră odată, dar acum nu mai are nici o culoare...

ÎN TRE MIEI

— Da' cu dumneata ce-i ?

— Am venit și io să mă grijăsc. Vezi că frate-meu și muierea frate-meu nu m-au lăsat pînă acum. Zice că popa de-aia-i popă, să vie la om acasă să-l spovedească. Da' io tot am gîndit că, pînă pot, să vin io.

E o femeie scurtă, groasă ; de-abia poate merge pe picioare ; se vede c-o dor picioarele.

— Ești măritată dumneata ?

Muierea privește înainte cu ochii mari, holbați ca la broască. Niște ochi mari ca de buhă. Zice, ridicîndu-și puțin mîna :

— Ba nu sînt ! Că io nu m-am măritat niciodată. Vezi c-am apucat așa, beteagă, din tinerețe. Că frate-meu

se arată el că-i om de omenie, îi place să steie între oameni detreabă, da' nu știe nime ce inimă are. Vezi că el m-a bătut, de mult, de m-a vătămat. De-atunci, iac-așa, fac și eu umbră pământului.

— Stai într-o casă cu el ?

— Ba nu, că pe mine m-a pus într-o colibă deoparte. Zice că bună-s io ș-acolo. Partea mea de avere, dacă nu m-am măritat, i-am dat-o lui. Așa, preț de vro patruzeci de zloți. Acuma, la-nceput, mi-a dat el chită, da' după ce-a văzut că trec ani și nu mai mor, s-a apucat de-i tot mînios pe mine. Dar averea i-a fost bună !

— Bine, muicre, d-apoi umblă de-ți ia partea-napoi, dacă te chinuie. De ce mai stai cu el ?

— Umblă, da' pe un' să umbli ? Că dumneata nici n-ai fost pe unde șădem noi. Acolo sîntem ca-n pustiu. Că-i numa casa noastră și muntele. Nici cu oameni nu prea vorbesc, decît rar. Un' să umbli ?

Glasul i se face tot mai moale, de la o vreme, șoptit. Se așază pe-o treaptă și-și razimă bîta lîngă dînsa. Pe ochii sticliți i se lasă parcă așa ca un vâl subțire, ca de paianjen.

— Acuma, frate-meu închide și oile, și miei cu mine în casă ! Zice că-i rece încă, și afară nu le umblă bine. Acuma, noaptea ar mai merge, da' ziua nici nu cutez să deschid ușa, de miei, c-odată-i scap afară. Ș-apoi, s-auzi atunci pe muierea frate-meu, că i s-aprinde gura ! Mă blastămă ca pe muma-pădurii. Că io dau să prind mielul, da' nu-l pot, și ea încă nu-l poate, că-i betegă, și mielul merge de suge. Și ei mulg oile acum, să facă brînză nouă.

Femeia tace și privește holbat înainte. Apoi gîtul i se încovoiaie, și ochii i se opresc asupra pîntecelui.

— Vezi, că nu pot fugi să-l prind, că-s vătămată. Îs legată, ia vezi, pe-aici, că de nu, m-aș lăți îndată, ca o broască. Nici nu cutez să mă dezleg, numa cînd se rupe vro cîrpă. Că muierea frate-meu nu-mi ajută niciodată să mă leg. Cînd se-ntîmplă să mă vadă așa, dezlegată, își face cruce și zice «Piei, Satano !», ș-acolo mă iartă. Vezi că, să fie cu iertare, io-s stricată rău. Că m-a bătut frate-meu de mai m-a omorît. Și n-a adus nici o babă să mă lege, m-a lăsat așa, în drum, de mi s-a-ntunecat înaintea ochilor.

— Cine ți-e frate ?

— Da' Simion !

— Care Simion ?

— D-apoi știi, rogu-te, ăla care ajută clopotarului să tragă clopotele. C-așa, s-ar băga el între oameni de omenie, da' n-ar fi vrednic să între nici în biserică.

— Unul mare, zdravăn ?

Femeia clătește din cap, năcăjită că n-o înțăleg.

— Știi, ăla care s-a bătut în mijlocul drumului cu a Linii. Zdravăn, da, și tare. Cînd îți pune un pumn, te și deșală. Și-i pizmaș de i se face inima numa cît o nucă. Și pe dumneata ține pizmă. Așa-i el, rău. Acuma, știi cînd ai venit să spovedești pe muierea Pruncului. I-au spus oamenii că ești pe-aici, să te cheme și la Lina, la muierea-sa. Dar el a rîs întîi, așa cum știe el. Că nu rîde ca oamenii, ci numa se strîmbă. După aia s-a mîniat ș-a zis să-i deie pace, că nu-l aduce pe popa acum, adecă pe dumneata. A zis așa : «L-oi aduce eu de altădată, să mai facă o plimbare, că și așa înțepeneste cît tot stă la masă». Și nu te-a chemat. Acuma, dumneata știi cît drum e pînă acolo.

Eram gata să merg la biserică s-o spovedesc. Bătrîna se ridică cu greu și pornește încet, călcînd ca pe spini.

— Ș-acum am plecat de-acasă fără de știrea lor. Că nu le place să merg nicăiri. Zic că scot vorbe rele despre ci. Da' io nu spun, numa ce-i adevărat. Și tot stau să-mi scoată ochii, cînd mă văd că vorbesc cu cineva. Mă fac cățea și spun că nu-s vrednică să mînc chită.

În biserică trec în altar, după carte și patrafir. Muie-rea rămîne în tinda femeilor, vorbind, ca și afară, de frate-său și de muiera frate-său.

După spovedanie, afară, îi dau povețe :

— Vezi dumneata, trăbă să mai rabzi, n-ai ce face. N-a fi nici Simion așa de rău cum îl spui dumneata. Apoi, femeia lui e bolnăvicioasă, și oamenii bolnavi îs răutăcioși de felul lor.

— D-apoi doară rabd destul ! Ca broasca, nu altfel. Da' muiera frate-meu de ce tot zice că nu-s vrednică să mînc chită ? Că lor le-am dat avere, să mă ție. Și nu mă țin nici așa în cinste, că le grijesc vaca. În toată vara stau pe-o coastă, cu vaca lor. Și lapte, mie nu-mi dau nimic. Vezi, nici în biserică nu pot veni, pentru vaca lor. Au trecut doi ani de cînd n-am fost la biserică. Iarna, aș mai putea veni, da' n-am ce-mi lua în picioare și n-am cu ce mă-mbrăca. Haine nu mi-a făcut frate-meu niciodată. Și, vezi, cînd i-am dat averea, și asta am dat-o la-nvoială : precum că el să-mi deie două părechi de opinci în tot anu, cîte zile-oi mai avea. — Bătrîna se oprește și prinde cu mîna dreaptă mîneca stîngă. — Vezi, numa iia asta o am, de dai Doamne. Altele nu. Mi-am făcut legători din ele, cînd s-au rupt. Că-mi trăbă tare multe legători, pe unde-s vătămată.

— De ce te-a bătut Simion ?

— Vezi că io, dintâi, n-am vrut să-i dau partea mea lui, ci la alt frate. Că io-s mai bătrîna ca Simion, și-l știam de mic ce fiere mare are. Dar odată a venit beat, și-atunci m-a nenorocit. A trebuit să i-o dau lui, că să-l fi văzut dumneata numa cum se uita la om, te lua o groază !... Da' încă dacă mai și da cu pumnul ! De-atunci îs la el, și tot așteaptă să mor odată. Ei nu zic, dar eu înțăleg că el, și muierea-sa, și fata lui asta o așteaptă. Înțăleg din cum se uită la mine și zic că nu-s vrednică să mînc chită. Dar acum mi-i frică de una : Cînd oi da să întru în casă, știu că scap un miel să iasă. Și-atunci muierea frate-meu iar mă-njură, și eu știu că iar mă mîniu și mă amărăsc. Și, vezi dumneata, n-aș vrea, mîncă-m-ar pămîntul, să mă păcătuiesc și-acuma, după sfînta grijanie.

— D-apoi bine, și-acum ești cu miei într-o casă ?

— Vezi bine că-s. Dorm acolo, cu ei, mai de douăsprezece săptămîni, de-i o duhoare acolo, de-mi vine cîteodată să amețesc. Și muierea frate-meu nu curăță, nici fată-sa, iar eu nu pot ridica nimic, că-s ruptă rău în bătaie, astupa-m-ar pămîntul să mă astupe !

Și, încet, încet, ca în vis, sprijinită-n cîrje, bătrîna pleacă spre casă, într-o ploaie mărunță, pe care, de bună samă, nici n-o vede, nici n-o simțește. Nu se uită în laturi, deși n-a mai văzut locurile astea, din satul ei, de doi ani de zile. Se gîndește poate cum va face să nu-i scape mielul, cînd va deschide ușa, să nu i se mai deie prilej de amărală.

Și, privind-o, în suflet mi se coboară o durere adîncă pentru sufletul îndobitocit al unui om cum e frate-său Simion.

DOAMNA CATALINA

S-a lăsat negură deasă de pe dealurile împădurite de lângă drum, tot mai în jos, pe vale. De-abia se mai zărește la câțiva pași. Dar caii, înfierbîntați, aleargă, frămîntîndu-se în galop, pe drumul îngust, ca pe-o cale cunoscută. Sania lunecă neted, ca pe luciul apei o barcă ușoară. La cotituri, pe sub colțuri de stîncă îmbrăcate în sloiuri de gheață, cîrmim repede, cît ai clipi.

— Mi-i frică, baciule, c-odată ne vom trezi cu capul în gheață, în fundul văii.

Baciul aruncă ochii la stînga.

— Cînd e atîta nea, să n-ai teamă ! Iată, s-a făcut părete la marginea de jos a drumului. Nu se poate răsturna.

Privim tăcuți înainte, și, în răstimpuri, ne strângem mai bine în bunzile mari, blănite. Baciul își duce mâna la mustățile înghețate, țapene, ce-i cad peste gură.

— E ger, nu glumă ! Iată cum s-au ghemuit mustățile sub nas. Da' fie, că mie-mi place ! Îți pare că-mpungi cu ele.

Și începe să rîdă.

— Avem noroc că-i drumul bun, zic eu. Altfel, cu toată găteala noastră, nu ne-ar merge bine.

Baciul nu răspunde nimic. Cu capul în piept, își umple pipa. Freacă un chibrit și începe să-i clatine flacăra deasupra pipei, ocrotind-o cu căușul pumnului. Negura deasă ne învăluie tot mai tare.

— N-ar fi bine, baciule, s-aprinzi lămpașul de gaz ? De-aici încolo au să vie câteva locuri rele.

— Nu-i de lipsă ! De altfel, iarna nu prea purtăm lămpașe. Luminează neaua destul.

Și iar tace, cu ochii duși pe drum înainte. După un răstimp zice :

— Mă tot gîndesc eu la ceva. Iată, așa drum de sanie a trebuit să fie odată pe-aici, ca acum. Poate și mai bun. Și parc-aș auzi, parc-aș vedea o sanie cu patru cai, cum zboară întîia oară pe drumul ăsta la vale, să nu se mai întoarcă.

— Ce sanie, baciule ?

— Sania cu care-a dus Șaguna pe doamna noastră, pe Catalina Varga. Da-i mult de-atunci, eu să fi fost de patrusprezece ani. Da' drumul de sanie a trebuit să fie tare bun. Altfel nu cred c-ar fi cutezat.

— Ce să cuteze ?

— Să ducă pe Doamna Catalina. Caii, se vede, încă au fost de soi. Nu-i mai țin minte cum au fost. Da' cum

s-a prins un ficior să ție de sanie, n-a făcut nici trei pași ș-a rămas în patru brînci, lățit în zăpadă, ca o broască. Oamenii au rămas înlemniți, și cînd au început să se frămînte și să fiarbă vorbele, sania nu se mai vedea !

Mergem fără zgomot, într-o liniște înghețată parcă. Numai de pe culmile înalte, pe care străjuie brazii întunecați, vine, în răstimpuri, cîte-un freamăt, surd, rece, ca o înfiorare. Și, din cînd în cînd, calul șarg, de la stînga, sforăie pe nări. Frigul mă pătrunde încet, întîi ca o răcoare subțire, apoi ca o răsuflare de gheață. Și mai avem mult pînă acasă.

Baciul pare că-i dus departe cu gîndul. Mă gîndesc că poate la sania aceea cu Catalina. Întru tîrziu își îndesă pipa stinsă în tureacul cizmei și zice :

— Acum e liniște pe-aici. Iacă, nu te-ntîlnești c-un pui de om, tot drumul. Nici urlet de lup, nimic nu s-aude. Dar odată umblau ștafetele, pe drumul ăsta, luni și ani de-a rîndul, de nu mai conteneau.

Îl întreb deodată :

— Cum a fost, baciule, cu Doamna Catalina ceea ?

— Hoho, asta-i poveste lungă. Adecă vorba vine că-i poveste. Da' n-a fost poveste. A fost istorie adevărată. Numa cît eu nu mai țin minte decît puțin din ce a fost odată. Eram tinăr pe-atunci, — să fi avut vro cincisprezece ani.

— Bine, da' tot știi cine-a fost femeia aceea !

— Chiar asta una n-a ști nime să ți-o spuie ! Că ce făcea dînsa știu eu și știu și alții. Da' cine-a fost nu știe nime.

— Și ce făcea Doamna Catalina, pe-aici, prin munți ?

— Ce să facă ? Purta pîra oamenilor cu fiscușu. Da' vezi, ca să-nțălegi asta trăbă să știi alte lucruri, pe care și eu numa din auzite le cunosc. Acuma, trăbă să știi, zice baciul, trăgîndu-și capul în bundă, că rumîinii din părțile astea, buciumanii, nu făceau robotă, ca într-alte părți. Aici n-au fost grofi și baroni. Aici era mai mare fiscușu. Lui trebuia să-i deie buciumanii, pe tot anul, patru funți de aur. Atîta. Și tot așa era cu cărpi-nișenii, și cu abrudștenii. Acuma, de cînd vor fi rămas ei așa, nu se știe. Da', cu vro zece ani înainte de revoluție, așa auzeam pe tata spunînd, că s-au cercat domnii cei mari să ne puie și pe noi la robotă. Ș-atunci, ce-or fi dres ei, ce nu, ne trezim numa-ntr-o zi, — într-o zi de vară, — că pe drumul țării, dinspre Dealu-Mare, vin o grămadă de cătane. Dar ai noștri simțiseră, se vede, înainte. Unu, — îi zicea Manasie Cosma, — cu cîteva zile înainte umblase prin toate satele Buciumului și strînsese vro două sute de oameni. Vin ele cătanele și trec prin Cerbu. Ai noștri îi așteptau în Bucium-sat. Ș-a fost pus Cosma Manasie o prăjină mare, și-n prăjina ceea un ban de trei mariași, în tinea lor. Cică să se oprească, să nu deie mai departe, că va fi rău de cătane. În fruntea lor venea un căpitan, unu Vizner. Dădu poruncă să vie toți bărbații, cu mîna goală, fără arme, că are să le deie porunci de la-mpăratul. Da' Cosma se vede că știa ce-s poruncile alea. Le face sămn din ochi la oameni să steie departe, și el, în mîna cu hîrțiile noastre, cu privilegiile vechi, s-apropie de căpitan. «Noi știm că vreți să ne faceți roboțași. Da' nu veți putea ! Noi avem aici cărți de la craii de demult. Noi la asta nu ne învoim !» Și rămase drept dinaintea lui. Atunci, căpitanul Vizner, spun oamenii, a dat să-i

smulgă hîrțiile din mînă. Da' n-a putut. Și, de ciudă, călare cum era, a-nceput să-i deie cu sabia-n cap, lui Cosma. Dar ăsta i-a prins repede frînele calului, și animalul, rănit de zăbale, s-a ridicat în două picioare. Cine știe ce s-ar fi ales de nu săreau cătanele să-l lege pe Manasie Cosma ! Că era om aspru ăsta ! — Baciul tace, îndurerat la față, căutînd cu ochii ca și cînd ar fi vrut să-l vadă pe Cosma. — Și nu era cine știe ce om, adaogă el. Era uscățiv, tras la față, dar avea niște ochi întunecați, de te sfredeleau pînă-n inimă, cînd se uita la tine ! Strașnici ochi ! Atunci n-avea nici treizeci de ani. Da-n urmă l-am apucat și eu, că umbla în cîrji, la cerșit. Vezi că l-au nenorocit atunci în bătăi, bată-i puterile lui Dumnezeu să-i bată !

Și baciul tace iar, privind aiurit în vale, la stînga. Și cum stam așa, pe gînduri, sania scobîlți deodată sub buza drumului.

— Trage la dreapta, adormitul, fire-ai !... acum era să-ți spun una. Dracu te pune s-adormi !

Sluga zmînci de hățuri, arzînd deodată caii cu biciul, ș-am scăpat teferi.

Ca trezit de izbitura saniei, baciul începe iar :

— Cît ce-au pus mîna pe Cosma, ceilalți — aîta le-a fost. Au rupt-o la fugă. Da' călăreții-i încunjurară grabnic și-i aduseră în sat. I-au încuiat în grajduri, ca pe vite, și le-au pus străji de pază — cîte patru cătane cu puștile pline. Iar domnii, căpitanii, au chemat îndată pe judele satului ș-au poruncit să le deie cinci capete de vită. Ce-a urmat apoi cu oamenii a fost o rușine. Rînd pe rînd îi scoteau din grajduri, și nici unul nu scăpa din cincizeci de bețe pe trupul gol. Lui Manasie Cosma i-au dat o sută-n cap. Da' l-au și mîncat fript.

N-a mai fost bun de nimic, că l-au rupt tot, ș-a trebuit să umble în cârji și să cerșească în toată viața lui. Și i-au rămas copiii și nevasta pe drumuri. Cât gîndești c-a ținut schingiuirea ceea? Cinci zile în capăt! Și în vremea asta cătanele beau și mîncău, iar cei bătuți trebuiau să spuie că se-nvoiesc la robotă de șase săptămîni pe an. La lucru departe, la pădurile fiscușului din Ofenbaia.

Da' pe urma lui Manasie Cosma, cel chilăvit, au luat alții privilegiile celea vechi în mînă, ș-au început să bată drumurile, să scape pe oameni de robota asta nouă. La Bălgrad, la Aiud și-ntr-alte părți au umblat aceștia. Numa cît nu era nimeni să-i asculte. Domnii se-nvîrteau într-un călcîi și-i lăsau pe rumîni să steie năuciți, cu căciulile în mînă, pîna venea vrun pandur și-i dădea afară.

Ci iată că-ntr-o sară, trei bărbați se-ntorc de la Aiud însoțiți de-o femeie, de-o doamnă. S-a legat de ei acolo, n Aiud, și spunea că dînsa are să-i scape pe rumîni de robota asta nouă. Și iacă, oamenii aceia n-au întreat-o «Tu cine ești?», nici nu le-a venit o clipă să se-ndoiască de gîndul ei cel bun. Au adus-o-n sat la dînșii, fără să știe nici cum o cheamă. Se vede că-i fărmeCASE cu privire, că n-avea privire femeiască. Așa ochi nu s-au mai pomenit! Și așa glas, de părea un cîntec, și totuși, cînd îl auzai, nu puteai să zici că ce spune femeia ceea nu-i drept. Astfel, în scurtă vreme, ea a fost stăpîna pe satele astea.

— Da' bine, baciule, îl întreb, nici mai tîrziu n-au știut oamenii de unde-a venit și cine-a fost Catalina ceea?

Baciul clatină din cap, strîngîndu-se mai bine în bundă.

— Niciodată ! Începură unii să bănuiască, la-nceput, că poate să fie vrun şpion îmbrăcat în haine femeieşti. Că ea, vro opt ani, cît a stat în satele noastre, n-a locuit decît singură într-o casă. O chemau oamenii mai avuţi să vie să steie cu ei, dar ea nu voia. Şi mulţi spuneau că, noaptea tîrziu, în casa ei, se vedea lumină mare, ca şi cînd ar fi fost o vîlvătaie de foc, care se-nălţa şi apoi scădea repede, ca şi cînd s-ar fi pus de-asupra aripi mari, întunecate. Era tinără, şi, cît mi-aduc eu aminte, tare frumoasă femeie, da' vorbe femeieşti, de dragoste, din gura ei, n-a auzit nimeni. Şi erau pe-atunci mulţi junişani care-i dădeau tîrcoale, care-ar fi vrut să se prindă-n vorbă cu ea. Da' Doamna Catalina, ca şi cînd n-ar fi fost femeie ! Alte gînduri se vede c-o munceau pe dînsa, şi ochii ei ardeau totdeauna, ca de-un foc ascuns. Şi-mi aduc aminte că era mai mult supărată decît voioasă.

La două-trei luni, cu bani strînşi de pe la oameni, pornea, cu doi-trei rumîni, să cîştige dreptăţile pierdute. Da' de prin Bălgrad ori Aiud, — după ce vorbea pe-aici, ea ştie cu cine, — pe bărbaţi îi trimitea acasă, şi spunea că are să meargă mai departe, poate pînă şi la împăratul. Şi iarăşi, tîrziu, la o lună, două, se întorcea, schimbată tare. Atunci, zile întregi nu vorbea cu nimeni, orice-ai fi întreat-o, ci sta în casă, ori umbra singură prin munţi. Şi părea foarte abătută. Oamenii se gîndeau că, de bună samă, n-a putut isprăvi nimic. Dar erau şi alţii care socoteau că femeia asta poate are drăguţ, pe undeva departe, şi, din cînd în cînd,

trăbă să meargă să-l vadă ; iar alții credeau că poate are copii, și dorul lor o duce Dumnezeu știe pe unde.

În zilele dintîi după întoarcere, părea că nu se mai gîndește deloc la nedreptățile ce i s-au făcut poporului, și greu de tot putea vrui om să-i amintească de vechea ei datorință, ce de bunăvoie și-o luase pe cap.

Era destul însă o vorbă, o amintire despre această datorință, și Catalina era iar Doamna noastră cea de demult, ochii i se-aprindeau iar, și sfaturile cu unii și cu alții se începeau din nou.

Baciul își trage pipa din tureacul cizmei, îi dă tabac din beșica de porc, freacă un chibrit și-i dă foc. Nu mai e mult pînă acasă, și privind zadarnic prin negură, să deslușesc pădurile din jur, mă chinuie dorința să mai aflu cîte ceva despre această femeie, care, odată, a fost stăpîină pe satele astea. Baciul însă nu așteaptă întrebarea mea.

— Odată, zice el, țin minte, era o iarnă strașnică. Asta de-acum poate fi numa puiul aceleia. Și, în puterea gerului, am trebuit să ne luăm săcurile în spate, să trecem munții, să facem stînji la pădurile fîșușului din Ofenbaia. Cînd am ajuns noi acolo, după multe rătăcirii prin cețurile grele ale munților, era o sumedenie de rumîni la lucru, din multe părți adunați. Și răsunau pădurile-n departe de ploaia de lovituri ce cădeau în trupini bătrîne, de ferestraie late ce întrau adînc în lemnul mirositor, inelat al bradului, de prăvălirea cu vuiet mare a vruii uriaș de-acela, ce-a stat poate veacuri cu creștetul în cer. Strigătele omenești se-amestecau cu huietul acesta într-o învîlmășeală ce clocotea parcă.

Vin șpanii și ne pun la brazdă și pe noi, și ne pierdem în mulțimea oamenilor. Da' n-am tăiat noi așa,

preț de-o jumătate de ceas, și numa ce luăm sama că și ici, și colo munca înceată, rumîinii rămîn drepti, cu săcurea pe umăr, și, întru tîrziu, auzim strigăte de: «Ura! Trăiască!» Ne întrebăm noi, din ochi, că ce să fie, și, în așteptare, ne punem săcurile subsuoară. Și numa iată că s-apropie și de noi, călare pe un cal mic, de munte, Doamna Catalina. Se oprește în fața noastră și-o auzim strigîndu-ne: «Cine mai dă o dată cu săcurea e un mișel și un vai-de-capul-lui! Voi nu mai trăbă s-ascultați de cei ce vă calcă în picioare drepturile!» Era aprinsă la față, și ochii-i ardeau cum n-am văzut-o niciodată. De unde-a fi venit? Cum a fi răsărit acolo? Noi am lăsat-o în sat cînd am plecat...

Și iată așa, oamenii au ascultat-o atunci ca pe-un sfînt, și-au adunat merindele și-au plecat la vetrele lor. Șpanii s-au împrăștiat ca puii de potîrniche, iar Doamna Catalina, parcă o înghițise pămîntul! Din ziua aceea, noi, din părțile noastre, n-am mai mers la stînjeni niciodată.

De astea făcea multe Doamna Catalina. Și nu se te-mea. Asta-i, femeia aceea nu știa ce-i frica. Și domnii cei mari n-o puteau suferi odată cu capul. Cercau s-o prindă, dar în munții noștri, unde era ea, n-a cutezat să se apropie nimeni de dînsa, pîn-a venit Șaguna și-a dus-o.

Baciul se oprește aci, cînd sania lunecă peste podul din capul satului.

— În ia-sară să le dai și ovăz la cai, măi Petre, zice cătră slugă. Să le dai, că-s vrednici, săracii.

— Oamenii n-au știut nimic, că Șaguna de-aceea va veni, s-o ducă pe Catalina? îl întreb eu.

— Vezi bine că nu! Mi se pare c-a fost chiar la Bobotează. Așa, da, la Bobotează. Se zvonise că vine

un popă mare la biserică, la Izbita, să sfințească apa. Și să vie cât de mulți oameni, să-i facă o primire strălucită. Așa, am mers și eu, și au venit oameni și din alte sate. Și s-a gătat sfințitul apei, și slujba în biserică, și-atunci Șaguna a luat pe Doamna Catalina de braț și-a plecat cu ea spre casa popii de-aici, a popii Sîrbu. Noi credeam că merg să prânzească la părintele. Da', la poartă, s-au oprit. Aici era gata sania cu patru cai. Șaguna i-a spus popii ceva încet la ureche, au suit-o amîndoi repede în sanie și-au pierit. Ehe! Cine știe, dacă rămînea ea la noi, ce se-ntîmpla... Poate scăpam mai iute de greutate, da' poate se-ncepea de la noi revoluția. Și eu cred că pe Șaguna anume l-au trimis cei mari, s-o ducă. Da' de-atunci n-am mai auzit nimic de ea, cum nu știam că trăiește pe lume pîn-a venit la noi în sat. Mai stă și-acuma casa în Bucium-poieni, aci, la Valea-Albă, unde-a locuit dînsa mai mult. Nici n-au avut oamenii vreme să se gîndească la ea, c-au urmat în grabă fierberi și vremuri grele. A trebuit acuș să luăm puștile în mînă. Ai auzit dumneata și știi ce-a urmat dup-aceea. Da', vezi bine, n-ai simțit și nici nu vei simți niciodată ce era în inima noastră atunci. Vezi, noi, bătrînii de-acum, numai atunci am trăit. De-atunci încoace, iac-așa, trăim și noi, care mai trăim, ca niște oameni bolnavi.

Sluga zmîncește de hățuri, și eu ies din bundă.

— Acuma, îți mulțămesc de sanie și de cojoc, baciule, că, de nu te-ntîlneam, degeram pîn-acasă.

— N-ai de ce mulțămi, numa caii să trăiască. Ghi, mă! face baciul, și trece înainte, prin negură, spre satul vecin.

O FLOARE SĂLBATECĂ

Satu-i mare, împrăștiat pe vale, cu case bine închegate, cu acoperișuri de țiglă ori de șindrilă. Curțile sînt largi, cu grădini pline de pomi, cu straturi de legume și de flori. Romînașii de-aici sînt oameni harnici, curați, rumeni la obraz...

Și totuși, badea Costan nu se poate hotărî să vie și el să se așeze în sat. De două-trei ori pe săptămîină îl zăreai galopînd pe coama dealului, apoi cobora, lua căpăstrul murgului în mîină și venea încet, legănîndu-se, pe povîrniș la vale. Se oprea la prăvălie, își lua negoțul, sorbea cîteva pămînturi, și iar pleca. Sătenii, mai ales duminica, se acățau de el :

— N-ar fi mai cu tihnă, bade Costane, să nu mai faci atâtea drumuri ?

— Cum să nu mai fac dacă trăbă ?! Nici la sfînta biserică să nu vin, dacă stau departe ?!

— Ba să vii, cum nu, da' vezi de mai scurtează din drum. Ileana dumitale cred că s-ar învoi la asta una.

— Ei da, Ileana... Parcă eu aş întreba de femeie dacă vreau să fac ceva ! Măi, eu cînd am un gînd, apoi s-a isprăvit ! Trăbă să se-ntîmple ! Numa vezi că pîn-acum nu mi-am pus în cap să m-aşăz în sat.

Şi, cînd pleca, badea Costan se oprea totdeauna la poarta lui Ilie Bucur. Zmîncea de căpăstru, lăsîndu-se pe spate, şi, oprindu-se calul, striga cu glas prietenesc :

— Acasă eşti, măi vere Ilie ?

Uşa casei se deschidea, şi un bărbat de aceeaşi vîrstă cu badea Costan se ivea în prag. Mergea apoi la portiţă, da mîna cu drumeţul şi începeau să vorbească în taină.

Cînd se despărţeau, Costan întreba tare :

— Bun ?

— Bun, măi vere ! răspundea cu glas mare Ilie Bucur.

Şi Costan strîngea calu-n pulpe şi pleca cu sufletul mîngîiat ca de-o ispravă bună.

Acasă, vorbea mult, în şoaptă, cu nevasta, la vatră, pe cînd, de pe laviţa de după masă, fata-şi pironea, în răstimpuri, ochii mari, întrebători asupra lor. Apoi, liniştită, îşi vedea mai departe de cusătură.

Cînd isprăveau părinţii vorba, tare se auzeau iarăşi numai cuvintele :

— Ce zici ? întreba Costan.

— Ce să mai zic ? răspundea nevasta, şi-şi căuta de lucru.

Fata părea că nici nu-i vede. Cu ochii plecați pe cusătură, sta nemișcată, cu mâinile-n poală.

— Te-ai ostenit, Evuțo, draga tatii ? o-ntreba Costan, apropiindu-se de ea.

— Ba nu m-am ostenit !

— Atunci te gîndești la ceva ?

— Ba nu mă gîndesc !

— Văd că nu mai coși.

— Nu, c-am cusut destul !

Și fata izbea cusătura pe laviță și ieșea pe ușă. Costan privea întrebător la nevestă.

— Se vede că-i supărată iar de ceva. Ce-ați avut ?

— Nimic. Știi tu că ei îi vine cîteodată așa, din bun senin.

Fata se ducea afară, la portiță. Ședea pe prag și privea cu ochi uscați la stele. Simțea, știa că părinții despre ea au vorbit. De cîte ori vorbesc în taină, totdeauna despre dînsa vorbesc. Asta o știa din privirile, din vorbele lor. Badea Costan nu îndătina să-i zică «draga tatii». Și fata se mînia totdeauna cînd părinții vorbeau de ea în taină. De ce să se-ascundă ? Dar de lăcrămat nu lăcrăma, ci, încet-încet, se liniștea, gîndindu-se la altceva. Fusese de puține ori în sat. Aici, în apropierea pădurilor mari de fag, în căsuța asta mică și-a petrecut ea copilăria. Ziua păștea oile prin poienile umbroase, prin văile pline de răcoare de la poalele pădurii, sara torcea în rînd cu lelea Ileana.

Cît a stat popa cu gura de badea Costan să-și lase fata la școală, să-nvețe și ea ceva !... Dar el zîmbea batjocoritor.

— Las', părinte, că sînt ei sărîntoci destui în lume, care să trăiască după peană ! Noi, har Domnului, noi avem din ce trăi !

Evuța le era de bun ajutor. Nime n-ar fi păzit oile cu lînă grea ale badei Costan așa bine ca Evuța. Mieiilor le lega cordeluțe roșii și albastre la gît, vorbea cu ei de parc-ar fi fost tot băieți de sama ei. Îi ademenea cu pîne și frunze fragede și-i obișnuia să vină la dînsa.

Cînd ieșea cu oile pe marginea pădurii dinspre pășunea comunei, Evuța se așeza deoparte și privea la jocurile băieților și ale fetițelor.

— Hai, tu, și te joacă cu noi !

— Ba-io !

— Vino, tu, că nu-ți facem nimica ! Numa ne jucăm.

— Ba-io !

Alții, mai blăstămați, se apropiau, o prindeau de mîneacă și-o trăgeau. Atunci, se scula repede, ardea o palmă celui ce nu-i da pace și pierea în pădure.

Primăvara, cînd se-ntorcea acasă, venea cu mînuțele pline de flori sălbatece. Le punea în ulcele, în fereastră, și, dacă se-ntîmpla să-i doboare mîța vreo ulcică, o zi întregă nu-i mai da pace. Unde o vedea, o alunga cu mătura, cu lemne, și, cînd o prindea mai aproape, o izbea cu opinca.

Căci badea Costan, cît a fost Evuța subt patrusprezece ani, tot în opinci a purtat-o. Numai după ce se făcuse fată mare și începuse el să se gîndească să-și capete un ginere, îi cumpăraseră cizme.

Badea Costan, acum, a dus-o, în cîteva duminici, la biserică. Și nu s-a simțit deloc bine cînd a văzut că fata

lui se ferește de oameni, nu vorbește cu nimeni, ci stă așa, ca un par împlîntat în pămînt.

În joc n-ar fi intrat pentru lumea asta ! Și veneau feciori s-o ieie la vreo învățită, chiar să nu fi fost fata lui Costan. Dar ea își zmîncea mîna și nu zicea nimic. Ci de se mai apropiau mulți, cerînd-o la joc, spunea tare :

— Hai, tată, să mergem acasă !

— Nu mai vrei să vezi jocul ?

— Nu, vreau să mergem !

Și badea Costan, strîmătorat, trebuia să plece acasă. Pe drum, însă, o dăscălea cum știa el mai bine :

— Așa, vezi, iar m-ai făcut de rîs ! Cred oamenii că ești sălbatecă. Nu te-am putut lăsa acasă !

— Să mă fi lăsat, că n-am zis să m-aduci !

— Da, numa cît trăbă să întri și tu între oameni. Așa însă, cum începi tu, vor fugi oamenii de tine.

— Las' să fugă ! Ce am eu cu ei ?

Urcau apoi tăcuți dealul de deasupra satului, apropiindu-se de casă. După astfel de întîmplări, Costan se certa cu nevasta. Amarnic se certa. Din toată nimica. Așa că Evuța nu-i mai asculta, ci trebuia să iasă în răcoarea de-afară.

Odată, într-o iarnă, s-au pripășit, cu turmele de oi, pe hotarul satului, niște păcurari veniți de departe. Spuneau că-i scump fînul pe la ei și c-au venit să-și ierneze oile cu fîn cumpărat de-aici din sat. Erau numai patru de toți, deși aveau o sumedenie de oi. Și toată oaia însemnată cu vâpsea roșie pe spate. De asta una, tare se mira Evuța, ș-a intrat în vorbă cu păcurarul cel tînăr, care venea cu oile la adăpat, aproape de casa lor, la poalele pădurii.

— Să-mi spui, voinice, de ce-s oile voastre roșite pe spate ? îl întrebă odată, apropiindu-se de el cu furca-n brâu.

Acela, un lujer de fecior, o privi pe sub sprâncene mult, surîzînd ștregărește :

— Ți-oi spune de mi-i spune și tu cîte fete mai sînt așa frumoase-n sat la voi ca tine.

Evuța se întoarse-ntr-un călcîi și porni repede spre casă.

Dar păcurarul venea în toată ziua cu oile la adăpat. Și, cînd coboră înaintea oilor, se legăna cîntînd cîntece prelungi, de răsunau departe, cîntece de care nu mai auzise Evuța prin părțile astea. Ea-l auzea de departe, își făcea de multe ori de lucru pe-afară și vedea cum vin mîncînd zăpada oile înroșite pe spate.

Odată spăla la izvor, bătea cu maiul, zolea și, încet, încerca să cînte doina auzită de la străin. În jur, numai pădurea înghețată. Și cum era așa, adîncită în gînduri și asculta cîntecul, ce-i venea parcă fără știrea ei, oile se apropiară fără să le fi auzit, și păcurarul de-odată-i răsări dinainte.

— Și frumoasă, și harnică ! zise el, surîzînd iarăși. Da' totuși ai părinți prea răi, de te pun să speli pe gerul ăsta. Uite cum ți s-au aprins mînile.

Și el cercă să-i prindă mînile, să i le încălzească. Dar ea și le trase repede și-l plezni scurt. Și cum își trăgea mînile, lăsîndu-le de-a lungul trupului, își ridică ochii. Și deodată începu să rîdă de să-i deie lacrămile.

— Așa, tu rîzi de mine ?

— Ba bine că nu ! Mă doare palma, cum am dat, și tu nu zici nimic...

Și rîse argintiu, ca un copil. Veselia ei avea mult din veselia unei flori involte, deschisă-n lumina soarelui de primăvară.

Păcurarul se făcu că n-o ia în samă, dar, cînd ea se uită într-o parte, o sărută repede pe-un obraz.

— Vezi că zic și eu ceva ?

— Ei, da, dacă nu văd... spuse ea, ca și cînd nu s-ar fi întîmplat nimic.

— Nu vrei să-mi răspunzi la ce te-am întrebat ? zise el.

— Ce să-ți răspund ?

— De mai sînt multe fete frumoase ca tine în sat.

— Tu ești cam prost, pe cum se vede, zise ea, și, mînioasă, se-apucă de lucru.

Feciorul îi mai spuse c-o să-nghete de mai spală, c-ar încălzi-o bucuros în cojocul lui și cîte altele... Dar Evuța nu i-a răspuns nimic. Numai după ce l-a auzit plecînd, și-a îndreptat trupul și-a tot privit după cioban, pîn' nu l-a mai zărit...

Toată ziua a spălat fără spor. Dar sara, după ce s-a culcat, a adormit repede, c-un gînd hotărît.

— Tată, mie-mi place de păcurarul cest străin, care vine cu oile la apă. Și vreau să mă mărit după el.

Badea Costan începu să rîdă cu hohot, își chemă și muiera, îi spuse și ei, și-acum rîdeau amîndoi.

— De ce rîdeți ? întrebă fata, înțepată.

— Cum să nu rîdem, tu fată ? Că-ți place se poate, da', de măritat, merge mai greu.

— Acum a să vedeți dumneavoastră că n-are să meargă greu.

— Ce știi tu, fată ?! Tu încă nu știi nimic ! Te-a cerut ficiorul ?

— Ce să mă ceară ?! V-am spus că-mi place de el.

Părinții începură iară să rîdă, dar fata n-a mai zis nimic, ci a rămas în hotărîrea ei.

De întîlnit se întîlnea în toate zilele cu păcurarul. Îl stropea cu apă din fîntînă, el fugea s-o prindă, și-n schimb o strîngea în brațe și o săruta. Toată iarna și-au petrecut-o cu pozne de-astea.

Dar în primăvara, cînd păcurarii se găteau de ducă, Evuța nu mai avu pace, nici în casă, nici afară. Părinții o vedeau că-i neliniștită și nu știau ce să creadă. De dragostea ei cu ciobanul, vezi bine că rîdeau. Ei știau că ficiorul lui Ilie Bucur va fi bărbatul Evuței, și nimeni altul.

Se duseră zăpezile toate, și firicelele de iarbă se arătau sfioase pe locurile umede. De cu sară, în sîmbăta Floriilor, turmele aveau să plece. Badea Costan cu femeia erau în sat, să puie sălcuțe pe morminte. În deal, la turiște, cînta să-ți rupă inima ciobanul cel tînăr. Evuța, acasă, își scotea hainele din lăzi. Le arunca cocoșite în desagi. Umplu două părechi. Le luă în spate. Dădu un bruș de mămăligă cînelui, îl mîngîie repede pe cap și trecu peste pragul porțiței.

Cînd să pornească turmele, Evuța era acolo.

— Vin și eu cu tine, Vasile. I-am spus tatii că vreau să-ți fiu nevastă.

Privi la el întîia oară serioasă, cu o duioșie nespusă în ochi.

Ciobanul o cuprinse lin, o sărută ușor pe frunte, îi luă desagiile de pe umere și-i aruncă pe un măgar. Vorbi apoi ceva cu baciul și, luînd-o de mîină, păși pe coastă în sus. Măgarul înainte, apoi ei doi, și de laturi cîte-un cîne mare, mișos. Oile se-mbulziră grabnic în urma lor.

— Trăbă să silim, Evuțo ! Dacă ajungem odată sara, apoi pot să ne tot caute !...

Cîinii săltau pe de margini, și, în răstimpuri, lătrau cu bucurie. Păreau să știe unde merg.

— Vom ajunge departe, Evuțo. Sus, la munte. Da' n-are să fie rău. Dimpotrivă, are să fie foarte bine. Acolo știu eu un popă. Pentru doi zloți ne cunună îndată.

Și-au mers tot mai departe, Vasile — cu gîndul la vuietul pădurilor de munte, Evuța — la popa cel bătrîn, care-avea să-i cunune pentru doi zloți.

COSTINAȘ

Ploaie învăluită cu zăpadă mărunță se cerne mereu din văzduhul mohorât, răzimat parcă pe culmile dealurilor. Pe drum e ciorofleacă bătută, ca un strat de smântină sură. Cînd trece vreun călăreț, stropii de noroi împrășcă în toate părțile, ca scuiatul printre dinții lați, rari. De pe sub șoproane, de pe sub streșile gardurilor plouate, cocoșii trîmbiță prelung moina.

Pe-un veac ca ăsta, bine face Costinaș că stă în aerul mocnit, în căldura ce miroase a vinars, din crîșmă. Cel puțin lui așa i se pare, că bine face, și-o spune în gura mare.

— E bine aici ! A dracului ! Afară, îți pătrunde umezeala pîn' la oase ! Vezi, se-ntîmpl-așa, să stau azi în

crîsmă. Ce-are a face?! Stau și beu, și nu-mi pasă de nime!

Zice și privește la sticluta de pe masă, plină cu lichid gălbeniu. Ceva de prune, se vede. Că dumnealui nu bea fitece. Dumnealui să i se-aducă băutura aleasă.

— N-am de unde plăti, gîndești? Să deie Dumnezeu să aibă toți oamenii așa cum am eu! Am eu de unde face bani!

Umple păhărelul cu grijă, îl privește încruntîndu-și ușor sprîncenele, apoi, ducîndu-l la gură, îl dă peste cap c-o zmîncitură mînioasă.

În crîsmă nu mai e nimeni, că și pe vremea asta rea oamenii se zolesc după trebi. Doar tîrziu, spre sară, se mai abate vreunul.

Cu oricine ar intra, Costinaș «are o vorbă».

— Uite, birăule, aș avea o vorbă cu dumneata. Zici că-i urît afară? Hm! Asta o cred eu. Dar ia să-mi spui, cînd se isprăvesc odată contractele celea? Le-ar fi vremea, socot eu.

— Acelea-s ca și gata, nu le purta grijă! Ce-am zis facem! La noi asta-i slujbă, nu putem glumi!

— Atunci, n-am zis nimic! Da' să poștești un păhăruț, așa, din trecere de vreme.

— Nu bem vinars, bade Costinaș. Noi bem vin.

— Dacă poștești, bea vin, că-ți plătesc vin. Da' mie să nu-mi zici nimic. Eu beu vinars.

Primarul însă n-are gust să bea vin plătit de Costinaș. S-așează la altă masă și-și aprinde o țigară.

Costinaș își ridică trupul greu, mare, ciolănos, ca o namilă, și, împletecîndu-se, stă să se răstoarne pe masa primarului. Îl privește cu ochi tulburi.

— Adecă zici să n-aducă vin ? Vine vorba că nu vrei să beai de la mine ? Hm ! Se vede că mă ții lipit pământului. Am eu bani, am din ce face bani ! Să deie Dumnezeu să aibă toți oamenii numai așa cum am eu ! Cît aur am aflat eu în luna lui cuptor ? Cu fonții, ce crezi dumneata ! De-aceea ziceam eu să-mi faceți odată contractele celea. Că am făcut târg cu oamenii, le cumpăr averea. Și n-aș vrea să țin banii mult la mine. De ce să-i țin ? Că banii din pungă se duc dracului.

În crîsmă se îmbată și juratul mare. Badea Dumitru e om cu stare, mai cu cheag ca primarul. Atîta numai, că nu știe carte. Să știe, el ar fi primar.

Costinaș, de la masa lui, îi dă bună sara și-l îmbie cu un păhărel. Juratul ia, închină și-l deșartă pe gît. Apoi se așează lîngă Costinaș.

— Bun vinars, vere Costinaș !

— Bun, și să mai aducă un trideț.

— Să mai aducă, dacă vrei.

— De ce să nu vreau ? Cred că dumneata mă cunoști pe mine.

— Ei, iac-așa ! Cum să nu te cunosc ?!

— Acuma, dacă mă cunoști, să-ți spun un lucru. Mergem noi odată să-ți arăt băișagul de care ți-am vorbit ?

— Mergem, cum să nu !

— Dacă nu mergem, să știi că nu te-a ierta Dumnezeu. Acolo sînt niște mîncători din bătrîni. Ce mîncători ? Gîndești că-i gura iadului ! Acuma, acolo e moșia dumitale... Și suflet de om, afară de mine, nu știe de vîna ceea de aur. Mie mi-a arătat-o moșu. Și dacă nu ți-o arăt dumitale, să știi că mor cu taina și nu mai

spun la nimeni. Să mă bată Dumnezeu de-oi spune
cuiva ! Iacă, m-am jurat, și nu mai spun !

— Și cum, în ce loc să fie ?

Costinaș se trage îndărăt, frecându-se de părete.

— Acuma, cu mine nu-i de glumit ! Eu, pînă la fața
locului, nu spun o vorbă, da' să mă tai tot bucățele !
Adecă, vorba vine să mă tai. Numa dracu, că nu mă
poți ! și rîde, clătînîndu-se.

Juratul îi știe năravul și rîde și el.

— Cum pot să te tai eu, cînd patru panduri n-au
putut să te taie ?!

— Ie, bată-i Dumnezeu să-i bată ! zice Costinaș, zîm-
bind cu mulțumire.

— Mai spune o dată istoria ceea, frate Costinaș.
Cum s-a-ntîmplat numa ?

Costinaș își bea păhărelul.

— Că întîi nu s-a-ntîmplat nimic. Întîi au venit
domnii cei mari de la oraș, pentru păduri. Erau judecă-
tori acolo, și era și pădurarul cel mare acolo, și era și
pădurarul cel mai mare. Acuma, pădurile noastre cine
le-a mai măsurat pîn-atunci ? Ia, poate iepurii și că-
prioarele și vro bătaie de pușcă. Acuma, însă, cică, —
dracu ! — cică trăbă să deschilinească cu mete noi
pădurea erariului de-a noastră. Mulți dintre oameni n-au
știut nimic. Alții au știut și au plecat cu ei, să vadă cum
se va face dreptatea cea nouă. Da' ticăloși, măi, să le
dai cu piciorul ! Zice un domn : «Bade, dumneata te-ai
băgat în pădurea erariului. Cu cinci metri mai afund.»
Și rumînul nostru pleacă fruntea, într-atîția domni, și
zice : «Nu știu, măria-ta, pînă aici am folosit-o tot-
deauna. Da' se poate...»

Ce «măria-ta»? Ce «se poate»? Fierbeam în mine! Dac-ai avut atîta pădure, ține-o și n-o lăsa, să fie chiar să crape domnii aceia toți!

Dar oamenii, plouați, la care cum îi da pădurea în samă, furîndu-i jumătate din ce-a avut, plecau capul și mergeau acasă, să se sfădească cu muierile. De-aceea ziceam eu că-s ticăloși.

Acuma, eu mergeam tot după domni. Săcurea-mi era pe umăr și pășeam în urma lor c-o ciurdă mare.

De cîteva ori m-am amestecat în vorbă: «Frate Nicolae, ori bade Petre, da' nu-ți lăsa dreptul dumitale, doar nu ești muiere!» Da' vrun nădrăgar se-ntorcea la mine: «Măi bade, dumneata taci, dumneata n-ai drept la vorbă». «Avere-ai tu drept la iad să aibi!» mă gîndeam eu și-mi venea să-i iau de piept pe oamenii ăștia slăbănogi, care jucaseră cum le cîntaseră străinii aceia.

M-am fost cătrănit rău! Simțeam că, de vor încerca să ieie și din pădurea mea, n-are să fie bine. Strîngeam toporiștea săcurii și-mi lipeam grumajii de fierul rece. Mă luau nădușeli. Și afară era toamnă tîrzie. Un vînt subțire trăgea pe coaste și învăluia subț picioarele noastre frunzele fagilor.

Am ajuns și la pădurea mea. Am dat de meta veche. Un fag bătrîn, scorburos. Se uită ei pe mapă, se uită la fag, schimbă priviri între sine, și-apoi unul mai țațoș se sparge la mine: «Vezi, măi, tu a dracului! Ziceai la alții să nu lase. Da' și tu furat de la erar, și tu trebuie să lași!» Eu mi-am ridicat capu-n vînt: «Ba eu nu las!» «Trebuie să lași, să vii mai la vale cu meta! Că-i musai!» «Musai a murit, domnule, de mult! Din răzmiriță! Meta mea rămîne acolo, ba, de mă mîniați, o mut mai în sus!»

Cînd au auzit domnii așa, au început ca cioarele la mine. Eu stăteam cu mîna pe săcure, și nu ziceam nimic.

Deodată, unul merge, cu un gornic, la fagul cel bătrîn și măsoară zece metri la vale. Pune să cioplească un stîlp, scrie un număr pe el și-l bate acolo, -n pămînt. «Aici e marginea dumitale. De treci iar mai în sus, vine gloabă.»

Eu merg la pociump, îi dau în laturi două muchii, îi smulg și-l zvîrl la muma-dracului.

«Ce, dumneata bolînd?» zic ei, plini de mînie. «Ba sînteți nebuni dumneavoastră, că umblați să vă găsiți primejdie!»

Atunci judecătorul din comisie porunci să se cioplească alt stîlp și merse să-l bată el în pămînt. Atîta i-a trebuit! Nici nu știu cum am ajuns lîngă el. M-am trezit bine numa după ce i-am ras două pălmi, de i-am mutat fălcile.

Au avut noroc, că s-au împrăștiat toți ca puii de potîrniche prin pădure. Am așteptat eu pînă sara. Da' nu s-au mai abătut pe la locul meu. Așa că mă duc eu acasă și mă culc. Nu spun la muiere nimic.

Nu era încă ziuă, cînd bate cineva la ușă. Mă scol eu, mă uit pe fereastră. Erau patru gendari. «Bun! îmi zic eu. Stați numai acolo pînă se face ziuă!» Și nu le deschid.

Cînd au dat zorile, mă scol, mă spăl, îmi aprind pipa, îmi pun toporul pe umăr și-i poftesc în casă. Vin ei toți patru, cu puștile pe umăr, înciudați de muma-dracului că i-am făcut s-aștepte atîta. «Dumneata dat dracului! De ce nu deschis?» «Cum să deschid, domnule, dacă durmeam? Acum sînteți aci. Poftiți și căutați dac-am

furat ceva.» «Că nu furat nimic. Da' pune jos săcurea cela.» «N-o pun, domnule, că eu de pe-aceea trăiesc.» «N-o pune?» «N-o pun!»

Și unul, cu sulița la pușcă, se repede la mine. Atunci mi-a scăpat o-njurătură strașnică. Nu știu să fi suduit în viața mea astfel. Am ridicat săcurea. Ori viu, ori mort, acum îmi era totuna! Da' cela se trase grabnic îndărăpt, vorbi cu ceilalți nu știu ce. Apoi au plecat toți patru.

Mă gîndeam eu că asta nu-i a bună. Că au venit să mă ducă și nu m-au dus. Acuma, și aceea-i drept, că viu nu mă duceau.

Acuma-s țitat pe săptămîna viitoare la judecată. Voi vedea eu atunci ce-oi face.

Juratul îl întrebă :

— Și nu ți-i teamă că te-or pedepsi acum ?

— Ce teamă, dacă eu aveam dreptul meu?! Cum, adecă să te lași să te calce în picioare toți trași-împinșii?! Mai bine să nu mai vezi soarele și copiii!

Acum aduse juratul băutură bețivă și-ncepură să vorbească despre aur, despre băile care dau mai bine. Badea Dumitru asculta cu băgare de samă. Costinaș era mare meșter în aflarea vinelor cu rod. Și, puțin beat cum era, vorbele lui erau și mai calde, și mai aducătoare de nădejde. Ce spunea întărea cu jurăminte și se-aducea de pildă pe el, care știu toți că-i un om cu noroc în ale băilor.

Nu era bețiv din fire. Așa, vreodată, cînd se opăcea mai mult în crîșmă. Dar nici atunci nu împrăștia banii. Nu purta nicicînd mai mult de cinci zloți cu el.

Sara, tîrziu, mai veniră și alții în crîșmă, împinși de umezeala de-afară. Căci ploaia învrîstată cu zăpadă nu

mai contenea. Costinaș închina la toți cu păhărelul și spunea frînturi din pățania lui, rîzînd de domnii aceia străini.

Cîteodată întreba careva :

— Da' cu judecata cum stai, bade Costinaș ?

— Ce, care judecată ? Eu i-am judecat o dată. Ce va mai fi vom vedea noi. Da' ce-are să fie ? Eu îți spun că nimica ! Numa mi-i ciudă mie pe oamenii slăbănogi. Vezi, eu din pădurea ce nu le-am lăsat-o am lemne de foc pe cîte zile voi avea. Ar avea și alții. Da' vezi că unii de-ai noștri, dacă văd vrun domn, îndată le pierе corajul. Da', mă, trăbă să știi că și ei sînt oameni ! Ți-i frică ție, și lui i-i frică ! Se mînie el, și tu te mînie !... Eu ? Să vie toți domnii de pe lume, și nu las dreptul meu ! Mai bine să nu mai văd lumina soarelui !

MOȘUL

E înalt, adus însă tare de spate, cu barba albă tunsă, cu ochii albaștri șterși, cu fața brăzdată de părăiașe. Stă cu căciula în mână și nu știe pe unde să deschidă.

În urmă dă de zar, își pune căciula în bătă și-o lasă la ușă. Întră încet, cu sfială, cu mâinile roșii de frig. Se șterge cu dosul palmei întregi pe mustățile rătezate, țepoase.

— Am venit să mă plîng la domnul părinte, că m-o bătut ; m-o bătut rău, tot cu săcurea m-o pisat, ia, pe-aici, uite. Stai numa să-ți arăt, să vadă domnul părinte !

Şi voi să-şi dezbrace mânecarul de aţă albă, rărit de multă purtare. Subt el, un pieptar smolit, pătat de pe-tece, se îmbumbă numai în doi bumbi de piele.

— Las', nu te mai dezbrăca. Cred eu şi așa, dacă-mi spui dumneata, moşule.

— Că num-am vrut să m-arăt. Că m-am arătat şi la birăul. Şi el o spus să merg la doftorul, să facem vizirepert. Vezi, că m-am arătat şi lui.

— Cine zici că te-a bătut ?

— Muierea care şăde la mine. Vezi, domnule dragă, că dumneata nu ştii. Apoi eu am avut copii, copiii mei. Da' nu mi-o trăit nici unul. Aşa, eu am rămas la bătrî-neţă fără leac de ajutor. Că rudenii n-am. Aşa, dac-am ajuns fără leac de ajutor, ce m-am gândit ? S-adun în juru meu vrun om bun, să mă grijească. Aveam casă şi ceva averuţă. Acuma, să vezi dumneata, că omul s-o găsit în grabă. Dar eu poate m-am temut de-atunci de rău, că am făcut contract cu el şi cu muierea lui. Şi contractul zice așa : «Bătrînul, pînă trăieşte, să capete mîncare cîtă i-a trebui, şi apă de beut, şi foc de încălzit, şi haine de îmbrăcat». Şi contractul l-o ținut ei pînă-n-tr-o vreme. Aveau în schimb casa şi moşioara mea.

Da' de la o vreme o-nceput să le fie greu cu mine. Se uitau urît şi mă pizmuiau. Îmi zvîrleau bucătura ca la un cîne. Dar eu ce puteam face ? Răbdam, că altă ce să fac ? Cînd au văzut că n-au ce-mi face, femeia s-o prins cu răul. Mai ghionturi, mai o lovitură. Da' zău, să mă crezi, că nu minţesc. Am fost şi la lege pentru asta. Şi le-o bătut legea nasul la amîndoi. Ş-o zis jude-ţul cătră ei așa, arătînd cătră mine : «Vedeţi aici pe moşul ? Aveţi contract să-i daţi, pînă trăieşte, pită de mîncare, apă de beut, haine de-mbrăcat. Că, dacă nu,

vedeți pe muma-dracului, ticăloşilor ! Iar pentru învăţatură — cinci zile temniţă fiecare !» Aşa o zis judeţul, cum ți-am spus dumitale, dar eu nu m-am folosit cu nimic. Că mai rău s-au purtat cu mine. Că mi-s bătut rău, tot vînat m-o făcut. Să vezi numa.

Şi bătrînul iar cercă să se dezbrace.

— Las', moşule, cred eu dacă-mi spui dumneata. Dar acum ce vrei să faci ?

— Vreau să-mi scot vizirepert de la doctorul, să bag la judecată. Că am avut martori. Nu m-o bătut în casă la mine, ci în vecini. Acuma, nu i-o fost destul că mi-o luat țolul, — ș-o fost țolul meu, — de nu mai am cu ce m-acoperi, dar umblă să mă chiar omoare.

— Eu aş zice să te-mpaci cu ei. Uite, nici după prima pîră nu te-ai folosit cu nimic. Nu-i bine să ți-i faci duşmani și mai mari.

— Am gîndit și eu, dragul meu, da' vezi c-aşa, iar, n-o mai pot duce. Vreau să mă limpezesc o dată încă. Să le mai spuie domnul judeţ pe cum sună contractul. De-aceea aş vrea să-mi scot scrisoare de la doftorul.

— Eu nu cred să le folosească. Dar e drept iar că nu-i poți lăsa să facă ce vreau cu dumneata. Ar trebui atunci să ceri de la doctorul o adeverință.

— Că nu-mi dă, dragul meu.

— Cum să nu-ți deie ?!

— Am fost, da' zice că să-i dau întîi un zlot. Apoi eu n-am zlot, da' nici un creițar n-aş avea să-i dau. De-aceea am venit la dumneata, doar i-ai zice să-mi deie și fără bani, ca la un om sărac.

— Îți va da, moşule, de bună samă. Nu-i om rău. Doar poate a voit să te ferească de neplăcerile ce ți-ar urma după aceea. Voi vorbi eu cu dumnealui.

Într-altă zi, moșul vine voios, cu scrisoarea în mână.

— Acum atîta am mai voit. Să-i duc în fața legii, să le mai spuie o dată județul, uitîndu-se la mine : «Vedeți pe moșul de-acolo ? Aveți contract cu el să-i dați pită de mîncare, haine de-mbrăcat, apă de beut.»

Și, mulțumind, plecă sprijinit în cîrjă, frînt de spate, cu capul plecat, în straietele lui cîrpite.

1 9 0 8

GHIUȚU

De cîte ori avea vreun năcaz ori vreo bucurie mare, Ghiuțu bea pînă da cu oala-n cîni. Bucurii avea rar de tot : cînd aduna ceva mai mulți creițărași, cînd se-ntîlnea cu vreo rudenie depărtată, și-acum, de curînd, cînd îi muri nevasta. Că nevasta i-a bolit cincisprezece ani încheiați ; i-a tot tușit, i s-a tot înecat și i-a holbat din ochi să-l sperie. Cînd a murit, cu greu se mai putea cunoaște dintre scîndurile patului vechi, așa era de slabă și de neagră. Dar, în schimb, Ghiuțu avea năcazuri destule. Cea mai cumplită greutate i-au fost cei cincisprezece ani de boală ai muierii. Copiii îi făceau, iar, mult venin. Mai ales o fată, una de-i ziceau oamenii Teaca, fată mare. Aceasta apucase, de mică,

slujnică pe la prăvălii, pe la domnii din sat. În urmă s-a dedat cu domnia, «s-a șpilărit», cum zicea Ghiuțu, s-a dus slujnică la oraș, și de atunci «s-a băgat dracu-n norocul ei», cum spunea taică-său. Pe acasă da rar, ș-atunci nu lucra nimic, căpăta cărți, cu poșta, pe care era scris : «Stimatei domnișoare»... Vezi că se purta acum pieptănată ca doamnele, avea rochii și pălărie !

Ghiuțu, când o vedea, lăsa lucru baltă, înjura pe copiii cei mai mici și mergea la crîsmă «să s-amurtă», cum zicea el, «că numa domnii beau de buiaci ce-s. Noi, să-rîntocii, bem de năcăjiți, bem să ne-amorțim oasele și sufletul.» Și, dacă se «amurțea», mergea acasă și începea să-și spovedească fata cea mare :

— Tu ești o spălătură, tu, că ți-ai uitat de Dumnezeu și de legea creștinească și te-ai făcut păgînă ! Nu rînji, nu rînji, că te turtesc ! Nu vezi că te-arată oamenii cu degetu, nu vezi tu că s-a băgat dracu-n norocul tău ? Pentru că ești țigancă, pentru că-s eu meșter faur crezi tu că nu sîntem oameni ? Așa, tu rîzi ! Să te cari din casa mea, afară din casa mea, afară, afară, afară !

Și fata, orice vreme să fi fost, în puterea nopții chiar, trebuia să plece. Căci lui Ghiuțu i se roșeau ochii sub sprîncenele negre, stufoase ; parcă-i umblau, deodată, pe subt pielea neagră a obrazului, vietăți multe, așa i se mișca toată fața, iar pumnii noduroși i se strîngeau gata să izbească.

Ghiuțu, — Ghiorghiuț, cum i-a pus popa numele, — era meșter bun, atîta numai că n-avusese noroc de muiere ca toată lumea, și acum n-avea noroc de copii. Lîngă făuriște avea o căsuță de bîrne, încheiată bine pe din-afară, văruiată pe dinăuntru. Aci s-a frămîntat el multe

nopti cu gândurile, multe-ar fi voit să spuie, să povestească, dar nu avea cu cine.

Pînă i-a trăit muierea, tot mai era ceva, că dacă nu răspundea la întrebările lui, tușea cel puțin, și, prin tusă, arăta că-i de un gând cu Ghiuțu. Dar copiii nu puneau preț pe vorbele lui. Cînd venea de la crîșmă, ei dormeau tun, și Ghiuțu trebuia să tacă.

În schimb, Ghiuțu vorbea singur. Mai ales în crîșmă. Avea locul lui anumit, pe un scaun cu spatele stricat. Cînd se așeza aci, cu porția de rachiu dinainte, se simțea mai ușurat ca în casa lui. Pînă înghițea cîteva păhărele, nu zicea nimic. Dar de la o măsură încolo i se dezlega limba, privea în perețele afumat din fundul crîșmei, ca și cînd ar fi fost acolo cineva, vreun prieten ori vreun dușman, și vorbea cu-acela omenește ori se sfădea.

— Las' să bem ! De ce să nu bem ? Să bem pînă trăim. Că, dacă murim, nici nu mai bem, nici nu mai mîncăm, nici nu mai umblăm pe uliță, nici nu ne mai îmbătăm. Dacă murim, sîntem morți, și s-a isprăvit. Iată, muierea mea. N-a tușit, n-a bolit, nu s-a chinuit ? Ș-acum ce-i ? Acum nu mai e nimic. Nici nu mai tușește, nici nu mai bolește, acum s-a isprăvit. Cine-i mort, îi mort, cine-i viu, e viu !

Aceasta era filozofia lui, aproape în fiecare sară. Dar dacă se oțelea mai bine, începea să-și descopere toate gândurile ce-l munceau în căsuța aceea de lîngă făuriște. Și vorbea curat, ca și cînd s-ar fi tălmăcit cu cineva. Mîinile i se mișcau nervoase, făceau semne, închipuiau prin aer lucrurile de care pomenea. Își răspundea singur, rîzînd, mîniindu-se.

Vreun om da cu nasu-n crîșmă :

— Cu cine te-nțălegi așa, mă Ghiuțule ?

— Cu mine, numa cu mine. Dar eu vorbesc drept. Eu nici un rău nu zic.

Omul își vedea de treabă, da' Ghiuțu continua :

— Ce, crezi dumneata că n-am dreptate? Ba am dreptate, că dacă murim, nici nu mai bem, nici nu mai mâncăm, nici nu mai umblăm pe uliță. Acuma, zice el popa că dacă te-mbeți, ajungi talpa-iadului. Eu asta n-o știu, da' de-o știe el, să-mi spui dumneata că el de ce bea? Noi bem de năcăjiți, da' domnii beu de buiaci ce-s, beu că nu mai au ce face cu banii. Că zice și ficioru-meu, Petrea : «Iar ai beut rachiu!» «Iar, da, zic eu, ce ai tu de-acolo? Tu mi-ai câștigat banii? Tu mă ții? Ori eu pe tine?» Vezi bine! Eu mă culc beat, buimăcit de cap, da', pîn-a nu se face ziuă, de trei ori tot privesc prin fereastră. Și-mi iau sacul și mă duc în pădure. Și când vin acasă cu sacul plin de cărbuni, el doarme încă. Și-apoi s-apucă și-mi zice : «Iar ai beut rachiu!» «Beut, da, însă de răul tău, de ticăloșia voastră, de năcazul meu am beut. Ce crezi tu? Ei, iac-așa, eu mi-am câștigat banii! Dar eu, dacă beu, ce fac? Eu înjur ca tine, fac eu comediile pe care le faci tu? Eu mă culc amorțit, da' pe tine te turbează șpirtu. Tu rupi gardurile oamenilor, tu iai pietre și arunci ca nebunii, să spargi capetele rumînilor. Pe tine trăbă să te lege și să te ducă la primărie, pînă te trezești! Așa om ești tu, așa cinste și omenie îmi faci tu mie în lume!»

Alteori își uită de năcazurile sale și, bînd, își aduce aminte de vremurile de demult, de oamenii care s-au strecurat din lume.

— Atunci să fi avut zece guri, căci zece inși te cinsteau deodată c-un păhărel de rachiu. Atunci erau oamenii bogați, și voioși, atunci nu trecea duminică să nu

fie joc și petrecanie în sat. Și, iată, acum toate bogățiile din sat parc-au mers în pământ, deodată cu oamenii bătrâni ! Acum se tocmește cu tine de zece ori rumînul pînă să te-nțalegi cu el cu cît să-i strîngi o roată la car, cu cît să-i pui un raf, ori să-i potcovești calul. Și îți mai strigă : «Țigan ticălos !» dacă nu-i poți isprăvi lucrul tocmai la punct.

De multă vreme, fata cea mai mare, Teaca, cum îi ziceau sătenii, n-a mai venit pe-acasă. Mai bine de un an. Ghiuțu nu se gîndea că s-o fi prăpădit, ci se socotea că trebuie să-și fi aflat un fecior cu care să fi plecat în lume. Dar Ghiuțu n-avea timp de ea. O grămadă de copii mărunței trebuiau crescuți, și-acum, după moartea muierii, era mai greu. Vedeau el, Ghiuțu, că-i mai greu, deși s-a bucurat cînd Susana lui a închis ochii. Că, oricum, o haină tot o spăla, ceva sorbitură tot putea să înfiripe, și ochii îi umblau după copii. Dar acum cine să le facă toate astea ? Fata lui, Teaca, a stat vreo trei săptămîni acasă, după moartea bătrînei, dar în urmă a trebuit să plece. Nu mai avea pace. Ghiuțu a blăstămat-o rău : să n-aibă parte de lumina soarelui și de sănătate ! Dar fata nu l-a luat în samă. Ce să facă ea aci, în căsuța asta, în sărăcia asta ticăloasă ? Știa unde are să meargă.

Astfel, țiganul a trebuit să-și icie femeie pe plată, să-i spele, să-i facă demîncare, să vadă de copii. Și asta-l învenina mai tare pe Ghiuțu.

— Să ai tu, tată, copilul tău, sînge din inima ta, și să te părăsească așa, la ziua năcazului ! Are ea suflet ? Are ea inimă ?

Și iar începea s-o blăstăme.

Dar într-o sară ploioasă de toamnă, cu vânturi aspre, cu mocirlă pe drumuri, în curtea lui Ghiuțu se strecură încet o umbră de femeie. Trecu tiptil pînă sub streășina făuriștii, se ghemui jos, își luă desaga de pe umăr, o puse alături și oftă o dată din adînc.

În căsuța din față era lumină. Cinau toți, în liniște, ascultînd îngîndurați șuierul aspru al vîntului de afară. După cină, o copiliță ieși să aducă niște găteje, să mai puie pe foc. Dar, cît ce ieși, țipă ca și cînd ar fi călcat pe-un șarpe, și se întoarse izbind ușa după ea.

— Ce-i, tu fată, ce te-a apucat ? întrebă Ghiuțu.

Copila însă nu putu zice nimic. Începu să plîngă de se cutremura toată. Întru tîrziu abia putu îngîna :

— Este-o stahie colo, la făuriște.

— Cine ți-a mai băgat în cap prostii de-astea ? întrebă țiganul mînios.

Dar feciorul cel mare, Petrea, ieși afară și văzu umbra de sub streășina făuriștii. Se apropie încet :

— Tu ești, Teaco ?

— Eu, gemu aceea.

— De ce nu vii în casă ?

— Mi-i frică.

— De ce să-ți fie frică ? Tata n-a beut. Ai mai venit tu de-atîtea ori așa.

— Da, dar acum nu pot. Acum mi-i frică. Sînt bolnavă, Petreo. Chiar de-aceea mi-i frică... Sînt bolnavă tare.

— Nu fi proastă, tu fată, și vino ! Tata n-are să-ți facă nimic. Aici cum gîndești tu să stai ? Iată, ești udă, ești plină de tină, și plouă, și bate vîntul. Poate să-ți fie și mai rău, dacă zici că ești bolnavă.

— Nu-i nimic. Așa aș vrea să mor, Petreo, să nu mai văd mîne lumina soarelui !

Feciorul nu mai zise nimic, ci o prinse de mînă, ridicînd-o puțin. Dar ea se lăsă grea și căzu izbindu-se în ușa făuriștii.

Petrea întră în casă tăcut, întunecat. «Trăbă că-i mare lucru, de nu vrea să vie în casă ! Alte dăți cum a venit ?»

— Cine-i acolo, afară, cu cine-ai vorbit ? Întrebă Ghiuțu.

— C-o muiere.

— C-o muiere ! Da' ce caută ea pe vremea asta la făuriște ?

— E Teaca, tată, a venit Teaca noastră !

— A venit acum ?! Acum, noaptea ?! Și de ce nu vine înlăuntru ?

— Zice că i-i frică.

— De ce să-i fie frică ?

— Zice că-i beteagă !

Țiganul nu mai zise nimic o bucată de vreme. Se gîndea parcă tot mai departe și nu se mai putea întoarce înapoi cu gîndul. Deodată îi fulgeră ceva întunecat prin minte.

— Să vie ! Să vie numaidecît ! Vreau s-o văd ! Vreau s-o văd la uscat, să n-o las în tina de-afară.

Petrea ieși și, după un răstimp, aduse cu greu pe soru-sa, care tot nu voia să vie.

Ghiuțu sta cu ochii țintă, ca de pradă. Și, cît ce-a văzut-o, — o ochire de lup, — i-a fost de-ajuns ca să-nțeleagă tot.

Fata se puse greoaie pe o laviță, gemînd închis, ținîndu-se de șale. Nu cuteza să se uite la nimic și-i părea

că-n toată clipa tată-său are să se-arunce s-o frământa cu cizmele.

Ghiuța își duse mâna în păr.

— Asta mi-a mai lipsit, măi copii, fire-ați voi a' dracului! Rușinea asta mi-a mai trebuit pe cap! Da' să vedeți voi, cu mine nu se glumește! Cu mine se vorbește pe omenie! Ai gândit acuma tu: «Mă duc acasă, mă vede taica așa și i-i milă de mine». Să-mi fie milă de tine? De tine, care mi-ai amărît toată viața? Iaca, draga tatii, mila mea!

Și țiganul merse la masă, luă un bruș de mămăligă, i-l puse în mână, apoi ridică desagii, i-i puse în spate și îi deschise ușa.

— Dumnezeu așa să mă pedepsească pe mine de cu dreptate, cum de cu drept te judec eu, azi, pe tine. Am vrut să te țin la casa mea ca pe-o fată, ca pe-un copil. N-ai vrut. Am vrut să te țin ca ajutor, după moartea mă-tii. N-ai vrut. Acum vii necurată, necinstită și vrei să stai. Afară din casa mea! Și să nu deie Dumnezeu să te mai întâlnesc o dată, că, — uite-aci! — praf fac din tine!

Copiii, cu fecior cu tot, tăceau molcom. Se-auzea tare șuierul vântului de-afară, și așa, ca un fuiag rece, părea că trece prin capul tuturor. Priveau speriați la țigan și la fată. Ghiuța, mai ales, era îngrozitor la vedere; așa nu l-au văzut copiii niciodată.

Fata se sculă gemând și ieși în noaptea de-afară.

În casă se întunecă deodată. Se culcară toți. Și parcă nime nu mai sufla.

Ghiuța nu putea dormi. Ar fi băut acum și o ferie de spirit, ar fi băut până s-ar fi făcut una cu pământul. Dar nu se putea scula de pe scânduri să meargă la

crîșmă. Îl ardea un foc înlăuntru, părea că simte cum crește flacăra, și părea că-i țintuit pe pat. Așa se frămîntă multă vreme.

Cîntau cocoșii de către ziuă, cîntau a doua oară, cînd Ghiuțu auzi un țipăt ascuțit ca o sabie. Și țipătul acela i se înfipse în inimă. Gîndea că trece, dar îndată alte țipete, răcnete de om ce moare, pe care-l înjunghie cineva cu încetul, răzbeau tot mai des, și toate se opreau în inima lui.

Ghiuțu sări deodată din pat și ieși în curte. Țipetele veneau din vecini, de la șura unui român. Sări un gard, al doilea și, lîngă o grămadă de paie, se opri, se plecă și luă în brațe trupul greu, ce se zvîrcolea în durerile morții.

Nici azi nu știe Ghiuțu cum a adus-o atunci pe Teaca pînă-n casă și cine a chemat-o — el sau feciorul? — pe baba Lina, să grijească de fată.

FEFELEAGA

Dis-de-diminează o vezi pe drum, tîrîndu-și calul de căpăstru. Femeia e înaltă, uscată, cu obrajii stricați de vărsat, arși de soare și de vînt. Pășește larg, tropotind cu cizmele tari, pline de umflături uscate. Calul o urmează cu gîtul întins, scobîlțind din picioarele cio-lănoase. Poartă pe spinarea adînc deșălată două coșărci desăgite. Sub coșărci, la fiecare legănare, se văd două petece mari, pămîntii. Calul e alb, dar, sub coșărci, i s-a ros părul tot, și pielea, de-atîta frecătură, e-o rană tăbăcită, tare ca potîngul. Merge în urma muierii, adormit parcă de tropotul cunoscut al cizmelor ei. Capul, mare cît o solniță, nu și-l mișcă nici la dreapta, nici la

stînga. Nici femeia nu-i are grija, ci păşeşte mereu înainte; doar în răstimpuri zice așa, ca pentru sine:

— Ghii, mă Bator!

Trec așa, amîndoi, pe ulițele satului, urcă apoi pe cărarea dinspre Dealu-Băilor și se pierd în coborîșul repede de dincolo de deal. Pe acolo-i coastă pietroasă, și cărarea-i strîmtă, și femeia tot mereu ogoiește calul:

— Noa, mă Bator, mă! Numa-ncet, mă, că nu dau tătarii.

Bator se zdrobește rău pe povîrniș, și ciolanele așa de tare-i împung în piele, cînd ici, cînd colo, de parc-ar căuta un loc să iasă din trupul bătrîn și ostenit. Corfele, desăgite în spinare, bleoncăne în toate părțile, dînd să se desprindă de pe șaua mică, de lemn, și pleoapele se lasă și se ridică mereu de pe cele două răni alburii ce-nchipuie ochii, ca și cînd ar încerca să tragă-n sus o piele neagră ce-acopere luminile stinse de mult.

Ajunși în vale, se opresc lîngă o grămadă de piatră mărunțită. Femeia scoate dintr-o corfă o troncuță de lemn, o umple cu piatră și începe să încarce coșărcile. Calul se clatină încet, la dreapta ori la stînga, după cum pune femeia piatra. Apoi, cu coșărcile pline, pornesc amîndoi, încet, la deal. Se-ntîlnesc cu băiețandrii care vin chiuind, cucuiați deasupra coșărcilor desăgite pe călușii mici, dar țapeni. Vin și ei după piatră. Băiețandrii-i dau bună ziua femeii și trec mai departe.

— Să creșteți mari, să creșteți mari, răspunde dînsa, și trage-ntins de căpăstru.

Caii mai tineri nechează, cheamă de ici și de colo, dar Bator urcă din greu, cu capul în pămînt, n-aude nimic, nici tropotul cunoscut al cizmelor stăpînei nu-l mai aude. Pipăie cu picioarele și cunoaște, știe unde are

să vie vreun pripor mai greu de urcat. Acolo se adună, se îniaptă, suflînd, nădușit, pe nările largi, bătrîne.

— Ho, mă Bator, ho, mă sărace ! Stai să mai odihnim, că doar nu dau tătarii.

Și calul se oprește bucuros, și răsufală ca din foi. Femeia tocmește coșărcile, mai pune la loc vreo bucată de piatră ce dă să cadă, și cată înainte : Cît mai au pînă-n vârful dealului ?

Și tot așa, cu popasuri dese, cu îndemnuri, ajung pe culme. De aici-i mai ușor. Ajunși în sat, descarcă piatra astăzi la o gazdă, mîne la alta. La cîte unii duce și săptămîni de-a rîndul.

Pe muiere-o cheamă Măria, dar oamenii, batjocoritori cum sînt, îi zic Fefelega. Tineretul mai mărunț din sat așa a pomenit-o : cu Bator de căpăstru aducînd piatră la unii și la alții. Cît aur vor fi scos unii și alții din piatra adusă în spinare de Bator, Măria nu s-a gîndit niciodată să socotească, dar, de multe ori, cînd Bator abia urca pe spinarea dealului, își zicea așa în gîndul ei : «Din cîtă piatră a purtat săracul, mai că s-ar putea face un deal ca acesta». Îi plăteau de-o povară zece cruceri. Și cînd era drumul bun, putea aduce cinci-șase poveri. Tot făcea pe săptămîină vreo trei zloți. Și-și zicea în gînd : «Tot putem trăi».

Odată trăise și mai bine. Pe cînd îi trăia bărbatul, Dinu, oamenii îi ziceau Măria Dinului. Și Măria Dinului, pe vremea aceea, lucra cu Bator alătura, ca și acum, iar Dinu lucra în baie, sfredelea stînca și pușca cu praf ori cu dinamită, ca toți băieșii. Și mai câștiga și Dinu trei-patru zloți la săptămîină.

Copii aveau pe-atunci vreo cinci capete. Slăbuți copii. Aveau ce mînca, și tot erau jigăriți. Dinu tușea mult ;

de cîte ori venea de la baie, ud și plin de tină, tușea și suduia copiii, — nu-i putea suferi văzîndu-i așa de prăpădiți. Muierea le ținea partea, îi mîngîia, îi săruta pe obrăjorii scorțoși, de pe care mereu se desprindea un praf ca o pulbere de făină.

— Lasă-i, măi rumîne, ce-aștepți tu acuma de la ei? Cînd vor începe să lucre, se întăresc ei atunci, zicea femeia.

— Pînă-i cucu! Dintr-ăștia nu voi vedea eu oameni! răspundea cu ciudă bărbatul.

Și n-a văzut, că Dinu a murit mai degrabă ca toți. Femeia l-a plîns ce l-a plîns, dar n-a avut vreme de jelire, că, deodată cu înmormîntarea, s-a gătat și cel din urmă bănuț din casă. Bator, în vreo trei zile, cît a hodinit pînă l-au îngropat pe Dinu, era aproape să înțepenească. Acum femeia simțea că singurul sprijin ce-i rămăsese era calul ăsta mare, alb, slab de să-i numeri toate oasele. Satul era tot așa ca și pîn' trăia Dinu. Toți oamenii își vedeau de lucru, ca și cînd nimic nu s-ar fi întîmplat. Și cînd au văzut-o pe Măria, a doua zi după ce și-a îngropat bărbatul, c-a și plecat cu Bator de căpăstru, unul mai pestrîț la mațe a zis:

— Iată și pe Fefelega!

Și, de-atunci, Fefelega i-a rămas numele.

Dar ea nu s-a încrezut niciodată în oameni, nici nu le-a cerut ajutorul. Altădată se încredea în voia Celui-de-sus, iar acum, de la moartea bărbatului, se încredea în Bator. De cînd și-a închis Dinu ochii, și ea a ieșit în curte și a strigat «Tulai!», de-atunci a simțit că nu oamenii aceia care vor veni să vadă pe mort îi vor fi sprijin de-acum înainte, ci calul acela mare, alb, care sta legat de-un pociumb și ronțăia liniștit la ogrinji.

Și cît a stat mortul în casă, de cîte ori ieșea Fefelega afară, îi părea că Bator, cum ronțăia la ogrinji, dînd din cap, ar zice : «Da, da, da ! Vom face ce vom putea.»

Și așa, încetul cu încetul, tropotind din cizmele mari ziua întregă pe ulițele satului, cu Bator de căpăstru, a început să-l uite pe Dinu. Nu doară așa, ca să se gîndească la alt bărbat, că ea de mult nu mai înțelegea decît într-un chip viața : să se frămînte săptămîină de săptămîină, ca, duminica, pe bănușii căpătați, să cumpere bucate și legume pentru casă. Și, pentru asta, se simțea destul de tare, dacă avea pe Bator alături. Poate or fi muncit-o și pe ea vreodată, — cîndva, demult de tot, — gînduri mai luminoase, și inima, în tinerețe, poate să-i fi tresărit vreodată de-o căldură tainică. Dar îndată ce s-a înhămat la munca din care vedea că toată viața n-are să mai scape, a înțeles că, pentru o femeie năcăjită ca ea, toate acele închipuiri de mai bine sînt, iac-așa, prostii, care-ți fac traiul și mai greu.

S-au aflat vreo doi-trei oameni care au sfătuit-o să se mărite iar.

— Ce să stai așa ? Îmbătrînești, ș-atunci nu te mai ia nime.

— Ieie pe muma-dracului ! zicea Fefelega.

Și privea cu dușmănie la oamenii aceia, care numai din bunăvoință o sfătuiseră așa. Apoi își punea capul în piept, trăgea de căpăstru — «Ghii, măi Bator, ghii, măi sărace !» — și-și vedea de drum, gîndindu-se la ceva. Nu știa ce-î, dar simțea că-i amar, și nu știa de ce-i mai vine în minte : că, adică, de ce mai trăiește omul în lumea asta ? N-a răspuns niciodată decît ridicînd din umeri, și, deci, îi era ciudă că, din cînd în cînd, îi

venea iar gîndul acela. Cîteodată, dimineața, cînd punea coșărcile pe cal, i se părea că și Bator s-ar gîndi la lucrul acesta și că, dacă n-ar fi orb, ar privi-o întrebător.

În cinci ani de văduvie a rămas numai cu doi copii, un băiat și-o fetiță. Trei au murit. Au murit toți cînd să treacă peste anul al cincisprezecelea. Ca și cînd acolo, la anul acela, al cincisprezecelea, ar fi fost un prag înalt, înalt, de care era sortit să se împiedece copiii ei. Cădeau și-și rupeau grumajii. Sătenii se bucurau că o mai ușurează Dumnezeu, dar Fefelega nu se bucura deloc. Drept că băieții erau mari, dar, fiind tot bolnavi, nu puteau munci. Pe unul chiar l-a dat slugă, dar nu l-a ținut stăpînul, zicînd că-i prea slab, că n-are vîrte. Și Fefelega tot nu se bucura de moartea lor. De spus, nu spunea nimănui de-o doare ori ba. Nici n-o puteau cunoaște oamenii dacă are mort la casă decît de pe două lucruri : întîi, că, două-trei zile înainte de moartea vreunui copil, Bator sta legat de pociumb, ronțăind ogrinji, și, a doua, că, după înmormîntare, Fefelega pornea cu noaptea-n cap, cu calul de căpăstru, pe ulițele satului. Dar, pînă era mortul în casă, dînsa ieșea de multe ori și se apropia de cal.

— Ce mai faci, tu Batore, sărace ?

Și calul ciolănos da din capu-i mare cît o solniță, părăind a zice : «De, ce să-i faci, așa e lumea !»

Și drept avea calul ! Așa e lumea ! Fefelega a simțit bine că-i așa, de cîte ori îi murea vreun copil și-și vedea casa din ce în ce mai goală.

Mai mult venin i se strîngea la inimă duminica. Da, atunci își scotea plata pentru munca de-o săptămînă, a ei și-a lui Bator. Și bogotanii, știind-o fără ajutor, nu-i

plăteau regulat, nu-i plăteau tot, așa că Fefelega avea rămășițe mari pe la toți. Se încredeau că va veni, totuși, și săptămîna viitoare la lucru, căci n-avea ce face cu Bator. Și mai făceau socoata că, de la o săptămîină pînă la alta, Fefelega, cap de muiere, va mai uita. De uitat nu uita dînsa, dar dacă vedea că omu-i lacom pe creișărașul ei, nu zicea nimic, nu-l mai cerea, ci numai un zîmbet de batjocoră i se așeza pe față. Și era ceva curios de tot zîmbetul acesta pe obrajii pămîntii, mîncăți de vărsat, ca două lespejoare de piatră surie pe care au picat mulți picuri grei de ploaie, găurindu-le.

Așa, adunîndu-și plățile, rar putea să deie pe la biserică. Dar nu mergeau la biserică nici bogotanii din sat. Aceștia stăteau la cîrciumă și beau bere. Fefelega nu mergea la slujbă, și, totuși, văzînd pe oamenii aceștia, care beau poate chiar bănuții pe care ar fi trebuit să-i deie ei, îi disprețuia, și, — ști-o amarul ei de ce, — se simțea că-i mai mult decît ei, că-i mai bună creștină decît dînșii. Și, rar, dar rar de tot, cînd vreunul o amîna cu lunile și nu-i plătea, îi spunea verde în față :

— Ce-s eu ? Nimic ! Da' pe mine nime nu mă blastămă, nime nu zice să mă bată Dumnezeu, pe cînd pe dumneata tot satul te blastămă.

Și-acum, să-i fi dat bogătașul plata întreită, nu-i mai trebuia. Mergea acasă, mai punea o mîină de fîn subt botul calului și-i zicea :

— Da' tu ce mai spui, Batore sărace ?

Și calul, pipăind cu buzele mari, groase, fînul, da din cap, ca și cum ar fi zis : «Da, da ! Așa-s oamenii...»

Lucrînd săptămîna întregă, înțelegîndu-se cu Bator, ca și cînd în el s-ar fi mutat sufletul bărbatului, al lui Dinu, Fefelega nu știa cum trece vremea. Timpul, pen-

tru ea, avea o singură măsură : de la moartea unui copil, pînă cînd altul își închidea ochii. Numărînd așa, ajunse cu un singur copil, o fată, și socotea trei ani de la cea din urmă moarte ce-a fost în casa ei. Îmbătrîniseră și muierea, și calul. Muierea era jumătate căruntă, avea părul ca lîna oilor seine. Pe obrajii ei mâncați de vărsat se formaseră părăiașe adînci, zbîrcindu-i fața. Bărbia i se ascuțise și începea să se ridice spre gura căzută înăuntru. Calul era și mai ciolănos. Cele două petece pămîntii de sub corfe se măriseră, părul de pe coaste, de pe spinare i se rărise și i se rărea mereu. Buza de jos îi spînzura, ca și cînd i-ar fi atîrnat cineva o povară nevăzută.

Femeile mai bătrîne din sat, babele, se dădură cu vorbe în jurul ei. Că așa, că pe dincolo, c-ar fi bine să se facă niște farmece, că nu-i lucru curat de-i tot mor copiii, și tot la aceeași vîrstă.

Dar Fefelega nu credea în dracu și în puterile lui. Femeile își făceau cruce de necredința ei, dar Fefelega rămînea rece.

— Nu, soro, nu-i duc. Drac e omul cel rău și nedrept. Āla-i dracu !

Și n-a umblat după farmece și descîntece. N-a umblat. Și, la patru ani, două luni și treisprezece zile de la cel din urmă mort, i-a adormit și fetița rămasă în viață. Cel din urmă copil. Și tot cînd să treacă peste al cincisprezecelea an. Și asta, ca și vreo trei mai nainte, n-a fost bolnavă. Făina ce-i cădea de pe obraji, pînă a fost mai mică, s-a dus. N-a zăcut decît vreo două săptămîni.

Și cînd i-a murit copila aceasta din urmă, Fefelega n-a spus o zi nimănui nimic. Cît ce-a închis ochii, a pus

luminița în sfeșnic, să ardă mai departe, a ieșit în curte, a dezlegat pe Bator de la pociumb, l-a tras întins de căpăstru, l-a dus în șopronul plin de fîn și l-a lăsat acolo slobod. Nu i-a zis nimic, ci, din întâmplare, și-a ridicat ochii spre capul bălanului. Pleoapele-i stăteau deschise, fără să clipească. Niciicînd nu-i părură cele două răni alburii așa de grozave, așa de adînci, ca acum. Apoi a intrat în casă, s-a pus pe-o laviță de brad și a stat ziua-ntreagă așa cum stă lemnul. N-a plîns, nu s-a bocit, nu și-a sărutat copila, ci a stat așa, cu capul în palmele aspre. Și-i tot venea nodul acela amar, pînă-n gît, că adică pentru ce mai este omul în lume? Acum nu mai ridica din umeri, dar nici nu-și deslușea gîndurile într-un răspuns. Ce vedea mai viu era viața pe care-o dusesse, de căpăstru, întîi c-un cal negru, apoi cu Bator. Vedea Dealu-Băilor înalt, pieptiș, cu colți de stîncă ieșiți ca niște măsele de uriași, vedea poteca de-atîtea ori bătută, și pe potecă se vedea pe ea cu Bator de căpăstru. Număra așa ca-n vis de cîte ori a urcat și-a scoborît dealul acela, socotea cam cîte poveri de piatră să fi adus în vreme de vreo patruzeci și cinci de ani. Apoi trecea cu gîndul la duminicile de peste an; în cîte a fost și în cîte n-a fost la biserică. Și cînd n-a fost, de la care om cîți bani a luat? Cu care s-a sfădit pentru plată? Apoi auzea iar pe Bator cum pășește, pocnindu-și oasele, în urma ei, cum sună vreo potcoavă ce stă să cadă. Îl vedea cum se zmîncește, cu greutatea în spate, pe Dealu-Băilor la deal, cum se proptește pe picioarele de dinainte, pe Dealu-Băilor la vale. Îl vedea, și se-auzea acolo, departe, pe sine cum îl îmbuna: «Stai, mă Batore, sărace! Stai să mai hodinim, că doar nu dau tătarii!» Apoi, încet-încet, cu mare greutate, so-

cotea numărul anilor dintre morții săi, de la bărbat pînă la fetița aceasta din urmă. Lung șir de ani ! Și ce de drumuri bătute, maica mea, Doamne, că, dacă le-ar pune în șir drept, ar fi ajuns la marginea lumii !

Dar acum s-a isprăvit cu strapațul ! Nu mai avea pentru ce să se zdrobească. Pînă i-au murit pe rînd, unul cîte unul, copiii, n-a știut pentru ce se zolește atîta. Acum, cînd Păunița sta cu luminița de ceară la căpătîi, simțea Fefelega că toată viața pentru copiii aceștia s-a chinuit. Cum s-a chinuit, numai ea știa ! Ba nu, nu i-a căzut greu lucrul, a muncit din inimă ! Pentru ei ! Pentru cinci, apoi pentru patru, apoi pentru trei, și iarăși, pentru doi, și în urmă pentru unul. Și două lacrimi micuțe, cît gămălia, îi umeziră ochii uscați.

Sara s-a dus la clopotar, la preot, «să se mai oste-nească o dată și pentru cel din urmă suflet din casa ei». Dimineața următoare a intrat în șopron, l-a luat pe Bator de căpăstru și a pornit. Calul trăgea să meargă spre locul unde știa că stau cele două corfe legate, îndesăgite. Dar Fefelega l-a oprit.

— Stai, Batore, stai, calule sărace, că de-acum n-o să mai porți piatra în spinare !

Și-l trăgea de căpăstru spre portiță.

Calul, simțind că n-are coșărcile în spate, se priponi în prag.

— Ghii, măi Batore, ghii, măi dragă ! Acum nu mergem la lucru. Nu ! Acum te duce Fefelega la tîrg, să te vîndă, să cumpere mama cunună și julj alb-alb, ca laptele de alb. Că acum a murit și Păunița, măi Batore !

Și ochii ei uscați se umeziră a doua oară.

Și, trăgîndu-l de căpăstru și tot vorbindu-i, l-a dus la oraș și l-a vîndut pe un preț ca vai de el. Calul simți

mîna străină, ce-l prinse de căpăstru, mirosi pe noul stăpîn, și, întorcîndu-și capul după Fefelega, necheză întîia oară, după o tăcere de o grămadă de ani. În ochii bătrînei se iviră a treia oară lacrimi, și, ca într-o fulgerare, înțălese păcatul ce-l face, despărțindu-se de calul ce-a ajutat-o o viață întreagă. Dar zadarnic ! Dînsa nu mai avea ce face cu Bator. De cîte ori l-ar fi văzut și-ar fi adus aminte de lungul șir de morți, — da, de morți, căci vede ea că pentru ei a lucrat, — și n-ar fi putut răbda. Simțea că prietenia aceea aproape omenească, ce a avut-o față de cal, a fost numai pentru ajutorul ce i l-a dat el pentru copiii săi. Că ea, în calul acela mare, alb, ciolănos și-a iubit copilașii. Și totuși, iată, chiar acum, cel din urmă ajutor tot de la Bator vine. Să nu fi fost el, Păunița n-ar avea nici sicriu văpsit, nici cunună ca de mireasă, nici giulgiuri albe. Cînd ieși de la tîrguit, calul era legat de-o proptea într-o uliță strîmtă. Merse la el și-l mîngîie pe grumaji. Calul necheză iar.

— Bator, mă, nu fi tu supărat. Ție o să-ți meargă mai bine. Dar iaca, eu mă duc, mă grăbesc să împodobesc pe Păunița.

Și tropotindu-și pe trotuare cizmele grele, umbla, frîntă de spate, să găsească vreun car de la ei, să-și ducă acasă podoabele cumpărate pe prețul lui Bator.

LUMINIȚA

Primăvara începuse cu secetă mare. Se roșiseră livézile, ca arse de brumă, iar dealurile erau pămînt gol. Vitele zbierau pe cîmp ziua, mugeau prin curți noaptea, iar oamenii își plecaseră capetele adînc în piept. Bucatele se scumpiseră foc, de nu te puteai apropia de ele, și-aci, în sat de munte, erau și mai pipărate.

De la Paști pînă la Rusalii, o dată numai s-a îndurat cerul să se întunece și să azvîrle cîtiva stropi mari, grei, rari. Dar de la Rusalii, cerul se căptuși deodată cu nouri grei, plini de întunerec și de vijelie. Și pădurile de brad începură să vuiască adînc, ca o cădere puternică de ape mari. Un fulger s-aprinse în înălțime, din Pleșa pînă-n Măgura, zvîcni în toată lungimea lui, și întunerecul

Începu să se coboare și mai tare. În noaptea aceea din marțea Rusaliilor, mulți creștini vor fi privegheat, numărînd trăznetele ce se slobozeau cînd ici, cînd colo, cu detunături clocotitoare prin păduri și stîncării. Dimineața ploua încă, și oamenii se adunau cîte doi-trei la cîte-o portiță acoperită și povesteau.

Pe drumul strîmt, plin de bolovani, care duce spre dealul cu citeră neagră, este o căsuță de bîrne, puțină de s-o cuprindă șase oameni în brațe. Căsuța e răzlețită de sat, pe deal în sus, de nici popa nu merge, la Bobotează, cu crucea, pînă acolo. Cantorii au scornit vestea că femeia zăvorăște ușa și stă închisă, cîtă vreme umblă popa cu botezul prin partea aceea de sat. Vreodată cine știe cum va fi fost, dar acum baba Mîia zăcea de mult în pat, și nu mai vorbea nimeni de dînsa, ca și cînd n-ar mai fi fost pe lume.

Noroc avea cu fată-sa, cu Salvina. Salvina asta era fată bătrînă, — trecuse de treizeci și cinci, — dar apucase să rămîie așa, nemăritată.

Ploaia de la Rusalii aduse bucurie și-n casa lor. Ce-i drept, n-aveau fînațe, n-aveau sămănături să se usuce, n-aveau vite să moară de foame. Dar avea Salvina două brațe tari, ș-acum știa că va căpăta de lucru pe la oameni. Că-n timpul cît ținuse seceta, babei Mîia i se uscaseră și gîtul, și pieptul, iar din adîncul măruntaielor i se stîrnea ceva ce-i aducea amețală la cap. Salvina n-avea unde să muncească, n-o chema nimeni, și, de cerșit, nu putea să cerșească. Și, dacă nu muncea fata, cine amarul să se-ngrijească de o femeie bătrînă și bolnavă ?

Cînd îi întindea mălaiul, Mîia de trei ori pe zi clătina din cap că nu-i trebuie, și numai a patra oară îmbucă

ceva. Și ochii ei, înconjurați de piele zbîrcită, vineție, priveau nemișcați, dulcegi, plini parcă de-o apă alburie.

Zicea de multe ori :

— Doamne, tu fată, că rău înghit.

Și după ce fata nu-i zicea nimic, după un răstimp întindea din gîtul plin de vine și de oase și mai zicea o vorbă :

— Oare nu s-a-nnourat afară ?

Și cîteodată fata trebuia să iasă să privească cerul. În răstimpul acela dintre Paști și Rusalii, lumină nu s-a aprins în căsuță la cele două femei. În trei duminici a cumpărat Salvina sare de cîte patru bani, o dată oțet de cinci, ș-atîta le-a fost tot tîrگاșul.

Era în casă o luminiță, o luminiță de ceară, pusă împletită pe o cruciuliță afumată de lemn, pe care nu se mai cunoșteau sfinții. Dar luminița aceea n-o aprindeau. O păstrau pe cînd va fi să moară baba Mîia, să aibă și ea ce ține în mîna, ca să-și vadă calea luminoasă, cînd va pleca pe drumul de veci. Și nici nu aveau lipsă s-o aprindă. În căsuță n-aveau de ce se împiedeca. Cele două lavițe înguste erau lîngă păreți, o lădiță — într-un ungher, patul — era bătrîna pe el, iar masă n-aveau. Cele trei icoane cu sfinți deznădăjduiți, care se strîmbau ca-n muncile iadului, atîrnau de păreți și nu le făceau val.

Baba Mîia nu s-a ridicat de pe oase de vreo doi ani. Cîteodată avea junghiuri adînci, «se petrecea», cum spunea fata, apoi iar se liniștea. Dar în vremea asta de secetă, hrănită rău, Mîia slăbise și mai tare din puteri. Durerile îi veneau mai des, și, de multe ori, în chinurile ei, întindea mîna, holbînd din ochi, după luminiță.

Fata l-a adus pe popa s-o grijească, s-o împărtășească cu cele sfinte.

Dar numa îi venea așa, să moară, ci nu murea.

La Rusalii, când se-ntunecă, bătrîna zise :

— Are să ploaie, fată.

— Da, are să ploaie ! zise Salvina.

Și când cei dintîi picuri izbiră pe-acoperișul de șindrilă, ca un ropot dulce, ca un cîntec sfînt, cele două femei tresăriră :

— Plouă, zise Mîia.

— Plouă, zise Salvina.

Și deschise ușa să între în casă mireasma ploii.

Bătrîna a stat un răstimp și-a ascultat. Apoi își măsură o cruce largă, neregulată. Când începură să se descarce trăznetele unul după altul, ca dărîmări de stînci prăpăstioase, baba Mîia își măsură altă cruce și zise :

— Închide, tu fată, ușa. Are să vremuiască.

Și-a închis fata ușa, și s-au culcat amîndouă în lumina fulgerelor.

Dar ploaia vreo patru zile n-a mai conținut. Cîte-odată scăpau de după dealuri vînturi mari, ce duceau spre Pleșa grămezi mari de nourî, ca niște turme de dihăanii și de uriași, negri, vineți, mînioși, încleștați unii într-alții. Cîte-o ruptură de cer rămînea albastră, înaltă, dar îndată alergau alți nourî s-o astupe. Și vîntul se oprea, și ploaia începea să cadă, mărunță, deasă.

Baba Mîia și cu fată-sa așteptau să se-nsenineze. Se-mpuțina mălaiul, trebuia făină, și Salvina văzu că totuși trebuie să deie creîțarii pe lapte. Mă-sa abia mai sufla, și bucată uscată în zadar i-ar mai fi dat.

Ochii bătrînei, în cele două zile din urmă, se-ngălbeniseră pe la alb. Rotunji, mici, priveau țintă și sămănau acum cu ochii de cucuvaie.

I-a adus lapte, ca astăzi, și, ca mîne, Salvina a căpătat de lucru. Era și vremea, căci fata se asprise tare. Vorbea răstit cu bătrîna, din firea ei, căci era scurtă și zmfîncită la vorbă, dar în zilele din urmă era tot mînioasă.

Dimineața i-a pus ulcica cu lapte lîngă pat, a luat luminița de pe cruce și a așezat-o, cu cîteva chibrite, lîngă ulcică.

— Iaca, aici, lapte. Aici ai și luminița, și chibrite.

— Bine, maică, bine. Să-ți ajute Dumnezeu, zise bătrîna, cînd fata ieși pe ușă.

Abia se duse Salvina, și Mîia luă ulcica ; dezlipindu-și buzele sorbi o dată, de două ori, de trei ori. Și băutura albă părea că trece, — în drumul său în jos, — peste podețe, părea că se adună în gropi și se varsă apoi mai departe, așa ghiolcănea.

Și Mîia deodată se simți mai bine. Se ușurase și i se muiaseră parcă toate oasele.

Afară ploaia încetase de cu noapte, dar vremea nu era senină. Nouri negri, mari, petece de nouri mai luminoși călătoreau mereu, de la apus la răsărit. Vîntul numai, în răstimpuri depărtate, șuiera în vreun brad prin apropierea căsuței, apoi iar tăcea dintr-una.

Din pat, pe ferestruță, baba Mîia vedea afară. De cîte ori n-a privit ea prin ferestruța aceea ! De cînd n-are ea alta de făcut decît să se gîndească, să privească pe ferestruță și să-și aștepte moartea !

Și, de multe ori, gîndul ei colinda departe, cu zeci de ani în urmă. Își amintea de tot ce-a văzut, de tot ce-a pățit în viață. Dar iată, acelea, ca și cînd n-ar fi fost. Ca nouri care trec pe cer, tîrîndu-și umbra pe pămînt, și se duc să nu se mai întoarcă. Și iată c-a rămas numai

cu fata ! Dar și fata, ca și cînd n-ar fi. Ea se duce la lucru dimineața și vine sara, și cîteodată nici sara.

Și, în necurmatele zile de boală, părăsită, baba Mîia privea cu dragoste, cu sfințenie la luminița de ceară. Iată, luminița asta e singurul sprijin care n-o părăsește niciodată. Ea o păzește acum și va ajuta-o în ceasul din urmă. Și bătrîna suspina de multe ori :

— Sfîntă luminiță, sfîntă ceară, sfinte albine !

Ani întregi au trecut de cînd nu s-a mai putut duce la biserică. Dar tot mai știa din ce spunea popa, din ce spunea diacul.

Și, mai mult, în boala și singurătatea ei, baba Mîia la lucrurile astea se gîndea. Își închipuia cum are să fie iadul cu dracii, cum are să fie raiul cu sfinții. Iadul ? D-apoi întunec beznă, de să nu-ți vezi mîna ! Și, prin întunec, cozi și gheare de draci, care prind pe creștin și-l duc la căldarea cu smoală, să-l opărească. Doamne ferește ! Iadul ? O, Doamne, Doamne ! D-apoi bivoliu împungaci, ce-or lua în coarne femeile nelegiuite și pe ucigașii de oameni !

— Doamne ferește, Doamne ferește ! suspina bătrîna.

Dar ea n-avea s-ajungă-n iad. Pe ea va prinde-o sfîntul Petru de mînă, va sprijini-o să nu cadă și va întreba-o :

— Tu ești baba Mîia ?

Și ea va zice :

— Eu, sfinte Petre.

— Cea de-a avut o fată, una Salvina ? va zice sfîntul.

— Da, eu !

— Cea de-a bolit vreme multă de tot ?

— Da, eu !

Ș-atunci, sfântul Petru va zureri din chei și va găsi pe cea potrivită. Se va deschide poarta, și sfântul Petru îi va arăta locul de hodină, în iarbă înflorită, sub un măr cu mere aurii.

Nu, ea nu va apuca în iad ! Ce-a făcut ca să meargă în iad ? Și are ea luminița aproape ! Când va simți că i se ridică nodul în gât, să-i oprească răsuflarea, aprinde luminița, sfânta luminiță de ceară. Ș-atunci, chiar de-ar vrea s-o răpească, cornorații se vor împărăștia.

Și baba Mîia își făcea o mulțime de icoane. Și totuși, vremea îi trecea destul de greu.

Dar astăzi, după ce bău laptele pînă-ntr-un picur, nu-i veneau gînduri de-astea. Astăzi privea dornică prin fereastra căsuței, și-i veneau gînduri copilărești. Uite, cum ar vrea să iasă puțin pînă afară ! Numai aici, înaintea ușii ; cînd a trece nourul de pe soare, să cadă lumina pe ea ! Ba nu, ar vrea să meargă și mai departe. I-ar plăcea să se coboare în sat, să vadă cum mai stă satul. Să-l vadă pe popa și să-l întrebe de sănătate. Să se-ntîlnească cu două bătrîne din vremea ei, — Anuța și Zamfira, — să le-ntrebe :

— Da' voi ce mai faceți ?

Și ele să zică :

— D-apoi ce să facem ? Iacă !

Și să meargă mai departe pe uliță, să vadă biserica. Mare și frumoasă biserică ! Să se-ntîlnească cu oamenii care i-au fost vecini pînă a stat și ea în sat. Și oamenii să zică :

— Ce-i, vecină ? Ai mai venit la vale ?

Și ea să zică :

— Mai !

Tot așa, să umble pe uliță, pe unde n-a umblat de mult, și oamenii să zică :

— Iată și baba Mîia !

Iar copiii și cei mai tineri să-ntrebe :

— Mamă, cine-i bătrîna aceea ?

Și femeia să zică :

— Baba Mîia, cin' să fie ?!

Gînduri de-acestea îi veneau astăzi. Și nu erau gînduri goale, erau gînduri vii, erau icoane. Și nu icoane reci, ci icoane așa de călduțe, de baba Mîia le simțea căldura ca o mîngîiere la inimă. Și cerca să se-nvîrtă-n pat, să poată vedea mai bine pe ferestruță.

Nu, astăzi nu se gîndea la iad și la rai ! Azi, după ploaia ce-nverzise cîmpul, ar fi voit să mai fie o dată fată mare, să pască vitele pe munte, să pășească pe frunzele uscate, umede acum, să se prindă cu mîna de-o creangă, și picurii rămași pe frunze să cadă stropind-o pe obraz, pe iie, apoi să iasă pe culme, la luminiș, să toarcă și să privească vitele cum pasc, și, sara, să vie acasă cu vitele sătule cumu-s dobele. Se mai cugeta cît ar fi de bine să mai umble ea pe vîrful măgurii, pe Frasin, după fragi de pădure. Ce fragi se fac mai ales pe Frasin ! «Buricul deștiului» de mari ! Ori să aibă ea acum niște pere de la dascălul cel bătrîn din grădină. Ce pere ! Cumu-i ceara ! Numai dascălul are pere de-acelea în sat.

Și, cum se gîndea așa, la cîte toate, baba Mîia simțea că se face tot mai ușoară. De la o vreme i se păru că nici nu mai stă în pat. Și pipăi bine scîndurile. Apoi, ușoară de tot, iată că sta așa și nu se mai putea gîndi la nimic. Dar era bine. Las' să fie, că nu-i rău ! Au durut-o pe ea destul oasele, au tăiat-o destul junghiurile ca niște

săbii ascuțite. Acum, așa, călduță, ușoară și fără dureri, stă, și ochii parcă-i rîd. Și-n casă e o liniște așa de bună! Și soarele se uita chiar acum, deodată, pe cele trei ferestre. Uite, ce pulbere de lumină !

Deodată, însă, baba Mîia schimbă ochii și-i umplu de spaimă. Simțea cum vine ceva, ceva rece și greu, ca o povară strivitoare. Întinse mîna, dar n-ajunse luminița de ceară. Se oțărî cît putu, dar luminița căzu pe podele. Junghiul ce-l simțise o prinse, o-ncîrligă, dar bătrîna se zvîrcolea mereu, s-ajungă luminița de ceară. Așa, frămîntîndu-se, căzu pe podele și muri, cu mîna întinsă după luminiță.

Și prin cele trei ferestre pulberea de lumină albă cădea mereu în casă, apropiindu-se tot mai mult de pat. Și dintr-odată învălu, ca un giulgiu, trupul țapăn al Mîiei, ulcica răsturnată, și luminița de ceară, de care n-avusese parte bătrîna.

VÎRVOARA

Am întîlnit-o pe drum, c-o traistă lungă, smolită, de lînă, umblînd în sus și în jos. Se oprea la cîte-o poartă, privea înlăuntru, uneori vorbea două-trei vorbe cu cineva din curte și pleca mai departe. Sapa veche, cu coadă lungă, lucie, o tot muta de pe-un umăr pe altul.

— N-ai de lucru, nu capeți de săpat, se vede, lele...

— Nu prea, zise femeia și trecu mai departe.

— Stai puțin, lele, am eu o grădină. Pîn' desară o isprăvești.

Ea se opri deodată și-ntoarse puțin capul :

— Cît îmi dai ?

— Îți dau o coroană. De-ai fi venit de dimineață, îți dam mai mult. Acum, uite, soarele-i sus.

— Știi ce ? Să-mi dai ș-o bucată de mămăligă ; n-am mâncat nimic de ieri.

Se-ntoarce ea, ne-nțălegem noi ș-o duc în curte. Po-runcesc să-i ducă un blid de lapte și mămăligă. Și-i arăt grădina.

— Să vezi numa cum am să ți-o grijăsc. Ai să mă pomenești cîte zile-i avea !

O las să soarbă laptele și întru în casă. Aveam ceva de isprăvit. Și din cînd în cînd aruncam ochii spre gră-dină.

Femeia încă nu întrase în lucru. Ieșii mai tîrziu să văd ce face ; nu mîntuise încă de mâncat.

— Cum, Doamne sfinte, mă mirai eu, de-atunci pu-teai mînca de zece ori !

— Vezi, îmi răspunse ea, că eu am durere de gură. Și pieptul mă doare, și tușesc. Să vezi cum tușesc... de se sperie copiii. Aia-i tusă ! Odată am mers eu la un doctor, ș-a zis că am hertică... Are dracu hertică ! De-a-veam, muream de mult. De altfel, ce zici și dumneata, dacă moare omul, nu-i mai bine ? Popa David de la noi așa zice, că, dacă moare omul, îi mai bine. «Unde nu este durere, nici întristare»... Și începu c-un glas gros, întrerupt, să spuie cuvinte dintr-o cîntare de la prohodul morților. Imita, se vede, pe popa de la ei, pe David.

Crezui deodată că femeia-i smintită și priveam cu băgare de samă la ea cum mînca încet, ca de silă, cu ochii țintă în blid.

— De unde ești dumneata, lele ?

— Din Mămăligani.

— Pe-acolo au gătit oamenii de prășit ?

— Au isprăvit care-au avut ; care n-au nu gătesc niciodată.

— Pesămne dumneata n-ai pămînt...

— Pe unde calc, pămîntu-i al meu, ca ș-al dumitale, și începu să rîdă deodată, arătîndu-și dinții lați, gălbînii.

Dădu să se ridice, da', ca și cînd și-ar fi adus aminte de ceva, se lăsă iar, moale, jos, și pescui cu lingura de lemn o bucățică de mămăligă.

— Cred că ai putea să vii acum în grădină, zic eu. A trecut aproape un ceas de cînd tîndălești. Se vede treaba că de-aceea nu te primesc oamenii la lucru.

— Pe mine ?

— Pe dumneata.

— Vezi că nu mă cunoști?... Eu nu mă duc la oricine. Întîi întreb cine șade-n casă, și dacă-mi place, mă duc, de nu-mi place... plec mai departe.

— D-apoi la mine ai venit fără să fi întrebat de cineva.

Femeia nu zise nimic. Se sculă, puse cojile de mămăligă în traistă, se plecă apoi iar, ridică blidul și sorbi din el cîtiva stropi de lapte, cîți mai rămăseseră. Își puse traista după grumaji ; și avu dintr-una niște priviri ca de scăpare, ca și cînd ar cerceta pe unde să iasă afară, în uliță.

Nu i-am mai zis nimic. Am lăsat-o să se ducă. Dar ea coborî treptele și o luă spre grădină. Într-o mișcare nervoasă își desprinsese traista și o atîrnă într-un măr bătrîn. Apoi, începînd să sape, îmi zise :

— La dumneata am venit pentru că ești om bun.

— De unde știi dumneata ?

— De pe ochi. Eu cunosc oamenii de pe ochi. Cînd te-am văzut, am gîcit cum ești, ș-acum, dîndu-mi de mîncare, mi s-a adevărit gîcitură.

Sta frîntă de șale și săpa așa de repede, așa de bine, de-am rămas uimit. Fir de buruiană nu lăsa, și-n jurul cucuruzului aduna mușunoaie mari cu sapa, le rotunjea apoi repede cu palmele, ca și cînd ar tocni o pîne ca s-o bage în cuptor.

— Cum te cheamă pe dumneata, lele? întreb întru tîrziu.

— Vîrvoara.

— Vîrvara poate.

— Ba, Vîrvoara; urît nume, nu-i așa? Da' dă-l în sfinții lui, că noi avem un popă... de tot nume pocite ne pune. Iacă, de pildă, la un copil de-al meu i-a pus numele David.

Femeia nu mai zise nimic. Parcă i-au venit deodată în cap alte gînduri. Am lăsat-o să sape, și eu am trecut la un strat de legume, să plivesc. Căzuse de cu noapte o ploicică, de revenise bine pămîntul. Buruiana se smulgea ușor, cu rădăcina întreagă, albă, plină de ațșoare. Mireasma pămîntului ud se ridica în văzduh, călduță parcă și oarecum amăruie. Pliveam, și din cînd în cînd aruncam ochii spre femeie. Lucra frîntă de șale, cu capul în piept. Era slabă, aproape ca o suveică. Și totuși vedeam că nu ostenește, că nu se oprește să mai plivească, ridicîndu-se, în stînga și-n dreapta, cum fac toți săpătorii. Mi se părea uneori că bombănește singură, da' ce, nu puteam înțălege. De la o vreme aud că mă-ntreabă :

— Nu știi dumneata un leac de tusă?

— D-apoi ce umbli după leacuri dumneata? Eu nu te-am auzit tușind niciodată.

— Că peste zi nu tuşesc. Numa noaptea ; atunci tuşesc să mă rup, nu alta. Doctorul zice că-i hertică, da' nu-i hertică, ci se vede c-o fi aghiuş.

— Ce-i aghiuşul acela ?

— Păi, năduşală, ce să fie ? Năduşală la piept şi la răsufluş. Am fost de vro câteva ori de mi-a cetit popa nost', da' se vede că rugăciunea lui nu prinde.

— De ce să nu prindă ?

— Pentru că-i mai mult pe partea dracului decât pe-a lui Dumnezeu... Āla numa bun de popă nu s-a născut !

— Nu-i unul mic, cu bărbuţa neagră, rară ?

— Mic, popa David ? Tiiii ! 'tă-l puterile, da', că-i mare cât un cal, ş-are o barbă lungă, ţepoasă, roşcată. Gîndeşti că-i o mătură de mesteacăn, cu care-ai măturat curtea, de s-a ţîndărit acum.

— Nu-l cunosc. Aşa popă nu ştiu.

— De unde să-l cunoşti ?! Aşa popă crezi că iasă între oameni ? N-a mai fost la oraş de cînd l-a sfinţit vlădica. Da' mai bine nu l-ar fi sfinţit ! Gîndeşti că nu-i însurat ? Ba-i însurat, şi are-o muiere tare detreabă şi tare frumoasă. Da' gîndeşti că popa vrea să ştie de ea ? Umblă după toate femeile din sat. Amarnic om, amarnic popă ! Şi biata preuteasă, dac-a văzut ş-a văzut că nu se poate altfel, ş-a luat şi ea un drăguţ, un ficior din sat. Zdravăn ficior ! Āl prinde cîteodată pe popa David de mătură... şi-l îmblăteşte. Vezi că popa se-mbată, şi dacă se-mbată, vine acasă şi-şi bate nevasta. Ţi-am spus eu că nu-i popă. De altfel nici n-a învăţat. Eu Āl ştiu. A fost tot acasă, la plug şi la vite. Apoi, ficior mare, a mers la vlădicie vro trei săptămîni. Da' nainte de-a se duce a vîndut două părechi

de boi. Și peste trei săptămîni a venit acasă — popă. Gata. Ce zici dumneata ?

— Ce să zic ? A fost rău că l-a sfințit vlădica.

— Ba a fost păcat, mare păcat ! Că să vezi, lasă pe oameni să moară nespovediți și necuminecați. Lui să-î pui zlotu-n palmă, ș-apoi vine. — Stătu puțin, apoi adaose : De altfel, îi dau pace. Cu dumnealui n-am eu nimic. Atîta numa, c-a pus nume de batjocoră copilului. Dar eu acasă nu-i zic David. Acasă-i zic Pătru.

Soarele se ridicase sus, și căldura cădea dogoritoare. Am lăsat plivitul și m-am dus în casă, gîndindu-mă la femeia aceasta din Mămăligani, care muncește cu atîta hărnicie și despre care nu puteam ști de-i tresărită, ori de-i așa felul ei de vorbă.

La amiază am chemat-o iar să mînce. Dintîi n-a vrut să vie. Se temea, socotea că fac numai o glumă. Apoi se temea că-i trag din plată dacă-i dau ș-o sorbitură de mîncare. În urmă veni și se apucă, cu aceeași tîndălire, să mînce, ca și dimineața.

— Vezi că mă doare gura. Se vede că este ceva stricat în mine. Mi se strică și dinții. Iacă ! și-și vîrf două degete pline de tină în gură și le scoase, după puțină cercetare, strîngînd între ele un colț de măsea.

— Pentru ce ți se strică ?

— Nu știu. Îmi vine așa, o amăreală, ca șpirtul de tare ; se vede c-aceea mi-i roade. Nu știu de unde... Poate din fiere. C-odată mi s-a stricat rău fierea.

— Ai avut vro supărare, vrei să zici ?

Femeia își ridică deodată ochii și privi la mine lung, întrebător, ca și cînd acum m-ar fi văzut mai întîi în viață. Da' poate nici nu se uita la mine. Privea prin ochii mei încolo, mai departe. De vorbit n-a mai zis

un singur cuvînt, pînă spre sară. O întunecime ca o umbră de durere veche îi îmbracă obrajii slăbiți și începu să tușească adînc, închis, ca și cînd ai da c-un sul într-o gaură afundă în pămînt.

Nu însăruse cînd isprăvi cu grădina. Își luă traista și ieși în curte. Da' nu-ndrăznea să vie să-i dau banii.

— Cu zece cruceri îți plătesc mai mult, lele Virvoaro. Iată șazeci. Mi-ai lucrat tare frumos.

Femeia luă banii și se duse fără nici o vorbă.

Mai tîrziu, ies pe uliță și mă-ntîlnesc c-un vecin. Umblăm noi de la o crîsmă la alta, să mai vedem cine-i pe-acolo. Cînd ajungem la crîșma lui Stan, acolo o grămadă de oameni se-mbulzeau cu capetele unu-ntr-altul privind la ceva jos, în mijloc.

— Ce să fie? ziceau unii.

— O femeie.

— Ce-î cu ea?...

— A avut călcătură, dar acum s-a liniștit. Vai de ea, ce chinuri!

Și oamenii încep să se împrăștie.

Cînd m-apropii și eu, rămîn înlemnit. Era biata Virvoara! Cu gura plină de spume albe, băloase, cu fața vînată, cu ochii închiși, nemișcată, cu degetele încleștate, zăcea între traistă și sapă.

Oamenii începură vorbele. Unul zise:

— A venit în crîsmă ș-a băut doi deți de șpirit. Și dacă i-a băut, a plătit ș-a dat să iasă. Da' cînd să iasă, s-a împiedecat de prag și, împiedecîndu-se, a tot mers pînă unde-o vedeți acum. Acolo a căzut, ș-a fost vai de ea apoi, c-a apucat-o boala.

— De mult o duce așa, zise altul. Cel puțin de cinci-sprezece ani.

Altul o cunoscuse pe Virvoara și înainte de boală, și știa să spuie din ce i-a venit.

— A rămas, spunea el, văduvă tină, da' nu s-a mai măritat. Avea o fată și doi ficiori. Fata, dacă a crescut, a dat-o slujnică, să lucre, să câștige ceva. A dat-o la boltașul din sat. Aci fata s-a răsărit îndată. Trai bun, muncă puțină, și s-a ales în doi ani din Anuța o fată ca de domn. Stăpînul său era nădrăgar, sta bine, da' cu muierea sta rău. Se certau în toată ziua. De la o vreme jupînul s-a dat pe lîngă Anuța. Și numa ce, într-o dimineață, fata s-a-ntors acasă. Nu peste mult muri în chinurile facerii. Virvoara de-atunci a rămas cu boala ceea de cap.

Am ascultat istoria asta și mi-a venit deodată în minte că mi-a spus ceva și dînsa, zicînd c-odată i s-a stricat rău fierea ; și înțălegeam de ce-a stat tăcută o după-amiază, fără o vorbă, cînd mai nainte fusese așa de vorbăreață.

Acum sta încă tot întinsă. Nici nu sufla, nici nu mai trăia parcă. Traista și sapa privegheau lîngă dînsa, și fața ei părea că se-nnegrește.

Oamenii începură să vorbească despre altele și-i dădură pace. Au mai văzut ei că după boala asta bolnavii rămîn așa, nemișcați.

Dar deodată își întoarseră cu toții capetele. Virvoara deschise ochii-nroșiți, umflați, ca două răni, răcni din adînc, se întinse o dată, pocnindu-i toate oasele, apoi se zgîrci, înțepenind pentru vecie.

— Dumnezeu s-o ierte, c-a fost femeie harnică și cinstită, ziceau oamenii, făcîndu-și, cutremurați, sămnul crucii.

BĂDICUL PĂTRUȚ

În topirea zăpezilor de primăvară, pe drum e numai cir și păraiașe ce șerpuiesc ca niște biciuri de lumină. La ușa crîșmei, care cum dă să între își izbește mînios cizmele de podele, și mocirla se-mprăștie în toate părțile. În crîsmă se-adună, rînd pe rînd, oaspeții obișnuiți, să beie o jumăta' de vin, să joace o păreche de cărți.

Bădicul Pătruț niciodată nu lipsește.

Vine cu pieptul înainte, încordat, ca un militar. S-așează unde vede că-s mai mulți. Își trage un scaun, se-ndeasă între oaspeți, ascultă, privind cu ochi iuți la cei de față, dar el, la-nceput, nu zice nimic. Întru tîrziu, își scoate de după șerpar gazeta, își încruntă

sprîncenele, își încrețește fruntea, foaia despăturată o ține departe, cu amîndouă mînile întinse, și se-adîncește de tot în citire.

După ce se pare c-a terminat, zice, așa, ca pentru sine, de trei ori : «Hm, hm, hm !» clatină din cap și pare foarte abătut.

— Ce-i, bădicule Pătruț, ce s-a mai întîmplat iară ?

Bădicul se-nseninează deodată, pune gazeta pe genunchi și zice, c-un glas încordat, ca și cînd ar citi și-acum din foaie :

— Ce să se mai întîmple, frate ?! Spune că vin iar răzmirițele, cu lăcuste pe cîmpuri, cu foamete pe oameni și pe dobitoace. Cică departe, prin Țara Muscălească, s-ar fi ivit și sămne-n soare și-n lună. Chip de vîrcolaci, pare-se !

Oamenii întorc capetele și privesc mirați la Pătruț. Acesta, clipind des din ochi, își ține capul plecat pe gazetă, ca și cînd ar vrea să mai scoată ceva de acolo. Unul mai tînăr ține să-și spuie și el cuvîntul :

— De pe partea asta, putem fi liniștiți. În sămne de-acelea nu mai crede nimeni astăzi. Vîrcolaci nu-s, cum nu sînt acum la mine-n palmă bănuți.

Oamenii însă își aveau credințele lor, și, pe lîngă acestea, țineau tare mult la Pătruț. De o parte, că, înainte vreme, ținuse bădicul orîndă mare, îi ospătase pe toți de multe ori, iar de altă, că era om de nu se clătea iac-așa de orice vînt. Romîn să fi fost, care să-l poată înfrînge pe Pătruț ! Că de-aceea nu mai ține dînsul crîsmă acum. Vîrtutea lui de romîn i-a adus pacostea pe cap. Că era înaintea unor alegeri de deputat și venise un surtucar să-l îndemne să ție cu dracu. Dar bădicul i-a pus mîna-n piept și i-a dat vînt pe

ușă afară. Atunci a venit un finanț și a început cu amenințările. Bădicul l-a tot ascultat, și când acela n-avu ce să mai zică, l-a luat de mână și l-a dus la părete.

— Vezi, domnule, chipul de colo, hîrtia ceea ?

— Văd.

— Dac-o vezi, mi-ai ști spune cine-i iscălit acolo ?

— Cum să nu?! Directorul de finanțe !

Bădicul, aici, zîmbi pe sub mustață.

— Mi se pare mie că nu-i fi dumneata acela ! și-l privi în batjocoră, din creștet pînă-n tălpi. Apoi vezi, dacă venea chiar el, care-i iscălit, să-mi zică : «Bade, dacă nu votezi cu noi, pierzi licența», poate că tot mai credeam. Da' cu dumneata nu vreau să stau de vorbă !

Cela s-a dus ca din pușcă, dar, după alegeri, bădicul Pătruț a trebuit să-și încuie crîșma. Dar nu i-a părut rău. Nu, zău ! O spunea cu fală. Vin găsești și-ntr-alt loc, dar om ca el — mai rar, spunea bădicul, de era cît de cît în voie mai bună.

Sărilor de-a rîndul se aduna, în crîșma asta nouă, cu prietenii lui vechi. Le spunea istorii de prin gazete, nou-tăți care de care mai minunate. Că de citit citea el, dar slab de tot. Cîteva din literele celea mai mici nu le cunoștea. Dar, din trei-patru cuvinte citite, lui i se părea că știe tot ce-i acolo. Gazeta îi venea regulat, în toată sîmbăta, și el, să fi citit numai trei șire din ea, se simțea deodată parcă alt om, mai neabătut, mai vrednic de cinste de cum a fost înainte.

Și, cînd se-ntîmpla vreodată, sara, să vie Pătruț mai tîrziu, oamenii îl așteptau ca pe spini. S-au fost dat cu el să le spuie regulat vești despre trei lucruri : «cum mai stăm cu țara», «ce mai face împăratul» și «cum mai

curg războaiele». Și cu toate că la aceste trei întrebări miezul răspunsului era tot acela : cu țara stăm rău, de-mpăratul nu prea știe nimeni ce face, iar războaiele curg, colo, departe, bubuind din tunuri, de se cutremură marginile pământului, vorbele se țeseau multe în jurul acestui miez, de-ar fi putut povesti toată noaptea.

Așa se-ntîmpla însă numai cînd bădicul nu lua iute-n cap. Că, de se-afuma cît de cît, lăsa la o parte și țara, și pe-mpăratul, și războaiele, și vorbea despre sine.

— Măi pretinilor, am și eu o vorbă. Eu zic așa : Dacă te-a făcut mamă-ta mînz, nu poți să fii lup ! Ori alta : Dacă muierea ți-a făcut de mîncare plăcinte, nu poți mînce mere pădurețe ! Așa și eu. Dacă-s om după toată forma, e că așa m-a făcut mama. Și numa de una-mi pare rău : că voi muri și nu s-a afla om în locul meu. Că eu, dacă-i vorba, spun la tot omul adevărul în față. Chiar cînd ar fi să mă umilesc pentru asta una, și tot o fac ! Acuma, voi credeți, de pildă, că io-s cine știe ce lucru mare. Cînd cetesc din gazetă și vă spun, vi se pare că vă grăiește om din altă lume. Cu toate că nu-i așa, dragii mei. Știu eu ce știu, pe lîngă voi, dar eu, pe lîngă alții, de pildă pe lîngă fiertatul popa Savu, nu știu nimic. Odată mergeam la tîrg cu fiertatul. Și tot drumul n-a mai contenit, mi-a făcut, zic, politică din toată lumea. Dar eu, de la o vreme, i-am spus și dumnealui adevărul în față : «Lasă-mă, părinte Savule, zic, mie-mi spui dumneata de-acestea ? Mie nu-mi spune dumneata de-acestea, că eu, dacă le-aud, fac numa pri-mejdie și răzmiriță-n popor. Zău așa, părinte, zic, eu fac răzmiriță-n popor, dacă-mi spui dumneata atîtea grozăvenii și nedreptăți.» Ș-a rîs părintele Savu, de să se bolnăvească, cînd i-am spus așa !...

De la pățania asta trecea la altele : Cum a spus el adevărul verde în fața domnilor mari, și le-a dat peste nas, și cum a tras tot el scurta. După aceea :

— Da' ce să te faci dacă te-a făcut mamă-ta lup, poți tu să fii mînz ? Întreba bădicul pe vreunul din cei de față.

— Vezi bine că nu pot, baciule Pătruș.

— Ei, vezi ?

Cînd era treaz însă, se ținea de politică, și n-ar fi spus pentru toată lumea istorii ca aceea cînd n-a-nțeles el pe popa Savu. Vorbea, mestecîndu-le, despre «granatirii lui Napolion», «mari și grași, ca niște uriași, cu fețele umflate», despre deputații din Casa Țării, «care, iac-așa, bat și ei din gură, să nu tacă» — cei străini, vezi bine, nu ai noștri ! Ai noștri ? «Dumnezeu să-i ție, să-i mai alegem și la anu !» Spunea despre vlădicii noștri, «care-și pun mîna-n barbă, și nu se dau pîn' nu scot carul din pietre», adică pînă nu ies biruitori. Cînd ajungea cu vorba la vlădici, totdeauna amintea de pățania episcopului Inochentie. Cine știe de unde-o auzise ? Poate de la popa Savu.

— Știți voi, mă, ce-a pățit vlădica Inochentie cînd s-a dus la Dietă ? Nu știți ! Vezi, că n-aveți de unde. Apoi bun, să v-o spun eu. Zice că pîn-atunci nu lăsau pe vlădicii noștri între domnii cei mari, în Dieta țării. Vezi, că erau mai tari ungurii, și mai slab neamțul, adecă împăratul. Da-n urmă a dat Dumnezeu de-a ieșit neamțul mai tare. Și-atunci i-a dat scrisoare lui vlădica Inochentie să meargă și el în Dietă. Zice că, după ce-a intrat el acolo, domnii îl priveau chiorîș și-l batjocoreau cu privirile. Iar unul din ei strigă în gura mare cătră altul : «Ce caută Saul între prooroci ?!» Era, se vede.

o vorbă de batjocoră asta, și domnul acela a spus-o pe letinie. Da' pîn' n-apucară ei să rîdă, zice vlădica nost' cătră cel ce-ntrebase : «Caut măgarii tatiî, că s-au pierdut». Și n-a rîs nime, ci atîta se mîniară pe Inochentie, de erau să-l arunce pe fereastră din Casa Țării.

Bădicul Pătruț, dacă băga de samă că-l ascultă mulți, ținea să-și spuie părerile despre multe celea. De pildă, nu-i plăcea cum cîntă dascălul cel tînăr în strană :

— Măi, la dascăl trăbă să fie piept odată, nu, iac-așa, o scîndură ! Ăst-al nost' — parcă se mîrîie un mîț. Și dă să răgușească, de parcă mîncă tot moare de curechi. Dascălul să cînte, de numa să i se legene glasul prin biserică. Și popa iar. Popa să cetească evanghelia, de să gîndești că spune dintr-o gazetă, să-nțăleagă tot creștinul.

Mai ciudă-i era bădicului Pătruț pe advocați.

— Să-mi spuneți voi, de ce-s buni să fie și ei în lume ? Că-n școală nu-nvață pe copii, liturghia n-o slujesc, gazete nu scriu. Ei, iac-așa, fac pe oameni să-și mînce averile. Și-s domni mari, bată-i comedia ! Cînd iasă pe sate la execuții, vin în niște căruțe, ca baronii. Și oamenii-i încunjură cu căciulile în mîină, de gîndești că le cer de pomană.

Într-o sară însă veni tare abătut la crîșmă, cu gazeta în mîină. Se puse pe un scaun și nu-i venea să zică nici o vorbă. Ceilalți, întru tîrziu, se mirară de tăcerea lui Pătruț.

— Chiar nu mai este nimic nou în lume, bădicule Pătruț ? Întrebă unul.

El n-a răspuns, ci, privind în podele, se gîdea mereu la cele cîteva șire ce le putuse citi. Cuvintele îi săgetaseră adînc inima, și o durere mare îi copleșea tot sufletul, că nu putea desluși, cu cîtă știință avea el,

tot ce era scris acolo. S-a trudit destul acasă, dar n-a putut să-i afle înțelesul adevărat. Privea apoi iar gazeta, din jos, la «foiță», dar șirele îi jucau înaintea ochilor.

Întru tîrziu zise :

— Este aici ceva tare frumos. Se zice de lupte mari, de holde de aur, de păgîni, și tot mereu se spune de draga mea țară. Eu nu știu bine ce-i, și de-aceea m-am gîndit să chemăm pe dascălul, s-o cetească el.

Un fecioraș a și plecat după domnul învățător. O taină, o presimțire nedeslușită li se coborî tuturor în suflet. Și așteptau. Bădicul Pătruț nu mai zise nimic pîn' ce nu se ivi în crîsmă domnul Dumitru.

— Iacă, domnule învățător, să faci bine să ne cetești dumneata puțin aici, zise bădicul, și arată cu degetul gros la «foiță».

Dascălul își drese glasul, rămase în picioare, și începu să citească :

— «Frumoasă ești, țara mea, tu, cea mai mîndră între țările sămănate de Dumnezeu pe pămînt !»

Era reproducerea unui cînt din *Cîntarea Romîniei*. Dascălul citea înainte, cu glasul, de la o vreme, nespus de mlădios, înmuiat în lacrimi parcă, iar bădicul Pătruț și ceilalți, cu frunțile ridicate, priveau țintă la domnul Dumitru. O căldură tainică le străbătea tot mai tare trupurile muncite, obrazii unora se-aprinsesă, obrazii altora păliră. Frumusețea și bogăția țării, răutatea dușmanilor, luptele necurmăte împotriva robiei li se-nchipuiau înaintea ochilor ca-ntr-o icoană vie, caldă. Și, unde și unde, se auzea cîte un suspin înăbușit, cîte un oftat dureros, și-n ochii tuturor licărea lumina lacrămii.

Ei n-auziseră, în viața lor, cuvinte așa de dulci și-așa de-amare, care să le pătrundă așa de-adînc în suflet.

Și, cînd a terminat domnul Dumitru, oamenii tăcură încă mult, cu ochii duși departe, în nemărginire.

Tîrziu, începură apoi să vorbească încet, potoliți, despre vremuri de altădată, — crîmpeie din luptele și suferințele de veacuri, — așa cum le auziseră de la părinții lor.

Bădicul Pătruț însă nu zicea nimic. Privea stăruitor într-un unghet al odăii, și, cînd simți că nu-și mai poate ține lacrămile, trecu cu pași mari spre ușă, să le zbicească-n vîntul nopții de-afară.

N-a mai dat cu săptămînile pe la crîșmă.

Cînd veni iar, oamenii îl întrebă de noutăți. Dar el le-a spus așa, cu gura jumătate, cîte ceva, apoi adaose :

— Astea-s fleacuri ! Dar ian să vedem noi ce ne-a cetit în sara aceea domnul învățător.

Și scoase din șerpar gazeta cea veche, frumos împăturită, și începu să le citească fragmentul din *Cîntarea Romîniei*. Ochii lui lunecau acum peste șire ca pe o apă întinsă, și cuvintele curgeau calde, binefăcătoare. În săptămînile cît nu dăduse pe la crîșmă, tot citise fragmentul acela, așa că acuma-l știa pe derost...

ÎNȚIRZIATUL

E scriitor la cancelaria din sat. Să fie trecut de douăzeci și patru de ani, dar mustața nu-i mai dă. Se vede că-i spân din neamul lui. Obrajii i-s mari, umflați parcă, puhavi, ca la unii bolnavi. De câțiva ani schimbă aceleași rînduri de veșminte, decolorate, roase la coate, lucii pe la genunchi.

Dacă cineva privește întrebător la îmbrăcămintea lui, el bagă îndată de samă, zîmbește și, dup-o tusă scurtă, zice :

— Ce, crezi că n-am bani de-un rînd nou ? Da' vezi că la mine e alta ! Eu trăbă s-adun bani pentru examene. Și, din firea mea, nu dau mult pe exterior. Știi, frate, în privința asta sînt filozof. Întîi să ne vedem

puși în rînd cu examenele. De-acî încolo, să mă lași dumneata pe mine !

Cvartir are o odăiță cît un cuib numai, pe-o hudiță a satului.

Cît ce iese din cancelarie, pornește repede spre casă. Dacă cineva îl întîmpină și-l ține de vorbă pe drum, se supără :

— Ei, lasă-mă frate, eu am de lucru, ce gîndești ? În lumea de azi trăbă să muncești !

— Doar numai acum ai ieșit de la oficiu, domnule Victor ! Ce ai iar de făcut ?

Domnul Victor surîde c-un aer de superioritate.

— Dumneata gîndești c-aceea-i la mine muncă ? Acolo poate scrie oricine care știe ținea peana în mîină. Dar ia să-l pun pe careva la greaca și latina mea... Ar holba ochii și n-ar putea mișca nici atîtuca, — și arăta la negrul de subt unghie.

Și, într-adevăr, pornea cu multă rîvnă din cancelarie. Simțea o mare putere de muncă, un mare dor de-a învăța, ce-i venea așa, ca o căldură de la inimă, și-i amețea capul.

Dar cu cît se apropia de locuință, unde așteptau cărțile de greacă și de latină, cu-atît îi scădea și însuflețirea, și, ajungînd, deschidea cu-o mare silă ușa. În casă lua o carte, o ținea mult timp închisă, gîndindu-se, apoi o deschidea la o pagină oarecare, clipea cîteva minute printre șire, apoi începea s-o frunzărească, privind spre ușă, pe părăți, pe tavan. De la o vreme, se plictisea, o închidea și o punea încet, cu sfială pe un colț de masă.

Rămînea răzimat de speteaza scaunului, gîndindu-se. Din ochii lui, moi parcă, din fața lată, fără pic de sînge, se desprindea o descurajare bolnavă. În răstim-

puri clipea repede, ca și cînd ar fi vrut să-și ascundă niscai lacrimi, și căsca.

Alteori s-apuca să traducă vreo bucată. Textul și-l așeza sub nas, gramatica — de-o parte, de alta — dicționarul. Căuta, pînă se-mbăta de cap, vreun cuvînt, două, apoi se descuraja iar, și iar căsca. Trecea un ceas și el abia putea traduce un vers dintr-o odă a lui Horațiu. Așeza cartea la loc ; apoi le privea pe toate la rînd, cu sfială, cu cutremurări mari, și nu mai cuteza să se-atingă de nici una.

În casă-i era tare greu să mai steie, după ce nu-i reușea nimic. Dar nici nu putea să iasă, căci s-ar fi întîlnit cu unul, ori cu altul, căroro le-a spus de-atîtea ori că se grăbește s-ajungă acasă, să studieze.

Și așa, domnul Victor, în fiecare sară trebuia să steie mult timp singur, în prada deznădejdiei. Și, în fiecare sară, trebuia să-și amintească, străbătut de fiori, cauza nenorocirii sale.

.
Era student, student mare, într-a șaptea. Trăia mîncînd bucatele ce i le aducea de-acasă, cu desagii, sluga lor, — că tatăl său era om avut, — și, învățînd derost lecțiile, parc-ar fi avut de învățat tot tabla înmulțirii. Nu-și dădea sama de ce învața, de ce umbla la școală. Era un băiat închis, încrunțat, căruia nu-i plăcea să vorbească nimeni cu el.

Dar într-o zi, cum mergea la școală, întîlni o domnișoară, o fată mare. Mergea și ea la școală. Și, cine știe cum, dădu cu mîna, să-și așeze părul, și își scăpă cărțile. Domnul Victor, cuprins de-o mare spaimă, se pleacă grabnic și le ridică. Fata-i zise încet : «Mulțămesc», și-și văzu de drum.

O întîmplare fără nici o însemnătate. Dar, în mintea lui lîncedă, moale parcă, întîmplarea asta luă proporții uriașe, bolnave. Îl făcu să nu mai poată învăța nimic derost, ca mai nainte, îl făcu să viseze treaz și să-și piardă tot cumpătul. Pe fată o urmărea pretutindeni, așa că atrase băgarea de samă a profesorilor.

Începură să-l înțepe cu vorba :

— Dumneata se vede că n-ai alta de făcut decît să umbli după domnișoare.

Odată se oprise la începutul traducerii :

— Și... și... și...

— Și domnișoara și-a scăpat cărțile ! adaose profesorul, în rîsul elevilor.

În sufletul acela care părea fără nici o simțire se născu deodată o ură de moarte, și în ochii lui se iviră, poate pentru întîia oară, privirile unui suflet rănît. Domnul Victor ieși din clasă și nu se mai întoarse.

Dar, dus de gîndul ce-l lumina mereu, ori, mai bine, îl încălzea, încă în primăvara aceea s-a băgat scriitor în cancelaria din satul de unde era fata. Dacă n-o vedea peste săptămîină, o vedea cel puțin duminica, la biserică. Nu era fericit, ci numai o căldură îl învăluia, o căldură ce-i întuneca parcă simțurile.

Dar domnișoara, încă în vara aceea, s-a măritat și s-a dus din sat. La nuntă a fost invitat și el, în rîndul «intelligenții». Dar domnul Victor nu s-a dus. Dumnealui a stat toată ziua încuiat în casă.

Trecuseră patru ani, fără ca domnul Victor să se gîndească la ceva, fără să i se nască vreo dorință nouă. Odată, însă, la crîsmă, ajunsese în ceartă cu judele.

— Ce, dumneata încă ești om ?! Dumneata nu plătești două pițule, îți spun pe omenia mea ! Că de-ai

plăti, ai face ceva, n-ai sta să te prăpădești așa, cu învățătura ce-o ai...

Vorbele acestea, spuse între mai mulți, l-au pătruns ca un curent de gheață. S-a-mprăștiat deodată zăpăceala în care sta cufundat de la nunta domnișoarei, și voința lui, acum mai întîi, începu să mijească. Da, își va continua studiile de unde le-a lăsat! Să se-aleagă om din el, nu să se prăpădească cu învățătura ce-o are! Dar, după patru ani, și ce biet știuse odată uitase. Literele grecești nu le mai cunoștea. Regulile de gramatică îi sunau săci, fără nici un înțeles, ca niște pleznete de bici. De tradus încerca el să traducă, cu dicționarul în mîină, dar nu putea să scoată la lumină nici măcar o frază într-o sară întreagă. Se-nfiora cînd vedea că nu mai știe aproape nimic.

Simțea el bine, de cîte ori era singur, că nu mai știe aproape nimic. Simțea el bine, de cîte ori era singur acasă, cu cărțile, că examenele nu și le va mai da pînă-i lumea. Dar cînd vorbea cu alții, cînd era departe de casă, dorința și curajul ce începuseră să-i licărească mai întîi atunci, sara, în crîșmă, se deșteptau, creșteau din nou. Și cînd, plecînd spre casă, spunea că-i grăbit, vorbea foarte sincer, convins că de astă dată va începe să lucreze cu toată puterea.

Cunoscuții îl crezură, la început, că se prepară de examene. Altfel, ce-ar fi făcut el sările acasă, singur cuc, închis în odaie?! Dar trecură un an, doi, trei, și domnul Victor nu mai isprăvea nimic. Atunci începură a-l înțelege, și multora 'li se făcu milă de el.

Cînd vin vacanțele, domnul Victor e cu totul schimbat. Vreo trei tineri din sat sînt la gimnaziu, și, cînd

sosec ei acasă, domnul Victor nu-i mai părăsește. Umblă voios, sprinten, ca și cînd ar fi întinerit.

— Ce zici, frate, am mai lăsat-o odată cu cartea ?

— Ce să-i faci, domnule Victor, trăbă să ne mai și odihnim. Numai, sînt scurte și vacanțele astea !...

— Scurte, da. Vezi c-ar putea să le deie mai lungi, zice domnul Victor, și se silește să se ție după tînărul student. Unde mergeți dumneavoastră acum ?

— Să beu un păhar de bere.

— Așa ? Stați, c-atunci vin și eu, zice domnul Victor, și merge alături cu tînărul.

În crîsmă se așează la masă, și domnul Victor privește cercetător, pe furiș la student, parcă vrea să-i examineze toate creșturile veșmintelor.

— Dar acum tot așa de strict vă ține ? Pe vremea mea ne țineau ca-n clește !

— Sînt ș-acum unii profesori de păzesc urma studenților. Da' sînt, cei mai mulți, oameni foarte detreabă.

— Așa ?! Oameni detreabă ?!

Și domnul Victor privește fix la student, ca și cînd ar vrea să-i mai spuie ceva.

Bea berea, înghițind-o greu parcă, clipește din ochi, caută tabachera.

— Dumneata nu poftești o țigară ?

— Cum nu ? Mulțămesc ! Acum ni-i iertat fumatul, la cei mari.

— Așa ?! Vi-i iertat fumatul ?! Asta-i bine !

Apoi, după un răstimp de tăcere :

— Da' să faci bine să-mi spui, la greacă tot pe Muntean îl aveți ?

— Tot.

— Și vă dă ș-acum de-nvățat aoriste și cîte și mai cîte?

— Vezi bine ! Învăţăm ş-acum gramatica, cu toate regulile, conjugările, declinările...

Scriitorul se înfioară încet-încet, ca şi cînd, de departe, l-ar ajunge nişte unde electrice. La faţă se face şi mai pămîntiu. Întru tîrziu întreabă iar :

— Da' cu latina cum staţi ?

— Bine. Aici n-avem de ce ne plînge. Un profesor ca pînea caldă ! Dacă ştii declina pe *homo* şi conjuga pe *laudo*, treci şi maturitatea.

Domnul Victor zîmbeşte, gîndindu-se că la latină n-ar avea nici o greutate.

— Da' cu matematicile, tot Draia e ?

— Aci stăm rău. Domnul Draia a murit în iarnă, ş-acum avem pe unul tinăr, aspru de mama focului !

— Cum, a murit Draia ?! întreabă domnul Victor, străbătut iar de fiori.

— Murit, da ! Ş-a fost un om tare bun !...

— Bun ! zice domnul Victor, rămînînd deodată cu ochii moi, ca îmbolnăvit dintr-una.

Cît stau studenţii pe-acasă, îşi duce viaţa dintr-o hotărîre într-alta. Se încurajează cînd i se spune de vreun profesor bun, ori de un studiu uşor, dar se-nmoaie ca o cîrpă dac-aude de vreunul rău.

Ascultă cu-o emoţie nespusă cum a decurs vreun examen. Respiră repede cînd studentul ce trecea prin foc era aproape să ardă, şi se luminează la faţă cînd aude că totuşi «i-a succes să treacă».

Şi, după ce trece vacanţa şi rămîne singur, domnul Victor iar se hotărăşte să înveţe. Şi iar începe chinul greu, ce-l ţine de-atîta ani...

LINA

Rămaseră cinci orfani, — doi feciori și trei fete. Părinții le muriseră unul după altul, repede, amîndoi de boală de piept. Tatăl orfanilor fusese hoț vestit, care bătea tîrgurile și lua boii romînilor din pășune, în puterea nopții, și, pînă dimineața, era cine știe în al cîtelea hotar cu ei.

Dintre fete, cele două mai mici se băgară slujnice la oraș, cea mai bătrînă rămase acasă. Copilul cel mai mic se tocmi sluguliță la un romîn, să-i păzească oile. Fata cea bătrînă, Lina, sta în căsuța de bîrne, să grijească de fratele cel mare, de Ion, care se spărsese pe la gît, în vreo cinci locuri. Pe lîngă asta mai și tușea, dar

abia mai tușea din pieptul cufundat, ca și când de mult l-ar fi apăsât un bolovan greu.

Și Lina îl grijea bine. În toată dimineața stropea cu apă podelele îmbrăcate în solzi de tină și mătura câte două ceasuri, de multe ori, pînă ce bolnavul se scula în capul oaselor, îi lua mătura și i-o arunca afară. Lina nu zicea nimic. Lua ulcica și mergea la o muiere în vecini, s-aducă laptele. Tremurînd de teamă să nu-l verse, venea și-l punea lîngă patul lui Ion. Acesta sorbea rar, de cîteva ori, întinzînd din gîtul deșirat, și se întorcea cu fața la părete. Lina, cu ochii umezi, înotînd parcă din picioarele rășchirate, se grăbea să ieie ulcica și să iasă. Aici bea cu zgomot, gemînd, răsufliînd parcă prin urechi. De multe ori laptele acesta îi era singura mîncare peste zi.

Cînd a venit mai pe urmă popa, să-l grijească pe Ion, a întreat-o pe Lina, afară :

— Ce-i, fată, ce mai face frate-to ?

Lina privi după cuptorul din curte.

— Ce să facă, d-apoi stă ! zise întru tîrziu.

— Mai aveți cîte ceva de mîncare ?

— Avem lapte. — Și pe fața ei palidă se tăiară adînc cîteva strîmbături. — Dar Ion nu mai poate mîncă, numa cît o pasăre, adaose apoi.

Lina nu voi să între-n casă. Preotul o pofti și pe ea, cît ținu molitva, dar fata se codi, strîmbîndu-și buzele, ca și cînd ar fi vrut să plîngă. Apoi, frîntă de jale, începă să alerge către o casă vecină.

Își avea toanele ei. Cîteodată vorbea bine de tot, ș-atunci ochii ei căutau în pămînt, abătuți, ca după boală îndelungată. Păreau doi picuri de tină surie. Dar de cele mai multe ori Lina era voioasă. Un zîmbet șters,

o batjocoră a zîmbetului, pornea de pe buzele-i vineții și i se-nstăpînea, ca un vâl abia căzut, pe fața întreagă. Ochii-i deveneau aproape străvezii, căci, fără de puțin albastru, n-aveau nici o culoare. Cînd era astfel, Lina vorbea într-o dungă, ori tăcea ca peștele.

Cînd gîndi că s-a dus preotul, veni încet și crăpă ușa. Dar popa era încă tot acolo. Ii făcu semn să între, și, de data aceasta, fata ascultă.

Bolnavul ședea în pat, răzimîndu-se de preot. Capul i se făcuse micuț ca la veveriță. Și, cît era de mic, totuși, cu greu îl țineau grumajii, din care nu mai rămăseseră decît zgîrciurile și pielea.

— Să-l grijești mai bine, tu, Lină ! Să-i dai mai de multe ori pe zi lapte !

Fata dădu din capul mare, buhos.

— Și de cătră sară și dimineța să-i faci și foc în casă. Se răcește tare noaptea, și lui Ion i-i frig.

Lina moțai iarăși din cap și-și învîrti ochii de nu li se mai văzură decît albul.

Dar, după cîteva zile, Dumnezeu l-a scăpat pe Ion de grija soru-sa. Cînd i-a dat Lina laptele dimineța, Ion nu și-a mai ridicat mîna, și ulcica a căzut din mîna fetei. Pe jos, lîngă pat, erau acum bălțuțe albe și hîrburi de vas, și pe hîrburi, stropi de lapte. Și la hîrburile acestea privea Lina. Iși aduse aminte că tot așa de rece și țapănă a fost și mîna mă-si și a lui tată-său. Și deodată începu să-și strîmbe în multe părăiașe fața palidă și începu să urle prelung. Nu era plîns, căci numai în răstimpuri largi se întrepucea grozavul glas ce-i ieșea din piept. Deschise ușa și începu să înconjure casa, urlînd mereu în zorii dimineții.

După ce l-au îngropat pe frate-său, în singurătatea și tăcerea odăii pustii, plină de miros de mort, pe Lina o cuprinse o teamă mare. Slăbi în câteva zile de să n-o mai cunoști. Și vecina care-i dădea laptele o sfătui, crezînd că moare, să meargă la biserică să se spovedească.

Dar fata, deși se apropia de treizeci de ani, încă nu se spovedise niciodată, și nici acum nu voia. Vecina însă, o muiere bisericooasă, nu se mulțumi pînă nu o-mpinse pe ușa bisericii.

Pe Lina deodată o scutură ceva. Ochii îi căzură în cap și începu să bată la cruci de la cap pînă la picioare. Și buzele i se zbăteau într-un șopot amar, în vreme ce picioarele rășchirate o purtau pe dinaintea icoanelor, în loc s-o ducă înaintea preotului. Și cînd termină cu închinatul pe la icoane, i se auzi mai deslușit murmurul de pe buze :

— Ață, ață, capăt de ață, muc de lumîinare, ou, ouă, muc de lumîinare.

Lina, îngrozită, se spovedea, cercînd să spună tot ce știa. Preotul îi făcu semn că poate să iasă din biserică. Ea își puse mîinile pe piept, se mai auzi o dată «muc de lumîinare» și ieși, asudată, ca după o patimă grea.

De atunci i-a fost și mai frică să doarmă la ei acasă. Și un om milostiv a luat-o să-i păzească vacile.

Lina era acum tare voioasă. Buza de sus veșnic îi era răsfrîntă. Ochii umezi păreau că te întrebă mereu cîte ceva. La câteva săptămîni, o roșeață sfioasă i se arătă în obraji. Îi mergea bine. Omul era cu stare și nu-i trăgea Linei de la gură. Și Lina mîncea bine, mîncea cu patimă.

Și după o jumătate de an aproape n-o mai cunoșteai. Se albise, se curățise, părea că năpîrlise. Chiar mersul îi era mai limpede. Numai mintea îi rămăsese aceeași.

În primăvara următoare mintea parcă-i era și mai slabă. Căci începu să vorbească despre un mire, un domnișor, care-i va cumpăra mănuși, papuci și va lua-o de nevastă. Și când trecea pe lîngă vreun nădrăgar mai tînăr îl privea boldiș, mult-mult, ca și când ar fi vrut să recunoască în el pe cineva. Oamenii, la început, o întrebă, știrică, o așțară să spuie și mai multe. Dar, de la o vreme, se obișnuiră cu aiurările fetei și-i dădură pace. Stăpînul său încă nu zise nimic. Păzea bine vacile și nu-i avea grija. Dar când văzu, îngrozit, că Linei începe să-i crească pîntecele, voi deodată s-o alunge. Piha! Să creadă oamenii că poate el să fie dobitocul ! Dar era milos, și, în clipa următoare, se gîndi altfel. Și-i dădu pace.

Dar într-o noapte, — iarna tîrziu, — Lina se făcu nevăzută. O căutară pretutindeni, dar n-o aflară. În urmă, cuiva îi dădu prin minte să caute în casa Linei, pe deal. Acolo o și aflară. Stătea zgîrcită-n patul rece, cu ochii deschiși, încremeniți, moartă.

VILVA-BĂILOR

De vreo patru ani încoace nu se mai întreabă nimeni de ce nu se însoară Vasile Mîrza. Toată lumea știe că trebuie să aibă legături tainice. Altfel, cum să tîlcuiască schimbarea ce se ivise în viața lui?

Că, mai demult, Vasile Mîrza muncea în rînd cu alți băieși, cu zi, cu noapte, bea spirt cu oamenii în crîșma din sat, și sara, tîrziu, trecea pe drumul pietros, împletcindu-se, ca orice român beat. Dar acum, de vreo patru ani, în baie nu mai lucra. Ciocanul lui, sfredelul lui rugineau după cuptor, iar în crîșma din sat nu mai întra. În schimb, însă, mergea lunea la oraș și bea, în restaurante, la rînd cu domnii mari, bea cîte trei zile. Și-i

cîntau muzicile ca la nuntă, și chiuia Mîrzuț, de rămînea crîșmarul cu gura căscată.

Vârșa banii cu găleata. Și, de muncit, nu muncea, vreo slujbă pe la băi nu purta, ci se plimba prin sat ca un împărat. Se plimba ziua. Noaptea? Noaptea nu știa suflet de om pe unde-i duc cărările: noaptea îl înghițea în întunerecul ei, și numai dimineța îl vedeau iar oamenii.

Și dintru-ntîi satul tăcu. Dar, de la o vreme, doi fîrtați de-ai lui începură să deie tîrcoale noaptea în jurul casei bătrîne de pe Frasinu. Dar în casă nu era nimeni, din casă nu se auzea nimic; pătrundea parcă numai așa, ca un miros de mucegai din bîrnele vechi ce dădeau în putrezire. Și fîrtații se mirară în cîteva nopți de-a rîndul, și-n urmă, cu părere de rău în suflet, nu mai păziră.

Și le părea rău de Vasile Mîrza, care, de bună samă, avea legături tainice. Le părea rău, pentru că simțeau că ortacul acesta harnic a plecat pe drumul pierzării.

Nu cuteza nimeni să-l întrebe unde umblă nopțile. Dar, în schimb, oamenii începură să-i facă judecata. În băi de mult se împutînase aurul, și băieșii trăiau năcăjiți și-și ardeau sufletul cu spirt. Vîlva-băii se mîniase, cine știe de ce, și nu se mai arăta nici la Rodu, nici în Vîlcoiu, nici în Frasinu. Oamenii scurmuau pămîntul, pușcau în stîncă, ieșeau leoarcă de apă la lumina albă a soarelui, ieșeau încruntați, cu fețele pămîntii. Era vădit că pînă nu s-arată Vîlva, aur nu vor mai afla.

Cînd s-a descoperit o vînă, mai în urmă, văzuse stafia unu Ionu Bancii. Dar abia o zărise, abia arătase cu mîna spre dînsa, și ortacii cu care băia rămaseră trăzniți; un

colț de stîncă îi căzuse lui Ionu Bancii drept în creștet, făcîndu-l chisăliță.

De-atunci nici un băieș n-a mai văzut-o.

Oamenii din sat, la baie, prin crîșmă, spuneau că Vasile Mîrza trebuie să fie în legătură cu Vilva-băilor. Altfel, de unde schimba el în toată săptămîna funți de aur? Altfel, unde ar umbla el noaptea de-a rîndul?

Și vreun băieș mai pestriț la mațe începea să spuie minunea: Cică, în puterea nopții, cînd se-ntorcea de la baie, l-ar fi văzut pe Mîrzuț trecînd peste Dealul-Băilor. Dar nu mergea cum se merge, ci trecea zburînd, parcă neatingînd pămîntul. Și părea că-l duce o furtună, așa trecea de iute.

Alții îl văzură cum urca pe Frasinu, pe deasupra brazielor, ca o negură, și cum, de sus, de pe creștetul muntelui întunecat, îl cheamă, făcîndu-i semn din mîna albă, un chip de femeie.

Ba unii îl văzură dimineața, zăcînd în casa lui cea veche, jos pe podele, bătut cum e mărul bătucit, de Sînpetru.

Și, din poveștile astea de crîșmă, oamenii se trezeau șoptind de cîte drăcii toate, care se fac cu ajutorul celui Necurat.

Iar Vasile Mîrza se plimba prin sat fără de grijă. Obrajii i se păliseră, mînilor i se albiseră de cînd nu mai prinseseră ciocanul. Ochii îi ardeau întunecați, ca doi picuri de smoală, și, din cînd în cînd, tușea ca și cînd ar fi ajuns la o încheiere.

Sara, cînd se întuneca, apuca prin grădini, prin tufisuri, trecea vintriș pe coastele munților și-l înghițea apoi cînd o pădure de brad, cînd alta. Pășea încet pe cetina uscată, se apropia, în răstimpuri, mirosind parcă, apoi

pleca iar. Taina nopții îl învăluia, îi pătrundea în suflet, ceva rece i se prelingea din când în când de-a lungul spinării, dar el mergea mereu. Și când se apropia de locul știut, mîna i se încleșta de ciocanul nou de oțel, se lăsa pe brînci și se apropia cum se apropie mîța de-o pasăre, pe acoperișul casei.

Și nu se auzea nimic. Tîrziu se arăta o limbă de lumină, cum tremură, cum trece de pe un brad pe altul, cum o înghite în urmă întunerecul. Printr-o vizuină ca de vulpe, Mîrzuț se cobora în pămînt. Dar nu peste mult, lumina tremura iar, și feciorul, asudat, ieșea prop-tindu-se în mîni.

Și dacă-i îngăduia puterea întunerecului, în aceeași noapte se strecura pe altă coastă de munte. Se cobora și acolo, undeva, în pămînt, și, când se iveaua, era și mai ostenit.

Avea vreo șase locuri știute unde mergea mai bucuros. Când avea să meargă în locurile acestea, peste săptămîină nu era așa palid, vorbea cu oamenii, rîdea cu toți creștinii. Dar în răstimpuri depărtate, la trei-patru luni, părea aproape mort când se iveaua oamenilor. Și, după tăcere încruntată de două-trei zile și tot atîtea nopți, se hotăra, în sfîrșit, în noaptea următoare. Atunci pleca în locul cel de-al șaptelea. Și-atunci, de multe ori, două nopți sta în sînul pămîntului, și, când ieșea, ochii lui sclipeau ca ochii de drac.

De multe ori ar fi vrut să fie iarăși om, în șirul băieșilor, ca mai înainte, dar nu mai putea. Dacă trecea o săptămîină, stăpîindu-se, în urmă tot trebuia să meargă la oraș.

Și, într-un colț întunecat al orașului, era o crîsmă unde suflet de om nu intra. Erau vreo cinci odăi afu-

mate subț un coperiș negru, de șindrilă. Aici era crîșmăriță una de-i zicea Nițuleasa, o babă căruntă, cu colții ieșiți, cu bărbia lată, zbîrcită, cu nasul lung cît o piparcă.

La crîșma aceasta trăgea mai întîi Mîrzuț, cînd venea la oraș. Dar nu întra pe ușă, ca românii, ci pe-o poartă veche, mîncată de cari, ce da în grădină. Și în grădina tănuită, subț arbori, era o căsuță albă, cu uși noi de brad mirositor, cu trei ferestrețe luminoase și curate.

Și la una din ferestrețe, de cîte ori se deschidea ușa de la grădină, pîndea un cap de fată. Și n-apuca Mîrzuț să se apropie bine, capul luminat trecea de la fereastră, și o șopîrlă de fată, de să-ți lunece prin mîni, îi sărea lui Vasile Mîrza în brațe.

Apoi, ținîndu-se de după cap, întrau în căsuța aceea. Și n-apucau tinerii să se desprindă din brațe, și crîșmăreasa, Nițuleasa, se ivea în ușă, arătîndu-și colții :

— Bună să-ți fie inima, Vasile. Da' ce mai nou pe la voi ?

Și ochii bătrînei, cînd vorbea, cercetau pe voinic ca și cînd ar fi vrut să cîntărească ceva.

Mîrzuț scotea cu scîrbă o traistă de piele umflată, grea, și-o arunca pe masă.

— Cît ? întreba Nițuleasa, strîmbîndu-și fața și zgîndu-și ochii.

— Șase funți.

— Șase funți ?!

— Șase.

— Și zici că-s șase ?

Feciorul se încrunta :

— Ia-o și-o cîntărește, c-a dumitale-i, și dă-mi bună pace !

Și crîșmăreasa dispărea îndată.

La început, dragostea fetei îl făcea pe Mîrzuț tare mulțumit. Dar, dup-o vreme, începu să se tînguie. I se părea c-a adus destul aur, i se părea că s-a chinuit destul, credea că-i strînsă destulă avere ca să poată face cununia. Fata-l asculta, îl îmbrățișa, plîngea. Dar de mă-sa se temea. Crîșmăriței nu i-a spus o dată gîndul lui Mîrzuț, care era și gîndul ei : să se cunune, și Vasile să ieie locul bătrînei în crîșmă. Iar Nițuleasa, cînd îi da Vasile să-nțeleagă c-a adus destul aur, se învenina, ca mușcată de viperă. Și Mîrzuț tăcea, amintindu-și cu groază cînd a întîlnit mai întîi pe Nițuleasa.

Era înainte cu vreo patru ani, într-o primăvară. Venise cu niște aur să-l schimbe și, căpătînd vreo cinci zloți, s-a rătăcit în crîșma asta întunecată. Mai nainte nu fusese niciodată aici, nici ortaci de-ai lui nu băuseră la Nițuleasa. Dar atunci, năcăjit că într-o lună de zile abia făcuse samă de cinci zloți, rătăci mult prin oraș, pînă s-a trezit în crîșma aceasta.

Și, ca românul năcăjit, a închinat din păhărel binișor și-a început să se tînguie cum merg de rău băile. Crîșmărița îl mirosise de-ndată că-i băieș, de cum intrase. Și-i tot da tîrcoale, trăgînd cu urechea la vorbele ce le spunea.

Și cînd în crîșmă rămaseră numai Mîrzuț și Nițuleasa, aceasta și-a luat un scaun și s-a apropiat de voinic.

- Ce, ești băieș, dumneata ? îl întrebuse.
- Băieș, da !
- Și ce, nu este aur ?
- Va fi el, da' vorba-i că nu-l aflăm.

— Aici ai spus-o drept. Nu-l aflați. Că, de l-ați afla pe cel din Frasinu, tot satul vostru ar fi de boieri.

— Se poate, zise feciorul, da' poate el stă în fundul pământului.

— Poate, dacă-l lăsați acolo.

Mîrzuț o privi în batjocoră.

— Dumneata se vede că nu știi ce-i aurul ! Altfel, n-ai vorbi așa.

— Chiar să nu știu, eu îți spun că, de m-aș duce-ntr-un loc, aș aduce trei chile într-o noapte.

«Într-o noapte?!», zise în sine Mîrzuț, cutremurîndu-se. Apoi, după un răstimp de gândire, vinele i se încordară, ochii i se aprinseră.

— Dumneata știi aur într-un loc anume ? Întrebă el.

Bătrîna tăcu, se ridică de pe scaun, încuie ușile, lăsă perdelele murdare, stinse lampa și, numai la lumina unui bețigaș de său, se apropie de Vasile Mîrza și-i zise cu spaimă :

— Ce-ți spun eu ție, încă n-a auzit ureche de om din gura mea. Da' țin la tine și vreau să-ți arăt că este aur.

Bătrîna se apropie și mai tare de Mîrza și-i suflă vorbele în față, deodată c-un răsuflet mocnit, ca de mortăciuțe. Vorbea în șoaptă și-i da deslușiri de locuri, ca și când ar fi trăit toată viața ei prin locurile cu băi de aur. Spunea nume, arăta cu mîna direcțiile, închi-puia în aer, cu cloambele ei bătrîne, coturi de păduri, râpi prăpăstioase, stînci ce stau să se prăbușească. În lumina slabă a crîșmei părea că se zbate pe părăți un liliac uriaș.

Vasile Mîrza ieși într-un tîrziu în răcoarea de-afară, beat de băutură și de minunile auzite. Dar multă vreme

n-a cutezat să-și îndrepte pașii spre locurile spuse de bătrîna. Le căuta cu ochii, le ghicea în întunerecul pădurii, dar cînd se gîndea să pornească într-acolo în puterea nopții, i se muiau genunchii.

În sfîrșit, însă, învinse în el patima. Începu cu locul cel mai ușor și, cutremurîndu-se, văzu că bătrîna avea dreptate. Erau niște surpături vechi acolo, ca niște măsele uriașe ; între măselele acelea, la dreapta, dădu de vîna de aur nemişcată.

Trecînd de pasul dintîi, celelalte căi i-au fost mai ușoare. Și, pretutindenea, bătrîna spusese deslușit unde are să deie de aur. Și unde era aurul cel mai mult era locul al șaptelea, de pe Vilcoiu. Aici însă se pogorî Mîrzuț ca-n gură de iad, și, cînd ieși, tîrziu, îl acopereau sudorile morții.

Și-a fost să fie cu noroc. Nișuleasa aduna aurul și-l făcea în bani, iar Mîrzuț căpăta jumătate. De la o vreme, feciorul se dădu în vorbă cu fata crîșmăriței, din vorbă în dragoste, din dragoste în planurile căsătoriei. Și nici bătrîna nu era împotrivă. Și acum aduna ea toți banii, și lui Vasile îi da numai cît să aibă de petrecanie și de trai.

Dar bătrîna, îndată ce începu să adune ea toți banii, fu cuprinsă de o sete de aur nebună. Cît nu venea Mîrzuț o săptămînă, făcea spume în colțul gurii. Iar flăcăul, cu cît se îndrăgostea mai tare de fată, cu atîta-i slăbea dorința de-a bate nopțile băile părăsite.

Și-n urmă începură certe. Dar bătrîna, cînd văzu că nu mai învinge cu tinerii, într-o sîmbătă sara, îi zise lui Mîrzuț :

— Aşadar, să vă cununăţi. Numai înainte trăbă să mai mergi o dată, o singură dată, la Vîrtejul-Oanei de pe Vîlcoiu. Aurul pe care-l aduci îl cheltuim tot, la ospăţ. Da' vezi, încarcă-te bine. Apoi, oftînd, ca zdrobită, adaoase : Acum, după ce nu vei mai merge decît o singură dată după aur, am să-ţi spun de unde-i ştiu eu sămînţa. La crîşma asta, pe vremuri, n-a fost tocmai lucru curat. Aici, cînd trăia Niţu, se întîlneau toţi hoşii de baie. Toţi străitarii de-acum sînt tufe pe lîngă cei de-atunci, iac-aşa ! Acum fură cîteva grame şi cred c-au prins pe Dumnezeu de-un picior. Dar atunci nu era furtul sub chilă. Şi nici nu-i puteai zice hoşie. Că nu luau din băile care se lucrau, ci ştiau vine rămase din bătrîni. Numa cît asta era taina alor două gazde. Doi veri. Şi din cei doi veri a trecut taina la copiii lor. Şi cînd a ucis Baia-Arămii pe Fanea Țapului, atunci s-a tăiat şirul oamenilor care cunoşteau taina. Da' pînă au trăit, cînd îşi petreceau, mie îmi spuneau tot ; bărbatului, Doamne fereşte ! Şi, iată, așa am ştiut eu taina.

Mîrzuţ s-a dus acasă, aşteptă pînă duminică sara, şi, sara, plecă spre Vîrtejul-Oanei de pe Vîlcoiu.

Trecea fără teamă prin pădure, gîndindu-se la mi-reasă. Trecea pe cărarea ştiută şi-ncepu să cînte un cîntec de lume. Şi era călduţă noaptea, şi pădurile răsu-flau încet, înfiorate, şi lui Mîrzuţ îi curgeau parcă firi-cele subţiri de căldură prin trup.

Ajunse la vîrtej, aprinse lumina şi, făcîndu-şi cruce, începu să se lase pe treptele săpate în păretele de stîncă. Dar nu s-a coborît de-un stînjen, piciorul drept îi alunecă pe o treaptă, şi voinicul se rostogoli în adîncime.

Un vuiet înăbușit părea că vrea să scape din pământ ; apoi se făcu liniște.

Au trecut patru zile, și pe Mîrzuț nu l-a mai văzut nimeni. Și-n ziua a șasea un cioban de pe Vîlcoiu a coborît în sat cu-o veste : Cînele lui se tot apropie de Vîrtejul-Oanei, își ridică în vînt capul și urlă.

Și vreo patru romîni luară scări, funii și porniră la munte. Legară scările, se ajutară cu funii, și unul mai curajos se scoborî în pământ. După multă trudă, în cap de sară, la gura vîrtejului zăcea trupul zdrobit al lui Mîrzuț.

— Cum l-ai aflat, măi Costeo ?

— Cum să-l aflu ? Zăcea așa, lat, pe brînci, ca și cum l-ar fi izbit cineva pe la spate. Cred că-n găvălia capului nu mai are nimic.

Și credința că Vasile Mîrza a stat în legătură cu Vîlva-băii se întări și trăi multă vreme în sat.

1909

LUPUL

Prin pădurile subțirele, sărace, din preajma satului nu se prea țineau sălbătăciuni. Rareori țîșnea un iepure, ori o codană de vulpe din vreun tufiș. Așa că în sat nu erau decît două-trei puști, și-acelea vechi. Doar Ilia Gheorghii avea pușcă nouă. Peste vară, în umblarea mai multă, se mai întîmpla să cadă vreun iepure, dar cît ce se punea zăpada, puștile rugineau în cui pînă la anu. Nici unul din pușcași nu era vînător cu patimă, nici chiar Ilia Gheorghii, cel cu pușca nouă.

Dar iată că, într-un post al Nașterii Domnului, se pusese o zăpadă de un stînjen. Și cît ce s-a așezat, îmbrăcînd bine pămîntul, a și-nghețat tun, și nici pome-neală să se mai ducă. Vitele nu lăsau ogrinji în iesle,

oile nu făceau turiște, și sătenilor le părea bine. Săniile lunecau ușor, lăsînd dungi lucii, vineții pe pieptul plin al zăpezii, lemnele de foc le aduceau oamenii, așa, întregi, din pădure. Dar totuși, întinderea albă era mai mult pustie, numai vîntul o cutreiera cu de-amănuntul.

Și, după o noapte în care trozniseră neînterupt aco-perișurile de șindrilă, iată că trei romîni se opresc la marginea satului și-ncep să se tot plece și să se ridice, de parcă bat mătăni.

— Nu poate să fie de cîne, frate ! Așa urmă cumplită nu face cînele !

— Ba da ! Cînele gornicului. O să vezi tu că am dreptate.

Cel de-al treilea nu zicea nimic deocamdată. Privea cu de-amănuntul, se-apleca și pipăia cu degetele urmele. Mustața din stînga i se mișca neconținut, se zbîrlea, se-ntindea, și cîteodată ajungea de înțepa urechea. Ochii îi sclipeau din ce în ce mai tare, și sprîncenele i se ridicau deasupra ochilor, încruntate.

Deodată se ridică, își înțepeni o mîna în șold și spuse liniștit tovarășilor :

— Asta-i urmă de lup !

Toți trei rămaseră cu ochii la urme. Dacă a spus Ilia Gheorghii că-i urmă de lup, apoi așa trebuie să fie ! El e pușcaș doar, gîndeau ceilalți doi ; iar Ilia, după ce-și spuse cu grai viu gîndul, era sigur de tot că nu se înșelase. El drept că nu văzuse lupi, dar noaptea trecută auzise în partea asta de sat un urlet aspru, răgușit, sălbatec. Ceva ce sămăna a crivăț, a pustiu și a moarte. Astfel de urlet în viața lui nu mai auzise. «Trăbă să fie o sălbătăciune străină», își spusese. Și, deodată, atunci, în puterea nopții, în sufletul lui Ilia

tremură ceva tare, apoi, în loc de tremur, se aprinse o căldură care-i cutreieră îndată tot trupul. Și întâia oară în viață privi cu o dragoste mare, cu o dragoste de frate pușca ce atârna pe părete. Căldura îi trecu apoi, dar un gând îi rămase limpede și-l ținu deștept pînă dimineață : «Așa o sălbătăciune să puști, nu o zdreanță de iepure !»

Și dimineață plecă spre locul de unde se auzise urletul.

Prin sat se lățise vestea că umblă lupi prin pădurile din jur. Unii spuneau că-s haite întregi, ca niște cîrduri de cîni. Mulți le văzuseră urmele, văzuseră zăpada bătucită și tăvălită. Adevărul era însă că în părțile acelea niciodată nu umblaseră lupi, și nici un sătean n-ar fi știut să spuie cumu-i dihania. Urletul ce se repeta în toată noaptea, la aceeași margine de sat, îl auziseră însă mai mulți, și cei mai slabi de înger începuseră să șoptească prostii de-ale lor. Ba că nu-i nici lup dihania, nu-i nici urs, ci-i un pricolici, vreun om de-a Satanii, ce se schimbă în cîne sau în orice alt dobitoc, ca să îngrozească pe creștini și să le strice.

Ilia Gheorghii însă nu mai vorbi cu nimeni o vorbă legănată despre noutatea ce ținea în fierbere satul. Merse la oraș, își cumpără praf și gloanțe și se întoar-se liniștit acasă. Dar cu femeia nu vorbi mai nimic peste zi. Își umplu cu grijă pușca cea nouă, în vreme ce ochii și fața i se luminau și i se întunecau mereu. Cît ce se puse noaptea, își luă cojocul, își strînse pușca lîngă trupul mare, vînjos, și porni. Cît ținu drumul pînă unde dase de urme, mustața din stînga i se zburlea și i se întindea, împungîndu-i urechea. Aerul înghețat de afară

îi răcorea obrazii și pieptul, dar căldura dinlăuntru îl aprindea iar. Când ajunse la locul știut dădu de urme proaspete. Ilia se trase lângă un arin scorbuos, se răzîmă cu spatele de el, își petrecu o mîină prin cureaua puștii și așteptă. Stătu multă vreme, fără să se poată gîndi la ceva. Deodată apoi îi veni o întrebare : Cum se face că iese el în puterea nopții, să pîndească, în ger, după un lup ? Mai umblat-a el vreodată noaptea la vînat ? La urma urmelor, nici nu-i pușcaș ! Dac-a doborît cîtiva iepuri, ce minune mare-î asta ? Oricine-o poate face ! Ba, zău, nu-i o prostie ce face el ? Și Ilia Gheorghii se gîndi mai departe : Ba, într-adevăr, e o prostie ! Și-și adună cojocul mai strîns în jurul trupului și vru să plece spre casă. Dar în clipa aceea i se păru că aude urletul. Și deodată se cutremură și se tupilă în umbra arinului. Mustața îi jucă puțin, apoi încremeni zburlită. Mult stătu astfel cu oțelele în mîină, dar nu mai auzi nimic. Așadar, numa i se păruse... Nu urlase. Dar n-are-a face. Stă el aici și așteaptă pînă dimineață, pînă urlă odată. Aici, ghemuit deasupra zăpezii, îl va aștepta, să știe bine că îngheață. Ah, da, are să-l doboare, are să-l umfle în spate, să-l ducă să-l izbească în pridvorul casei. Și sta acum stăpînit de alte gînduri. Îi veniră în minte poveștile lui tată-său, ale lui badea Gheorghe, care murise de mult. Și-i spunea bădicular Gheorghe, de tată-său, de bunicul lui Ilia, cum umbla cu jumătățile de an și cu anii prin pădurile bătrîne, departe, la poalele munților, cu domni mari, să vîneze urși și căprioare. «Ei, da, așa mai înțeleg și eu să vîneze ! gîndea Ilia. Când puști un iepure, ca și cînd ai pușca o cioară, da' să puști un urs, hm !»

Frigul bătea și din înălțimi, și din zăpadă, dar cojocul de oaie ținea bine. Lui Ilia, din când în când i se ura și voia să plece. Dar cât ce se hotăra să plece, îi părea că aude urletul lupului, și atunci, aprins de-o dorință nemărginită, se ghemuia în cojoc.

Astfel, îl apucară zorile sîngerii, pline parcă de scînteii de foc. Lupul nu se arătase. Și nici nu urlase. În noaptea aceea nu-l auzise nimeni, nici într-altă parte. Numai lui i se păruse.

Cum mergea spre casă, Ilia se gîndea, cu greutate la inimă : «Da' dac-a fugit de pe-aici ? Potaia !»

Așa începură nopțile de pîndă. Se deșteptase în a Gheorghii atîta nerăbdare, atîta patimă, ca și când în fiecare noapte ar fi pușcat cîte un lup. Cîteodată îl auzea aievea, urlînd, dar nu putea desluși bine în care parte. Își schimbase în vreo zece rînduri locul de pîndă, căci sălbătăciunea își lăsa urmele când într-o parte, când într-alta a hotarului. Ilia Gheorghii se îndrăcise, în vremea asta îndelungată de pîndă. De la un timp, nici nu mai căuta în dihanie sălbătăciune străină, ci un dușman, un dușman care-l înfruntase și pe care-i era parcă sete nu să-l puște, ci să-l junghie.

Toate rămaseră însă zadarnice. Treceau nopți după nopți, neclintite, reci, subțiri parcă. Treceau undele vîntului, cu răsufletul morții, zbura de multe ori urletul pe aripile vîntului, dar de dușman nu se putuse apropia.

În ajunul Crăciunului, sara, muierea cercă fel și chip să-și oprească bărbatul acasă. Dar Ilia n-o ascultă, — nici n-o putea auzi, — ci porni încă și mai devreme la pîndă. Adulmecă pe unde erau urmele mai proaspete și porni spre marginea unei rariști de pădure. Lîngă un stejar se opri, se strînse în cojoc și se hotărî să-și pe-

treacă noaptea acolo. Încă nu se așezase bine la pîndă, cînd un tufiș, în față, sună înghețat, uscat. Într-o clipă își lipi patul rece al puștii de obrazul bărbos și așteptă. Văzu două licăriri reci punctînd întunericul. Țeli și apăsă pe cocoș. Pușca trozni săc, ca și cînd s-ar fi rupt dintr-una o creangă uscată. Sălbătăciunea zbugni să fugă, dar nu putu face decît o copcă și se tăvăli în zăpadă, lîngă tufiș. Lui Ilia Gheorghii, cîteva clipe, inima parcă nu-i mai bătuse. Apoi, deodată, din cîteva sărituri, ajunse lîngă dușman. Îl umflă în spate și porni spre casă, mai mult alergînd. Mîna stîngă îi era adînc încleștată în gîtul lupului. Sîngele fiarei picura cald pe lîna cojocului, înflorind-o cu spice de gheață roșie.

MILUC

Miluc trăia din cerșit. Îl purtau două picioare subțirele, scurte, strâmbe. Păreau mai mult mâni îmbrăcate în cioareci decât picioare. Genunchii îi ieșeau tare în laturi, când umbla, așa că spațiul mărginit de cioarecii lui peteciți era aproape un cerc. Trupul nu-i era puțin. Era destul de nepotrivit cu picioarele. Pe la piept i se vedea pielea golașă, roșie cumu-i racul. Pe obraz avea vreo câțiva peri încîrligați, rari, în loc de barbă, iar pe buza de sus, sub nasul lat, mare, câțiva peri lungi, roșietici în loc de mustață. O gușă mare, cât o bășică de porc umflată, îi spînzura pe piept.

Într-o sară oamenii l-au văzut că vine la căsuța lui, — un bordei de lut, — cu-o femeie și c-un copil. Femeia

era mare, ciolănoasă, neagră, stricată de vărsat, o muiere cu ochii tulburi. Dar mai tulburi erau ochii copilului, care nu vedea nimic. Albeață groasă îi copleșise și-i mărise luminile.

Din ziua a doua Miluc începu să vorbească de muierea lui și de copilul ei orb. Și după câteva zile porni și copilul la cerșit, dar nu cu Miluc, ci singur. Dibuia pe drum, subțirel și deșirat, holbându-și ochii cenușii. Pipăind cu-o cîrjă, intra în ogrăzi, în case, și straița mare din spate i se umfla tot mai tare.

Cîștiga acum și Miluc, și copilul, iar femeia stătea în casă, la căldură, că era iarnă. Stătea și fuma dintr-o pipă scurtă cu ciutura afumată.

Cînd se-ntorcea Miluc în căldura din casă se moleșea, îi părea că-i o cîrpă muiată. Nu zicea nimic, numai gușa îi răsufila răgușit, fluierînd. Apoi începea să tușească de fumul de tabac, tușea ca din fundul unei buți, și gușa răsufila prelung, ca un foi.

La început n-a zis nimic. Dar odată se întoarse acasă cam băut și-i spuse muierei să nu mai fumeze atîta, că el se îneacă. Femeia îi suflă câteva fumuri sub nas, înăbușîndu-l, și-l strînse puternic de gușă, să vadă de-i moale ori tare. Miluc se zvîrcoli să scape și scoase un răcnet. De atunci Miluc nu i-a mai zis nimic muierei. În casă pluteau nouri grei, vineți, de fum, și Miluc se îneca mereu și scotea din cînd în cînd din gușă sunete ca dintr-un cimpoi.

Copilul se ghemuia pe-o laviță, cît ce auzea gura țigăncii. Ochii i se făceau mai mari, buza de jos îi tremura, și picioarele i se frîngeau sub trupul deșirat. Din cînd în cînd, parcă aștepta ceva cu groază, pleoapele i se zbăteau și începea să tremure.

Cu fumul de pipă s-a dedat Miluc mai repede, dar ce nu se putea deda era că, tot la trei zile, trebuia să meargă în pădure s-aducă o sarcină de uscături. Altădată o sarcină-i ajungea cîte trei săptămîni. Dar de cînd îi venise femeia aceasta în casă, lemnele se mistuiau văzînd cu ochii.

Și nu era ușor să pleci în pădure în puterea iernii. Miluc își înfunda palmele scurte, late, în niște mănuși de pănură c-un deget, soioase, se-ncingea cu-o funie și începea să urce dealul alb, ca de zahăr, ce se-ncingea chiar de la bordeiul lui. Și se-nroșea la față cumu-i piparca, și i se lipeau nările late. Apoi nasul i se-nvinețea, mai întîi ca o prună uriașă, și de la nas culoarea asta se răspîndea pe obraji. Numai fruntea, îngustă, plină de pecingine, îi rămînea palidă.

Alta-i să umbli la cerșit, și alta-i să aduci lemne din pădure. Cînd umbli cu straița, stai într-o casă, te oprești la alta, totdeauna în preajma focului, dar aici nu-i nici un pic de jar. Și, urcînd din greu, i se oprea de multe ori răsufllarea, iar în clipa următoare gușa-i șuiera prelung, răgușit, cu horcăieli, ca și cînd și-ar fi dat duhul. Iar cînd ajungea în vîrful dealului, părea că-i mort, că numai gușa mai trăiește din el.

De multe ori îi venea un gînd: dacă-i place așa de tare muierii să steie la căldură, de ce nu vine și ea să care lemne? Ea-i mai tare, ar putea aduce o sarcină mai mare. Dar niciodată nu putea pătrunde cu mintea lui mai departe de gîndul acesta.

Și cînd, tîrziu, spre sară, se cobora de-a sănișul cu sarcina în spate, și din cînd în cînd vreascurile dădeau să treacă peste el, îi venea iar un gînd: pentru ce-a

adus-o el pe femeia asta la dînsu-n bordei ? Nu-i mergea lui mai bine cînd era singur ? Nu-i era mai ușor ?

Dar nici acum nu cuteza, ori nu putea să ajungă la o judecată hotărîată. Știa atîta numai, că, într-o zi, cînd se-ntorcea de la oraș, de la cerșit, acolo unde se isprăveau casele, dăduse de femeia asta mare, neagră, stricată de vărsat. Stătea în marginea drumului cu copilul și tremurau amîndoi de frig.

Cînd a trecut Miluc pe lîngă ea, a-ntrebat :

— Măi ăsta, tu ai casă ?

— Am, a răspuns Miluc, am un bordei.

— Bun, a zis ea, vrei să venim la tine, eu și copilul ?

— De ce să veniți la mine ?

— D-apoi eu te-oi spăla și ț-oi coase hainele, iar copilul cîștigă mai mult decît tine.

Miluc a privit la copil cu bucurie fricoasă, la muiere, cu teamă, și a zis :

— Haidați !

Și așa au ajuns bărbat și muiere. Miluc niciodată n-a știut ce l-a îndemnat la asta.

Și iar nu se putea deda Miluc cu ceva. Cînd venea copilul acasă, femeia-l îmbrîncea, îi lua traista, și cînd nu se-mpăca de sporul ce-i făcuse băiatul, îi da cu pumnul în cap, îndesat și mult, pînă ce deșiratul cădea moale, ca și cînd n-ar fi avut oase în trup. Miluc se îngrozea, îl apuca cu friguri, apoi cu fierbințeli. Se ghemuia lîngă cuptor, și pe gușă îi cădeau lacrimi mari, grele. Îi era milă de copil. Căci deși era mai mic, bărbatului îi părea că-i un frate mai mare al lui. Odată îi zise muierii :

— Nu bate copilul, tu ! Nu, că-i păcat !

Femeia, ca o cățea flămîndă ce se aruncă asupra unui bruș de mămăligă, așa s-a aruncat asupra lui Miluc. Și numai vecinii l-au scos din ghearele ei.

Și deși știa ce are să pățească, Miluc ținea partea copilului, de cîte ori bietul ajungea sub pumnii femeii. Drept că se cam ferea să nu ajungă odată cu copilul acasă. Dar cînd venea, cînd îl bătea în fața lui, Miluc totdeauna punea vorbă bună pentru copil.

— Ce ai tu cu el, mă rebeștile? E al tău?

Miluc se cutremura, se-ngrozea, știa ce are să urmeze. Își ascundea capul în piept și aștepta.

Afară, cînd se-ntîlnea cu copilul, la întoarcere, sara, ori pe drum, totdeauna îi umplea sacul din straița lui.

După bătaie, cu oasele moi, lui Miluc îi mai venea un gînd: oare pe copil nu l-a orbit femeia? Cum dă ca așa, cu pumnii, nu-i va fi atins vreodată ochii? Dar de crezut, nu știa ce să creadă.

Trecuse iarna. Cu cît dădeau căldurile, cu atît îi era mai greu lui Miluc. Vara, totdeauna, gușa îi era cel puțin de trei ori ca iarna. Se ostenea ușor, asuda și zicea din traista de piele ca dintr-o mulțime de cimpoaie.

Certurile cu muieră erau tot mai dese. Noaptea, Miluc sforăia așa de tare, de orbul sărea din somn, speriat de multe ori, iar femeia înjura de cele sfinte.

Pe copil îl părtinea însă și acum. Iar bătăile ce le-n-dura pentru el erau cu mult mai îndesate decît cele din iarnă.

Într-o zi, lui Miluc îi venise un gînd, cel din urmă: Femeia umblă să-l bată, să-l omoare, să-i rămîie bordaiul. Și de cînd îi venise gîndul ăsta, răsufli și mai greu, și ochii i se albiseră.

Într-o sîmbătă sara, copilul se-ntoarse cu traista aproape goală. Nu se-ntîlnise pe drum cu Miluc. Întră în casă, tremurînd. Femeia îl prinse și-l izbi, și-ncepu să-i care la pumni. Cînd sosi Miluc, îl bătea încă, deși copilul aproape nu mai sufla.

— Nu mai da, tu, că-l omori ! gemu Miluc.

Și femeia n-a mai dat. S-a aruncat, ca o mîță uriașă, a prins un cuțit de pe masă, și, în clipa următoare, cuțitul se pierdu în gușa lui Miluc ca-ntr-o straiță. Și Miluc a zvîcnit puțin din picioarele lui subțiri, apoi s-a liniștit.

PRĂGINEL

Prăginel era de treizeci de ani, dar nu i-ai fi dat nici cincisprezece. Avea față de copil, fără mustață, fără barbă. Numai pe frunte avea câteva creșuri de bătrînețe, pe frunte, în jurul ochilor mici, și în colțul gurii, ce-i sta strîmbă, de parc-ar fi căpătat acolo un pumn zdravăn. Umbla pe ulițele satului, tîrîndu-și piciorul drept, se sprijinea într-o bîtă, și, de cîte ori pășea, da să cadă pe spate. Vezi că oasele lui se muiaseră, și părea că are zgîrciuri în loc de oase. Și înainta tare greu pe drum, și traista lui de cerșetor anevoie se umplea.

Prăginel nu înjura niciodată. De se-ntîmpla să scape bîta din mîină, se îndoia și cădea. Se zvîrcolea ca viermele pînă ce reușea să se ridice. După ce se ri-

dica, își făcea o cruce largă, neregulată și pleca mai departe. Se năcăjea numai cînd vreo potaie de cîne începea să bată la el, arătîndu-și colții. Atunci se oprea și nu cuteza să se miște pînă ce javra nu se sătura de lătrat. De trecea vreun om pe lîngă el și-l întreba : «Ce-i, mă Prăginel, te latră cînele ?», Prăginel îi zicea : «Fă bine, strigă-i dumneata să se ducă».

Cine-l vedea mai întîi îl oprea în drum și-l întreba : «Ce ai tu, măi băiete, de umbli așa de rău ?» Și Prăginel se răzima în bîtă, și, temîndu-se parcă, începea să spuie...

Vorba-i era încurcată și slabă, în răstimpuri îi clămpănea numai limba și nu pricepeai nimic. Dar din truda lui de vorbă, puteai desluși înțelesul :

— Eu am fost copil cu vitele pe munte. Și păzeam vitele bine, și nu eram bolnav. Da' vezi că peste mine a dat vîntul turbat. Este prin aer un vînt, de spun că-i vînt turbat. Și a dat de două ori peste mine. O dată m-a prins mîncînd, a doua oară sînd în casă. Întîia oară mîncam mălai cu brînză ; cînd m-am sculat să plec după vite, văd numa că piciorul nu mi-l pot trage. Ș-atunci odată m-am gîndit la Dumnezeu, să nu mă lase la rău. Și nu m-a lăsat, că n-am murit. Și mi s-a părut că trece prin aer cineva, șuierînd și rîzînd rece. Pasămite era vîntul turbat, voios că-mi ologise piciorul. A doua oară, vezi dumneata, m-a apucat în casă. Nu știu pe unde întrase, pe horn ori pe unde, destul că m-a prins, m-a răsucit, cum suci gîtul unui pui, și m-a izbit de cuptor. Și iar m-am gîndit la Dumnezeu și la Maica Preacurată, și n-am murit. Da' mi-a rămas, de-atunci, sacă și mîna. Stăpînul nu m-a crezut. M-a bătut, m-a îmblătît, m-a bătucit, pînă veniră oamenii să-i zică : «Lasă-l, frate, nu-l omorî, nu vezi că-i neputincios ?» Dumnealui credea

că de leneș nu vreau să merg cu vitele pe câmp. În urmă, apoi, m-am dus la o soră de-a mamei.

— Da' părinții unde-ți erau, măi Prăginel ?

— Vezi că părinți n-am avut. Zice că mama nu s-a măritat, ci m-a avut așa, de prin sat.

— N-ai avut tu altă boală, măi firtate ?

— Boală-i asta dacă te-ajunge vîntul turbat ?...

De-atunci eu l-am auzit de multe ori trecînd prin aer, șuierînd, vîjîind, s-a coborît de multe ori la cîtiva pași înaintea mea, și se-nvîrtea în chip de praf, în chip de fum. Da' de mine nu s-a mai apropiat. C-am aflat leacul să-l alung. Îmi fac cruce și nu mă atinge Satana. Vezi, de știam eu leacul ăsta mai demult, nu mi se usca piciorul, și mîna.

Prăginel tăcea cutremurat. I se părea că iar aude vîjîitul prin aer și-și făcea crucea lui largă, pînă la genunchi.

De multe ori înnopta pe drum, și oamenii-l întrebau :

— Nu ți-i frică, mă Prăginel, să umbli pe vreme de noapte ?

— Nu, răspundea Prăginel, că-n lume numa un lucru rău este : vîntul turbat. Da' de el nu mă mai tem, că este, mai sus, în cer, cineva mai tare decît el. Și eu mă rog lui Dumnezeu, și-mi fac cruce, și nu mă tem de nimic. Vezi că eu acuma nu mai înjur. Cînd umblam cu vitele, cîtă frunză pe lemne, atîția spurcați îmi ieșeau din gură. Da' după ce m-am betegit, am durmit într-o noapte ca mort, și, cînd durmeam mai tare, mi s-a arătat în vis o porumbiță albă. Porumbița sta pe un stejar și tot făcea «grui-grui-grui-grui». Mă uitam la ea și mă minunam. Deodată, văd că vine o femeie albă, ca zăpada, și-mi zice : «Măi Prăginel, place-ți porumbița ?»

«Place, zic eu. Place tare.» Și mi-a zis : «Vrei tu să fii ca porumbița ?» «Cum să fiu eu ca porumbița ?» «Așa, curat, ca porumbița.» Și-atunci mi s-a părut că-mi cade de pe trup piciorul cel uscat și mâna cea sacă și m-am simțit ușor, ca și când aș fi fost din negură. Și-am zis : «Vreau !» «Dacă vrei, de-aci încolo să nu sudui mai mult.» Și-a fugit și porumbița, și Maica Domnului. De-atunci nu mai înjur, și Necuratul nu mai are putere asupra mea.

Prăginel o ducea mai rău iarna, când se făcea lunecuș pe drum. Atunci cădea de multe ori, ca zăpada topită de pe-acoperișe, și asuda mult pînă să se ridice. Trecea vreun creștin pe lîngă el, și, cumu-s oamenii noștri, înjurau din glumă, ori așa,-n treacăt, lunecușul. Prăginel se năcăjea atunci, și, ridicîndu-se, își da toată silința să nu mai alunece, ca să nu mai deie romînilor prilej de sudalmă.

Pe orice vreme, când din pricina viscolului sau popoului de-afară biserica era aproape goală, Prăginel era în biserică. Bătea la cruci și se zgîia la sfinții din icoane ; din când în când ochii lui tulburi se umpleau de lacrimi, gura i se strîmba spre plîns. Și când trecea preotul cu cădelnița, nările i se lărgeau parcă, să poată simți cît mai mult fum de tămîie.

De căpăta bănuți de la oameni, Prăginel îi aduna, și, când venea Măriuța, — o femeie ce vindea nuci, — cumpăra nuci. Ori ruga pe vreun om să între în prăvălie să-i cumpere gogoroane roșii de zahăr. Că el pe trepte nu putea sui, și la ușa prăvăliei erau trepte înalte. Apoi, când se întîlnea cu vreun copil, îi da o nucă sau o gogoroană. Și copiilor, de la o vreme, nu le mai era frică de el, și Prăginel se bucura din suflet. Adeseori, privind

după copiii mărunței, care se jucau pe drum, își uita de bătă, își uita de picior, și cădea, încurcându-se în mâni și în picioare.

Alte dăți, la praznice, cumpăra o luminiță de ceară și-o ducea la biserică. O aprindea, și, pîn' se mistuia lumina, buzele lui se tot băteau deolaltă.

În primăvară, cînd să-mplinească treizeci de ani, Prăginel slăbise rău. Nu mai putea mânca nici cît o pasăre, și n-ar fi avut la ce să mai umble prin sat. Că era și tină mare, cleioasă, și-abia se tîra pe drum. Dar sora mă-si n-avea să-i deie creițari, și, fără creițari, Prăginel nu mai putea trăi. Se obișnuise să împartă cel puțin două nuci pe zi la copii, ori cîteva gogoroane. Și astea nu le căpăta fără bani. Și, astfel, acasă nu putea rămîne. Prin sat, pe-alocurea, erau bălți mari de apă murdară, erau șanțuri pline cu apă. Și, cum mergea pe-o hudită dosită, într-o zi, Prăginel nu-și mai putu descleșta din cleiul drumului piciorul cel olog. S-a zbatut, s-a înieptat, și-n urmă căzu mototol în șanțul mărginaș. Se zvîrcoli să se ridice, dar nu mai putu. Apa, murdară, bolborosi de cîteva ori, apoi se liniști. Prăginel rămase înțepenit în turbureala din șanț, ca o uriașă pasăre de apă ce pescuiește.

L-au dus creștinii acasă, i-au aprins luminița de ceară, și l-au pus pe laviță, să hodinească. La-ngropare veniră puțini. Dar cît ce-au plecat cu mortul de-acasă, și dintr-o uliță, și dintr-alta se strecurară copii subțopt anșori și porniră cu pălăriuțele în mînă după sicriu. Cînd au ajuns la cimitir, se adunaseră aproape toți copilașii satului. Și stăteau tăcuți, triști, privind sicriul sărac, în care odihnea Prăginel.

TELEGUȚ

Teleguț trăise huiduit de toată lumea. La lucru era primit tare cu greu, ș-aproape ar fi putut număra pe degete zilele în care a muncit de dimineață pînă sara la vreun român. De cele mai multe ori i se dădea drumul după un ceas, două de muncă. Drept, că nu era în el vlagă decît așa, ca-ntr-o găină amețită. Ș-apoi avea el alte slăbiciuni. Întreg obrazul stîng îi fusese opărit cu apă fierbinte, de mic copil, și pielița era roșie, vie ; numai în gerul iernii se învinețea. Obrazul drept era umflat, plin de barbă încîlcită. Trupul, deșirat, se răzima anevoie pe picioarele subțiri și lungi, iar mînile, cînd mergea, și le purta ca niște îmblăcii. Pe lîngă scăderile astea, mai avea un păcat : răsuflea greu și împrăștia cu

scuipat în toate părțile cînd își despătura buzele galbene, să zică ceva. De altfel, tare cu greu se hotăra să spună o vorbă, două. Mai mult bombănea.

În bordeiul lui, subt o rîpă, își aduna cojile ce le agonisea de prin sat, și cînd îl răzbea foamea, deschidea o gură largă, ca de pește, și începea să roadă în măsele bucățelele căpătate de pomană. Mîncă încet, fără poftă, cu pleoapele pe jumătate închise. Numai cînd se înfrupta din cîștigul lui părea că simte și el că mănîncă. Drept c-atunci înfuleca pîne moale de i se umfla și obrazul cel cu pielița opărită, aproape să-ntreacă pe cel bărbos.

De la o vreme începuse s-adune milă și de prin satele vecine. Pleca dimineața în revărsat și se întorcea tîrziu sara. Nu aducea traista mai plină ca din satul lui, dar era mai mulțămît și bombănea mai puțin.

Ș-odată, într-o toamnă, cînd se-ntorcea acasă dintr-un sat vecin, i se păru că aude un mîrîit lung sub drum, în vale. Teleguț se opri, deschise gura și ascultă. Dar nu mai auzi nimic. Dădu să plece, dar atunci se auzi din vale un lătrat scurt și răgușit, un «ham» plîngător. Teleguț tresări, își mișcă traista-n spate și-și zise: «Un cîne. De bună samă, un cîne.» Din vale începu iarăși scîncetul de mai nainte, care în răstimpuri se-neca. Era întunerec, și Teleguț nu putea să vadă dobitocul. Se lăsă dar pe coastă la vale, încet, ca și cînd s-ar fi temut să nu se strice. În răstimpuri se oprea, asculta cu gura căscată să-și vadă de drum. Dar atunci îl înfiora un horcăit prelung. «Moare!» își zicea Teleguț, și pornea iar spre dobitoc.

Nu peste mult, îl află. Era, într-adevăr, un cîne. Zăcea încolăcit și gemea. Din cînd în cînd își întindea trupul,

își ridică cu greu capul, să urle, dar nu putea urla : mârâia numai.

Teleguț se așeză lângă el. Cînele dintîi nu-l simți, dar nu peste mult, într-o clipă de liniște, își ridică botul mirosind spre traista lui Teleguț.

— Aha, vei fi flămînd, măi sărace, zise Teleguț, și eu gîndeam că, — cine știe ? — te-a fi pușcat vrun hoț.

Și Teleguț își încurcă repede mînile, le vîrî în traistă, scoase un bruş de mămăligă și-l duse la botul cînelui. Dobitocul nu-și deschise gura, dar din gît îi ieși un sunet ciudat.

— Aha, se vede că tu n-ai mîncat de zile-ntregi, măi sărace !

Și-l netezi cu mîna pe trupul slab. Să se taie-n coastele lui, și alta nu ! Teleguț puse mămăliga-n traistă și, gemînd din greu și îndoindu-se, luă jigodia în brațe și porni încet spre bordeiul lui. Cînd se ostenea, punea povara jos, răsuflea și iar mergea mai departe. Cînele mirosi cînd și cînd după traistă, apoi se liniști în brațele lui Teleguț.

Acasă, în bordei, puse dobitocul lângă vatră, aprinse o lumînare de său și căută ceva prin ulcele. Nu găsi ce căuta. Deschise ușa, și nu peste mult se-ntoarse cu o ulcică de lapte. Descleștă cu greu gura cînelui și-i turnă din ulcică. Dobitocul întinse o dată gîtul să i se deșire, înghiți cu greu, apoi tot mai ușor. Limba i se ușură, și acum mîncă și din pînea muiată de Teleguț în apă.

La lumină, jigodia se deslușea mai bine. Era un cîne bătrîn, care, poate, simțindu-și moartea, ieșise pe hotar, ori poate stăpînul, nemaiputîndu-i trage folosul, îl alun-gase, să-l ajungă moartea departe de casa lui.

Din sara aceea sătenii băgară de samă că Teleguț e mai prietenos, că vorbește mai mult și că umblă bucuros după milă și la casele de unde fusese de multe ori dat afară. Și mai băgară de samă oamenii că pîrlitul primește și lapte, și de dulce de pe la creștini, cînd, mai nainte, afară de pîne și mălai nu vroia să ieie nimic. Și gîndeau că oare să-i fi venit lui Teleguț, acum, la bătrînețe, poftă de mîncări de dulce, ori doar le-adună pentru altcineva? L-au și pîndit unii, dar Teleguț își deșerta traista totdeauna în bordeiul său. Iar în bordei, de zece ani, n-a întrat picior de om străin, și nici acum nu avea nime poftă să cerceteze vizuina aceea.

Și Teleguț acuma mergea decuvreme acasă. Mergea cît putea de iute. Deschidea cu grijă ușa bordeiului și se apropia de dobitocul ce sta lungit în cenușă, sub vatră. Cînele își deschidea ochii suri, cu privirea obosită, încremenită, își ridica puțin botul în vînt și mirosea. Teleguț aduna bucățelele cele mai moi, cele mai bune și i le punea dinainte. Iar el sta în picioare, privea țintă la dobitoc pînă ce isprăvea și, obosit, adormea iarăși, sub vatră. Atunci își lua și el o coajă, își deschidea gura largă, ca de pește, și începea să roadă în măsele încet, dus pe gînduri. În răstimpuri se cobora de pe scîndurile patului hîrbuit și asculta să vadă de mai suflă cînele. Apoi, liniștit și mulțumit, se suia iar în pat.

Dimineața îi punea mîncare pe toată ziua dinainte și, cu traista-n spate, pornea prin sate. Numai că în sate depărtate nu cuteza acuma să se mai ducă. În toată clipa i se părea că cel de-acasă poate să aibă lipsă de ajutorul lui, și astfel colinda mai mult prin satul său.

Cînele, în urmă, se întremase, se obișnuise cu Teleguț, și cînd acesta deschidea ușa, își ridica botul de pe labe,

Îl privea cu ochii lui suri și-și mișca încet coada lungă. Când începu să și mîrîie de bucurie, ochii spălăciți ai lui Teleguț se umeziră în orbitele adînci, roșii, obrazul cel opărit se încreți, iar cel bărbos se umflă parcă și mai tare.

Venise iarna, și acum era tot mai greu. Cînele mîncea tot mai bine, și Teleguț se zolea pe drum, pe gheață, pe zăpadă, să-i aducă destul. Îi făcea foc cînd pleca de-acasă și-l acoperea cu-o aripă de cojoc. Sara venea degerat pe jumătate și-i trebuia multă vreme pînă aduna din traistă bucățelele cele mai bune să le puie înaintea cînelui. Și cînd gerul îl pătrundea mai tare, colindînd prin sat, îi venea în gînd că poate să meargă cineva la el acasă să-i fure cînele. Ș-atunci, mort de frică, degerat de ger, se întorcea la bordei, deschidea cu grijă ușa și privea înăuntru.

Într-o zi un român îi ceru să-i taie lemne. Îi făgădui o cupă de lapte dacă taie pînă sara. La amiazi fusese acasă, și cînele era acolo, sănătos. Deci, se gîndea, pînă desară nu i-a fi nimic, și desară a să-i ducă o cupă de lapte. Îl va încălzi și-i va da lapte cald. Cît are să fie de bun! Și se învoi.

Se apucă să taie lemne. Și taie el, și-i îngheață mînile pe toporiște, dar nu se lasă, ci taie. Se gîndea la cupa cea de lapte și se gîndea cum va clempăni cînele din limba lui bătrînă, de bucuria băuturii călduțe. Dar sara, omul nu fu mulțumit cu sporul lui Teleguț, și-n loc de-o cupă de lapte, îi dădu un bruş de mămăligă.

Teleguț porni îndată cu bruşul în mînă. Bombănea rar, și, cum bombănea, rupea din mămăligă și arunca pe drum.

Cînd ajunse acasă, nu mai avea nimic din mămăligă. Deschise încet ușa, se apropie de vatră și ridică petecul de cojoc. Ascultă și i se păru că n-aude nimic. Pipăi și, deodată, sări în sus, drept, țăpăn, cum nu stătuse nicicînd în toată viața lui. Rămase o vreme așa, cu obrazul cel opărit supt, tras înlăuntru, cu cel bărbos parcă și mai umflat, cu ochii morți în orbitele roșii. Apoi luă funia cu care aducea lemne din pădure, o înghilți, o legă de grindă, își vîrî grumajii subțiri în ghilț și se spînzură.

1909

COMOARA

Era odată la noi în sat unul de-i ziceau Ionu Bodii, și-și avea cuibul pe Negrileasa, cât ținea vara. De când era cât genunchele l-a luat Bodea, tată-său, să-i ajute la păscutul boilor. Cu traista de lână vărgată roșu, cu bâta de corn lucie, măciucată, Ionu Bodii răsărea când ici, când colo, de după vreun fag, și-ntorcea un bou răzlețit. Și când boul privea boldiș la pitic, bâta se-nvârtea și suna săc între coarnele lungi, boltite.

C-odată se pomeneau altfel de boi pe-aici. Acuma ce-s? Ia, niște sfîrleze. Da' pe vremuri aveam boi cât urșii, aveam juncani nepuși la jug pînă treceau de patru ani!

Și mai înainte era viață și sus la munte, la Negrileasa. Astăzi mergi să tai un lemn, să-l furi, și te globește de-ți mînci o vită. Astăzi stau pădurile pustii, să le bată vînturile și să mai croncănească din cînd în cînd corbii peste întunerecul fagilor bătrîni. Da' mai de mult, cine nu auzea în toată sara buciumul lui Bodea și a ficioru-so? Și cîte cîntece n-au trecut din sat în sat, aduse de vînt, de colo, de pe-nălțimile Negrilesii?

Pînă trăise Bodea bătrînul, încă n-a fost cine știe ce, da' cînd rămase ficiorul de capul lui, a-nceput să se răzbune în toată forma. Că Ion ăsta era o fire închisă. De mic copil se ferea de toată lumea. Avea vro cincisase boi în toată turma, pe care îi ducea la pășunea cea mai bună. Îi sătura, îi scărpină pe bărbie, îi mîngîia. Și boii ăștia erau totdeauna cei mai frumoși din turmă. Pe ăștia și-i alegea de pretini. Și, la Sînzienne, îi împodobea cu cercuri de flori, fura sare din colibă și le-o așaza în frunziș, într-un loc ascuns.

Tată-său cerca de multe ori să-l mai învețe cîte ceva, să nu rămîie ca ursul din pădure. Da' copilul avea ochi de drac. Și săgeta cu ei în toate părțile, și deodată băga de samă vrun bou răzlețit și o tunde pe-aci încolo. Cu bătrînul nu-i plăcea. Da', cînd era singur, se pune pe-o dungă și asculta murmurul depărtat al pădurilor. Și, cînd bătea vîntul, se-ntindea pe spate, ochii i se aprindeau și pieptul i se-nălța plin de sănătate. N-a dat Dumnezeu vrodată să adoarmă și să i se ducă boii în hotare oprite; da', cînd băteau vînturi mari, de multe ori trebuia să vie Bodea bătrînul să-l înghioldească cu bîta ferecată.

Cît ce-a rămas singur boar, a trimis la stăpîni acasă boii care nu erau pe placul lui. Și s-au pornit stăpîinii

cu jalbe, cu ocări și amenințări de nu se mai sfârșeau. Dar Ionu Bodii ținea una, ca nebunul :

— Cumpărați-vă și voi dobitoc de cinste. Țștia cad prin rîpi de nu-i mai culege nici muma-dracului.

Cîțiva, înveninați rău, se hotărîră să meargă în pădurea Negrilesii, să-l pîndească, să-l prindă și să-i deie o sfîntă de bătaie soră cu moartea. Erau și gata să plece, dar auziră zvon : cică Ionu Bodii ar avea pușcă.

Și, într-adevăr, de cîteva zile, în locul glasului de buciurn, de sus, peste păduri, pîna în munți departe, trecea un buciurnat metalic, de oțel. Un sunet aspru, tare, tăios.

Dar Oanea Stăncuții, un arțagos de s-aprindea satul pe unde trecea, s-a bătut cu pumnul în pieptul păros, amenință apoi cu amîndoi pumnii în aer, își luă boii și plecă spre Negrileasa.

Ionu Bodii nu știa nimic. Da' cînd văzu boii și pe Oanea, se opri deodată înlemnit, luă pe îndelete pușca din spate și ochi. Inima într-a Stăncuții se făcuse numa cît un purice. Da' după două pușcături, ce se-mprăștiară prin păduri ca două alarme fulgerătoare, n-a căzut Oanea, ci boii lui. Ionu Bodii și-a avîntat pușca în spate, ș-a pornit, șuierînd printre dinți, pe-o călicică spre un ochi de pădure.

Sătenii s-au frămîntat, s-au fiert, s-au certat, da-n urmă asupra Bodii n-au hotărît nicicum. Rămase învingătoare vorba judei : «Nu te prinde cu el ! Om harnic e. Furatu-s-a vrurn bou din turma lui vrodată ? Nu s-a furat. Încolțit-a lupul vrurn juncan ? N-a încolțit.»

Și drept, că pe atunci hoții de vite aveau trecere. Erau niște voinici noduroși care se plimbau prin munți ca pe

moșia lor. Beau în crâșme pe hotar, și iar mai făceau vro plimbare. Da' din turma lui Bodea n-au luat nici un cap de vită. Au cercat în două rînduri. Și întâia oară s-au ales cu cîteva măciuci primite de-a zvîrlitelea, a doua oară unul s-a ales cu capul hodorogit de să-i pui cercuri. Că Ionu Bodii n-avea somn ca alți creștini. El durmea iepurește, și cînele de pază nu simțea mai bine ca el apropierea dușmanului.

Acuma, a crescut el și a trăit el neînfricat mulți ani. Cu oamenii care veneau din sat s-aducă sare la boi vorbea o vorbă, două, lua brușul de sare și-l izbea în colibă. Iar cînd treceau rumîinii cu carăle după lemne se ferea din calea lor.

Sara, însă, și cînd era vremea rea de nu intra picior de om în pădure, Ionu Bodii s-apuca de cîntat. Să-l fi auzit de departe ori de-aproape, nime n-ar fi crezut să cînte ficiorul întunecat, cu privirea tulbure. Se părea altlocuri că-i glasul tinăr al unei fete, se părea, iarăși, că vine dintr-un suflet mlădios și cald, din sufletul unui ficior de optsprezece ani. Numa-n răstimpuri, cînd doina se-nvolbura ca scăpată dintr-o vijelie de patimi, simțea că nu-i nici tinărel ficior cel ce cîntă. Ș-atunci învia întreaga pădure. Toată coasta Negrilesii părea plină de ființe vii, ce trec suspinînd, încîndu-se deodată, ca să suspine iarăși și iarăși, într-o mie de locuri deodată. În răstimpuri, liniștea grea, întunecată îmbrăca pădurea. Ionu Bodii își tocmea pușca și începea să buciume din țăvi. Și cum să-ți spun eu că s-auzea sunetul acela? Ca și cînd ar fi o pasăre uriașă, și pasărea ceea ar avea aripile din oțel, și într-un singur zvîcnet de aripă ar trece de pe-un munte pe altul.

Și, în sat, ficiorii ascultau cu gura căscată, iar fetele tot prindeau câte-un cântec și se mirau de unde știe atâtea, și toate noi, boarul acela de pe Negrileasa.

Și muierea, vezi dumneata, din gânduri de-acestea începe ceva. Și era în sat o fată de-i zicea Marina. Da-n satele vecine îi ziceau Marina lui Cojoc, după tată-său. Și fata asta a învățat vro patru cântece noi de la Ionu Bodii. Și-i plăceau cântecele. Într-o duminică, ce-i trăznește în cap? Hai că merge, în locul slugii, cu sare la boi pe Negrileasa. Tată-său nu s-a codit. De ce să se codească? Și fata a pornit sprintenă ca o căprioară.

Și era în ziua aceea de duminică multă lumină în aer. Și frunzișul pădurii lucea închis, în verde întunecat. Din când în când fluiera, umflându-și gușa, vro mierlă, bătea toaca rar, răsunător vro gheunoaie. Și, pe deasupra, prin boltitura de frunze, bîzâiau roiuri nevăzute de musculițe.

Fata apucase pe o cărărușă pieleasă, umedă. În umbra pădurii se răcorea, ochii i se umezeau parcă, și numa inima i se bătea tot mai tare. Ce va face ea dacă se va-ntîlni cu Ionu Bodii? Și trebuia să se-ntîlnească. Doar a plecat de-acasă să ducă sare la boi, și sarea trebuia s-o deie în sama boarului.

Ionu Bodii era în ușa colibei. Dresese o țîțînă la ușă și chiar cerceta să vadă de-i bine.

Marina răsări deodată înaintea lui. Ficiorul se întoarce la zgomotul pașilor ei, tresări și întră în colibă.

— Bună ziua, măi voinice Ionaș! Iacă, am adus niște sare, unde s-o pun?

Ionu Bodii se-ntoarce, luă sarea și o aruncă în colibă.

— Iată, aici o pun, zise el.

Apoi începu să-și cerceteze măciuca. Părea că acum o are mai întîi în mînă.

Fata sta tot locului, și, din tăcerea flăcăului, se încurajă.

— Măi bădiță Ionaș, zise ea, eu n-am venit aici numa pentru sare. Eu vreau să știu ceva.

De astă dată, boarul își ridică privirile.

— Și ce-ai vrea tu să știi anume?

— Aș vrea să știu de unde-ai învățat tu cîntecele celea frumoase, pe care le cînți aici, pe Negrileasa. Prin sat se zvonește c-ai fi în legătură c-o zîină din pădure, și ea te-nvață. Zic oamenii că vine în toată sara, te alină, îți cîntă și fuge apoi în aer.

— Tu vrei să-ți bați joc de mine, tu fată. Dacă-i așa, mai bine n-ai fi venit niciodată aici, în ochii mei.

Și boarul luă bîta și porni în urma turmei, ce se răzlețise.

Marina lui Cojoc rămase cu ochii duși după voinic.

Cine-a pus-o pe ea să-l supere? Da' n-a vrut să-l supere. Povestea cu zîina nici ea nu știa cum i-a venit pe limbă. În sat, de așa ceva, nu se zvonea nimic. Da' nici că știa ele fetele din sat ce cruce de voinic era Bodea! Că iarna, cît tîndălea pe-acasă, nu era omul de-aici, din pădure.

Marina venise c-un gînd și se întorcea cu altul. Se gîndea acum la ficiorul acesta mîndru ca un lujer și vedea că în sat nime nu-i ca el. Trecea așa, cu gîndul împărțit, cu sufletul plin, cu ochii aproape închiși pe călicelele pădurii și nu băgă de samă că apucase pe drumuri ce șerpuiau pe coasta Negrilesii, spre creștet.

Tîrziu văzu că rătăcise, și, înfiorată și de umbrele înșărării, începu s-alerge pe coastă înapoi.

Da', nu peste mult, Ionu Bodii ieși, de după un trunchi, înaintea ei.

— Te-ai rătăcit, se vede, fată-fetiță, te-ai rătăcit, ș-acum te prinde noaptea în pădure. Da' dacă vrei, eu îți arăt un drum mai scurt, îi zise el, privind în pământ.

Fata se împotrivi. Va afla ea drumul, zicea, și în pădure nu i-i frică. Ionu Bodii pieri în desiș, și Marina plecă într-un suflet. Da' mintea parcă nu-i mai era trează. În loc să iasă undeva la luminiș, s-afunda tot mai tare în pădure. Și, deodată, s-a trezit pe muchea unei prăpăstii, ce se deschidea întunecată ca o gură de iad.

Se aprinsese fata în fugă, i se îmbujoraseră obrajii tinări, dar aici păli deodată și inima îi stătu în loc, cum ai prinde în mână o pasăre, să nu mai poată zvîcni din aripi. Atunci, în urma ei, Ionu Bodii zise :

— Ți-am spus eu că te rătăcești ! Și, de n-ascuți de mine, ai să te-ncurci tot mai tare. Și, cine știe, poate să se-abată pe-aici vrun făt-frumos, cum spuneași că vine la mine o zână.

Ionu Bodii zîmbi, și zîmbetul îi stătu așa de bine, cum îi stă de bine soarelui pe cer, când iasă de sub nourul negru.

Marinei lui Cojoc îi trecu deodată frica.

— Da' boii unde i-ai lăsat, măi voinice Ionaș ? Mie mi se-mpărea că tu ai plecat în urma turmei, spre Piatra-Arsă. Cum vii tu acuma să te-ntâlnești cu mine ?

— Eu n-am venit să mă-ntîlnesc cu tine, ci tu te-ai rătăcit. Da' de boii mei nu purta grijă. Vrei să te scot la drumul mare ?

Fata înclină din cap, și ochii i se topiră parcă-n privirile jucăușe ale boarului. Porniră amîndoi.

Frunzele uscate foșneau încet de pasul mărunț al copilei, sunau uscat de pasul îndesat al ficiorului. Coborau repede și tăceau. Și tăcea și pădurea, numa vro boare venea ostenită să se culce, șoptind în boltitura de frunze.

Ionu Bodii în pădure crescuse, și niciodată nu i s-au părut căile așa de grele ca atunci. Ar fi voit să meargă nainte, să rupă toate crengile ce i se puneau în cale Marinei, ar fi voit să fie așternut pe jos un covor de mușchi verde, cumu-i pe culmea Negrilesii. Ș-ar fi dorit să ție drumul ăsta veșnic.

Da' n-a ținut, c-au ajuns îndată în Valea-lui-Ștefan, și de-aici se deschidea drumul bătut.

Cînd să se despartă, Ionu Bodii zise :

— Știi ce, tu Marino ? M-am tot gîndit la povestea cu zîna, ș-acum nu mă mai supăr. E tare frumoasă. Numa cît nu-i adevărată. Iar de-acuma știi ce-am să fac ? Am s-o chem în toată sara, doar s-a-ndura să vie !

— Și cum ai s-o chemi ? Întrebă fata, cu inima strînsă.

— Vezi că pentru asta am lipsă de ajutorul tău. Să-mi dai tu năfrămuța ta, albă și curată, și-mi va fi de mare ajutor.

Și ce crezi dumneata ?! Fata cînd face o prostie se oprește la una ?! Nici zece nu i-s multe ! Și Marina i-a dat cîrpa de jolj, i-a dat-o fără să-l privească și a pornit fuga spre sat.

Iar Ionu Bodii s-a întors, a pătruns în pădure, și nu peste mult, de sus, de pe culme, începu să adie cea mai frumoasă cîntare ce-a cîntat-o el vrodată.

Din duminica aceea încolo slugile puteau sta pe-acasă. Unde era o fată mare, hop ! că ea merge cu sare la boi pe Negrileasa. Pe cele urîte Ionu Bodii le lăsa să rătă-

cească prin pădure, pe cele frumoase le petrecea la întors pînă la drumul bătut și le lua năfrămuțele.

Da' nici o năfrămuță nu i-a fost dragă lui Ionu Bodii ca cea dintîi. Pe-a Marinei o purta în sîn, celelalte le vîra după șerparul lat. Și cînd îl ajungea dorul de cîntece frumoase, își pipăia năfrămuța din sîn și începea să cînte. Și, cum cînta, se cobora tot mai jos, în vale, subt un stejar bătrîn. Aci nu mai cînta, ci aștepta numa. Și Marina venea lunecînd, ca adusă de-un val de apă, venea pe poteci ascunse și s-așăza lîngă voinic.

— Măi bădiță Ionaș, îi zicea, tu iar ai luat o năfrămuță de la fete !

— Și-și încleșta mînile una într-alta.

— Iar am luat, zicea boarul zîmbind.

— Și nu ți-i frică de nimic ? Nu vor veni flăcăii din sat și părinții să tăbărescă pe tine ?

— Nu mi-i frică !

— Și nu ți-i păcat să ții dragoste cu toată lumea ?

— Nu mi-i păcat.

Fata scrîșnea din dinți și zicea :

— Atunci vin cu tine la colibă.

— Ba nu veni.

Și se despărteau.

În sat se începu fierbere nouă. Părinții cu fete mari umblau în ruptul capului să le mărite cît mai degrabă. Vedeau că boarul are să le vrăjească pe toate.

Și într-o duminică se mărita una, într-alta se cununa a doua. Și peștorii nu mai aveau așăzare.

Sus pe Negrileasa cîntecele nu mai conțineau însă. Și mulți ziceau că Ionu Bodii nu-i nici o primejdie pentru fetele lor și se ciudeau că le măritaseră așa de tinăre.

Dar iată, începu zvonul că și Cojoc își mărită fata, pe Marina. Bun ginere, harnic ginere și-a căpătat.

Marina se albise, Marina se sfârșea, Marina nu mai zicea o vorbă legănată. Da' lui Bodea îi spunea în toată sara :

— Vin cu tine la colibă !

Și boarul îi poruncea :

— Nu veni !

Și ca mîne era să se cunune. La casa lui Cojoc, sara, erau adunate toate rubedeniile, era ginerele, vorbind de una și de alta. Numai Marina sta mută pe o laviță.

Și, după cină, iată numa că se deschide ușa și întră în casă un voinic cu mustața neagră, cu ochi ca de drac, un ficior închelmat cumu-i zidul.

— Bună sara să deie Dumnezeu ! zise străinul.

— Bună să-ți fie inima, Bodea, răspunse stăpînul casei, înlemnit după masă.

— Cinarăți, văd că, zise iar Ion.

— Cinarăm, da.

— Da' nu toți. Cineva n-a avut gust de cină.

— Nu, Bodeo, drept ai. Așa-s fetele cînd să se mărite. Mîne se cunună Marina. Hai, închină-i și tu un păhar de vin.

— Cum nu, tare bucuros, socrule. Să trăiască mireasa și să trăiască socrul, oameni de omenie ! zise el închinînd.

Și luă o cană de vin de pe masă și o beu de jumătate.

Apoi porni spre fată și o luă de mîină. Și cînd ea își pierdu simțirea, o luă în brațe ca pe-un prunc și, lucindu-și oțelele pe spinare, ieși poftindu-le bună sara.

Cei din casă rămaseră trăzniți. Când le trecu amețeala, boarul era departe cu Marina.

La colibă, Ion se opri, aduse apă proaspătă, o deșteptă, și numai acum putu răsufla în tihnă. S-așază lângă ea și o întrebă cît putu el de blînd :

— Nu-ți pare rău, Marino, că te-am adus aici ?

Fata aștepta ceva.

— Stai numai, am să-ți spun. Eu cu fetele celelalte doar am glumit. Am glumit și le-am luat năfrămuțele, ca să te vrăjesc pe tine. Înțalegi tu ce-i vraja asta a mea ?

— Ce va fi acum ? întrebă fata.

— Nimic. De-acum n-ai să te mai temi de nimic. Mîne noapte ne cununăm.

Fata începu să plîngă. Și, cum plîngea, se scutura parcă de frică, de scîrba ce-o avusese față de mirele de-acasă, se scutura, se curăța de toate relele, și ochii ei se făceau tot mai luminoși. Și cu privirea înlăcrămată învăluia pe boar într-o mare fericire a inimii.

— Mă Ionaș, mă, măi drăguț Ion !... îi zicea mereu.

Iar boarul sta încremenit, cu mînilor legate pe genunchi, cu ochii aiuriți. N-avea decît un singur gînd : s-o alunge pe Marina, s-o alunge de la dînsul, apoi să fugă după ea, s-o prindă în brațe și s-o aducă înapoi. Dar a stat mult așa încremenit. Simțirea adîncă ce-l cuprinsese abia-l lăsa să-și vie în fire. Încet-încet, îl pătrunse o căldură dulce, revărsîndu-i-se în trup, în suflet, în ochi, pînă cînd se-ndulci parcă și aerul din jurul său.

În noaptea următoare se cununară la un preot bătrîn, care întineri cînd Bodea-i puse în palmă un galben nou, cu zimți.

Și încă în noaptea aceea turma boilor din Negrileasa a rămas fără stăpîn.

N-au știut oamenii deocamdată nimic, da' veneau creștini din satele vecine să spuie că pe la ei au dat în hotar boi străini.

Cojoc bătrînul ce n-a făcut să-și afle fata? Da' suflet de om n-a mai știut să le spuie de urma lui Bodea și a Marinei.

Trecuseră ani mulți, — o viață de om, — și prin sat nu se mai vorbea nimic de Marina și de boar. Da', de la o vreme, copiii care umblau cu vitele pe Negrileasa, — nu prin poienile pline de iarbă, ci sus, pe unde-s numa mușuroaie și mărul-lupului, — copiii, zic, spuneau prin sat că, prin poienile pădurii, se tot ivește un moș bătrîn. Umblă-ncet, stă pe loc, se pierde prin pădure și iară iasă la lumină, într-altă poiană. În sat nu cobora, muchea dealului n-o trecea, ci hoinărea așa, uitat, prin poieni.

De la o vreme, nu-l mai văzură.

Ci acum au început să vorbească oamenii din sat că văd arzînd în pădurea Negrilesii ca o limbă vineție de foc. Se saltă limba aceea, se stinge și iar se saltă. Așa în toată noaptea. Și au început să creadă că de bună samă e o comoară. Comori sînt ele în pămînt destule, da-i vorba, cine le sapă? Și s-au aflat în sat doi rumîni care, luîndu-se după spusele oamenilor, au plecat într-o noapte să-și încerce norocul. Și para spuneau că iar se ivise, drept deasupra unei muchii de prăpastie. Și, pe dibuite, ajunseră acolo, și, cu inima strînsă, începură să sape. Și n-au săpat mult și dădură de o lădiță de lemn

văpsită. O deschiseră. Înăuntru era o cutiuță de aur, și în cutia aceea, ce să afle? O năfrămuță de care poartă fetele la joc! Oamenii se cruciră. O puseră la loc, cutremurați ca în fața unei taine, și îngropară iar lădița.

Vezi bine că nu era comoară, și totuși a fost comoară. Ş-acum se zice că noaptea se vede din când în când limba aceea de foc săltînd în pădurea Negrilesii, dar o văd numa copilele tinăre...

1909

GHEORGHIUȚ

Regulat, de două ori pe an, primăvara și toamna, mă cercetează un moșuț uscat și înalt, îmbrăcat în zdrențe, ca o sperietoare de vrăbii pe care o pun oamenii în grâne. Îmi iasă înaintea, totdeauna surîzând, iar ochii albaștri, spălăciți, i-s plini de bucurie.

— Am venit să văd ce mai faci, că tare mi-a fost dor de dumneata, zice el, și se așază pe laviță lângă mine.

— Sănătos, moș Gheorghiuț, sănătos și sprinten ca un junișan.

— D-apoi că mi-s ușoare și hainele ! Mi le-a dat acum un rumîn. Așa-s de ușor în ele, ca pasărea în pene.

— Da' bine, moșule, pe unde-ai mai umblat dumneata de astă toamnă ? Unde-ai iernat ?

El își desprinde traista de după gât, o pune pe laviță și mă privește dulceag.

— Eu, cum mă știi dumneata, tot cuprind la sate. Că am carte de la împărăție precum că toate satele-s ale mele, pînă-n Țara Ungurească. Acuma, eu ce fac ? Acuma, eu cutreier satele, și tot cuprind la sate. Toți oamenii îmi dau, pe unde într-o bucată de pîne, un bruş de mămăligă. Acuma, mie mi-i de-ajuns atîta. Capăt cît să mînc într-o zi. Că și-n rugăciune zicem să ne deie Dumnezeu pînea cea de toate zilele. Nu vorbesc eu bine ?

— Ba bine, moșule, da' nu-mi spuseși unde-ai iernat iarna trecută.

— Într-un sat, aci, peste munte. Vezi că eu iarna mă trag de la munte și cuprind satele de la țară. Acuma, în satul acela este un popă. Și dacă este un popă, popa acela are vin în pivniță. Mă duc la el, — că-i bun rumînul, — și cît vin voi cere, atîta îmi dă. Că are un maț, și mațul acela îl vîră-n bute, trage o dată și se umple o litră, trage de două ori și se umple două litre.

Gheorghiuț își supse obrazii, să-mi arate cum trage popa din maț, și-și arată dinții rari.

— Pare că, de-acumu-i anul, ai mai pierdut un dinte, moșule.

— Pierdut, da. Și era la noi în sat, de unde-s eu, un popă, și acela avea dinții înșirați ca mărgelile, și îi punea în gură, că era știrb. Da' cînd bea lapte, nu-i punea, numa cînd mîncă pîne și carne. I-am zis eu să-mi deie mie dinții ceia, dar el nu, că nu-i mai place la preuteasă de el dacă-și dă dinții. Da' mi-a zis că-mi dă el

niște dinți de cal, să-mi pun. Eu am rîs ș-am zis : «Ba, la dracu, părinte, eu lucru spurcat nu pun în gura mea !»

— Te-ajuti, se vede, și fără dinți, că nu ești slab.

— Am fost și slab. An iarnă venise moartea să mă ducă. Uitasem fereastra deschisă, și amărîta de moarte se și strecurase în casă. S-o vezi, nepoate, că-i mică, numa cît un pui de găină la trup, și are niște picioruțe și niște mîni ca niște găteje subțiri. Ea, cînd vine la om, vine cu păhărelul de rachiu dulce în mînă și zice : «Să-ți deie Dumnezeu noroc !» — și închină cu păharul. Dacă-ți uiți de tine și iei păharul, s-a isprăvit : ai căzut în stăpînirea ei. Dar eu nu l-am luat. Sta, încîrligată de spate, înaintea mea și vrea să mă ducă. Dar eu i-am zis : «Stăi puțin, să deschid ușa, că, vezi dumneata, fereastra-i mică, și eu nu încap pe fereastră». Stă ea, și deschid eu ușa. Da' cînd a trecut de pe prag, — treptele erau rele, — amărîta de moarte s-a împiedecat ș-a căzut. Pesămne își frînsese piciorușele uscate, că tot gemînd s-a dus.

— Da' bine, moș Gheorghiuț, omul poate vedea moartea cu ochii ?

— Cum să nu ! Și poate s-o și alunge, numa să știe cum. Nu știu, cînd va mai veni, ce voi face cu ea, ce să mai iscodesc. Adecă aș ști eu un leac bun, numa ce folos, că nu se poate !

— Ce leac, moșule ?

Gheorghiuț surîde, își ia traista pe genunchi și zice :

— I-am spus și cantorului, că mi se plîngea mereu că are nădușală și că i-i frică de moarte. I-am spus să soarbă-n toată ziua trei blide de năcreală și o doniță de lapte de oaie. Mai bun leac nu se poate ! Că moartea, pițigăită cum e, dacă te vede așa de hrănit, se sperie de tine și nu s-apropie, că nu te poate duce, greu cum

'ești. Da' de-mbuci numa o feliuță de carne și una de pîne, cum fac domnii, te ia și te duce, cum duce viespele o muscă.

Știam despre o tocmeală a lui și-i zic :

— Am rămas fără balmoș, vara trecută, moșule. Și toată vara i-am dus dorul.

— Vezi că nu-i om de cuvînt cantorul ! Am făcut tocmeala că la Constantin și Ilina să vin la el păcurar. Văz't-ai, că ți-am fost spus și ție ? Cînd mă duc, zice că și-a uitat și a pus alt păcurar. Acuma, și mie-mi pare rău de balmoș. Că nu-i nimic pe lume mai bun decît balmoșul, și să-l mînci pînă nu dă căldura soarelui. Cînd dă căldura soarelui, ce să faci ? Ia, să te tragi la umbră de copac și să zăcărești așa pînă dă-nsăratul. Că oia de-aceea-i dobitoc minunat, că nu te face s-alergi prin căldură, că stă și ea la umbră. De-aceea aș fi tot vrut să fiu și eu păcurar.

Moș Gheorghiuț, de cîte ori vine la mine, aduce vorba despre cătănie. Știe ș-acuma mustra, mustură ungurească — a făcut armata la honvezi. Se ridică și-mi face cîteva întorsături, spunînd silabe de comandă, pe care abia le poți înțalege.

— Vai de mine, moșule, dumneata se vede că nu mai uiți ce-ai învățat odată !

— Nu, nepoate, c-a fost ș-o învățătură a dracului ! Vorba și palma, întorsătura și pumnul, salutirul și patul puștii. Cîtă bătaie am mîncat acolo era destulă la un sat de oameni, să-i bolnăvească pe toți ! Și în zece rînduri m-au chemat, tot cîte opt săptămîni. Cînd m-am dus a doua oară, m-am spovedit la popa de la noi și m-am cuminecat ; m-am gătat ca de moarte. Și, de-aici încolo, de cîte ori m-au chemat, tot așa am făcut. Cînd

scăpam, plîngeam de bucurie și nu puneam nimic în gură pîn-acasă.

După ce i se pare lui că mi-a povestit destul, se gata de plecare și-mi zice :

— Acuma, de-aș afla numa vreo cale să mai pot înșala moartea. Să-mi deie ea mie pace, să umblu prin sate, să tot cuprind la sate, că toate-s ale mele, pînă-n Țara Ungurească. Așa mi-i de dragă, nepoate, viața, ș-aș voi să mai trăiesc vro șaizeci de ani... Că de ce să mori ? Iată, o bucată de pîne îmi dau rumînii, și mie mi-i destul. Și-mi place mie să umblu așa prin lumea asta a lui Dumnezeu. Să știi că de toamnă am să vin iar, să-ți mai spun ce-i nou prin țară. Atîta folos să-ți aduc și eu. M-am gîndit, acuma, să-mi tot fac rugăciunile ori pe unde voi merge. De două veri merg și la mînăstire, la icoana făcătoare de minuni a Maicii Domnului. S-o vezi, drăguța, cîtu-i de afumată ! Și se uită la mine de parcă mă cunoaște.

Și pleacă, pășind ușurel, mărunț, în zdrențele lui vechi.

În primăvara asta am așteptat zadarnic pe moș Gheorghiuț. Trecuse Sîngiorgiul, și nu mai venea. Sîmbătă, de Rusalii, mă trezesc c-un sătean că vine la mine și mă cheamă grabnic la el acasă. Nu-mi spuse nimic pîn-am intrat în curte.

— E aici Gheorghiuț, și zice că vrea să te mai vadă o dată, că de-acuma se duce pe lumea cealaltă.

Înfiorat, întru în casă. Moșul zăcea, văitîndu-se, pe un pat de scînduri. Barba-i crescuse mare, albă, ca la un popă bătrîn.

— Iacă, te-am chemat, nepoate, zise gemînd moșul, să-ți spun că de-acuma mă duc, și să te rog de ceva.

Pe mine m-au chilăvit niște gendari, colo, pe țări ; ziceau că nu-mi umblă scrisorile și pe satele acelea. Eu le-am spus că am voie de la stăpînul să cuprind toate satele, pînă-n Țara Ungurească. Atunci s-au mîniat și au început să mă-mblătească. Se vede că m-au rupt tot, că m-am tîrît așa, numa ca șarpele, pîn-aici. M-au mai luat niște rumîni în căruță, ș-așa am ajuns. Acuma-i rău, că mor, da' n-am ce face. Tu să-mi dai douăzeci de bani să-i dau popii, că vine azi să mă grijască. Și, vezi, spune-i să ție la moartea mea cazania bătrînilor. Că-mi tare place cazania bătrînilor...

IARNĂ GREA

Vara fusese secetă mare, cu călduri dogoritoare, cu vânturi uscate. Iarna se pusese înainte de postul Crăciunului, cu patru săptămîni. Oamenii aşteptară o zi, aşteptară două, să se ducă zăpada. Dar cînd au văzut că se tot îngroaşă, în loc să se subţie, îşi puseră vituţele în grajduri şi aduseră oile de pe cîmp acasă. Îşi priveau, tăcuţi, clăiţele de fîn, dădeau tîrcoale în jurul lor şi oftau din greu. Dar mai aveau o nădejde : poate va da Dumnezeu să nu ţie iarna mult, spre capătul celalt, spre primăvară !

Din cît puteau, cruţau nutreţul. Îl luau cu braţul, nu cu furca, şi umblau cu grijă cu el, să nu-l împrăştie, umblau cum umbli cu ouăle roşii, să nu le spargi.

Turiște la oi, ogrinji în ieslea vitelor nu se pomeneau nici de leac. Și când se întâlneau doi români pe drum, numai de nutreț și de vite le era vorba, și de iarna cea pogană.

C-așa iarnă bătrînii doar de apucaseră. Tot la trei-patru zile neaua creștea de cîteva degete. Apoi se-nsenina și geruia să înghețe vițelu-n vacă, nu altceva. Unii spuneau ca-nnebunit bătrîna, muma-crivățului. Dar își aduceau aminte de nutrețul ce se împuțina mereu, își trăgeau pe samă și le părea rău c-au glumit cu lucrurile cele sfinte.

Se sfîrșea luna lui făurar, și oamenii slăbiseră de durere de inimă. Nu mai aveau ochi buni să-și privească vituțele. Părul, la boi și la vaci, se rărise, pielea se-ntinse pe oase, și ciolanele și coastele împungeau prin piele. Căii umblau deșălați pe uliți, pocnindu-și oasele, tăbărau la gunoiul înghețat și alegeau, cu buze îmbătrînite, cotoarele de fîn.

Și, când era să se deschidă gură de primăvară, începu să fulguiască din nou. Un fior de moarte trecu prin sufletele sătenilor. Nutrețul se împuțina și pe la oamenii cei mai cu stare. Cei de-a doua și de-a treia mîna descoperiseră de mult șurile, șoproanele. Și, în fiecare zi, de pe dealuri, de la munte, cobora o întreagă pădure de tufari. Oile trăiseră aproape numai cu frunziș uscat. Lîna și-o purtau ele, dar umblau ameteite pe drum, ca bete. Și, într-o dimineață, pieri mai întîi calul unui român. Și se adunară oamenii ca și când ar fi murit un om, să-l vadă. Îl priveau tăcînd; plecau unii și veneau alții. S-au aflat în sat doi țigani care să-l despoaie de piele. Dar de-atunci nu trecu zi să n-aibă cei doi țigani de lucru. Un vițel, un bou, o vacă se duceau în fiecare zi.

Și, pe la marginea satului, deasupra, prin păduri, începură să croncăne corbii, rotindu-se în aer ; începură să plutească, învăluindu-se, stoluri de ciori, cîrfind sălbatec.

Notarul se încrunta la oameni.

— Tăiați-le, mă, tăiați vitele și le mîncăți, nu le dați pasărilor.

Oamenii răspundeau, cu capul în pămînt :

— Nu se poate, domnule, e postul Paștilor !

Și cînd veneai din Dealul-Crucii, satul părea pustiu. Cu șurile, cu grajdurile, cu casele descoperite, — unde fusese acoperiș de paie, — stătea acolo în vale ca o arătare de spaimă. Din cînd în cînd vreun bou își arăta scheletul mare prin vreo curte, ori vreun cal trecea cu ochii bolnavi, triști, pustii de foame, mestecînd vreun pai.

Vitele începură apoi să piară cu nemiluita, și oamenilor le venea nebunie. Unde-a mai fost fîn, la cei mai gazde, în două-trei nopți se împrăștie ca dus de vînt.

Și într-o zi sosi vestea cea sfîntă : se vinde fîn la stație, adus anume pentru oamenii năcăjiți, adus din mari depărtări, cu vagoanele. Un fior de bucurie, o frămîntare înviorătoare trecu prin inimi. Dar deodată inimile încetară de-a mai bate. De unde să ieie banii ? Ce român are bani peste iarnă ? Dar... se limpeziră îndată. În sat este bancă, vor garanta unii pentru alții, ridică argintul și-și scot vituțele în primăvară.

Și, cîteva zile, oamenii alergară, se sfădiră, se-ambulziră la bancă. Se depărtau apoi, cu căldura în pungă, să-și aducă fînul.

Era în sat o bătrînică, una de-i zicea Măriuca ; și bătrînica asta avea și ea o văcuță și un vițel sugaci. Cît ce auzi de vestea cu fînul, hop și ea la bancă, după bani.

Da-ntîi n-a cutezat să între, ci stătea pe-afară și tot întreba pe oamenii care ieșeau :

— Și ție ți-a dat ?

— Și mie.

— Și ție, Petre ?

— Și mie, lele Măriucă.

Bătrîna înghițea noduri, că-i tot veneau noduri în gît.

— Da' mai sînt bani, maică ?

— Sînt, dă-i în trăznet !

— Și vă dă la toți ?

— Ne dă la toți.

Bătrîna așteptă pînă la urmă și întră apoi cu răsuflarea oprită.

— Ce-i, lele Măriucă ? o-ntrebă directorul.

Bătrîna se frămîntă puțin, apoi zise :

— D-apoi, aș avea și eu, domnule, un cap de vacă și un berbec de vițel. Să faci bine să-mi dai și mie să le cumpăr fîn.

— Adă-ncoace hîrțiile.

Măriuca se uită pe rînd la toți funcționarii.

— Adus-ai hîrțiile ? o întreabă iar stăpînul.

— Ce hîrtii, domnule ?

— Cu care să scoți banii.

— Ba nu. Eu am venit cu capul. Să-mi pui banii în palmă, și ți-i plătesc omenește.

— Așa nu se poate.

— Că nu-mi trăbă mulți, domnule...

— Să fie numai un ban, nu se poate.

Și directorul își văzu de lucru.

Femeia ieși năucită afară, și cîteva zile n-a mai dat pe la bancă. Sătenii veneau cu fînul mirositor, și vitele mugeau, în așteptare, prin grajduri.

Bătrîna umbla să-și capete oameni, să-i facă scrisorile. Dar oamenii erau atîta de cuprinși acum, încît parcă nici n-o auzeau. Și după cîteva zile încetă moartea, și cei doi țigani isprăviră cu lucrul.

Vițelul bătrînei, însă, se încîrligă într-o sară. Bătu din picioare și nu se mai sculă.

Măriuca fugi îngrozită la bancă :

— Domnule, să faci bine să-mi dai, că-mi moare vițelul. Și să-l fi văzut az-toamnă, era ca un pește de gras ! Și la primăvară, de-mi ajută Maica Domnului, iar am să-l fac să-ți rîdă inima privindu-l. Da' zău, dă-mi banii și nu mă mai ținea, că-mi moare vițelul !

Bani însă n-a căpătat baba, și dimineața vițelul ei era țapăn. Veniră țiganii și-l duseră, și spre sară se auziră iar corbii croncănind.

Măriuca, de cîteva săptămîni, își ținea văcuța numai cu mugur. Laptele-i săcase de mult, și țîțele i se învinețiseră. După ce muri vițelul, Joiana mîncă tot cu mai puțină poftă. Și, cînd văzu baba că abia mai ronțăie de ici și de colo, se duse iar la bancă.

Acum însă nu se mai ruga de director, ci trecea în șir pe la toți funcționarii și le spunea șoptind :

— I s-au tocit, se vede, dinții de-atîtea găteje. Și era vacă tină. Și, Doamne, ce lapte bun și gras dădea, ca bivolița ! Cît ce-l mulgeai, puteai lua smîntîna de pe el ! Și ce smîntînă ! Că și se făcea unt în gură ! Fă bine, zi-i dumneata să-mi deie, că pe dumneata te-ascultă.

Și cînd funcționarul nu-i răspundea nimic, trecea la altul și iar îi spunea povestea, și adăoga :

— De-acuma, fără fîn, n-o să mai trăiască. Să vezi cum a slăbit, Precesta mea, gîndești că-i moartea îmbrăcată în piele de vacă !

Și așa-i colinda pe toți. Și, când isprăvea și ieșea, frîntă, pe ușă, își întorcea capul, părîndu-i-se c-a chemat-o cineva să vie îndărăt.

Trei zile-n șir a ținut colindatul ei pe la funcționari. De dimineață aștepta la ușă. Și, dacă o-ntreba vreun slujbaș ce mai căuta pe-aici, zicea :

— D-apoi, iacă, și eu cu vaca, mînca-m-ar fi fost pămîntul, să nu mai fiu !

Și-l ruga să puie o vorbă bună pentru ea.

În ziua a patra însă nu se mai arătă pe la bancă. Dar sara iat-o numai că vine iar, chiar cînd se-nchidea banca. Venea cu capul în piept, cu fața bătrîna întunecată de durere, venea tropotind din cizmele grele. Se părea că va trece pe drum înainte, dar iat-o, cotește, întră-n curte și-n curînd deschide ușa de la bancă.

— Iaca, dragi domnii mei, am venit să vă spun că nu-mi mai trăbă bani. S-a-ndurat Dumnezeu și-a luat-o pe Joiana !

Și tăcu. Ochii ei priviră zgîți, se umflară de lacrimi, bărbia lungăreață îi tremură de cîteva ori, apoi plînsul izbucni spart, hodorogit, ca de bătrîni, și, bocindu-se mereu, ieși să cheme pe cei doi țigani să-i ducă pe Joiana mîncare corbilor.

1 9 0 9

O POVESTE DIN SAT

Spun bătrînii că, la noi în sat, la poalele muntelui mare, trăia, nainte vreme, un om de-i ziceau Gheorghe Suciu a Rarului. Omul acesta era pădurar peste pădurile domnești, care îmbracă tot muntele mare cu o mantie grea de întunerec. Iar sus pe munte era casă boierească, frumoasă, ca-n povești, unde venea, în fiecare vară, măria-sa baronul, de la Cluj, să vîneze, să se răcorească, să-și petreacă. Venea, la început, singur, și, cît ce sosea, dădea porunca cea dintîi :

— Să vie pădurarul, să vie Gheorghe Suciu a Rarului !

Da' pînă cobora sluga să ducă porunca, pînă-l aflau pe pădurar, pînă sosea, trecea o zi, și măria-sa aștepta

ca pe spini. Așa că, de la o vreme, baronul s-a cumi-
țit, și-a pus de i-au făcut la a Rarului o casă nu departe
de palatul său.

— De-aici ai să poți griji mai ușor pădurea, Gheor-
ghe, îi zise măria-sa.

— Mai ușor pentru mine, mai greu pentru dumnea-
voastră, răspunse pădurarul.

— Cum înțelegi tu asta ?

— D-apoi așa, măria-ta, că eu de-aici n-am nimic
de făcut. Oamenii vin să fure colo, în jos, la poalele
pădurii. La inima ei, nu străbate nime, că de-aici duc
lemnul tare cu greu.

— Nu-i nimic, Gheorghe. Vezi, eu voiam să te știu
mai aproape de mine. C-un brad ori doi nu se sără-
cește pădurea.

Și de-atunci a rămas ficiorul Rarului aici, în căsuța
frumoasă și curată ca un pahar. Pe vremea aceea încă
 trăiau urși în muntele mare, iar cerbi și căprioare erau
destule. Cîtu-i muntele de fără hotare, da' Gheorghe
Suciu a Rarului știa toate potecile căprioarelor și toate
vizuniile urșilor.

Cît ținea vara, aproape în fiecare zi, Gheorghe aș-
tepta cu pușca la umăr înaintea căsilor domnești. Și
porneau apoi, amîndoi, cu boierul, și se pierdeau în în-
tunerecul pădurilor bătrîne.

— Ce zici, Gheorghe, azi avem să dăm peste ceva ?

— Hm ! Așa mi se pare, măria-ta, numa s-avem no-
roc. Toate atîrnă de la noroc, în lumea asta.

— Și de la o pușcă bună, adăoga zîmbind stăpînul.

— Nu zic ba, da', totuși, o pușcă bună e numa o
unealtă moartă. Ochii ageri și mîna vîrtoasă a vînăto-

rului îi dau viață. Și asta tot nu-i încă nimic, dacă norocul nu se ține de tine.

Da' de ei doi norocul se ținea aproape în fiecare zi. Așa că stăpînul cîteodată se sătura de atîta sălbătăciune pușcată, porunca să-i puie cei patru cai negri cumu-i corbul la trăsură și pornea la oraș pe cîteva zile.

Cînd se-ntorcea îi spunea zîmbind lui Gheorghe :

— Mi se pare, voinice, că-n vremea cît am fost eu dus, tu vei fi umblat și după altfel de căprioare !...

— Apoi, de, stăpîne, m-am coborît o dată-n sat să mai văd ce-i pe-acolo.

— Și sînt fete frumoase, hai ?

— Sînt, și nu prea. Dar eu nu pentru ele m-am coborît. Știi, măria-ta, că părinții mi-s bătrîni și-am vrut să-i mai văd.

— Măi, Gheorghe, să-ți dau eu ție un sfat. Însoară-te și adă-ți și părinții aici, sus, la munte. N-are să-ți meargă rău !

— Acuma, însuratul vine el cînd vine, așa, de bună-voia lui, da' pîn-acum n-am de gînd, măria-ta.

— Tu n-ai de gînd, și, iată, eu, pe vara viitoare, am să vin aicea cu nevestă.

— Să-ți ajute Dumnezeu, stăpîne !

În iarna ce-a urmat, Gheorghe Suciul a Rarului a avut mult de alergat prin păduri, prin neaua mare, prin gerul ce te frigea. Nu trecea săptămîna să nu vie poruncă de sus : să trimită o capră, un iepure, un cerb chiar. Și, colo, înspre primăvară, baronul ceruse, pentru o singură dată, vro zece iepuri și trei căprioare.

— Hm ! se vede că asta-i pentru nuntă... zise pădurarul cînd i se dădu porunca.

Într-o zi de iarnă e mult să puști toate sălbătăciunile astea, da' Gheorghe, la gândul să se arate vrednic înaintea stăpînei celei nouă, le răpuse pe toate într-o zi. Ş-acuma sta şi aştepta să-i vie stăpînii amîndoi. Mai da el tîrcoale prin pădure, mai cobora în sat, da' tot mai mult sta acasă şi cînta din țava puştii. Şi glasul de metal trecea ca o-nfiorare rece peste pădurile ce dădeau în muguri, peste culmile negre ale brazilor.

Cu sfîrşitul lui mai, stăpînii veniră la munte. Pe Gheorghe nu l-a mai chemat, ca de obicei, baronul, să vie numaidecît să-i spuie de sînt sălbătăciuni.

«Acuma eu am rămas deoparte», se gîndea el, cu oarecare ciudă asupra femeii care îl făcea pe stăpîn să-l uite.

N-a trecut însă nici o jumătate de ceas, şi porunca-i sosi.

— Ce-i nou, Gheorghe? Sînt căprioare?

— Sînt, stăpîne.

— Dar iepuri?

V — De aceia-i plină pădurea.

— Urşii trezitu-s-au?

— Hei, bătrînul de mult a şi gustat carnea de oaie sfîrtecată! Ar trebui să-l mai pişcăm puţin pe bătrîn.

— De asta una, n-avea grijă. Da' stai să-mi vezi femeia, să vedem place-ţi ţie.

Şi stăpînul dispăru şi se arătă cu o domnişoară naltă, albă, mlădioasă şi cu nişte ochi de drac.

— Iată, ăsta-i pădurarul meu. Cel mai bun puşcaş din toţi munţii.

— Ei las', măria-ta, nu mă lăuda astfel. De mă lauzi înainte, pe urmă n-am să fac nici o ispravă.

Domnişoara privea mirată la tinărul acesta ca de douăzeci şi şapte de ani, cu mustaţa neagră, cu ochii

tari, cu un trup cumu-i bradul mai voinic. Numa-mbrăcămintea îi părea de tot nepotrivită.

— De ce poartă așa veșminte grele? Își întrebă bărbatul.

— Pentru că-i grea și viața pe care o duce, dragă. În nea, în frig, în ploile mari și vînturile reci, ce stăpînesc pe-aici, iarna, nu poate umbla altfel.

— Da' bine, acum e vară, adaoase femeia.

— Vară, și nu prea. Vei vedea desară ce boare are să adie. — Apoi îi zise lui Gheorghe: Mîine dimineată să fii gata. Ai să ne duci la o căprioară.

— Asta-i bun, stăpîne! Mîine așadară, avem să pușcăm o capră.

— Nu noi, Gheorghe. Are s-o puște domnișoara, bagă bine de samă.

A Rarului merse acasă, gîndindu-se cum să înțăleagă vorba stăpînului. Doară nu va lua domnișoara ceea pușca la ochi! Drept că ochii o arată mai mult decît trupul fraged și mlădios, da', totuși, Gheorghe era sigur că nu va cuteza să puște stăpîna-sa.

De dimineată se afundară toți trei în inima pădurii. Stăpîna era deosebit de voioasă, își lua bărbatul de după cap, îl săruta, îl strîngea în brațe.

«Hm! o arată ochii că nu-i femeie ca oricare alta, se gîndea pădurarul, stînjenit de purtarea asta drăgăstoasă a stăpînei. O fată, o nevastă de-a noastră, n-ar cuteza să facă așa între alții, pentru toate bunurile lumii», își zicea el. Da-i plăcea totuși, și, în pustietatea pădurii, se-nfiora Gheorghe, ca și cînd pe el l-ar săruta, ca și cînd pe el l-ar strînge-n brațe.

La cea dintîi potecă a caprelor, pădurarul le spuse unde s-aștepte, și el porni, pe departe, s-ajungă în pă-

răul de dedesupt. Da' nu făcu douăzeci de pași, și deodată răsună un săltat repede, și, pînă să-și ieie pușca, trecuse căprioara cătră stăpîni. Chiar cînd gîndea pădurarul c-a scăpat sălbătăciunea, auzi un pocnet înăbușit, și, cînd privi mai bine, din pușca stăpîne-si ieșea fum gros, iar căprioara zăcea la pămînt, mai zvîcnind abia, rar, din picioarele subțiri, gingașe.

«Ce dracu să fie asta?! Își zise Gheorghe. Eu și stăpînul, doi bărbați, n-apucăm să ne punem puștile la ochi, și o femeie să ne întrecă, să fulgere așa, dintr-una?!»

Baronul, cînd văzu fața deznădăjduită a pădurarului, izbucni în rîs.

— Ți-am spus eu, voinice, că nu noi, ci doamna va pușca căprioara.

— Cum așa, măria-ta?!

— Astfel, că noi vom fi pușcași buni, aici între noi, unde nu-s alții, da' doamna poate e cea dintîi între mulți, în țara-ntreagă.

Stăpîna netezea acum blana lucie a animalului. Obrajii i se aprinseseră, ochii-i ardeau, și, cînd veni spre baron, îi bătea în pumni, în ciudă, cum s-ar zice.

Gheorghe Suciu a Rarului, în ziua aceea, nu avu nici o voie. Se simțea umilit, ca o femeie să-l întrecă, și nu era deloc bucuros că drăcoica aceea i-a călcat în păduri.

Ceea ce zisese baronul se adeverea în fiecare zi. Gheorghe nu mai avea pace: în fiecare dimineață trebuia să scormonească vînatul. «A dracului patimă la muierea asta! gîndea pădurarul. Nu se mai satură, deși în toată ziua pușcă ceva.»

Baronul, în câte-o zi, se simțea obosit, da' femeia pleca, acum singură cu Gheorghe, prin pădure. Cu cât vîna mai mult, cu atîta pofta ei, patima ei, s-aprindea mai tare.

Dar acuma Gheorghe începea să-și răzbune. Plecau amîndoi, și, pe unde știa că are să iasă capra, era cu pușca trasă. Ș-abia zărea și doamna, cînd focul trimis de pădurar culca animalul. A purtat-o așa vro trei zile. Într-a patra, cînd Gheorghe ucise un cerb, stăpîna îi trase o palmă iute, usturătoare, peste obraz.

— Asta nu-i frumos, fîrtate ! Trăbă să-mi spui și mie cînd știi vînat în vro parte. Numai acum. Peste patru săptămîni nu mă mai rog de tine. Atunci știu eu.

Pădurarul se simți rușinat. Într-adevăr, vedea el că răzbunarea lui nu-i deloc frumoasă.

Și cînd, într-a cincea zi, doborî și stăpîna un cerb, îl prinse pe Gheorghe în brațe și-l strînse cu putere la sîn.

— Tot ești bun tu ! Vezi, eu cerb n-am pușcat încă în viața mea.

Pădurarul simți o furnicare în tot trupul, o amețală i se urcă la cap, da' se făcu să pară nepăsător. Și n-a trecut mult după asta, și, într-o sară, cum veneau amîndoi spre casă, o dihanie de urs le ieși drept nainte.

— Ochește-l, stăpîna, că așa bine n-are să-ți mai iasă urs în cale, zise Gheorghe.

Dar ea îngălbini, începu să tremure, ș-abia putu îngîna :

— Nu ! Aici nu pot ! De urs mi-i frică, și, tremurînd, se alipi de vînător.

Acesta ochi, adunându-și toate puterile să nu treacă și-n trupul lui un astfel de tremur, și trase. Dihania răcni răgușit și se prăvăli pe coaste.

— Bine, Gheorghe, bravo, Gheorghe! striga veselă acum stăpîna, și, în bucuria ei, era gata să-l cuprindă în brațe și să-l sărute.

Așa trecu vara cea dintîi. Toamna, cei doi soți tinări porniră la oraș. Da' cît a ținut iarna, au venit de două ori amîndoi, și, a treia oară, femeia singură.

— Domnul are afaceri și n-a putut veni. Eu am venit, căci mi-i tare dor de vînat. Iarna pare că-i mai frumos ca vara.

— Mai, zise Gheorghe, ales dacă ai un cîne bun! Nu trăbă s-alergi mult. Ți-l aduce îndată vînatul.

Bărbatul său nu avea cine știe ce afaceri, da' pentru el nu era nici o plăcere să steie peste iarnă la munte.

Da' de cum a venit stăpîna, a-nceput să cadă neaua cu nemiluita, și pe urmă vînturile mari începură să bată turbate. Și se umplură gropile, prăpastiile de zăpadă, se ridicară troianele ca uriașe culmi de zahăr, se-nchiseră căile, și nime nu mai cuteza să prindă cei patru cai la sanie, să pornească cu doamna la oraș.

Ei însă nu-i părea rău. Nici chiar prin gînd nu-i trecea să plece acasă.

Și după vînturile mari se puse un pui de ger de îngheta vițelu-n vacă. Și porniră potăile de lupi flămînzi, și urlau cîtu-i noaptea, și s-apropiau tot mai tare de căsile baronești. Simțeau, cu nările flămînde, vietățile calde ce s-adăposteau în grajduri și-n șoproane. Cîni erau de pază, erau pușcași prin curte, da-ntr-o noapte lupii tot pătrunseră într-o cocină, și pe trei godaci grași îi traseră în bucăți afară, în curte.

Era un hîrîit, un guițat, o larmă omenească, de stăpîna sări speriată din somn, și, aproape dezbrăcată, se puse-n fereastră, să vadă ce-i. Și, cînd văzu, îi îngheță inima. Cinci potăi de lupi își arătau colții, se mușcau între ei pentru bucățile vii de carne, și nici gînd n-aveau să fugă de strigătele oamenilor.

Pușcături s-au tras vro cîteva. Da' nu nimeriră. Ș-acuma, simțind dușmanii-n curte, caii începură să se frămînte, vitele în grajduri începură să mugească, să se zmîncească și să-și rupă funiile. Ș-atunci, iată numă că pădurarul, Gheorghe Suciul a Rarului, răsare în curte și, repede, din cinci bufnituri, trăvăli sălbătăciunile, care-nțepeniră îndată, care c-un gît, care c-un picior de godac în măsele.

— Gheorghe, dumneata să vii îndată pînă sus la mine, zise baronița, și dispăru de la fereastră.

— A dracului ger ! zise a Rarului, după ce intră în casă. Pîn-ai stat dumneata cu fereastra deschisă, s-a răcit bine ș-aici.

Femeia se ascunse îndată subt plapomă, în pat.

— Eu am să pun niște lemne, stăpînă, că-i frig în casă.

— Pune, Gheorghe, și stai colea și te încălzește și tu. Încuiat-ai ușa de la casă ?

— Ba n-am încuiat-o. De ce s-o-ncui ?

— Nu știu. Așa mi-i de frică ! Am tot auzit că lupii nu se lasă bătuiți dintr-odată. Au să vie mai mulți, și, cum văd eu, sînt tare sălbateci !

Gheorghe începu să rîdă.

— N-avea grijă, stăpînă ! Chiar de-or veni, aici-s, în curte.

— Ba nu ! Dumneata trăbă să stai aici, cu mine ! De-aceea, du-te și încuie ușa.

Pădurarul, crezînd că-ntr-adevăr groaza cea mai mare stăpînește inima femeii, îi împlini porunca, încuie ușa, puse lemne pe foc și s-așază pe-un scaun, cu pușca pe genunche. Acum-ar fi avut grozavă poftă să-și aprindă țigara, da' nu cuteza. Domnița, din pat, băgă de samă neastîmpărul lui și-i zise, știindu-l strașnic fumător :

— Vezi, pe masă este tabac bun. Fă-ți țigară.

Pădurarul se ridică să caute, da-n zadar, nu află nimic. Atunci ea sări deodată din așternut și-i puse tabacul în mîină, atingîndu-l ușor peste obraz cu mîineca subțire a cămășii. Apoi se ascunse iar în așternutul moale.

Gheorghe Suciu a Rarului era acuma tare voios. Se-ncălzise, fuma tabac bun și-i era bine. Deodată, fiarele începură iarăși să urle în noaptea de-afară.

— Au să vie din nou ! zise baronița.

— Ba nu, stăpînă, în noaptea asta de bună samă nu mai vin. Cei de-afară cheamă pe cei ce-au întrat, și dacă vor vedea că nu mai vin, trec într-altă parte.

Da' pădurarul trebui s-asculte de stăpînă. Veni cu scaunul lîngă patul ei, cu pușca pe genunche. Urletele s-auzeau tot mai departe.

— Am spus eu că se împrăștie ! zise Gheorghe.

Femeia nu răspunse nimic ; privea la voinicul de-alături, și pieptul ei creștea mereu.

— Tu ești tare brav ficior, Gheorghe ! zise ea întru tîrziu. Nu ți-i frică de nimic ?

— De ce să-mi fie frică ?

— Da' de mine nu ți-i frică, Gheorghe, zise, și-i cuprinse grumazul cu brațul ei alb și moale.

Afară începu din nou viscolul, și vuiiau vânturile cîntări sălbatece...

Din noaptea aceea baronița cea tină ră începu să se alipească tot mai tare de Gheorghe.

Și, întru tîrziu numa, pădurarul a cutezat s-o ducă la oraș, pe drumul plin de nămeți.

Da' de-aici încolo stăpînul trăi mai mult singur. Nu treceau două săptămîni, și femeia sa simțea o patimă grozavă pentru vînat și trebuia să vie la munte.

Spun bătrînii că Gheorghe Suciu a Rarului a trăit vro cinci ani ca-ntr-un vis. A venit pe urmă revoluția. Atunci a pierit Gheorghe, ucis de-un glonț dușman, și-a rămas frumoasa baroniță să-l jelească și să-i ducă dorul. Dar oamenii o pomenesc și-acum ca pe-o muiere bună la inimă. Ei trăbă să-i mulțămim, noi, rumînii de pe-aici, pentru tot binele ce-l avem. Ea ne-a dat pădurile cu pășunatul, ea ne-a lăsat vînatul nouă. Săraca, tare i-a plăcut de rumînii noștri !

URSITUL

Trăia pe vremuri la noi în sat o femeie văduvă, una de-i ziceau Precupeasa, ș-avea o fată mare la casă, de-o chema Florica. Femeia era o șopîrlă de bătrînică, uscată și mărunță, și rea de gură, de să te-nvenineze, nu alta. Cîtu-i draga de lume torăia în casă, torăia în curte, torăia la o vecină. Ba melița ei bătea de multe ori pe uliți depărtate, prin capul satului. Nu era om în sat despre care să nu știe o întreagă cazanie, da' vorbea cu mai multă patimă despre ficiorii de însurat și fetele de măritat. Femeile cu fete mari se fereau de Precupeasa, dar ea, și de departe, tot le arunca vorbele : «Fă cum vrei, soro. Da' să știi una, eu`pe Florica mea n-o dau pînă nu-i vine ursitul !»

Florica însă nu era pe-un gând cu mamă-sa. Zburda și ea prin lume, se învârtea la horă cu flăcăii, mergea la șazători, și de multe ori venea acasă fără năfrămuță. Bătrînica se aprindea, își frîngea mînile și nu se mai putea liniști.

— Tu, fată hăi, ție-ți vorbesc, ori la păretele ăsta ? Nu știi tu c-așa te nenorocești pe toată viața ? Că ursitul fiecărei fete stă și privește din întunec. El stă și așteaptă. Așteaptă să vadă pe ce cărări pornește fiecare fată. Și dacă pleacă pe-o cărare ce-i place lui, și ursitul îi aține calea, și-i gata fericirea ! Tu știi, ți-am spus de-atîtea ori, și totuși nu m-ascuți.

Fata-i zicea de multe ori :

— Iată, mamă, eu cred că mi-am aflat ursitul.

Atîta-i trebuia bătrînei ! C-apoi o descosea, o chinuia cu vorba, pînă ce fata trebuia să-i spuie numele flăcăului. Atunci Florica avea liniște. Precupeasa pleca să afle pe tinăr, pe părinții lui, și-i batjocorea în auzul tuturor, și astfel Florica, după trei-patru ani, nu mai avea cu cine să joace la horă. Florica începu să îmbătrînească, să steie acasă, pe cînd mă-sa melița pe toate ulițele satului.

Și odată, într-un dulce al Crăciunului, Precupeasa veni de prin sat tare voioasă. Îi spuse fetei multe noutăți și în urmă-i zise :

— Desară are să vie ursitul tău, Florică. Norocul, dacă e să-l ai, oricît te-ar încunjura, în urmă tot vine.

Și, într-adevăr, în sara aceea cineva ciocăni la ușă și-o deschise încet. La lumina din casă se desluși îndată un bărbat voinic, neras de săptămîni. Omul era prăfuit și părea drumeț venit de departe.

— Iacă, zice, am venit, mătușică, așa cum ne-am întăles. Da' mie, drept să-ți spun, îmi place casa asta. E așa, mai la marginea satului, și-i afundată într-o grădină. Mi se pare, nici pădurea nu-i departe de-aici.

— Nu, nu-i departe, răspunse Precupeasa, neștiind ce are străinul cu pădurea. Dar ia să poștești și să cinezii cu noi. Fata asta a noastră știe face mîncări minunate !

— Fata, ehei, fata a fi știind ea ! zise străinul, gîndindu-se la altceva.

Florica, cutremurată, îngrozită de bărbatul ăsta, care putea să aibă patruzeci de ani, ieși s-aducă demîncare. Se gîndea la ceva : de aici din sat nu era rumînul, și totuși, parcă l-a mai văzut undeva. L-a văzut, ori l-a visat ? Și dacă l-ar fi visat ? Să n-aibă oare dreptate mă-sa că acesta e ursitul ei ? O petreceau înfiorări de gheață, și cu cît își da silința să nu se convingă că l-a visat, cu atîta se convingea mai tare. Da, de multe ori i-a trecut pe dinaintea ochilor, prin vis, chipul întunecat al străinului.

Cînd s-au pus la masă, cînd se așază străinul pe laviță, ceva se izbi puternic de lemn. Bărbosul își petrecu mîna prin suman și scoase un pistol lung, cum se purta mai de mult. Îl privi cu băgare de samă, și-l așază pe laviță, lîngă dînsul. Acum se cruci și bătrîna și nu mai știu cum să steie la masă. Străinul mîncea lacom și, ca și cînd n-ar fi băgat de samă neliniștea femeilor, spunea cu gura plină cîte o vorbă.

— Eu vin de departe. Și, iată, m-a apucat o foame turbată. Să mai aducă fata, dacă mai este ceva.

Și Florica, bucuroasă, ieși ca dusă de vînt. Și așteptă bătrîna, și așteptă rumînul, da' fata nu mai veni. Străinul, întru tîrziu, zîmbi.

— I-i frică fetei, se vede că i-i frică ! Vezi și adă dumneata ceva de mîncare.

Și după ce se umplu iar blidul, necunoscutul zise :

— Am plecat de mult de-acasă și m-a ajuns o foame turbată. Da' să nu-ți fie cu supărare. Dumneata mi-ai spus o vorbă. Mi-ai spus că pădurea, care s-ar zări de aici, se ține tot de pădurile domnești.

— Tot. Aici se gătește. Știe Dumnezeu unde se-ncepe, de la al cîtelea hotar, dar aici se gătește. Asta o știe tot satul. Dar unde s-a-ncepe, nu știu.

— Asta-i altă căciulă, adecă unde se-ncepe, de asta nu-i vorbă. Da' vorba e că eu vin anume să cumpăr o casă, aici, unde se gătește pădurea domnească. Casa dumitale îmi place, e așa, înfundată într-o grădină, și-i cam în margine de sat. Vinzi dumneata casa ?

— Casa n-o pot vinde, că-i a fetei, de zestre.

— Da' dacă mi-ai da-o cu fată cu tot ? Hm ! Văd eu că te uiți la pistol. Da' la pistol dă-i dumneata pace, că nu-i pentru femeii făcut. Iacă, l-am luat și eu, să nu-mi iasă vrun hoț în cale.

Precupeasa se simțea strînsă cu ușa. Vechea ei credință, că-i va veni norocul fetei de la răsărit, într-o sară, o stăpînea și acuma. Și cînd înțelese că străinul de acum venea din depărtări anume să cumpere o casă ca a ei, pricepu că acesta-i ursitul fetei. Așa-i spusese de mult o țigancă bătrîna, dîndu-i cu bobii. Dar acum o teamă nedeslușită o pătrunse și nu știa ce să spună.

Străinul o cerceta din ochi, și, cînd văzu că nu se va putea înțelege cu ea, schimbă vorba.

— Iacă, femeie, draga mea, eu te-am purtat cu vorba. Dar eu n-am venit să-ți cumpăr casa, eu n-am nimic cu pădurile domnești, ci eu am venit să-ți cer fata de ne-

vastă. Și ca să vezi că drept îți spun, ascultă-mă. Eu l-am cunoscut pe Precup, pe bărbatul dumitale. Ai ? Te miri că l-am cunoscut și că te știi cine ești ? Ei vezi, eu pe bărbatul dumitale l-am cunoscut. L-am întâlnit o dată la oraș, dar era șchiop pe-atunci. Știi, de când îi frânsese stejarul piciorul în pădure. Și nu era Precup singur la oraș. Era cu fata. Să fi avut pe-atunci vro cincisprezece ani Florica. Și de-atunci mi-a plăcut de fată, și tot m-am gândit să vin o dată pînă aicea. Dar, iată, n-am putut veni pîn-acuma. Și nici acuma n-am să rămîn. Plec, da' peste două zile să știi că vin să facem logodna.

Și străinul se ridică îndată, ascunse pistolul și, luîndu-și noapte bună, pieri în întunerecul nopții.

Două zile, fată și mamă nu mai știură pe ce lume sînt. Simțeau amîndouă că are să vie omul acela iară, ar fi voit să fugă, să se ascundă, da' ca o putere nevăzută le ținea locului.

Și în după-amiaza zilei de-a doua, iată numa că se zăresc trei voinici călări, se zăresc la marginea pădurii domnești. Unul pleacă înainte, ceilalți doi — după el. Și vin, și nu se opresc pînă la casa Precupesei. Cel din frunte descalecă, le face sămna și celor doi, descalecă și ei, duc caii în curte și-i leagă de proptele.

— Am venit după cum ne-a fost vorba, lele, zise cel dintîi întrînd în casă. Și n-am venit numa singur. Mi-am adus și doi pretini să se bucure cu noi alătura. Da' de niște fîn pentru cai poți face samă ?

Bătrîna și fata dintîi nu l-au cunoscut. Era ras proaspăt, cu haine schimbate, era mai tinăr cu cincisprezece ani.

— Avem, da, avem de toate, cum să n-avem. Și caii îi vom duce în grajd, că-i ger afară, zise într-un tîrziu femeia.

Și Florica, cît ce l-a văzut așa de curățel, s-a dezghețat în grabă și-a început să umble ca o suveică în toate părțile.

Străinii așteptară ce așteptară, apoi doi ieșiră în tindă, tocmiră focul pe vatră, să fie mai mare, scoaseră doi miei despoiați și începură să-i frigă în frigare.

Bătrîna nu se mai putu răbda să nu-i întrebe :

— Da' pe la dumneavoastră sînt miei de pe-acuma ? Pe la noi nici peste două săptămîni.

— Sînt, da, pe la noi e căldură mai mare, zise un flăcău.

Cînd să se puie la masă, trei ploște cu vin răsăriră ca din pămînt.

— Așa, vezi, să fie bucuria deplină, zise cel dintîi. Și acum ian' să ne ospătăm, ian' să bem și să mîncăm în cinstea Floricai !

El zîmbea și privea la fată și, din cînd în cînd, tușea gros.

Și cînd au fost de-au isprăvit cu cina și cu logodna, voinicul cel străin zise :

— Acum noi ne ducem, da' la primăvară vin să facem nunta.

Și, pe cai iuți, negri, au intrat în întunerecul pădurii, iar cele două femei rămaseră uimite de graba lor cea mare.

Precupeasa nu mai melița din gură, dar acum începură vecinele s-o vorbească de rău. Ba că-și vinde fata unui străin, ba că umblă cu lucruri necurate.

Da' primăvara voinicul veni, și nu se mai duse, și popa vesti în biserică cununia Floricăi și a străinului Gheorghieș.

Cînd și-a văzut fata la altar, lîngă așa lujer de voinic, Precupeasa simți că-i dau lacrămile, și se simțea mîndră că a aflat pentru fată un noroc așa de mare.

Ș-au trăit ei bine laolaltă pînă colo, pe la mijlocul verii. Atunci, într-o bună dimineață, Gheorghieș pieri de-acasă. Nu veni toată ziua, nici a doua, nici a treia. În sfîrșit, în sara zilei de-a patra, femeile se trezesc numai că se deschide ușa și intră bărbatul. Venise încet, de nu l-au putut simți, și femeile săriră de pe scaune speriate.

— Acuma, să-mi dați în grabă ceva de mîncare, tu femeie, că-s flămînd ca un lup !

Avea o lucire deosebită în ochi, se vedea pe fața lui o mulțămire mare.

Florica aduse mîncarea, și omul începu să-și bată falcile. Deodată, din curte se auzi un muget lin, ca de-o vacă cu botul legat.

— Auzi tu, fată ? Întrebă bătrîna ascultînd.

— Ce s-aud ?

— Nu ți se pare c-ar fi muget o vacă ?

Fata ascultă, și mugetul se auzi din nou.

— O vacă, de bună samă, zise Florica. Trăbă că s-a rătăcit la noi în curte.

Dar acum se auzea și bătaie din copite, ca de cal. Apoi tot mai multe bătăi se auziră, ca și cînd o stavă de cai ar fi fost în curte. Femeile își făcură cruce, crezînd că-i lucru necurat. Și zise în urmă cea bătrîna :

— Vină, tu fată, să vedem ce-i afară.

— Ba să vă vedeți de lucrurile voastre, zise omul de după masă. Dați-mi mai bine de mâncare.

Și Gheorghieș a mâncat, s-a săturat, ș-apoi s-a pus pe laviță lângă fereastră. A stat mult timp acolo, și colea, spre miezul nopții, un fluierat scurt, puternic, se auzi dinspre pădure. Atunci voinicul se sculă, tot așa de încet, ieși în curte, desprinsе boii legați, luă caii și, mînîndu-i încet, cu șoapte, se pierdu în pădure, de unde venise șuieratul.

Și cînd s-a întors peste două zile, Gheorghieș aducea veșminte nouă, ș-o pungă plină cu bani. Punga o izbi pe masă și zise :

— Acuma, voi trăbă să-mi aflați meseria mea. Noi sîntem șapte fîrtați. Luăm de la cei care au, ne batem joc de lume și de legi, da' voi să vă țineți gurile, să vă închideți inimile. De-ți face așa, bine va fi, de nu, vouă vă veți strica.

Și de-atunci încolo femeile, trăind în belșug, începură să se dedea cu viața asta, cu taina, cu minciuna, cu tăcerea, și Gheorghieș era mulțămît cu ele.

— Vedeți voi, le zicea, voi sînteți femei cu minte. Altele n-au fost așa, ș-acum cred că plîng pe urma noastră.

Cuvintele acestea nu le prea înțălegeau femeile, da' nici nu-și dădeau silința să le-nțăleagă.

De prin sat nu piereau decît mărunțișuri. Vrun miel, vro oaie. Da' sătenii nu se putură deda nici cu atîta pagubă, căci pe la ei hoții nu se-ntîmplaseră. Și, în grabă, căzu vina pe străin, pe Gheorghieș. Da' bătrîna, Precupeasa, asta una n-o putea suferi. Și iar începu să melițe pe ulițele satului, să împroaște în toți cu noroi.

— Vi-i ciudă că la a mea i-a sosit ursitul ! Vi-i ciudă c-ale voastre s-au măritat rău și-au dat de dracu !

Și spunea și torăia cu nemiluita. Da' se vede că în câteva rînduri tot s-a scăpat de-a spus prea multe despre casa lor, despre ginere. Că Gheorghieș, după ce lipsi de acasă iarăși vro patru zile, cînd veni, nu mai aduse nimic. Ci-și adună ce mai avu pe-acasă, pistoale de brîu și alte multe de-ale lui, chemă pe femei și le zise :

— Acuma, voi nu sînteți mai bune ca altele. Și altele au avut norocul vostru, și l-au pierdut. Acuma, și voi l-ați pierdut. Sînt, acuma, pe urma mea, să mă prindă, da' pe mine nu mă prind. Eu mă duc și nu mi-ți mai vedea niciodată. Îmi pare numa rău, căci a fost un cuib foarte potrivit.

Femeile rămaseră cu gurile căscate, pe cînd ursitul încăleacă și trecu ca o nălucă spre culmile pădurii.

Iar Florica a rămas văduvă, ori nemăritată, — cine-ar ști spune ? Și oamenii o întrebau pe Precupeasa în batjocoră :

— Cînd mai vine ursitul ?

Și bătrîna zicea amărîtă :

— În zadar, frate, de ursitul lui nime nu scapă !

COPILUL CHIVEI

Chiva era o femeie săracă, care văduvise de mult. Bărbatul ei murise de nădușeală, de greutate la piept. Își aveau căsuța, cît o colibă numai, sus pe munte, și Moise se ținea că are nădușeală din urcușul acela. Venea rupt de oboseală de la muncă, și, pînă ajungea deasupra, făcea popasuri, pufăia din buzele late, ștergîndu-și sudoarea. Și cînd a murit el, femeia a răsuflet ușurată. Mulțumea lui Dumnezeu c-a scăpat-o, dar oamenii luară în nume de rău mulțumirea ei.

— Poate nu l-ai grijit cumsecade, tu Chivo, ziceau unii.

— Apoi de asta una să nu mă ierte Dumnezeu. Că-n zilele din urmă nici nu-mi mai zicea Chivo, ci mamă.

Și-i spuneam : «Măi Moise, nu-mi zice tu mie mamă, că eu nu ți-s mamă». Dar el nu asculta, ci-mi zicea «mamă dragă» și plîngea înăbușindu-se.

Și Chiva, din ce-a fost săracă, a rămas și mai săracă. Nu mai era, vezi, om la casa ei. Și dacă nu mai era, Chiva începu să umble prin sat, la unul și la altul, să spele, să sape, să toarcă. Și-și câștiga bucătura de toate zilele, dar bucătura asta îi părea ei cu mult mai amară decît pe vremea cînd trăia Moise.

Pe-acasă nu venea decît sara. Și, de cîte ori deschidea ușa, i se părea că întră într-un sicriu, și frigul îi pătrundea trupul slăbit de muncă.

Ani de-a rîndul, iarna, vara, era cu rufele la fîntînă ori la părau, cînd la o casă, cînd la alta. Vara spăla desculță, și picioarele ei slabe, subțiri și uscate se împlîntau, încîrligîndu-și degetele, în pămîntul umed, în tină. Iarna-și înmormînta picioarele în niște cizme grele, umflate, tari, pe care îngheța apa. Muia, zolea, izbea cu maiul, storcea — cu fața pămîntie. Din gura ei nu ieșea vreo frîntură de cîntec, ca de la alte femei spălătorese. Și nu era trecută cu vîrsta.

Și cum munca-i era grea, femeile pe la care lucra o mai cinsteau cu cîte un păhărel de rachiu. De altfel, poate că mai mult ca să aibă ele prilej de băut, decît s-o întărească pe Chiva. Dar pe trupul ei slab băutura începu să prindă putere, și, dup-un obicei de vreo doi ani, Chiva se făcu băutoare.

Și, de la o vreme, bea așa, de cădea în crîșmă, ori după vreun gard, unde dormea pînă dimineața. Obrajii i se supseră și mai tare, învînetîndu-se, picioarele i se subțiară și mai mult. Dar de muncit, muncea.

Chiva n-a avut copii cu bărbatul, cu Moise. Dar după ce începu să se îmbete, la vreo patru ani după moartea lui Moise, se trezi într-o dimineață plină de groază. Se gîndea, cutremurîndu-se, și-și aducea aminte cum a ieșit sara de la cîrciumă, cum o părăsiseră puterile și căzuse într-un șanț. Apoi i se întunecă iar, și iar i se luminează, vedea ceva, cuprinsă de fiori. În ziua aceea a bolit acasă. Dar a doua zi plecă iar prin sat, la lucru.

De atunci i s-a făcut scîrbă de băutură. Îi ghicea mirosul din depărtare, și numai din miros i se făcea rău. Și n-a trecut mult și a început să se înfoaie, să se rotunjească, așa că-n urmă părea c-abia o mai țin picioarele subțiri. Acum îi venea greu să spele. Se apleca în junghiuri, se ridica de pe ciubăr cu ameteți la cap și se purta greu de colo pînă colo. Cînd se obosea, își punea mînile ude, zbîrcite de leșie pe pîntecele mare și odihnea.

Da-n urmă s-a scăpat de greutate și s-a trezit c-un fecior în casă. Cînd l-a privit întîia oară, copilul dormea, cînd și-a întors ochii spre hîrbul de fereastră, soarele dimineții rîdea, chiar și motanul, ce se izbise de toți păreții mai nainte, cînd Chiva, înjunghiată de dureri, urla, parcă zîmbea acum pe vatră. Așa i se păru Chivei, și un zîmbet șters îi trecu și ei pe față ; apoi, cald, i se opri pe buze.

Cînd a ieșit mai întîi la muncă, n-a mai plecat singură de-acasă, ca-n alte dăți. Își înfășură feciorul într-un cojocel vechi, îl luă mototol în brațe și plecă.

Femeile întîi se codiră s-o mai primească la lucru. Ba că-i prea slabă, ba că va urla copilul, ba că nu va putea lucra de copil. S-a aflat una cu suflet bun, care o lăsă să spele. Și de aici îi merse vestea bună în tot satul : că spală mai bine ca pîn-acum, că pruncul nici nu-și des-

chide gura. Și de-aici încolo bucătura de pâine iar îi cădea în traistă.

Și-ntr-adevăr, copilul era de tot bun. Rar cînd da să plîngă. Și nu plîngea nici atunci, ci scîncea numai, oprindu-se deodată, ca și cînd i-ar fi pus țîța la gură. Dar nu era țîță, ci numai un bumb de piele de la jocel. Morfolea la el. Și treceau ceasuri întregi pînă ce Chiva își desfăcea sînul slab, să sugă. Și de cîte ori îi da să sugă, iar i se așeza Chivei zîmbetul cald pe buze. Căuta ochii copilului, și ochii aceia îi păreau ei nespuse de luminoși și de buni.

Cînd mai găta cu spălatul, lua de tors de pe la femei și torcea acasă. Își punea copilul într-o albiuță, îl scotea sub streășina casei, la umbră. De legănat, nu-l legăna. Copilul adormea îndată, cît ce sugea. Chiva sfîrșia din fus și-i venea să-ngîne un cîntec. Dar îi era rușine și tăcea. Copilul, Matei, era de un an și jumătate acum. Umbla în picioare, se tîra de-a bușile, prindea motanul de coadă. Și cînd cela-și întindea laba și-l ghera, Matei plîngea, scoțînd niște sunete tare ciudate. Chiva striga de multe ori la el :

— Măi Matei, mă, lasă mîța, că te gheară !

Dar Matei n-o lua în samă.

Chiva se-nspăimînta de vremea tare. Cînd tuna se-n-negrea ca țundra. Și se tot gîndea : «Ce va fi cînd va durdui și va auzi Matei ? N-a muri de frică ?»

Și într-o după-amiază era afară cu copilul. Dup-o fulgerare, trăsnetul izbi undeva aproape un brad. Dar Matei nici nu s-a clintit din loc. Chiva-și făcu cruce ca de minune.

Copilul creștea și se-ntărea. Dar trecuse de trei ani și nu zicea mamă. Cît s-a trudit ea să-l facă să-și deschidă /

gura, să zică o vorbă ! Dar Matei nu învăța nimic. Când îi sta mamă-sa în față, urmărea cu ochi foarte vioi cum își mișcă buzele, cum face cu mâinile. Dar atîta tot. Apoi își pleca fruntea și-și vedea de lucrul său : tot umbla cu-o vargă să bată mîța.

Chiva nu era prea năcăjită. Ziceau unele femei că poate-i mut. Dar au fost ei copii și mai grei de cap ca Matei, care au vorbit și mai tîrziu. Nu putea să creadă că-î nepriceput, căci din ochii lui vedea că înțelege, și, de multe ori, cînd Matei scotea vreun glas întunecat, Chiva suspina și zicea :

— Dragul Chivei cel cuminte, că nu i se mai dezleagă lui limba odată...

Și-l ducea cu ea, oriunde era la lucru. Băiatul ședea tăcut lîngă dînsa, ori pleoscăia cu bățul în apă. Ș-odată, era Matei trecut de cinci ani, veni un cîne, le luă traista cu merinde și fugi. Chiva auzi deodată un «î» prelung, înfundat, și, cînd își ridică ochii, văzu cum dă copilul din mîni, arătînd hoțul.

— Doamne, sfîntă Maică Preceastă, Matei se vede că-i mut ! zise Chiva.

Văzuse ea de mult un biet om care chiar așa făcea, ca băiatul ei. A stat puțin, înlemnită, apoi a fugit la copil, l-a luat în brațele ei uscate, l-a strîns cu patimă deznădăjduită, și-apoi a început să plîngă. Dar Matei arăta mereu cu mîna încotro a fugit cînele. Chiva nu-l luă în samă și se apucă iar de spălat, frîntă și îmbătrînită deodată.

Într-asta Matei își luă bățul și porni după hoț. Și se apropie tiptil, îl fripse o dată și, cînd să deie a doua oară, cînele lăsă traista și fugi. Matei stătu, gîndindu-se

parcă, apoi se aplecă grabnic, luă o piatră de jos și zburătări după cîne. Dar chiar atunci se ivi un român pe drum, și piatra îl izbi în picior. Acesta, încruntat, strigă la Chiva :

— Păzește-ți mutul, tu muiere, că dai de dracu !

Și muierea strigă :

— Mateiaș mă, mă Matei, hai tu la mama !

Copilul însă n-avea grijă de venit. Merse ea de-l aduse îmbrățișîndu-l din nou :

— Dragul Chivei drag, zise ea, că el nici n-aude !...

Acum știa Chiva că lui nu i-i dat s-audă și să vorbească.

În urmă, ca omul care n-are ce face, s-a obișnuit și cu nenorocirea asta. S-a obișnuit, și Matei începu să-i deie ajutor. Îi ajuta să ducă rufele la fîntînă, îi ajuta să le întindă pe sfoară ori pe gard. Și, de multe ori, era drumul plin de băieți care se jucau. Și făceau larmă și se izbeau, și se făceau cai și soldați. Iar Matei sta înfipt locului, se uita cu ochii mari la ei. Și Chiva ofta și zicea :

— Dragul Chivei drag, cum s-ar juca și el, să fie sănătos ca alți copii !...

După ce crescuseră mai mărișor, Matei începu să muncească și el. Ducea apă, tăia lemne. Mai târziu lucră în baie cu băieții și cîștiga bună plată. În toată sîmbăta sara mergea și el și întindea palma. Stăpînul îi dădea banul. Matei îl strîngea în pumn și-l ducea așa, închis ca-ntr-o pungă, mă-si.

Dar Chiva slăbea și se usca, și se apropia de moarte. Cînd s-a pus ea la pat, Matei n-a mai mers la baie. Avea bătrîna cîțiva crețari adunați din munca lui și-i făcu

semn să steie acasă. Matei a stat, dar nu înțelegea nici zăcerea mă-si, nici strâmbăturile care i le vedea pe față. Și Chiva îi făcea semn, din când în când, să se apropie, îl prindea de mână, îi spunea ceva și se-ntorcea către părete. Asta a ținut patru zile. În ziua a cincea Chiva, zgârcindu-se, muri, pe când o femeie vecină îi ținea lumânarea. Matei privea nedumerit, și când vecina îi făcu semn din mână că s-a dus, feciorul gândi că-i spune să iasă din casă și voi să deschidă ușa. Dar vecina îl chemă prin semne la pat și-i puse mâna pe trupul rece al bătrânei. Atunci Matei se zgudui, ca și când ar fi pătruns un înțeles și în sufletul lui, și, după ce se zgudui, începu să mugească, ca și când l-ar fi izbit cineva cu muchea.

Apoi s-a liniștit de tot. Priveghi la casă săracă nu se face, că n-are cine să deie băutura, și, astfel, Matei a dormit două nopți singur cu moarta. După prohod a plecat și el după sicriu. Dar în cimitir, când a văzut că vreau s-o scoboare pe mă-sa în groapă, începu iar să mugească și-i prinse de piept pe gropași, să nu-i lase. Abia l-au liniștit vreo patru români, numai cu puterea. În ochii lui ardea o ură nemărginită, și din când în când pufăia pe nas și pe gură. Dar n-a mai făcut nimic, n-a mai cercat nimic. A stat pînă la urmă, a privit movilița proaspătă cu luare-aminte, s-a uitat la cruce și apoi s-a dus.

Și în noaptea aceea a tot gemut Matei, a tot mugit... Și din când în când căpăta glas curat omenesc, plîngea ca oamenii, cu glas moale și înduioșat, cum nu avusese înainte niciodată. Răcnea la-nceput în felul lui, apoi încet-încet părea că i se lărgesc grumajii, glasul se-mpu-

țina, se-nduioșa, se mlădia și creștea iar, deznădăjduit, cerînd milă parcă. În răstimpuri, se făcea liniște în casă și, deodată, porneau mai multe glasuri, dar toate se topeau curînd într-unul singur, și aspru, și moale, și pătrunzător, și adietor, cum n-a fost pe lume decît singur glasul lui Matei în noaptea-n care și-a jelit pe mamă-sa, pe Chiva.

1 9 0 9

O ÎNTÂMPLARE

Se desprimăvăra încet, ca-n silă, după iarna grea, care păruse fără sfârșit. Iarba încolțise rar, prin lunci, și vîntul uscat sufla mereu, s-o usuce. Vitele treceau amețite pe cîmp, și oamenii așteptau un semn de ploaie, vorbind de anul care începe iarăși așa de rău.

Dar ploaia călătorea cine știe prin ce depărtări, căci în răstimpuri, venea așa, ca o mireasmă de picuri, și cocoșii cucurigau toată ziua. Pe drum se ridica praful ca-n mijlocul verii, și, pe drumul prăfos, într-o zi, iată numai că se zăresc oameni străini la port și la grai.

— Aha ! s-apucă de drum, ziseră sătenii, și căpătară astfel prilej de vorbă nouă.

Străinii veneau singurateci, veneau în cete, cu obraji roșcați sau palizi, cu mustăți mari, bălane, cu cizme grele în picioare, și în spate cu traiste lungi, smolite. Veneau tăcuți, cu capul în pământ, numai din când în când se ridica vreo privire spălăcită, căutînd la casele de pe lîngă drum. În urma lor veneau căruțe mari, înalte, încărcate cu uneltele de muncă.

— Hei, se vede că iarna asta a fost pogană în toată lumea! ziceau sătenii, privind caili înhămați — slabi, numai noduri și coaste.

Străinii poposiră la cele două crîșme din sat, și, ca să-și amortășcă trupurile zdrobite de drum, începură să beie vinars. Beau tăcuți, vorbind din când în când în limba lor aspră și răstită.

Veniră săteni pe la ușă, alții înțărare și în crîșmă, să-i vadă mai bine pe oamenii aceștia. Tîrziu, pe însărate, străinii începură să cînte cîntece rupte, răcnite. Și-atunci, tîrziu, veneau pe drum, certîndu-se, lărmuind, doi muncitori întîrziți, un bărbat și-o femeie. În răstimpuri se opreau, se apucau de piept și se răsteau unul la altul. Când înțărare și ei în crîșmă, ceilalți se făcură că nu-i văd. Cei doi însă își aflară grabnic un colț, se cuibăriră acolo și cerură de băut. Același trideț îl ducea la gură întîi bărbatul, apoi femeia. Și, pînă bea unul, celălalt, cu ochii sticlind, îi urmărea mișcările. Erau amîndoi aprinși la față cumu-i paprica. Nasul femeii, gros la vîrf, începea să se învinețească. Bărbatul purta barbă neagră, încîlcită, să se rupă pieptenele în ea.

Și după ce deșertară vreo trei măsuri, femeia sări deodată de pe scaun, își aruncă mînile-n șolduri, și, chiuind, începu să se învîrtă, frămîntîndu-se într-un joc turbat. Glasul ei ascuțit țipa mereu «Ci, hai, hai, hai!».

Bărbatul de după masă pocnea din degete, clătindu-și capul după cum își frîngea femeia trupul, și, deodată, sări și el în joc.

Sătenii se mirau și ziceau scuișind :

— Ucigă-vă toaca, necuraților !

Ceilalți străini se fereau să caute la dînșii. Astfel de joc, astfel de forme și strîmbături necurate sătenii nu mai văzuseră.

Și cînd cei doi se frămîntau mai tare, se ivi, la ușa cu geamuri a crîșmei, ca o umbră. Umbra se clătină puțin într-o parte și într-alta, apoi ușa se deschise, și în prag se ivi un voinic cu fața arsă și smolită. Jocul celor doi conținea îndată. Dar era tîrziu, căci noul-venit îi luă pe amîndoi de piept și-i aruncă în drum. Apoi ieși îndată și el.

Dimineața muncitorii se împrăștiară. Drumul începea undeva departe de sat, și sătenii rămaseră să se mire de străinii cei doi care jucaseră și de cel care-i prinsese de piept și-i zvîrlise în drum.

Dar iată numai că în sat se vede o femeie străină, cum se poartă grăbit de la o casă la alta, și adună milă de la creștinii mai bogați. Iar pe o hudiță, dosit după-o salcie bătrînă, așteaptă un străin. Și nu peste mult se întîlnesc și se pierd amîndoi în crîșmă.

— Sînt cei doi de-asară, care-au jucat, ziceau unii dintre săteni.

— Ba nu-s ei, c-asară parcă nu erau chiar așa de zdrențoși, ziceau alții.

Dar cînd auziră, nu peste mult, chiuiturile din crîșmă, înțeleseră cu toții că-s tot ei. Și, întru tîrziu, se ivi același voinic și se înțepeni în ușa crîșmei, înlemnind pe cei doi dinlăuntru.

— Aici erai, Varavo! răcni el la cei doi. Mă, tu ești Varava, și asta, aici, e Irodiada, de-aceea am să vă sucesc eu gîtul la amîndoi, ca la niște pui de năpîrcă.

Și omul, întunecat de mînie, îi prinse de piept și-i azvîrli în drum.

Cînd îl auziră vorbind romînește, cîțiva săteni s-apropiară de dînsul și cercară să-l descoase. Dar omul porni tăcut în urma celor doi, care mergeau înainte grăbiți, înfiorați.

De-aici încolo cei trei străini se arătau des prin sat. Întîi bărbatul și femeia, și se strecurau în crîșmă. Și cînd le era lumea mai dragă, pica al treilea și-i alunga. Cînd se-ntîmpla ca al treilea să nu se arate, cei doi nu se mișcau din crîșmă toată ziua.

Bărbatul știa și romînește, și intra în vorbă cu vreun sătean. Vorbea cu el pînă-i storcea cumva vreo cinci bani, și-apoi se apuca din nou de băut cu femeia. Și vorbeau amîndoi întîi domol, dar cu cît se împutina băutura din porție, strigau tot mai tare, răcneau și ieșeau în drum, bătîndu-se și strîngînd o roată de copii în jurul lor. Iar dacă se-ntîmpla să poată face femeia samă de cîțiva bani, bărbatul se repezea la dînsa și intrau iarăși să beie. Femeia cînta ascuțit, ca și cînd în cîntec i s-ar fi strîmtat grumajii, chiuia, frămîntîndu-se pe scaun, și bea din porție, lăsînd să-i picure pe limbă și cel din urmă strop. Apoi se lungea pe buze, așa cum se lunge un cîne flămînd, căruia i-ai zvîrlit o-mbucătură și numa i-ai aprins foamea.

Bărbatul se prindea în discuții, cu vreun sătean, despre lucrurile sfinte.

— Iacă, mă, eu nu fac cruce, ca voi, rumîinii, nu merg la biserică, și tot nu mă ia dracu! Eu în lumea

asta știu să trăiesc ! Eu beu, eu îmi petrec, eu cânt ! Și asta mi-i partea de bine. Zici dumneata că vine în urmă iadul ? Iacă ce-i iadul ! Iadul e o scornitură de-a popilor. Ei mîncă bine, se-ngrașă și vă prostesc pe voi cu iadul. Nu mint popii ? Hei, dar uite numai, așa-i că vouă vă zic popii să postiți ? Și ei mîncă grăsime, ei se satură de carne ! Iacă, legea noastră, fără cruce, e mai bună ca a voastră. Că la noi nu sînt posturi, nu postește poporul, nu postește popa. Și pe noi nu ne minte. La noi e legea așa : veselește-te dacă trăiești, și să-ți pară rău de păcatele ce faci. Atunci ajungi în rai, atunci e bine de tine, și în viața asta, și în ceealaltă.

Și pînă cînd Varava povestește așa, femeia, care nu înțelege o iotă romînește, dă din cap la fiecare vorbă, se rînjește mulțumită de cumințenia bărbatului și, din cînd în cînd, chiuie. Iar cînd chiuie, Varava o privește disprețuitor și începe și cu dînsa o discuție, tot pe motive religioase. Amîndoi însă nu se împacă. Se vede că femeia are alte convingeri, căci se-ncruntă, izbește cu pumnu-n masă, și, în urmă, s-apucă la bătaie. Ies în drum, femeia se trage repede-repede înapoi, și de acolo, adunîndu-se aproape ghem, ca o uriașă pisică, se aruncă asupra lui Varava. Și, de-l ajunge, îl gheară, îl izbește, îi pune piedecă și-l răstoarnă. Dar totdeauna bărbatul iese învingător. Și veșmintele lor, pe fiecare zi, sînt tot mai zdrențuite.

Oamenii le ziceau «Varava cu a lui». Îl întrebau cîteodată de femeie dacă i-i soție legiuită. El răspundea totdeauna :

— Cum legiuită ? Asta-i muiere ! Asta-i muiera mea !

După două săptămîni nu s-au mai arătat o vreme prin sat. Spuneau oamenii că i-ar fi văzut muncind în șir cu străinii ceilalți. Spuneau că-s foarte harnici și duc poverile cele mai mari. Ba unii auziseră de la supravegheatori că nici nu beau acum nimic, toată ziua, toată săptămîna. Cică așa li-i firea : cîte două săptămîni muncesc să se omoare, nu pun strop de băutură pe limbă, nu cîntă, nu vorbesc, ci tac, gîndindu-se parcă mereu la ceva. Apoi, după ce le trece sorocul de muncă, s-apucă iar de băut, și tot beau pînă ce nu mai au leac de ban în pungă. Spuneau că așa o duc ei de un șir de ani, dar nu-i scot din șirul lucrătorilor, pentru că la podurile de piatră Varava se pricepe mai bine ca toți.

Și, într-adevăr, după ce treceau cîte două săptămîni, cei doi iar se arătau în crîsmă. Și cînd da de ei cel de-al treilea, de era beat și el, îi înjura îngrozitor, și, pîlmuindu-i, îi arunca afară.

— Așa, Varavo, așa, Irodiado, voi nu sînteți vrednici să vă uitați năcazul și durerea ! Voi să ardeți în focul gheenei, pentru că voi ați făcut păcat de moarte. Voi nu sînteți vrednici să gustați beutura care-aduce liniște și uitare. Pentru că, ce-ați făcut voi, mă cînilor ? Voi ați ucis un om, ați ucis pe copilul vostru !

Cînd începea astfel, cei doi piereau îndată din fața lui. Oricît să fi fost de beți, se deșteptau îndată. Iar românul, în crîsmă, îi înjura mai departe și spunea sătenilor :

— Vezi-l, mă, acela-i Varava odată ! Acela-i bărbat și femeie odată ! Oamenii sînt mai rău ca dobitoacele. Că oamenii s-apucă și beau, și, beți fiind, nu-și pun frîu patimilor. Și cum sînt copiii lor ? Lunateci, nebuni și plini de toate nevoile. Mi-a spus mie un doftor

aşa, şi mare dreptate-a avut. Am văzut îndată că sfânt a vorbit. Care-i păcatul cel mai mare din lume ? Iacă, vă spun : să rămâie după tine nu oameni, ci stîrpituri. Țsta e păcat odată ! Pe ăsta n-are să-l ierte Dumnezeu.

Oamenii cercau să-l liniştească. Dar nu-l puteau linişti, căci se vedea că-n el dospiseră atît de mult gîndurile astea, convingerile lui erau aşa de puternice, încît trebuia să le spună.

— Pe un om de acela, adăoga el, puşcă-l, că nu-i păcat ! Scapi lumea de-o mare nenorocire.

Şi iar începea ploaia de-njurături, pe cînd cu ochii căuta să afle pe Varava şi pe nevastă-sa. Şi dacă-i putea scoate din ascunziş, îi prindea de gît şi zicea :

— Iată aici o năpîrcă, iată aici altă năpîrcă. Prin vinele lor curge venin, totdeauna a curs venin !

Şi, scîrbit, îngrozit parcă, îi lăsa să cadă mototol pe podele. Apoi şedea pe laviţă, îşi îngropa capul în palme şi începea să plîngă. Plîngea cu hohot, scuturîndu-se din tot trupul.

Dar acesta de-al treilea rar venea beat să-i întîlnească. Venea de cele mai multe ori treaz. Atunci nu-şi spunea gîndurile ce-l munceau, ci-i lua numai pe cei doi şi-i ducea să muncească. Părea că-i place tare mult, părea că-l mîngîie ca o adiere plăcută cînd vedea pe Varava şi pe muiere-sa încovoiaţi sub povară.

Sătenii îl întrebau cîteodată pe Varava cine-i străinul acela, care nu le dă pace. Dar aici Varava nu răspundea decît foarte rar, cînd era beat turtă :

— Cine-i ăsta ? Cine să fie, iată, pe ăsta-l cheamă Gheorghe, e rumîn de-ai voştri, şi mie mi-a fost ginere. Acum nu-mi mai este, ducă-se dracului şi deie-mi mie pace !

— Și pentru ce nu-ți dă pace dumitale ?

Varava se încrunta și răspundea în silă :

— Eu nu i-am zis să-mi ieie fata. Da' lui i-a plăcut și-a luat-o. Și fata, după ce s-a măritat, a murit în boala aceea de-i ziceți voi, rumînii, călcătură. De-atunci nu ne poate vedea, nici pe mine, nici pe muiere. Zice că noi sîntem de vină, c-am fost beutori.

Cuvintele astea le spunea Varava cu mare greutate, și cînd isprăvea îi era trecută și beția. Tăcea, gîndindu-se, și, în răstimpuri, fața i se strîmba ca de groază. Apoi se ridica, lua pe femeie de mîină, o îmbrîncea afară și mergeau amîndoi la lucru.

Se strînseseră muncitori mulți, și drumul înainta în grabă. Primăvara, dup-o ploaie de-o săptămînă, își dezvălui toate podoabele. Se apropia Sîngeorgiul.

Și, la Sîngeorgiu, prin sat feciorii umblă de udă fetele. Le duc la izvoare, la fîntîni, și toarnă apă din găleată pe creștetul lor curat, să fie tot tinere, ca primăvara. Cei cu drumul ajunseseră pînă în sat. Și cei de neam străin munceau și în ziua asta, de Sfîntul Gheorghe, iar romînii se împraștiau pe la casele creștinilor să prăznuiască primăvara.

Străinul Gheorghe, ginerele lui Varava, nu se duse la casa vreunui romîn, ci, de dimineață, în ciripitul pasărilor, ieși la izvor, unde se udau fetele. Și a privit mult la ele și la feciori, rîsul lor curat i-a pătruns pînă la inimă, mîngîind-o, și-a rămas apoi cu ochii duși în văzduhul albastru multă vreme. Ciripeau pasările prin crîngurile vecine, se-nălța ciocîrlia, rotindu-se, se che-mau cucii de prin viile satului, pe cînd fetele își numărau anii pîn' la măritiș. Străinul rămase mult așa, pe

gînduri, îmbătat parcă deodată și de amintiri, și de ră-sufletul primăverii.

Dar iată că din sat, de la crîsmă se-aude larmă mare, se-adună oameni, și, în mijloc, Gheorghe zărește pe Varava cu muiere-sa cum se țin de piept.

S-a ridicat dintr-una, ca dintr-o bucată, a prins să alerge spre crîsmă și, cînd ajunsese lîngă mulțimea de oameni, și-a spart drum, și mînile lui s-au împlîntat în grumazurile celor doi.

— Iacă, năpîrcile, zise răgușit, nici azi, în ziua asta sfîntă, nu se-astîmpără ! Și azi sînt șapte ani de cînd m-am logodit cu fata lor, într-o zi de primăvară mai frumoasă, mai sfîntă ca asta ! Dar iacă, voi nu veți în-venina mai mult aerul !

Dar cînd dădu să le prindă capetele în mîni, să le izbească cum ai izbi două oale, cutremurîndu-se ca la arătarea unei vedenii, capul îi căzu pe piept și se stre-cură grăbit prin mulțimea oamenilor.

De întâmplarea asta au vorbit mult creștinii, și nu și-o puteau tîlcui.

NICA

Nica era la noi în sat o fată scurtă și groasă, cu obraji lași, bătrâni, cu ochii albaștri, ca o cicoare trasă de soare. Toată ziua dădea tîrcoale în jurul morii, — că părinții ei aveau o morișcă cu-o piatră, pe care o purta o creangă de părău. Nica era veșnic plină de făină, prin părul ei parcă se țesuse păinjeniș îmburat de pulbere albă. Morișca ispravă mare nu făcea, și părinții fetei o lăsau pe ea să morărească, iar ei își vedeau de alte treburi. Numai cînd veneau povoaiе mari, de răpăia prin păduri ca o descărcare grabnică de grindină, vedea tată-său de rîndul măcinișului. C-atunci se umfla părăul de munte, își încovoia trupul ce luneca repede, ca un uriaș șarpe sur, și rotița morii se-nvîrtea

nebunește. Nica atunci nu putea sta în moară. Fața îi îmbătrînea și mai tare, ochii spălăciți i se tulburau, îi venea s-amețească și intra în casă. Asemenea primăvara, cînd se topeau zăpezile. Drept c-atunci era și mai mult măciniș. În moară se îmbulzeau, se grămădeau desagii plini, umflați, așa că Nica se-mpiedeca și nu putea să umble printre ei. Saci întregi n-aducea nime, că oamenii abia puteau să-și cumpere cîte-o litră, două de bucate. Și mai era ceva : Nica n-ar fi putut ține minte, pentru toată lumea asta care grăunțe ale cui sînt. Alta era cînd se afla în moară numai avutul a doi-trei romîni. Atunci Nica știa o lege : cu cît locuia omul mai departe, cu atîta-i pune și ea mai departe pita în moară. Și astfel nu se înșela niciodată. Morarul a cercat de multe ori s-o învețe cum să deslușească mai bine poverile de bucate. Dar Nica n-a putut prinde nimica din poveștile lui. Știa cum să toarne grăunțele, cîtă vamă să ieie și cu atîta era mulțămîtă.

Mai tare-i plăcea cînd se împuțina apa de tot. Atunci roata abia scîrțîia, abia se-nvîrtea, obosită, bolnavă parcă, și Nica ședea pe un sac cît genunchile, și scotea din sîn o cărticică numai petece, și începea să miște rar din buze, căscîndu-și gura tare.

De-o afla astfel vreun om, se minuna și-o lăuda :

— Vai de mine, Nică, doar nu vei ști tu să cetești ?

Nica rămînea puțin așa, cu gura larg deschisă, cu un zîmbet șters în ochi și pe obraz, apoi zicea :

— Ba știu, de ce să nu știu ?

— D-apoi, Doamne sfinte, iaca, eu sînt om bătrîn și tot nu știu !

— Da' vezi că eu am învățat carte ! În toată sara zic Tatăl nostru, și Născătoarea și Îngerul meu.

— Așa, tu Nică ?

— Așa, da ! Ș-am văzut pe frați, când veneau de la școală, cum deschideau cărțile și începeau să spuie Tatăl nostru. Și m-am învățat și eu.

— Apoi, atunci e bine, tu Nică, atunci tu ai putea fi preuteasă.

— Putea, numa vezi că eu nu vreau.

— Îți place, se vede, aci la moară.

— Place, da, de ce să nu-mi placă ?

Și dacă se nimerea vreun om care să știe citi, și privea în cărțulia aceea zdrențuită, vedea că-i o biată «epistolie», din care rămăseseră cinci-șase foi. Iar dac-o pune pe Nica să citească, fata, surîzînd cu mulțumire, începea să spună dintr-un răsuflet, privind țintă în carte, la șir, toate rugăciunile câte le știa.

Iar dacă vreunul cerca să-i arate că-i altceva scris în carte, dacă începea să citească de «piatra care a căzut din cer», Nica se mînia și-i smulgea foile din mîna.

— Nu rîde dumneata de carte ! Acolo știu eu ce-i scris ! Acolo sfintele rugăciuni sînt scrise !

Pe-un om din sat, pe unul, Visalon, nu-l putea suferi Nica deloc cînd venea la moară. Că acela, cît ce întra, o și-ntreba :

— Da', tu Nică, nici azi-noapte nu ți s-a arătat Michiduță cel cu șapcă roșie ?

Zîmbea apoi și-și aprindea pipa, pe cînd fata pufăia pe nări întăritată, îngrozindu-se înainte de povestea pe care iar va auzi-o. Că Visalon acela, de cîte ori venea la moară, îi spunea aceeași poveste. Se așeza pe un cap de sac, pufăia din pipa mică, — un ciocănel, — și începea :

— De ce-ți spun eu, tu Nică, n-are de ce să-ți fie frică. S-a petrecut înainte asta, cu mulți ani înainte. Zice că tot aici, la moara asta, trăia un morar beutor mare. Să fi curs rachiu în loc de apă pe moară, ș-ar fi pus gura și toat-ar fi-nghițit-o. Ș-odată, iată că vine el de la cîrciumă, vine pe două cărări, și nimerește el, cum nimerește, în moară. Da' moara era pustie. Și, în pustietatea ceea, iată numa că i s-arată unul de sămăna cu cîrciumarul din sat. Atîta numa, că avea o șăpcuță roșie, și prin postavul cela roșu împungeau două cornițe. Vine el la morar și-i zice: «Ce-i, creștine, ți-i pustie moara?» «Pustie, om bun. S-a isprăvit măcinișul.» «Ba măcinișul nu s-a isprăvit, zise cela, ci toți creștinii care au plecat la moară iacătă-i!» Și străinul făcu un sămn, și păreții morii s-au topit. Și, la roata morii, ce să vadă morarul? Erau vro douăzeci de rumîni, stăteau pe brînci și beau de colea, din apa limpede, de li se înroșeau grumajii. Morarul ridică ochii, privește la străin și vede că-i cîrciumarul din sat. «Ptii, ucigă-te toaca, drace, d-apoi tu erai, măi Andrei?!» «Eu, vezi bine!» «Și ce fac oamenii aceia?» «Le-am destupat două buți de șpirt, și beau fără de plată, beau așa, să-și stîmpere sătea.» Atunci morarul a plecat în grabă, să se puie în rînd cu oamenii, să beie. Da' n-a apucat să beie, că apa l-a tras ca și cînd ar fi avut brațe, l-a tras în adînc. Și-n noaptea aceea s-a-necat morarul...

Nica, în vremea poveștii, schimba fețe-fețe, tremura, privea speriată, gata-gata să plîngă, să strige. Omul însă îi zicea :

— N-ai de ce să te temi, tu Nică, asta a fost de mult. Numa cît noaptea, în toată noaptea, s-arată morarul și vrea să beie de sub roata morii. Ci vine cel din pietre

și-l cufundă din nou în apă. Apoi șuieră din aripile lui cu zimți de oțel, se suie pe moară, cucurigă, miorlăie ca mîțele. L-ai auzit tu vreodată, Nică ?

— Nu l-am auzit.

— N-ai auzit cucurigînd ?

— Am auzit, da' cocoșu nost' face-așa.

— Așa crezi tu ? Vezi, are să te-nșăle și pe tine cum l-a-nșălat pe morarul cel de demult.

Și, după ce pleca Visalon acesta din moară, fata rămînea cutremurată, i se punea leșin la inimă. Și săptămîni de-a rîndul nu-i mai ieșea din cap povestea lui Visalon.

Cînd uita de el, își începea iarăși viața ei de toate zilele. Sta mai mult în moară, numai cîteodată mergea pîn-în casă, ori ieșea pînă-n drum, cu hainele ei vechi, pline de făină. Părea o drumeață venită de departe, pe-o cale prăfoasă.

Părinții erau mulțumiți de ea. Cînd plecau de-acasă, știau că rămîne om de încredere după ei, că Nica nu bătea niciodată ulițele. Și dacă-i rămînea un bruş de mămăligă, îi era destul ; ori dacă părinții și frații duceau dimineața tot cu ei, cînd o răzbea foamea, înciripa foc și-și făcea demîncare. Drept că, bucuros, nu-și făcea, că se chinuia mult pînă să aprindă focul.

Cînd era cald, ieșea de multe ori în prag, că era și mai liniște și putea citi mai bine în cărțulia ei. Alteori privea cum trece șuvoiul de apă, și, oricît se gîndea, nu putea înțelege ceva : de unde tot vine apa, de nu se mai gată ? Iată, și ea pune grăunțe deasupra, și dedesubt curge făina caldută, mirositoare ; dar, de la o vreme, iar trebuie să puie grăunțe, dacă vrea să mai curgă făină. Și apa tot vine, vine, vine, și nu se mai gată !

Cu torăiala din moară se dedase, vorbea tare, cum vorbesc toți morarii, și se ciudea de multe ori cum de zbiară oamenii acolo ca și cum ar fi în depărtări mari. Dar nu supăra cu vorba pe nime, nu se mînia decît pe Visalon și pe creștinii care se apropiau de ea cu vorbe nesocotite.

Că unii, mai glumeți, o întrebau cîteodată :

— Cînd ne chemi la ospaț, tu Nică ? Ce, nu vrei ? Apoi să știi că este un ficior căruia tare-i place de ține. Zice că și de nu vrei să te măriți, el tot te fură.

Atunci Nica se-mbîrzoia, — cum se-mbîrzoiaie curcanul dacă-l fluieri, — ochii i se tulburau adînc și începea să-njure și să deie cu pumnii în care nimerea. Oamenii făceau că se feresc, ș-o pișcau cu vorbele :

— Adecă vrei să te măriți, tu Nică, numa ți-i rușine ție, vād eu că ți-i rușine !

— Știu eu că-ți place ție de ficiori, numa te-arăți tu sfîntă.

— Iacă, la toamnă, la culesul viilor are să se mărite.

Iar fata, amărîtă rău, cînd vedea că nu mai răzbește cu ei, ieșea urlînd din moară și se încuia în casă.

Și-odată, într-o zi de vară, cînd Nica rămăsese singură, ca de-obicei, acasă, la moară, s-a pornit așa, pe dup-amiază, o furtună grozavă. În cîteva clipe, pînă ieși Nica de trei ori din moară, să vadă ce-i, se făcu cerul cumu-i țundra și-ncepură să se-ndoaie brazii și să pornească un cîntec de moarte, o învălmășeală și-o fierbere turbată. Îndată se curăți curtea de găini, iute sfîrîi o șindrila smulsă din coperișul morii și, pîn-ai bate-n palme, porni pe aripile vîntului un petec întreg de acoperiș.

Apoi începură să cadă trăznetele. Și, cum cădeau trăznetele, începu să verse cerul apa cu găleata. Și pînă să-și deie Nica sama bine ce să facă, moara începu să se cutremure din temelii, roata n-o mai vedeai cum se-nvîrte, iară părăul venea îniepat, venea ca un șarpe de oțel îmbrăcat în solzi murdari. Și Nica își pierdu deodată capul. I se părea că întră în pămînt, cu moară cu tot. Și-n groaza de moarte ce o cuprinse i se păru deodată c-aude cucurigatul și miorlăitul de care-i spusese omul acela, Visalon. Și numaidecît văzu șăpcuța roșie, ș-apoi pe morarul cel de demult cum se cufundă în apă, iar cel cu șăpcuța roșie cum îl îndeasă. Atunci fata a dat să fugă, a dat să iasă din moară. Și cînd a trecut pragul, în curte era o singură mare de apă, — părăul morii se revărsase și trecea împrăștiat, vîind, alungîndu-și apele murdare. Nica simți iarăși amețeală, căzu peste prag, și apa o luă ca pe-un braț de fîn. Și ea vedea mereu pe omul cu șăpcuța roșie, cum îi făcea semn să meargă tot mai iute, tot mai în grabă.

A doua zi dădură oamenii din satul vecin de-o mihldeață agățată în rădăcinile unui plop, în vale. Și după ce o dezbrăcară și-i văzură fața, se deteră înapoi îngroziți. Nica-i privea cu ochi mari, deschiși, încremeniți, ca și cînd ar fi văzut mereu pe cel cu șăpcuța roșie.

VALEA-DRACULUI

În pădurile bătrîne de pe hotarul Broștenilor sînt multe huzdoape oarbe, multe văi adînci, multe prăpastii care se deschid ca niște guri de iad. Dar dacă treci pe marginea lor călare, murgul ridică puțin capul în vînt, ciulește urechile, apoi se liniștește. Dacă vin cîinii de vînătoare, în salturi mari, urmărind sălbătăciunea, și dau de aceste prăpastii, miroasă puțin la margine, apoi se strecoară, pe urma vînatului, fără teamă. Dar, colo, în inima pădurii, tufișurile se îndeasă, se împletesc, razele soarelui, strecurate din bolta frunzelor de deasupra, ca niște fire albe de mătasă, nu mai pot pătrunde. Și cînd murgul ajunge aici, sforăie, bate din copite, apoi, înțepenit locului, începe să tremure, iar

copiii scheaună și lasă vînarul să se piardă în tufișul nepătruns. Și, din întunerecul rece al tufișului, vin sunete ciudate, nedeslușite, vin înfiorări tainice.

Împrejmuată de tufișul acesta, cu coastele iuți, îmbrăcate într-același veșmînt sălbatec, doarme, în adîncimi nepătrunse, Valea-Dracului. Mirosul tare, pișcător al buruienilor, al florilor sălbatece, care cresc nevăzute în adîncimi, plutește peste toată împrejurimea ca un abur de fosfor topit.

De multă vreme picior de om n-a pătruns în Valea-Dracului. Oamenii spun că, de bună samă, nu-i lucru curat, că acolo zac comori îngropate de pe vremea turcilor, dar că sînt date în paza Necuratului. Numai bătrînii își amintesc de un fecior, Gherasîm cu numele, care cuteza să se coboare pe brînci, tîrîndu-se ca șarpele, în Valea-Dracului.

Gherasîm acesta a fost boar în sat, și, cum păștea cireada pe marginea pădurilor, cînd un bou, cînd un junc scăpa în pădure. Și pădurarul de atunci, — unu Pascu, — era mereu la spatele lui Gherasîm. Nu trecea zi să nu-i lege vreun bou, nu era zi să nu se sfădească amîndoi pentru asta. Că Pascu nu cuteza să ducă boul în sat. Gherasîm avea ghioagă ferecată și brațe mari, puternice, ca de uriaș. Și mai avea Gherasîm, ascuns în cureaua lată, îmbrăcată în bumbi sclipitori, un pistol ruginit.

De multe ori îi spunea pădurarului :

— Măi vere, fireai tu al dracului, dacă n-ai curajul să-mi duci boul în sat, de ce nu-mi dai tu pace? De ce mă tot asmuți?

Îi zicea «veree», dar nu erau rude. Aceasta era vorba lui Gherasîm.

Pădurarul clipea din ochi, ca în batjocoră, și se strecura în pădure. Iar Gherasîm rămînea cu gîndurile lui. Se gîndea la Crucița, se gîndea la ea toată ziua. Crucița aceea era fată de om avut, și Gherasîm își pusese în gînd să o ieie de nevastă. Fata nu se ferea de el. Dimpotrivă, în privirile ei, în vorbele ei era mult vino-coace pentru Gherasîm. Dar el pricepea că un boar nu poate lua o fată așa avută...

Și astfel se muncea cu gîndurile toată ziua. Și despre partea lui puteau intra toți boii în pădure. Avea însă noroc cu Pascu. Pădurarul scotea îndată vita rătăcită în cuprinsul domnesc și-l trezea pe Gherasîm din gîndurile lui. Avea noroc Gherasîm și cu Diana, cățeaua, care ținea mult la stăpîn și nu-l părăsea niciodată.

Într-o zi, cînd nu mai avea nici un luminiș de scăpare, boarul îi zise pădurarului Pascu :

— Măi vere, ce crezi tu de Valea-Dracului ?

— Hm ! făcu Pascu, privindu-l în batjocoră. Știam eu că ai să mă-ntrebi tu odată despre Valea-Dracului !

— Bine că știai, dar acum te rog să-mi spui. Tu cu-treieri mult pădurile, poți să știi.

Lui Pascu îi luciră ochii mici, surii, și trupul lui, puțin și slab, se cutremură ușor.

— Acolo sînt mulți bani, măi Gherasîm, zise el tare. Acolo sînt comori. Una singură te face de-o sută de ori mai bogat decît bădicul Stan, tatăl Cruciții.

Zîmbi, și din zîmbetul lui părea otrăvit.

Gherasîm se întunecă deodată. «În omul acesta, gîndi el, e ascuns cel mai rău dintre draci.» O singură dată n-a auzit vorbă bună din gura lui.

Boarul își luă ghioaga și porni în urma boilor încet, legănîndu-și trupul uriaș. Ceea ce îl izbise mai neplă-

cut era vorba lui Pascu despre Crucița. Un gând i se limpezea : «Pădurarul mă dușmănește pentru Crucița», își zise el. Și când gândul acesta îi tăie curmeziș mintea, ca un adevăr de nerăsturnat, Gherasîm se opri deodată, se-ndreptă cumu-i bradul, se-ntoarse și cătă după pădurar. Privi deschis, fără urmă de teamă ori de mînie. Dar pădurarul se strecurase în pădure. Dacă ar fi fost acum de față, Gherasîm i-ar fi zis : «Măi vere, da' tu ești smintit de-a binelea ! De ce ți-i spin în ochi dragostea mea ș-a Cruciții ?» Dar cum pădurarul nu mai era de față, Gherasîm porni iar pe urma boilor, care albeau ca pete mari, rare, colo departe, sub măgura mare.

Și mergînd cu ochii la pajiștea de lumină verde, ale cărei nenumărate firicele, rătezate scurt, străluceau ca niște ace, lui Gherasîm îi veniră în gând mai multe în-tîmplări din sat.

Astă-iarnă vorbeau femeile că Pascu are să fie foarte bogat. Baronul, a căruia era pădurea, avea să-i deie o moșie întregă pentru slujba credincioasă. Se zvonea că Stan umblă după el ca să-l logodească cu Crucița.

În cîteva duminici, la joc, Gherasîm îl văzu pe Pascu stînd deoparte, încruntat, pe cînd el juca cu fata lui Stan. Nu l-a luat în samă. O pocitură de om ca pădurarul nu poate să-i fie piedecă în apropierea lui de Crucița. Și chiar îi părea rău c-a stat de vorbă cu el, că l-a întrebat despre Valea-Dracului. Ce poate ști Pascu despre valea ceea ? S-a apropiat el vreodată de locul acela temut ? Nici pomeneală !

— Am să văd eu ce e acolo și fără ajutorul tău, zise într-o zi Gherasîm, cu glas tare, ca și cînd ar fi vorbit

cu pădurarul, apoi își luă ghioaga pe umăr și, cîntînd domol, se apropie de boi. Îi veni în minte o strigătură de joc :

De m-ar chema Gherasîm,
M-ar băga fetele-n sîn,
Da' pe min' mă cheamă Marcu,
Fug fetele ca de dracu.

— Curat ca de dracu fug fetele de el, zise iar, tare, boarul, gîndindu-se la Pascu.

Trecuseră Sînzienele, cu cununile de noroc aruncate pe streășina casei, trecuse Sînpetrul, cu merele bătucite, și Gherasîm, cu boii pe hotar, era tot mai abătut. Nu se putuse hotărî încă să meargă în Valea-Dracului. Și Cruçița îi spusese că tare se teme de o nenorocire. Tare se teme că vor mărita-o după Pascu, pe care baronul l-a și cinstit cu moșia de care vorbeau oamenii.

Vremea era mohorîță, mîzguia mereu din negurile mari ce pluteau încet-încet peste cîmp și se coborau greoaie pe umerii pădurilor. Boii pășteau liniștiți, și, în răstimpuri, vreunul mugea prelung, ori răscolea țelina umedă cu copitele, gata de luptă. Boarul privea, cu ziua de cap, cum pasc vitele lui și-l adormea cîntecul fraged al ierbii rătezate de atîtea guri.

În urmă, într-o zi, se lumineă. Seninul stăpînea nemărginit, și cîmpul, umed încă, strălucea în soare. Acum se lumineă deodată și sufletul boarului. Ca și cînd ar fi dospit în tot cursul vremii neguroase, și acum s-ar fi împlinit bine încheat, limpede.

În ziua următoare își aduse și pe un frate mai mic, să-i ajute la paza boilor. Spuse acasă că de-acuma dă strechea, și singur nu mai răzbește. Frățiorul, de vreo cincisprezece ani, era iute ca un prisnel și putea stăpâni întreaga cireadă cu ajutorul Dianei.

— Măi verișorule, zise Gherasîm frățiorului, ai tu grijă de boi. Eu o să mă rătăcesc puțin prin pădure, să caut niște bureți, că trăbă să se fi făcut mulți după ploile astea.

Și pădurea îl înghiți îndată. Pe vremea aceea pădurile erau puțin umbrate. Erau păduri domnești, și numai sălbătăciunile și pădurarii le cutreierau. Gherasîm porni însă cu inima hotărîtă spre răsărit, spre mijlocul desimii, unde spuneau oamenii că-i Valea-Dracului. În pădure aerul era umed, răcoros, iar frunzișul tăcea sub pașii boarului. Păsărele mărunte treceau printre crengi, purtate ca de-o mîină nevăzută, iar sus, în bolta de frunze, bîzîiau pe mai multe glasuri roiuri de muscu-lițe. Rar, vreo pasăre mai mare se ridica de pe vreo creangă, clătînînd-o și fîlfîind domol.

Poteci nu se pomeneau în pădure. Boarul mergea orbiș înainte, în direcția pe care o luase de afară. Și, cu cît se afunda mai tare în tainele stejarilor groși, cu coaja crăpată în mii de forme, răcoarea pădurii era tot mai mare, și tăcerea ei, tot mai grea. Prin cap îi furnicau o mulțime de gânduri. «Ce-ar fi să mă rătăcesc, să mă apuce noaptea în pustietatea asta?» își zise Gherasîm. «Și poate că numa peste o lună, poate că numa peste o săptămîină vor logodi-o pe Crucîța cu pădurarul...»

Și, gîndindu-se la comorile ascunse în Valea-Dracului, Gherasîm simțea o putere uriașă, o dorință neînvinsă de a săpa toate comorile de acolo și de a le duce, deodată pe toate, bădicului Stan, numai să-i deie pe Cruțița.

Să fi fost crucea amiezii, cînd un miros tare, deosebit, îl izbi pe Gherasîm. El privi cu băgare de samă și văzu desişul ce i se pusese înaintea. Se opri, se gîndi cînd a plecat, de unde și cît drum a făcut pînă acum.

«Aici trăbă să fie Valea-Dracului!» Își zise Gherasîm. Își făcu o cruce și, fără să mai aștepte, se vîrî în desiş. Nu-i era frică de nimic, se teme numai că nu va afla comorile ascunse. Și, cu cît pătrundea mai adînc, cu cît se strecura spre prăpastia pe care o simțea aproape, tot mai mult îl stăpînea gîndul acesta: «Iată, o lume întregă se teme de Valea-Dracului, și nu-i nimic deosebit aicea. Atîta numa că-i mai mare desişul, mai nalte buruienile sălbatece.»

Dar iată că, deodată, drumul i se topi sub picioare, și el alunecă pe un podiș de frunze, alunecă vuind amețitor în prăpastie. Păretele adîncimii stătuse ascuns în frunze și desiş, și boarul se trezi amețit, cutremurat de teamă, în adîncul Văii-Dracului. I se părea că, tot astfel cum alunecase, se va deschide acum pămîntul sub picioarele lui și-l va înghiți. I se păru că sus, în tufișurile de pe Lărm, ar fi auzit un rîs ascuțit, ca de drac.

Era ajuns la țintă, dar valea aceasta, lungă, tăia pînă departe cele două dealuri împădurite. Unde să caute comorile, în care parte?

Se gîndi că, deocamdată, e destul, cît despre comori, va mai veni el, că știe unde-i Valea-Dracului, și, aju-

tîndu-se cu ghioaga, ieși din adîncime. Să nu fi avut Gherasîm ghioaga cu piron, acolo ar fi rămas.

În ziua următoare, pădurarul răsări din desime, cu ochii lui vioi luminînd de bucurie :

— Sănătos, frate Gherasîm ?

— Ce-ți pasă ție, vere ? Știu că n-ai plînge să mă vezi țapăn !

— Asta, una, e adevărat, fîrtate ! Da' țineam să te întreb : ce-ai aflat ieri în Valea-Dracului ?

Gherasîm privi la el mirat. Suflet de om n-a fost ieri în pădure. Așadar, de unde știe Pascu ?

— Ca pretin, îți dau un sfat, boarule : lasă tainele pădurii în pace, căci altfel nu vei păți-o bine.

Gherasîm nu-i mai spusese nimic. Dar în sara aceea merse la moșul cel mai bătrîn din sat și-i spusese ce are pe suflet.

— Eu știu, zise moșneagul, unde-s comorile. Sînt toate la un loc, subt o buturugă. Vor fi crescut buruieni, se va fi îngroșat pămîntul peste căldări. Da' nu te sfătuiesc, nepoate, să te apropii de ele. Zace blăstăm greu, blăstăm păgîn pe banii aceia, și nime, chiar de-i scoate, n-are noroc de ei.

La rugămîntea boarului, însă, bătrînul îi dăte amănunte, și Gherasîm stătu mult la el. Cînd ieși, era înnoptat bine, și, din colțul gardului, îi păru că luminează doi ochi ca de lup.

Spun bătrînii că, în ziua următoare, pădurarul Pascu a intrat de cu zori în pădure, cu pușca-n spate. Ziua aceasta de vineri fusese rece și umedă. Nourii călătoreau greoi, ducînd cerul întreg cu ei. În pădurile domnești era întunec ca-n amurgit și nu cînta nici o pasăre, numai niște buhe cheunau, aproape ca pisicile,

din scorburile lor putrede. În răstimpuri, picuri mari, grei, ca niște alice, se scuturau din coama încâlțită a stejarilor. Jos, pe frunzișul umed, se înieptau, din picioarele lor lungi și unsuroase, broaște galbene cu pete negre. Rar țîșnea din vreun tufiș un iepure, care, la orice zgomot, se oprea și privea cu ochii lui holbați, ficși.

Peste Valea-Dracului plutea o ceață deasă, fumurie. Dar Gherasîm nu simțea, nu vedea nimic din ceea ce-l înconjura. Măsura, în vale, cu pași regulați, distanțele care i le spuse moșneagul, și cînd gîndi c-a nimerit, își puse traista și sumanul pe buruieni, își luă uneltele și începu să înlătore frunzele, apoi să sape. Pămîntul era galben, cleios și se lipea mereu de hîrleț. De multe ori trebuia să-l ieie cu mîna, și atunci, ceva amar, greșos i se strecura pe limbă, și de aici în tot trupul.

Sudorile începuseră să-i îmbroboneze fruntea, nu de teamă, ci de un sentiment nedeslușit ; îi venea așa, fără să creadă, ca și cînd și-ar săpa groapa.

Dar se înviora la gîndul norocului ce dăduse peste el. Simțea că aici se ascund comorile și era hotărît că, de va trebui să muncească oricît de mult pînă le va afla, nu se va mișca de aici din vale.

Cum sta aplecat, tresări deodată : ceva bufni în apropierea lui, — nu știa unde, deasupra, în pămînt... Dar sunetul înăbușit îl auzi bine.

Să fie un semn bun, ori un semn de primejdie ? Și boarul ridică dreapta, să-și facă o cruce. În clipa aceea însă, bufni ceva și mai aproape, și Gherasîm căzu cu fața în pămîntul galben, cleios, scormonit de dînsul.

În sara aceea în zadar așteptă frățiorul pe Gherasîm să iasă din pădure cu bureții. Feciorașul își chemă cînele, îl asmuță să latre, ca să răsune toată pădurea.

Dar, în urmă, se înnoptă, și el trebui să ducă boii în sat. Când era să treacă Dealu-Mare, iată că-i iese înaintea pădurarul cu pușca-n spate, și-n pușcă — atârnat un iepure.

— Numa singur, voinice ?

— Numa. Bădicul a mers după bureți, și n-a mai venit.

— Așa ?

— Așa, răspunse băiatul. Eu acum duc boii în sat. Are să vie el.

— Vezi bine c-are să vie, zise Pascu, rînjind săc, și-și văzu de drum.

Dar bietul Gherasîm n-a mai venit...

Spun bătrînii c-a fost o jale mare pe sat, căci Gherasîm acela fusese un om ca pînea cea bună. Toți erau încredințați că numai în Valea-Dracului a putut pieri. Dar nimeni nu cuteza să meargă să cerceteze.

Era pe vremea aceea un om bătrîn în Broșteni, care nu se temea de Necuratul.

— Măi creștini, zise el oamenilor, ăsta nu-i lucru cinstit să lăsăm trupul omului acolo, mîncare pasărilor și fiarelor sălbatece. Cine vine cu mine să-mi ajute, să-l scoatem de-acolo ?

Creștinii tăcură însă. Numai Crucița, părinții și frățiorul boarului îl urmară, dimineața, în pădure. Și merseră în liniște pînă la marginea prăpastiei.

Cînd l-au scos, țapăn, cu pieptul sîngerat, părinții începură să se bocească, crezînd că l-a ucis cel din pietre, că uite cît i-i de albă fața, se vede că i-a supt și sîngele.

— Pe ăsta l-a împușcat un om, nu l-au ucis duhurile, zise bătrînul.

Și-o piatră grea i se puse pe piept.

Dar nimeni nu putea să creadă așa ceva. Gherasim rătăcise singur prin pădure, după bureți, și chiar acolo, în prăpastia aceea, ce ochi omenesc l-ar fi putut țeli ? Și-apoi n-a avut nici un dușman în tot satul...

Numai Crucița albi ca păretele la cuvintele preotului. Și numai Diana, cățeaua lui Gherasim, începu să-și miroasă stăpînul și începu să urle, și numai bă-tînd-o au putut-o îndepărta de trupul întepenit al stă-pînului.

Încă în toamna aceea pădurarul Pascu ceru pe Cru-cița de nevastă. Părinții, mai ales bătrînul, se învoiră îndată și se hotărî nunta în grabă. Fata, cu sufletul închis, n-a zis o vorbă legănată.

Oricîtă fericire ar fi crezut Pascu să-i vie din căsă-toria aceasta, chipul lui nu se putea lumina. Crucița îngheța cînd îl simțea întrînd în casă. Și cînd bărbatul cercă mai întîi să se apropie de ea, Crucița tresări și-i spuse încremenită, privind aiurită :

— Stai, Pascule ! Iată la fereastră chipul lui Ghe-rasim !

Pădurarul se cutremură, brațele-i căzură, apoi, luîndu-și pușca, nu mai dădu trei zile pe-acasă.

Și într-o zi, cînd era Pascu în voie bună, Crucița-i zise :

— Eu am cerut de la mama lui Gherasim pe Diana. Mîne are să mi-o aducă.

— Iacă, o jigodie de cîne ! E bătrînă, ce dracu să faci cu ea ? spuse mînios pădurarul.

— E bună pentru paza casei. Să vezi numa, Pascule. Eu am fost în pădure, la Valea-Dracului, cînd l-au scos

pe Gherasîm din prăpastie. Diana a început să urle de durere, văzînd că-i mort. Urla, și Gherasîm sta nemișcat, cu ochii închiși, cu obrazul de ceară. Pe piept, sub ȳța stîngă, i se-nchegase o pată roșie. Sta ca o pecete tainică. Și Diana, cît ce înceta de lătrat, privea la rană și, înnebunită de durere, începea să urle. Credincios dobitoc, săraca, de-aceea am gîndit s-o aduc la noi. Tu ești tot prin păduri, cărările tale nime nu le știe, mie, aici, singură, mi-ar prinde bine un astfel de paznic.

Pascu nu zise nimic. Privi pe fereastră în curte, ca și cînd ar zări acolo ceva de mare preț.

Crucița aduse dimineața pe Diana. Era bătrîna într-adevăr, și, de cînd pierise Gherasîm, era și mai pierită. Cu boii pe hotar nu mai mergea, ci sta acasă pe podmol, privind dureros în curte.

Pădurarul cerca pe toate căile să se apropie de nevastă-sa. Dar Crucița avea aceeași tresărire ciudată, ca întîia oară, și aceleași cuvinte fără rost i se desprindeau de pe buze :

— Stai, Pascule ! Iată la fereastră chipul lui Gherasîm !

Cînd era treaz, Pascu ieșea cu pușca-n spate și nu mai da cîte trei zile pe-acasă. Dar odată, cînd s-a-ntîmplat să fie beat, a întrebat-o :

— Ce tot ai cu Gherasîm, tu, muiere ? Lasă morții să se hodinească !

— Da' poți tu jura că-i mort Gherasîm, Pascule ?

— Parcă tu l-ai înmormîntat, nebuno ! Tu și cu popa...

— Da' nu știi tu, Pascule, că oamenii pe care îi răpun duhurile necurate nu mor de tot, că rătăcesc prin lume ca strigoi ?

Pădurarul crîşni din dinţi şi zise, rîzînd amar :

— Fii pe pace, muiere, Gherasîm nu se mai scoală !

— Ţi-i uşor să spui așa, zicea muierea, căci tu nu l-ai văzut pe Gherasîm mort. Aşa-i că nu ?

— Nu, nu l-am văzut, eu n-am putut merge la înmormîntare.

— Dar într-alt loc nu l-ai văzut mort ? Întrebă de-odată femeia, privind-l neîndurat.

Pascu se cutremură, se sculă de pe scaun şi-i zise răguşit :

— Ai înnebunit, femeie ? Unde să-l fi văzut mort ? Da' bagă de samă ce-ţi spun : vorbe de astea nebune, în casa mea, să nu mai aud !

Şi-atunci îndată i-a trecut beţia. Şi-a luat, ca de obicei, puşca, şi o săptămînă încheiată n-a mai dat pe-acasă.

Cruciţa sta mult de vorbă cu Diana. O netezea, o mîngîia, o hrănea, îi spunea încet un nume la ureche, şi atunci ochii Dianei înviau, ea sărea sprintenă şi-adulmeca în aer. Începea apoi să urla. De cîte ori se apropia Pascu de casă, Cruciţa îi spunea Dianei numele acela, şi animalul îl primea pe Pascu urlînd.

— Ce are jigodia asta de tot urlă, tu muiere ? o întrebă pădurarul, înfiorîndu-se.

— E bătrînă, săraca, şi se vede că-şi simte moartea, spunea femeia. Da-i bună la casă. Un paznic cum nu s-a mai pomenit !

Dar pădurarul nu putea suferi dobitocul. Ajunsese de la o vreme de se temea mai mult de Diana decît de nevastă-sa. O groază de moarte îl cuprindea cînd se apropia de casă şi ştia că are să-l întîmpine Diana urlînd. Şi, astfel, îşi puse în gînd să prăpădească jigodia.

Într-o noapte Pascu se culcă afară. Era întunec și rece. Dar el spunea că are să plece cu noaptea-n cap, că vine boierul la pădure. Când gândi că nevastă-sa doarme, își luă pușca, merse la culcușul Dianei și, dintr-o săritură de animal sălbatec, o prinse, astupându-i gura, o luă în brațe și se îndreptă, prin grădină, spre pădure.

— Așa, nemernico, am să-ți astup gura blăstămată ! zise șoptind, și simți o bucurie mare în suflet.

Animalul i se zvîrcolea în brațe, își încorda mușchii bătrîni, dar nu putea să scape.

Cînd întră Pascu în pădure, era încă întunec. Aci se simți ușurat. Dar nu voia s-o împuște aici aproape. O duce el mai departe, o duce la Valea-Dracului, de care lui nu-i e frică, și acolo are să-i zdrobească țeasta bătrîna.

Și, într-adevăr, pădurarul nu se opri pînă aproape de Valea-Dracului. Cînd puse pe Diana jos, simți o părere de rău mare : ar fi voit s-o ducă încă mult așa, înăbușită, ar fi voit s-o sugrume cu mînile lui. Dar trebuia să sfîrșească odată cu ea.

«Pînă-mi iau pușca, nu poate face ea douăzeci de pași», își zise pădurarul. Dădu drumul Dianei, care rămase nemișcată lîngă el, tremurînd toată.

Atunci Pascu rîse dușmănos și zise tare, ca și cînd ar fi vorbit cu cineva :

— Nu fugi, jigodie ? Și mai bine ! Gherasîme, îți trimit și cînele pe lumea cealaltă.

Bufni atunci, și, în noul de praf, odată cu bufnetul, la auzul numelui de Gherasîm, Diana începu să urle prelung, înfiorător. Pascu, la urletul acesta, aici, în singurătatea pădurilor, își pierdu deodată mințile. Începu

să alerge spre Valea-Dracului și i se părea că cineva îl urmărește tîrîndu-se. Și, într-adevăr, Diana, nefiind atinsă de moarte, la auzul numelui de Gherasîm, începu să urle și, mirosind în aer, se tîra după Pascu. Acesta, cu moartea în suflet, pătrundea prin desișul spinos. Hainele i se rupeau în bucăți, sîngele îi țîșnea din zgîrieturi, dar tot se tîra, se zvîrcolea ca un șarpe spre marginea prăpastiei. Și se auzi deodată o cădere, o bufnitură puternică și un geamăt scurt.

Cînd Diana ajunsese pe urma lui în Valea-Dracului, începu să urle deodată și mai tare.

La vreo trei zile, pe urmele Dianei, care urla mereu, apropiindu-se de pădure, oamenii afluă trupul pădurarului, cu capul sfărîmat. Și altă spaimă nouă se așeză în inimile sătenilor.

De atunci nimeni nu se mai apropie de Valea-Dracului, și pustietatea și sălbătăciunea cresc mereu în jurul ei, învăluind-o în taină.

FIȘPANUL

Satul se împrăștie, pe trei văi pietroase, pînă sus la munte. Casele mici, de lemn, înnegrite de bătrînețe, par aduse de-o furtună din înălțimile munților și aruncate una ici, una colea. Drumuri nu sînt prin sat altele decît albiile celor trei părăiașe, și carăle încărcate cu piatră se hurducă tare, jugul sare din gîtul boilor, și nu-i zi să nu se sfărîme vreo roată pe văile pline de bolovani.

Cînd se întorc carăle goale, cine-i tînăr și voinic merge alătura de boi, cu biciul pe spate, care-i mai bătrîn, se cutremură, se scutură în car, clătînîndu-și capul ca prins de beție. Totuși, și bătrînele și bătrînii, pe unde-i calea mai rea, se coboară. Numai un omuleț

cu obrazii pieriți, subți, cu ochii mici, gălbii, cu părul brumat, nu se coboară niciodată. Stă frînt în car, adunat ghem, ca un cîne cu spinarea ruptă, și pentru orice în lume nu și-ar deschide gura să mai îndemne boii, ci-i lasă așa, în voia lor. Se întîmpla că-l ajungeau alte cară, și, cînd treceau pe lîngă el, oamenii îi aruncau cîte o vorbă :

- Ce-i, fișpane, parc-ai adurmit în car !
- Mîină, fișpane, că te ia la hop stăpînul !
- Iacă-l, mă, s-a și sculat !

Dar omulețul se făcea că nu-i aude, îi privea cu dezgust, și de pe fața lui pămîntie se desprindeau așa ca niște unde de lumină bolnavă.

Într-o zi pe săptămîină aducea piatră, și apoi, în celelalte, zăcea sub streășina căsuței sale, ori bătea ulițele satului, încet și pipăit, ca și cînd s-ar fi temut să nu se strice. Picioarele și le purta țapene, ca două bucăți de lemn. Și cum pe fața lui n-a văzut nimeni vreun zîmbet, se pomeni numai odată Niculai a Firii că-i zice satul «fișpanul».

Notarul, cînd auzi mai întîi porecla asta, bătu în palme și zise cîtorva :

— Adevărată față de fișpan ! Asprimea e aceeași, privirea e aproape aceeași, și i-ar mai lipsi un frac și o pălărie tare.

Dar Niculai a Firii nu și-a bătut capul nici cu porecla. Umbla pe drum pînă îl ajutau puterile, apoi deodată se zgîrcea la marginea drumului, subț vreun gard, unde-l ajungea, și sta ghemuit și frînt, pînă-i trecea durerea. Și dacă într-o zi aducea piatră cu carul la vreun bogotan din sat, în celelalte zile se putea aștepta să-l cuprindă regulat durerea lui veche. Cînd

se ridica, pornea și mai încet, pînă la crîsmă, se așeza pe treptele de la înțrare și aștepta pînă ce vreun român arunca un muc de țigară. Atunci îl lua, desfăcea foița murdară, îngălbenită, alegea tabacul plin de mîzgă și-l vîra la măsea. Toată ziua se cocea la soare pe la crîsmă, pe la prăvălie și, odată cu umbrele însărării, pornea cu greu spre casă.

De vreo douăzeci de ani așa-l știu oamenii. Și se mirau românii că nu mai moare odată, după ce aproape în fiecare zi îl apuca durerea și-l încîrliga.

— Să vedeți voi, mă, ziceau unii, că fișpanul e nemuritor. Pe altul îl apucă un junghi, o durere de cap, și-ntr-o săptămînă s-a dus cu plutele... Fișpanul însă trece peste atîtea, și nici nu-i pasă !

Dar de păsat, vezi bine, îi păsa fișpanului. Că uneori pielița lui era neagră ca țundra, și ochii i se tulburau ca la nebuni.

Cînd îi era mai bine, spunea :

— Acum aș avea și eu o poftă. Știi, cînd face muieră niște verdețuri, îmi vine așa ca o amețală din aburii ce-i lasă fiertura. Da' cutez eu să pun ceva în gură ? Nu cutez. Că îndată se tulbură ceva în mine, se mișcă acolo ca o mîna cu gheare multe, ascuțite, și îmi sfîșie măruntaiele. Ș-apoi începe să mă ardă, să mă-ncîrlige, să mă-nțepenească.

Spunea așa străinilor, dar muierii nu-i spunea nimic. Muieră-l privea cu dușmănie, cu scîrbă, ca pe un vierme. Și fișpanul se simțea așa de umilit, așa de puțin, că-și pune capul în piept și nu și-l mai ridica, pînă ce nu ieșea femeia din casă. Dacă ar fi avut unde să rămîie peste noapte, nicicînd n-ar mai fi dat pe-acasă. Că

durerile boalei sale nu erau nici pe departe așa de adânci ca rănile ce i le făceau limba și vorbele muierii.

De câte ori nu și-a auzit fișpanul aceeași cazanie :

— Dacă nu erai sănătos, să te fi dus dracului, să nu te legi de mine ! Acum ai copii, ai povară la casă, și tu nu poți ajuta câtu-i negru subt unghie !

El nu zicea nimic, iar femeia mai tare s-aprindea :

— Ce spui, mă amărîtule ? Să taci, că întru în păcat pentru tine !

Nu era casă ușoară casa fișpanului, și nevasta avea pentru ce să-și iasă din fire. Căci șase copii cer de mîncare, și unde nu-i cap de vacă, o palmă de loc, unde nu-s nici brațe să muncească, acolo foamea se încuibea cu toate gîndurile negre și pornirile sălbatece pe care le poartă cu sine.

Și cînd fișpanul boala mai rău, de nu se putea mișca de-acasă cîte trei-patru zile, ci gema într-un colț al patului de lemn, ziua-noaptea, femeii îi fulgera de multe ori să ieie săcurea, să-l amuțească.

Și, totuși, copiii lor, dacă le vedeai numai capul, păreau tare bine hrăniți. Că aveau obrații plini, umflați parcă de grăsime, nu de pufaiul sărăciei. Dar picioarele lor erau subțiri cum îs gătejele, trupșoarele lor — deșirate, iar mînuțele — ca de ceară.

Fișpanul, pe drum, pe treptele crîșmei, era mereu muncit de gînduri. Cînd s-a cununat, era sănătos ca mărul. A muncit în minele de aur, a scos piatră, a făcut bani doi ani de zile. Și, în urmă, s-a trezit odată că-l roade ceva — el zicea că la inimă. Și din rosătura aceea i-a venit lui toată boala, care nu-l mai lăsa să muncească. De ce i-a trimis Dumnezeu nenorocirea asta ? Dar pe Dumnezeu nu cuteza să-l puie atîta la-ntrebări,

În gândurile lui, ci se apucă să-și ispitească nevasta. A venit ea silită după el ? Ea a vrut, ea la-ndemnat să facă nunta cît mai în grabă. Și, pînă a fost sănătos, a zis vreodată muierea că de ce a luat-o ? Acuma, s-a-ntîmplat c-a venit boala peste el. E el de vină ? Nu-i de vină. E vinovat Dumnezeu ? Ba, că ce știe el ce face ? Atunci, pentru ce-l urăște muierea ca pe un dușman ? Pentru ce-i vine să-l strivească în picioare ca pe un vierme ? Și-și aduce aminte de învățătura ce le-a dat-o popa cînd s-au cununat : «Căsătoria e un jug, o povară, zicea popa, și bărbatul și muierea trăbă să poarte pe-o formă jugul, ca să fie mai ușor. Dacă unu-i bolnav, celălalt să-l grijească și să-l mîngîie.» Aci totdeauna se oprea fișpanul cu gîndul și nu cuteza să meargă mai departe. Mîntea lui nu cuteza să-și destăinuiească taina pe care totuși o vedea așa de limpede în două cuvinte : nu-i pîne. Nu-i mai poate da pîne muierii. Și iată că aceea care ar fi trebuit să-l grijească în boala lui i s-a făcut cel mai mare dușman. Și cînd gîndurile lui ajungeau aici, o groază mare îi umplea sufletul. Și dacă, din întîmplare, vedea doi dulăi de cîni cum se hîrîie de la o coajă de pîne, ori de la vreun os, înaintea crîșmei, ochii lui se aprindeau, căpătau luciri metalice, atrași ca de un magnet puternic spre priveliștea aceea. Și-ar fi putut să-l calce în picioare caii legați dinaintea crîșmei, că n-ar fi simțit nimic.

Într-o duminică, dimineața, fișpanul merse la preotul satului și-l rugă să-i adune niște creițari în biserică, de pe la oameni.

— La ce-ți trăbă banii, Niculae ? zise preotul mirat, căci fișpanul pînă atunci nu cerșise niciodată.

— Iacă, domnule, am să fac un drum. Mi-am pus în gând să mă duc la un spital, doar de s-ar alege ceva cu mine într-un chip.

Luni, fișpanul își luă traista de piele în spate și, cu banii adunați de pe la români, porni peste munte.

Oamenii vorbiră în multe chipuri de plecarea lui. Ba că se duce în lume, ba că vrea să-și facă felul, că nu mai poate ieși la o cale cu femeia. Dar îl uitară repede, căci lipsa nu i-o simțea nimeni.

După cinci săptămâni, un drumeț venea grăbit pe drum, cu fața spălată, cu veșminte curate și cu multă voie bună în binețele ce le da sătenilor, de departe.

— Măi, oare cine să fie? se întrebau oamenii și își puneau palma streășină la ochi, să vadă mai bine.

În capul satului, drumețul se întâlni cu un român, și acesta vesti în grabă și altora :

— E fișpanul, măi, bată-l sfinții, că s-a curățit de nu-l mai cunoști !

Acasă, femeia nu mai putu de bucurie când își văzu bărbatul sănătos. Copiii fluierau din fluiericele de zahăr roșu, și tot mușcau din ele câte o fărîmătură. Dar fișpanul acum nu mai era voios, ca pe drum, ci o povară grea îl apăsa pe piept. Iată copiii, care pînă acum se fereau de el, iată femeia, care sta mai nainte să-l strivească, cum se gudură cu toți pe lîngă el, ca niște cîni flămînzi ce dau din coadă în așteptarea brușului de mă-măligă...

Femeii nu i-a spus nimic, dar a spus la alții cum l-au tăiat acolo, în spital, cum l-au cusut și cum l-au pus apoi pe un trai cu mîncări cum nu s-a mai pomenit.

Acum fișpanul începu să muncească toată săptămîna. Hainele copiilor se primeniră, femeia venea și ea între muieri, duminica, după biserică, să spuie o minciună, să beie un păhărel de rachiu. Venea și nu se mai ascundea de oameni.

Toată vara fișpanul munci fără să mai simtă vreo durere. Multe din crețurile feței i se întinseră, și el credea că de-acum a scăpat de tot năcazul.

Dar colo, după Ziua Crucii, cînd se lasă frigul la munte, într-o bună zi, cînd muncea în baie, fișpanul simți o arsură la inimă. Mîna-i încremeni deodată pe ciocan, ochii i se holbară și răsufierea îi conteni. Nu trecu nici un minut, și începură să-i umble prin mărunții ca niște tăișe de brice. Îi veni amețea și trebuiră alții să-l scoată din baie. Durerea lui veche se trezise mai cumplită de cum fusese înainte.

Cînd îl duseră pe sus acasă, femeia păli, și dușmănia și scîrba de fișpanul o cuprinseseră îndată. Dar acum nu-i zicea nimic, căci avea o nădejde : cît ce-i va fi mai bine bărbatului, îl va pune să meargă la spital. Și cum i s-a alinat puțin durerea, femeia nu i-a mai dat pace. Să facă ce va putea, să meargă să se vindece.

Și, în cele din urmă, fișpanul nu mai putu rămîne acasă. Își adună cîtiva zloți și porni. Dar avea, cînd a plecat și în tot drumul, o închipuire care nu i se deslușea bine : părea că duce cu sine o unealtă stricată, s-o dregă, părea că el însuși nu-i om, ci o mașinărie hîrbuită, care trebuie tocmită. Și pe cînd se gîndea așa, i se părea că mintea lui s-a desprins de el, că-i plutește deasupra capului, în aer. Și, într-o clipă, i se tulbură

toată zarea dinaintea ochilor și căzu, strâns de durere, pe un colț de stîncă.

A doua zi niște romîni dădură de el țapăn.

— Iacă, măi, ăsta-i fișpanul de la noi !... Se vede că n-au fost tari legăturile ce i le-au pus doftorii în spital !...

Și-l luară pe sus și-l duseră acasă.

1909

LA O NUNTA

Mihail Codrea se hotărî, în cele din urmă, să-și mărite fata. Cum n-avusese decît un singur copil, pe Linuța, se obișnuise cu-o viață tihnită. Dar de cînd fata își pusese catrință, noroc bun ! Hodină și pace-n casa lui nu s-a mai aflat ! Cînd o păruială, cînd o bătaie strașnică între tinerii satului — pentru Linuța. Și, de-aici, vorbe-ntre oameni, ceartă acasă cu femeia, năduf la inimă și tulburare în sufletul lui Mihail. «Stăi, că pun eu capăt la toate !» își zise într-o bună dimineață, și încă-n sara aceea se făcu încredințarea, și peste patru săptămîni fu hotărîtă cununia.

Feciorul era din neamuri, avea patru boi, dar, de cînd știa că Linuța are să-i fie nevastă, um-

bla pe ulițele satului ca și când ar fi avut doisprezece boi, nu patru.

Fata ? Ei ! Fata era o șopîrlă de copilă, de să-ți scape printre mâni, ca un pește luciu. Cu ochii ei căprii, a băgat dracii în mulți feciori ; din unii i-a mai scos ea cu vreo vorbă bună, în alții i-a lăsat acolo, să se înmulțească. Dar de vreun voinic anume nu s-a legat. Când a înțeles că se mărită, a clătinat din cap, ca și când ar fi zis «nu-mi pasă !», și s-a apucat îndată să-și puie în rînd veșmintele de zestre, la care începuse să coase de când era de doisprezece ani. Sara, în ziua nunții, cinară nuntașii o mulțime de mîncări, începură să beie vin cumu-i uleiul, căci Mihail Codrea avea în sat viile cele mai mari și vinul cel mai vechi. Și veselia se dezlănțui deodată din piepturile tuturor, și casele lui Codrea vuiiau de chiote, de cîntece și de voie bună.

Dar mireasa, de când s-a pus la masă și-a început să cînte ceterașul, nu și-a mai luat ochii de la el. A gustat puțin din mîncări, și-a muiat buzele, că-i ardeau, în vinul răcoritor, și, de-aci încolo, privea la muzicantul acela. Că ce i-a trăznit lui Codrea prin cap ? Iată, s-a hotărît ca la nunta fetei sale să n-aducă țigan ceteraș în casă, ci un romînaș pe care-l știa el. Ș-a trimis căruța într-al treilea sat, și, duminică dimineață, străinul era în curtea lui Mihail, cu cetera subsuoară.

Și Linuța privea la ceterașul acela. Ar fi voit să știe cum îl cheamă, ar fi voit să știe de unde-i, ar fi voit să-l întrebe ceva. Și, pe când nuntașii se veseleau, Linuța stătea înlemnită la masă și se frămînta cu gîndurile.

La început nu băgară nuntașii de samă că Linuța nici nu bea, nici nu mîncă. Dar, după ce vinul re-

vărsă căldură-n inimi și văpăi de foc, unii începură să privească la mireasă.

— Așa-i stă bine, ziceau unii, mireasa să fie supărată cînd se desparte de părinți.

— Așa-i frumos, să nu se vadă c-a așteptat măritișul, spuneau alții.

Tinerii începură să frămînte pămîntul. Cînd o fată, cînd alta, cînd o nevestă tînă ră treceau, tocmindu-și năframa, printre scaune și mese, la mijloc, unde le-așteptau jucătorii. Linuța a jucat puțin, i-a venit să amețească și s-a dus iar la locul ei ; și ochii i se legară iar de muzicant. Aflase ceva. Aflase că-l cheamă Nicodim. Întîi s-a minunat de numele acesta străin, apoi, încet-încet, numele i se păru tot mai cunoscut, pînă ce, în urmă, i se păru că-l știe de un veac. Dar, după ce a știut atîta despre el, deodată o cuprinse o neliniște mare și nu mai avu astîmpăr. Se ridică de pe scaun și se apropie de străin.

— Măi bădiță Nicodime, din ce sat ești tu ?

Tînărul își ridică ochii de pe ceteră și privi la Linuța ca la o minune. Se părea că pînă-acum nici n-o văzuse.

— Din satul cu florile, fetică, zise el, zîbind sub mustățile negre.

— Ba nu glumi, ci spune-mi, tu de unde ești ?

Flăcăul nu-i mai zise nimic. Își înclină capul pe vioară și începu să cînte un cîntec nou, plin de înfiorări tainice. Linuța porni la locul ei, cu inima strînsă, gata să-i deie lacrămile.

Și, de-aici încolo, muzicantul nu mai cînta ce-i porunceau oaspeții beți. Ci toate cîntecele pe care le avea el mai dragi începură să tremure, să adie, să plîngă prin casă și în sufletul Linuței. Bărbatul cel nou băgă

ceva de samă, dădu tîrcoale în jurul Linuței, dar Linuța nu-l vedea, nu-l auzea. În ea se trezise ceva nepus de dulce și dureros, care creștea cu fiecare cîntec al lui Nicodim.

Și iată numai că Linuța se ridică iar, merge la străin, își ia cununa de flori de pe cap și o pune pe capul lui Nicodim, apoi șade lîngă el și începe să-l dezmierde. Lui Nicodim îi amuți vioara, i se înmuiară mînile și privea undeva departe, departe.

— Brava ! strigară nuntașii, asta-i bună glumă, asta-i adevărată păcăleală !

— Ba mie mi se pare că-i curată batjocoră, zise Mihail Codrea. Eu n-am adus țigan la casă, ci rumîn. Dar Linuța asta tot așa-ntr-o dungă a fost, de cînd o știu.

Și porni odată dintre cumetrii, să-i spuie fetei să nu facă prostii.

Ginerele pufăia, ca și cînd ar fi vrut să se înece, și mai căpătă răsuflet numai cînd văzu pe socru-său venind.

Amîndoi, însă, rămaseră zăpăciți cînd se apropiară și văzură pe Linuța. Cu-o mînă-i sta pe genunchiul lui Nicodim și îl privea în ochi ca fermecată, ca dusă de pe lume.

— Îți place cum cîntă Nicodim, tu fată ?

— Place, tată !

— Da-mi pare că-ți place și de ceteraș, adăogă ginerele.

— De el îmi place și mai tare ! Și vedeți amîndoi că are de cine să-mi placă !

Și fata învălui iar pe Nicodim în privirile ei calde.

— Ba să te duci tu dracului, să nu-mi faci casa de rușine, zise Mihail, întunecat deodată.

— Ce rușine? zise fata, sculându-se și mergînd la locul ei.

De-aici încolo Nicodim începu iar să cînte de joc. Și unde nu i-a pus îndată și pe bătrîni să tropăie, de părea că se clatină pămîntul. Și cum jucăușii erau tot mai mulți, și locul de jucat tot mai strîmt, Nicodim se sculă de pe scaun, schimbă o privire cu Linuța și începu a tot face cîte un pas spre ușă, ferindu-se de învîlmășeală.

Ținu un joc lung și frămîntat. Părea că anume vrea să-i frămînte cu zicala, să-i obosească, așa trăgea pe coarde Nicodim.

Deodată, aria se rupse, și toți alergară să se răco-rească cu un pahar de vin. Și, pînă să răsufle, pînă să închine, pînă să se așeze fiecare la locul lui, iată numai că întră un mort în casă, și mortul acela era bărbățul Linuței. Abia putu îngîna :

— Au pierit în noapte !

Între nuntași s-a făcut deodată o mare învîlmășeală. Mulți năvăliră, îmbulzindu-se pe ușă, să vadă unde-s, să-i aducă, să mai rîdă și de gluma asta. Dar ginerele și tatăl fetei se urcară pe cai și porniră în puterea nopții. Mihail Codrea știa, ginerele simțea că nu-i o glumă fuga asta. Fetele priveau mirate, femeile tinere se co-teau, rîzînd, iar bărbații începură să beie și să spuie istorii de pe la nunți. Le veni în grabă pofta de joc, dar nu mai era ceteră. Un bătrîn luă fluierul, și jocul se urmă pînă dimineața.

Pe Linuța n-au găsit-o nici ginerele, nici socrul. Poate se vor fi ascuns undeva pe aproape, că noaptea a fost întunecoasă tare. Dar au trecut și săptămîni și n-au mai aflat-o, nici pe ea, nici pe ceteraș. Ginerele se bolnăvi de inimă rea și de rușine și n-a mai ieșit din casă să deie ochi cu lumea. Iar de cei doi fugiți n-a mai știut satul nimic, niciodată.

1909

SĂNDUȚA

Sănduța-i la noi în sat o femeie bătrână, care se teme grozav de dracu. De frica lui se roagă și postește, de frica lui merge la biserică și se-nchină. Pe Sănduța o doare de mult un picior, de numa și-l tîrîie, gros ca un butuc, înfășurat în zdrențe. Drumul de-acasă pînă la biserică îl face în trei ceasuri, da' totuși, vine regulat în fiecare duminică și sărbătoare. Sănduța are «rosătură la inimă», zice ea, arătînd cu degetul undeva pe trup, și totuși postește și postul Sînpetrului numa cu apă, cu pîne și cu oțet. A învățat-o un călugăr să se puie pe ajun dacă vrea să scape de uneltirile celui din pietre. Și de-atunci bătrîna ajună și bate la mătăni...

Zadarnic ! De urmărirea celui necurat nu poate scăpa. Îl vede pe masă, îl vede sub pat, îl zărește pe vatra focului, cum își întinde limba lungă, roșie, să soarbă pară. Îl vede pe drum, când în formă de câine, când ca o mîță mare, sură. I se arată în vis ca un sfredel, ca un țap, ca un cocoș negru. Și, — ucigă-l tămîia ! — nu-i dă pace nici în sfînta biserică. Ş-acolo îl zărește Sănduța, ca un bivol greu, negru.

Și astfel, nu-i de mirare că Sănduța poartă veșnic la grumaz un șirag de mătănii cu boabele mari, afumate, că-i spînzură de mîna stîngă alt șirag de mătănii, cu boabe mai micuțe, castanii, iar de cea dreaptă, unele mai roșietice. Trei fețe sînt în Dumnezeu ? Pentru toată fața un șirag de mătănii, în trei să crape Necuratul care s-ar apropia de Sănduța !

Mergînd pe drum, bate la cruci ca și când ar merge tot depănînd tort pe un rășchitor, și, tot la zece pași, se oprește să zic-un Tatăl Nostru, și, tot la douăzeci, o Născătoare.

Sănduța n-are copii, are numa un bătrîn, care i-a fost bărbat și care-i mai cară ș-acum, sus pe deal, cîte-o traistă de bucate. Că Sănduța nu poate lucra. De zece ani, mai ales, de cînd a lovit-o Necuratul făcîndu-i rana la picior, nu-și mai poate aduce nici apă, nu mai poate mătura nici în casă. Bietul bătrîn numa cît nu moare de ciudă și de năduf, cînd o vede așa de amărîtă. Da' n-are ce-i face. Că Sănduța bate la mătănii și la cruci toată ziua, de n-are vreme nici s-audă mormăielile bătrînului. Ea aprinde tămîie, ia luminița de ceară și face cruci pe pereți, după chipul celei făcute de popa la feștanie. Maica mea ! Feștania aceea se vede c-a fost de

mult, căci bătrînul nu se poate uita la un petec de părete să nu vadă o cruce strîmbă, făcută de bătrîna.

Cînd au fost să facă feștania, erau aproape să se certe. Moșul sta tot gata numa să se plece și să ieie o uscătură, s-o rupă pe spatele Sănduții. Bătrîna i-a tocat la ureche pîn' l-a asurzit. Ba că ea nu mai are pace noaptea, ba că să se mute din casa aceea.

Cu multe nopți înainte de feștanie, Sănduța îl deștepta pe bătrîn din somn :

— Auzi, Culae ? Ha ? Auzi-l cum șuieră, cum miorlăie ca mîța, cum cucurigă cocoșește ?

Se ridică din pat, în capul oaselor, și i-l arăta moșneagului cu degetul :

— Iacătă-l, făcea îngrozită, s-a așăzat la mine pe perină ! Are gheare de uliu, cap de nevăstuică și limbă împărțită, de șarpe.

Moșul se zvîrcolea în pat, trezit de strigătele muierii, și-i era grozav de ciudă că nu mai poate adormi.

Cu chiu, cu vai, în urmă, hotărîră ziua de feștanie.

Grea treabă ! Mîncare popii, țuică popii, bani popii ! Da' părintele Petrișor a fost om de omenie. S-a îndesulit cu mîncarea și cu țuica, banii i-a lăsat pe masă.

Abia s-a depărtat sfinția-sa, și Sănduța și zice, nemaiputîndu-și lua ochii de pe bani :

— Știi tu, Culae, de ce n-a luat popa banii ? Pentru că banu-i ochiul dracului și nu vrea să aibă legătură cu el.

Auzind-o, bătrînul își ieși din fire. Apucase cu cîntece bisericești, cu vorbe sfinte în urechi, apucase o dată și puțin bine hrănit și se simțea și el mai altfel, cînd, deodată, Sănduța-i și pomenește pe Necuratul...

— Tu, babă, dacă-ntr-atîta sfințenie tu tot la cel din pietre te gîndești, nici nu mă mai mir că el se leagă de tine !

Săduța, în noaptea de după feștanie, dormi bine. Nu i se arătă nimic în vis.

— Vezi, Culae ? Ai dat o mîncare popii și ne-a curățat de Necuratul. Dumnezeu să-ți deie bine, Culae !

Bătrînul se simți mîngîiat în sufletul lui c-a făcut un bine Săduții și se bucura că de-aici încolo va putea dormi și el în tihnă. Dar bucuria nu i-a ținut mult.

În duminica următoare, dimineața, Săduța pleacă la biserică. De unde de neunde, o mîță vine ca o săgeată și trece peste piciorul cel umflat al bătrînei. Săduța vrea să meargă mai departe, se sprijină în băț, bate la cruci — zadarnic ! Zice rugăciunile, cîte le știa, de zece ori — nimic ! Părea că-i înlemnită. Pesămne puterea Necuratului se legase iarăși de dînsa ! Au trebuit s-o ducă oamenii pe sus, pe cînd ea se ruga cuprinsă de fiorii morții.

De aici încolo cel din cînepă începu s-o neliniștească și-ntr-altă formă. I se arăta, în toată noaptea, ca un moș bătrîn și-i zicea :

— Tu Săduță, eu am să-ți arăt o comoară. Iată colo, drept deasupra mîncăturii dintre culmi, este-un frasin. Vezi tu frasinul ?

Și Săduța parcă răspundea în vis și zicea, deși ar fi voit să tacă :

— Văd.

Și zicea cel rău, în formă de bătrîn bun :

— Acolo, la poalele lui, să mergi, acolo să sapi. Și ce vei afla acolo, iată, eu îți arăt dinainte.

Și atunci, în odăița întunecată, răsărea deodată un soare strălucitor, bătut întreg cu galbini. Și Sănduța nu se mai putea stăpîni, sărea din pat, strigînd :

— Iată, Culae, iată comoara !

Ziua, bătrîna privea de multe ori spre locul arătat de moșneag și, cu toată groaza ce-o stăpînea, ar fi voit să meargă acolo, să sape, nu atît să ieie comoara, cît numa să vadă de-i adevărată spusa bătrînului.

Spunea și la alții de visul său, de comoara de subt frasin, dar oamenii, mirîndu-se, îi dădeau pace să melițe. N-o mai lua nime în samă.

Cu alți oameni nici nu are Sănduța atîta treabă cît are cu popa. Că tot mereu îi trăbă o cetanie, o dezlegare de blăstăm, o afurisanie asupra diavolului. Și, tot la trei săptămîni, merge să se spovedească.

Și, după cîte-o cetanie, după cîte-o spovadă, Sănduța visa lucruri sfinte : îngerii lui Dumnezeu; toți apostolii. Vedea pe Maica Preacurată, albă ca un crin, cum vine și-i spune o vorbă bună... Sta, ziua, trează, și auzea glasuri prin aer. Așa, odată, aude Sănduța :

— Zadarnic se mai trudesce băieșii, că Dumnezeu treizeci de ani va ascunde aurul de la ochii lor !

Au pus-o păcatele să spuie și altora minunea, și de-atunci băieșii o iau în rîs. Ce știi ei ?!...

În răstimpuri depărtate, la trei-patru luni o dată, Sănduța nu se mai roagă, nu mai bate mătănii, chiar de-i zi de duminică ; pe vremea aceea, nu merge la biserică. Sănduța stă atunci tăcută și se gîndește la ceva foarte-ndepărtat. Oftează adînc, ca orice om care are o povară pe inimă, își sughe buzele bătrîne și, tîrziu, o cuprinde-un cutremur. Și-n cutremurul acela își ia o hotărîre. Abia așteaptă să-i vie Culae acasă. Da' cînd vine,

nu-i zice nimica, și, cum nu-i spune vorba ce avea să i-o spuie, teama de diavolul o cuprinde din nou, și iar începe cu mătăniile și închinăciunile...

Dar iată că-n postul acesta, al Sfintei Mării, Sănduța nu se mai duse la biserică... Se miră bătrînele, se miră popa, numa Culae nu se miră. El știe că Sănduța zace-n patul așternut cu zdrențe, se bocește, se roagă și plînge. Chiar l-a rugat pe Culae să-l cheme pe popa s-o grijască pentru cea din urmă dată. Culae îi spuse preotului și, într-o dimineață, acesta și veni.

Da' sara, cînd ajunse Culae acasă, Sănduța era tot așa de neliniștită ca și înainte de împărtășirea cu cele sfinte. Simți și moșneagul că-i aproape sfîrșitul bătrînei și începu să tușească prin casă.

— Mă Culae, zise Sănduța întru tîrziu. — Tusa bătrînelui încetă deodată. — Mă Culae, eu am să-ți spun o vorbă. Iată, acum nu mă mai tem de Necuratul. De-acum am să merg înaintea judecății lui Dumnezeu. De-aceea am să-ți spun o vorbă mare și grea. — Sănduța se ridică în capul oaselor. — Eu am să-ți spun cum a întrat în mine frica de Necuratul.

Bătrînelui nu-i plăcură cuvintele. Credea că muierea lui iar începe cu minunile ei. Da' Sănduța era acum în toată firea.

— Știi tu, mă Culae, pe Ionașcu ?

— Pe care Ionașcu, tu babă ?

— Pe Ionașcu, care șădea în Dîmbul-Natului.

— Aha ! D-apoi c-acela va fi țărîină de patruzeci de ani.

— Țărîină, da. Dar îți aduci aminte de el ?

— Cum să nu-mi aduc, tu muiere ?!

— Atunci e bine. Atunci spun mai departe. Noi eram luați de doi ani, și Ionașcu cela era încă neînsurat. Tot umblase el după mine, pînă eram fată. Dar eu m-am măritat după tine. Așa-i ?

— Vezi bine că-i așa !

— Dar Ionașcu nu s-a așăzat nici după ce m-am măritat. Venea aici, la noi, colinda pe la ferești, zornăia pe la ușă. Dar eu deschisu-i-am vrodată ? Ba feritu-m-a sfîntul ! Ce zici tu la asta ?

— Ce să zic ? Iacă, niște povești !

— Ba nu-s povești. Mai așteaptă puțin și vei vedea că nu-s povești. Acuma, odată tu te-ai dus cu doi boi la tîrg, să-i vinzi. Pasămite el a știricit tot, și, pînă a nu se însăra și pînă a nu încuia ușa, mă trezesc cu Ionașcu la mine-n casă... Crezi tu treaba asta ?

— De ce să n-o cred, că draci sînt mulți în lume.

— Curat la ce voi ajunge și eu îndată. El aduse vin, aduse zahăr, și numa că să mînc, și numa că să beau, că el n-are nimic cu mine, ci vrea numa să mă ome-nească. Ce să-ți spun ? Fost-am eu vrodată beată de cînd mă știi ?

— N-ai fost.

— Ei bine, în sara aceea m-am îmbătat cumu-i leuca. Și el a stat la noi pînă dimineața... Ce zici tu, Culae, la treaba asta ?

— Ce să zic, nu zic nimica.

— Da' dacă-ți spuneam atunci, ce făceai ?

Bătrînul se mînie dintr-odată.

— Ce-mi tot toci la ureche, tu muiere ? Ce să mai știu eu acuma ce-aș fi făcut atunci ?

— Asta-i, vezi, că eu m-am tot temut să-ți spun. Am spus popii, m-a canonit el, dar eu tot n-am mai avut

de-atuncea pace. Am început de-atunci să visez și să mă tem de Necuratul, și nu-n zadar, că, vezi tu, el m-a dus la păcat. Acuma, ți-am spus și ție, că, și așa, tot trăbă să spun, dacă mă duc înaintea lui Dumnezeu.

Sănduța tăcu obosită, se lăsă încet pe salteaua de scîndură, pe cînd bătrînul își aprinse pipa. Întru tîrziu Sănduța zise :

— Ce crezi tu, măi Culae, la toate astea ?

— Ce să cred ? Că-i iar o prostie de-a ta. Dacă ar fi cum zici tu, atunci toate femeile ar trebui să viseze urît și să se teamă de diavolul. Da' se vede că tu din țîță ai fost așa, fricoasă. Da' frica de-o parte-i bună, că te scutește de multe rele, numa de-o parte-i rea, că-l face pe om de nu-i mai bun de nimica.

Un geamăt adînc răsună în casă, un înec.

Moșneagul tăcu deodată, se apropie de păcel și supse tare din pipă. Ochiul de foc crescă și lumină fața Sănduței. Ea sta țăpăna, da' c-un zîmbet de mulțămire pe față. Încă puțin, pînă pufăi pipa de tabac, și trupul Sănduței se răci. Moș Culae, făcîndu-și o cruce largă, îi aprinse o lumînărică și, tot pîcîind din lulea, i-o lipi de căpătîiul patului și-i trase pleoapele peste luminile stinse ale ochilor. Șazu apoi pe laviță și privi la crucile de ceară desenate de bătrîna, cum săltau ca și cînd s-ar fi aplecat cu păreți cu tot.

ANGHELUȘ

În țigănimea afumată, plină de larmă, de la marginea satului, Angheluș e împărat. Când trece el printre bordeiele pitite în pământ, cu câte un singur ochi de fereastră murdar și speriat, țigani i se feresc din drum, țigăncile tinere îl săgetează din ochii de păcură, aprinși, harancele clatină din cap cu admirație, iar dancii înhoalbă ochii mari, rămânând cu gurile căscate.

Și Angheluș trece mândru printre toți, cu trupul drept, ca un militar, cu pălărie moale, fină, pe cap, cu straie de catifea verzie, cu ghetete elastice, scumpe. Pe jiletca lui face semicerc un pui de șarpe de aur, iar pe degete-i scînteie inele grele, împodobite cu pietre scumpe.

Angheluș e de-aici din sat. Bătrîna lui trăiește și acum, și, cîtu-i ziulica de lungă, stă pe podmol, sub streășina bordeiului, și colbăiește din luleaua de cărămidă roșie. Ea singură, în toată țigănimea, nu se miră de ce trăiește și azi în zdrențe și-n sărăcie. Angheluș i-ar fi putut face o casă domnească, ar fi putut s-o îmbrace în mătăasă, ca pe-o baroniță, dar n-a vrut nici el și n-a vrut nici bătrîna. Angheluș avea de împărțit într-alte părți, iar cînd aducea ș-acasă bogății, de prin șetre și prăvălii, haranca se cutremura, îl privea cu spaimă și zicea :

— Vai de mine, Angheluș, au să te prindă și au să-ți rupă oasele !...

Și feciorul abia cuteza să descarce, pe-o noapte, la ei acasă, lucrurile furate, iar dimineața, cînd piereau scumpeturile, pierea și Angheluș.

S-a întîmplat însă că, mai nainte, vreo trei țigănci tinere, de-aici din țigănime, au dus-o numai în petrecanii, și veșmintele lor, la fiecare trei săptămîni, erau nouă-nouțe. Începuse să li se facă pielița fină, de un brunet trandafiriu, de traiul cel bun, iar țiganii lor nici nu mai cutezau parcă să se apropie de ele, văzîndu-le curate ca niște doamne. Știau cu toții că aici lucrează mîna lui Angheluș, și cele trei favorite spuneau în gura mare că bărbat vrednic ca Angheluș nu mai este.

Dar binele n-a ținut mult. Angheluș le părăsi în grabă, ca să-și aleagă altele, într-alte sate, cine știe pe unde.

Și se vede că de la o vreme a dat peste una pe care n-o mai putea sătura cu furăturile sale, căci se pornise prin toate orășelele din jur o adevărată goană împotriva lui Angheluș. Spuneau neguțătorii de stofe, spuneau au-

rarii că se prăpădesc din pricina hoțului aceluia de Angheluș. Nu trecea o zi de mărturie, în tot jurul, ca să nu se fure un lanț de aur, o păreche de cercei, inele scumpe, o stofă de mătasă.

Și păgubașii, să-i fi împușcat, nu puteau să puie mâna pe tâlhar. Nici nu băgau de samă paguba, pînă sara, cînd să-și adune tîrgașul. Atunci : de la cutare lipsește ceea, de la cutare ceeaaltă. Stăpînii se mîniau, se aprindea ceartă cu calfele, cu ucenicii, se cărau la pumni, răsunau pleznituri de palme. Zadarnic, nimenea nu știa, nimenea nu văzuse pe hoț. Și cînd, pe urmă, după multe întrebări, după cercetări îndelungate, se da de urma tâlharului, ieșea la iveală că într-o prăvălie s-a strecurat un domn cu pardesiu sur, într-alta unul cu o barbă neagră, într-a treia unul cu o ceteră subsuoară. Și toți aceștia erau unul : blăstămatul de Angheluș.

Se puse deci lumea la pîndă, cu-o sete mare să-l prindă, sau cel puțin să-i deie o sfîntă de bătaie, soră cu moartea. Dar pe Angheluș, după furături mai mari, îl înghițea întunerecul. Puteau să-l caute jurații satelor, puteau să scormonească acasă la bătrîna, pînă și pe unde rîma godacul... nimic nu puteau afla. Și cum de-o vreme încoace fura tot mai des, noaptea îl ținea mereu ascuns.

Se simțea de multe ori oboșit și își hotăra de multe ori, în gînd, să nu-și mai puie așa des viața în primejdie. Dar cînd își aducea aminte de fata care-l trimitea în foc, Angheluș își iuțea pașii, ca să ajungă cît mai curînd acolo departe, la pădurea de sălcii bătrîne, care ascundea apa liniștită a Mureșului.

Nu-i un an de cînd norocul l-a adus mai întîi în părțile acestea. Era primăvara, băteau vînturi călduțe, apa Mureșului venea mare, vuind, și glasuri adînci și

aspre o străbăteau parcă. Și Angheluș ajunsese la țăr-
mul negru al apelor în puterea nopții, după o pescuire
bogată. Trebuia nesmintit să treacă pieptul acesta de apă
întunecat, care fierbea umflându-se ca de patimi mari.

— Hei ! podarule ! Să vie degrabă podarul ! răcni
Angheluș în fața acestui dușman care i se pusese curme-
ziș în drum.

Dar vântul venea tot mai aspru din toate părțile, tre-
zea glasuri amare din sălciișul bogat de pe țarm. Anghe-
luș săgetă cu ochii prin întunec și porni într-o parte,
unde se zărea bordeiul podarului. Bătu la fereastră, zgîl-
țîi la ușă, pînă ce un glas dinlăuntru răsună clar, ca un
clopoțel de argint :

— Cine-i acolo ?

— Străin ce vrea să treacă, răspunse Angheluș, cutre-
murat de glasul acela, nespus de dulce.

Atunci cineva dinlăuntru zise gros, ca dintr-o bute :

— Pe furtuna asta nu se poate ! Vin apele mari și-î
primejdie !

— Ai de la mine un galbin, bădicule, un galbin îm-
părătesc. Numa să nu întîrzi.

Acum Angheluș desluși mișcări grabnice înlăuntru,
și glasul cel gros zise :

— Iute, Ravecă ! Trăbă să ajuți și tu. Altfel, ne mîncă
peștii pînă mîne.

Și îndată ușa bordeiului se dădu în laturi. Un trup
mare, ciolănos, ieși întîi, aplecat de spinare, și cercetă
îndată după rude. Pe urma lui lunecă din bordei o fată
înaltă, numai în iie, cu-o șorță neagră, legată pe la mij-
loc. Cei doi podari nici nu băgară de samă pe străin,
își luară uneltele și porniră la podul care gemea în veri-

gile de fier ce-l țintuiau de țarm. Apele îl izbeau în coaste, se frîngeau, alunecau, huind pe sub dînsul.

— Dar unde dracu-i omul nostru ? întrebă bărbatul, gata de plecare.

— Iac-aici, bădicule, se auzi un glas în noapte, și pe pod se simți cum cineva sări înlăuntru.

— Dumneata să ții mijlocul, să nu te dai la margini, se auzi iarăși glasul cel gros. Apoi, în țigănește, Ravecei : Ai grijă, fata tatii. Ruda te poate zvîrli în apă.

Angheluș se luminează deodată. Acum nu-i mai era frică de păgubașii care poate-s pe urma lui. Podarul acesta e din sîngele lui și n-are să-l descopere.

Podul porni, troznind din încheieturi, iar valurile, urlînd de mînie, îi făceau loc, încet-încet. Angheluș nu simțea nimic. Credea că-i tot la marginea rîului, cînd, deodată, auzi glasul cel argintiu :

— Griji, tată, că acum dăm de matcă. O simt cum alunecă înaintea noastră.

Bărbatul nu răspunse, ci se simți o opintire mare în coasta podului. Acum lui Angheluș i se păru că se învîrte locul, cînd, deodată, fata se așeză aproape de dînsul. Totuși mai bine putea s-o simtă decît s-o vadă. Și simțea cum i se frînge, cum i se încovoaic, vîslind, trupul vînjos, simțea căldura ce aburea din trupul fetei, care-și încorda acum toate puterile.

Angheluș făcu doi pași spre dînsa, dar fata îi zise poruncitor :

— La mijloc, dumneata, că te duci dracului de nu !...

Dar pe Angheluș îl cuprinse o putere neînvinșă. Își uită că-i fugar, își uită că-i pe apă și se trezi în el omul cel vechi, iubitor de femei. Mai făcu un pas, o prinse pe Raveca în brațe și o sărută tare pe gură.

Fata îi arse o palmă și s-apucă din nou de vîslit, pe cînd bătrînul îi striga să lase încet, că s-apropie de țarm.

Podul era legat acum, dar Angheluș nu voia să se coboare. Spre marea mirare a podarului, Angheluș îi zise în țigănește :

— Tată, lasă-mă să dorm peste noapte la tine în bordei.

Podarul încremeni acum deodată. Să fie ăsta un ocnaș cu gînduri rele, ori să fie un nebun ? Da... nebun trebuie să fie. L-a sculat pe-o groază de vreme ca asta, să-l treacă, ș-acum, hai, să-l culce la dînsul.

— Nu se poate, voinice, zise podarul.

Angheluș aprinse o lampă de buzunar, hoțescă, scoase punga, se aplecă pe podeaua de scîndură și vărsă tot aurul ce-l avea. Vor fi fost la douăzeci de galbeni.

— Ți-am dat un galbin pentru trecere, dar ai tăi să fie toți de mă duci înapoi și mă lași să mă odihnesc la tine în bordei.

La lumina gazului, aurul ardea acolo pe podele. Bătrînul începu să se scarpine în barbă, iar Raveca începu să tremure.

— Ia-i, tată, zise ea, și adă-l acasă.

Podarul se hotărî în grabă ; împărți banii în două, pentru el și pentru Raveca, dezlegă podul, și înapoi ajunseră cu mult mai în grabă.

În bordei, bătrînul aprinse o lumină de său, și nu știa ce să zică, cum să înceapă. În urmă, pe cînd fata spiona, pe furiș, pe străin, și mirarea ei creștea din ce în ce, podarul îl întrebă :

— Unde-ți era drumul tău, voinice ?

— În lume.

— Cum în lume ?

— Trebuia să m-ascund. Furasem, uite, lucrurile astea, — aici el scoase o traistă mică de piele și deșertă pe masă o mulțime de aurituri, — le furasem, și trebuia să nu mă prindă. Aici, la voi, cred că nu mă va afla nime.

Ochii fetei se aprinseră la vederea acelor minunății de aur, pieptul ei plin, tânăr, tare, se ridica rar, și abia putu îngâna :

— Dă-mi și mie ceva.

— Toate ți le dau, zise Angheluș, dacă nu mă spun-neți nimănui.

— Dar cum să te spunem, zise podarul, când nici nu știm cine ești ?...

— Voi nu știți, da' vor veni, poate la noapte, poate mîne, să vă-ntrebe : «Unde-i hoțul Angheluș, măi podar ? N-a trecut pe aici ?...» Ce vei răspunde atunci ?

— Dacă-i așa treaba, dacă chiar tu ești Angheluș, atunci o sută de ani n-or afla nimic din gura mea !

Și bătrînul ieși îndată să asculte, să cerceteze. Iar Raveca rămase ca de ceară în fața voinicului din neamul lor, de care auzise atîtea bravuri, și ochii ei nu mai căutau la auriturile de pe masă.

— Ți-i frică de mine acum, fată, după ce mă știi cine-s ?...

Fata tăcu, și Angheluș o întrebă din nou :

— Ți-i frică, hai ?

— Ba nu mi-i frică, răspunse ea, ridicînd ochii plini de teamă spre dînsul. Nu mi-i frică, ci mi-i drag de tine.

Și cînd podarul deschise ușa, îi află îmbrățișați, săru-tîndu-se.

— N-are să vie nimenea, zise el, făcându-se că n-a văzut nimic. Acum să adormim lumina și să ne culcăm.

Dar nu putea dormi nici unul. Podarul simțea cum se zvîrcolește Angheluș, jos, lângă lavița pe care dormea el, și auzea cum oftează fata. El însuși se gîndea ce are să facă. Și, de la o vreme, îl umplu o groază de moarte : au să vie acum, în noaptea asta, cercetători, au să-l afle pe Angheluș la el în bordei, și mîne sară vor zăcea toți trei în temniță.

— Eu și așa nu mai pot dormi acum. Ia să mai văd ce-i pe-afară, zise el în urmă, și se duse.

Din noaptea aceea Angheluș nici gînd n-a mai avut de ducă. Uitase degrabă toate femeile pentru care furase pînă acum, și nu-și mai putea lua ochii de la Raveca.

Primăvara întregă și o parte din vară Angheluș n-a mai ieșit nicăiri, n-a mai făcut nimic. Se schimbase la port de nimenea nu l-ar mai fi cunoscut ; pleca cu Raveca prin pădurea de sălcii de pe țarm, pescuia în apa limpede a râului, și, de două ori pe zi, Raveca își punea la gît, la mîni, în urechi podoabe de aur, pe care le purta veșnic cu sine.

În răstimpul acesta, într-o singură zi numai dispăru Angheluș, fără să spuie o vorbă legănată nici podarului, nici fetei. Și nu veni decît noaptea tîrziu. Scoase de la subsuoară un teasc de lemn negru, îl desfăcu, și cînd văzură podarul și fata vioara, bătură în palme de bucurie.

— Știi să cînti, Angheluș ? De știi, cîntă-ne, că te-ascultăm toată noaptea, zise podarul.

Și Angheluș cîntă, înădușind corzile, cîntă cu ochii închiși, ca pe altă lume. Iar bătrînul plînse noaptea aceea, și Raveca îl iubi și mai tare.

Lumea credea că Angheluș e mort, ori a trecut într-altă țară. Dar după jumătatea verii, începură iar să se vaiete tîrgoveții. Angheluș fura acum cu patimă, cu o plăcere nespusă, tot ce credea că-i șade bine Ravecăi.

Și n-au trecut trei săptămîni, și țiganca avea o bogăție întreagă de veșminte, de podoabe. În bordei nu se îmbrăca niciodată cu ele. În bordei, înaintea lumii ce trecea rîul era tot fata cea frumoasă a podarului. Dar cu cît se înmulțeau podoabele aduse de Angheluș, cu atîta creștea patima ei după podoabele astea. Și sta de multe ori ziua întreagă prin pădurea de sălcii și se împodobește. Și tot lucrul scump ce i se lipea de trupul cald, vînjos, o ardea, îi aprindea sîngele, și ochii ei erau numai unde de lumină și căldură. Ah, cît n-ar fi dat ea să poată ieși așa împodobită în lume, între oameni, să-i orbească...

Și, cu trecerea toamnei, dragostea ei pentru Angheluș se schimbă parcă în dragostea pentru podoabele aduse de el. Imbrățișările ei erau mai puține, sărutările mai scurte, vorbele mai zmîncite. O apăsa greu că, în gerul iernii, nu mai putea, cum făcea vara, să iasă în sălcii, să-și arunce zdrențele de pe ea și să moară de plăcerea atingerii mătășii de trup și a tuturor podoabelor. Și dacă aceasta n-o mai putea face decît în zilele mai moi, creștea dorința ei după alte și alte podoabe. Așa că Angheluș puțin mai stătea acum pe-acasă, în bordeiul podarului.

Și-i zicea cîteodată :

— Iată, Ravecă, tu ai podoabe destule, lasă să mai mă odihnesc și eu !

Ea atunci își întorcea obrazul de la el și nu-i mai vorbea, nu se mai apropia de el pînă ce nu venea cu o nouă podoabă.

«Asta-i a dracului, își zicea Angheluș de la o vreme, asta are să mă mînce fript.» Dar judeca astfel numai pînă ce punea mîna pe tîrgaș. Cînd pornea cu el spre bordei, inima lui se muia ca ceara, de-o căldură bună ce-i inunda tot trupul.

Își pierduse însă mult, în timpul din urmă, din elasticitatea mișcărilor de pisică și fura tot mai greu, tot mai cu teamă. Și într-o noapte de făurar venea spre casă tare abătut. Abia scăpase, abia își pierduse urma dînaintea celor ce-l urmăreau. Auzise șoptindu-se prin tîrg că i-ar fi aflat culcușul, c-ar ști mulți unde se ascunde, și mergea spre casă cu gîndul hotărît că n-are să mai fure multă vreme. Va putea să înduplece la asta și pe Raveca. Ea are podoabe destule, au și bani, și nu-l va împinge pe el la moarte.

Era o noapte destul de luminoasă, și Angheluș zărea bordeiul podarului. Putea să meargă cît de încet și cît de liniștit ; cum e apa înghețată, trec oamenii printr-alte părți rîul și nu mai vin pe-aici pe la pod.

Deodată, însă, iată că dintr-un tufiș de salcie se desfac două mogîldețe negre. Dintr-altul, alte două, și luna, ce dăduse într-un petec de senin, luci deodată din patru baionete. Țiganul ghici îndată ce-i, și, o clipă, îngheță de spaimă. În a doua, însă, sîngele i se încălzi, începu să fiarbă, și o porni în goană nebună spre apă. Bordeiul era aproape, dar la bordei nici nu se gîndi.

O detunătură, două, trei îl petrecură, dar nici un glonț nu-l ajunse, și Angheluș era gata să iasă la mal, cînd ceva pîrîi subt picioarele lui, și-ntr-o clipă apa verde, rece, îl trase subt podul de gheață.

FRĂSINICA

Vorbeam de conștiință. Îmblătirăm noi verzi și uscate, da', ca tot omul care bea puțin, ajunserăm, în urmă, să filozofăm. Unii credeau că, peste tot, conștiință nu există, cel puțin ca o muștrare a sufletului. Mai puțini o credeau, da' toți aveam nedumeriri mari asupra acestei taine.

Un doctor tânăr, care nu-și prea bătea capul cu legile sufletului, asculta răzimat de speteaza scaunului, și, după ce încetă discuția zise :

— Ceva trebuie să fie, căci iată ce mi s-a întâmplat mie. Au trecut de-atunci opt ani. E un lucru de nimic ce mă neliniștește acum și totdeauna de câte ori îmi aduc aminte. Și, totuși, mă face uneori să nu pot dor-

mi. Îmi dădusem cel din urmă examen, expediasem o telegramă tatii și ieșisem să mă plimb puțin. Era o vreme de toamnă mohorâtă, sură ca plumbul, și sufla un vînt aspru. Oricît eram de înfierbîntat, în urma reușitei, m-am răcorit în grabă. Cafenelele gemeau de oameni, berăriile parcă te chemau. O putere neînțeleasă mă silea să întru, dar gîndul că ultimii bani i-am dat pe telegramă mă ținea ca legat în vîntul de-afară. Și, cum treceam pe-o stradă laterală, pustie, iată că zăresc înaintea mea un vîj bătrîn. Mergea plecat, măcinînd repede din picioarele slabe. Bătrînul își scoase din buzunarul paltonului batista ori mănușile, și-n aceeași clipă auzii un «țîing» prelung pe asfalt. Așa un sunet subțire, cald, înviorător totodată n-am mai auzit. M-am oprit îndată, ca și cînd mi-ar fi ologit picioarele. Bătrînul trecuse, nu se mai zărea. Am mai așteptat puțin. Apoi, încet, pîndind în toate părțile, m-am apropiat de locul unde sunase ceva pe asfalt. Mă plecai ghemuit și luai coroana, — căci o coroană scăpase din buzunarul bătrînului. Vro cîțiva pași am mers fără să mă gîndesc. Da', la o cotitură, unde-mi răsări iar pîgubașul în cale, mă copleși deodată un simțimînt de umilire, de rușine, de înfrîngere. Mă hotărîi grabnic să-l ajung, să-i dau coroana. Da' cînd eram aproape de el, pașii-mi slăbiră. Tocmai aci luminau ferestrele unei cafenele. De-i dau coroana, ori trebuie să rămîn în frig, ori să merg acasă să mă culc nemîncat. Și pe cînd mă gîndeam așa, bătrînul intră în cafenea. Acum, simțimîntul de mai nainte mă cuprinse din nou. Dar era peste putință să merg după el să-i dau banul între atîția oameni. Și, în sara aceea, într-un birt, am cinat

pe coroana bătrînului. Acuma, să-mi spuneți voi, e mare păcat acesta, de nu-mi mai dă pace ?

Doctorul își luă paharul și se răzîmă iarăși de spe-teaza scaunului. Părea, într-adevăr, foarte abătut, aproape zdrobit. Pretinii începură să-și spuie părerile.

— Ce păcat să fie ?! Ce-i o coroană ?!

— Eu cred că neliniștea ta vine mai mult din conștiința înjosirii, decît din a păcatului.

— Ba nu, asta-i o amintire mai altfel decît toate celelalte din viața ta de student, de-aceea n-o poți uita.

— S-auzim ce zice părintele.

— Da, da. Aici el e mai tare, să-l auzim pe părintele.

Părintele era un camarad de-al nostru, și-i zicem așa, și nu Todorescu, cum îl chema, se vede pentru că era vorba de suflet.

— Eu am să vă spun un principiu, zise acesta, care poate să fie după cum îl luați. Ori din religie, ori din filozofie, ori din cunoașterea sufletului omenesc. Adecă un principiu de psihologie, cum l-ar numi unul dintre voi. Închipuiți-vă sufletul omenesc ca un punct de lumină și căldură din care țîșnesc nenumărate raze, foarte fine, foarte simțitoare. Toate razele acestea arată cîte un drum, — drumul unui simțimînt. Dacă ai umblat, tu, întreg, dacă te-ai lăsat dus de multe ori pe drumul cutărei raze-simțimînt, raza aceasta își pierde fineța și tremurarea, drumul se tocește, se îngroașă, ori, mai bine, se bătătorește, și tu te trezești că ești aplicat ori spre o virtute, ori spre o patimă. Da' niciodată nu te mai întrebi pentru ce faci cutare bine, sau cutare rău. Dacă, însă, după o rază de acestea te-ai luat o singură dată, ori de mai puține ori, raza își păstrează sensibilitatea, și tu totdeauna te întrebi de ce-ai făcut cutare

rău, ori pentru ce nu ai făcut cutare bine. Cu alte cuvinte, frate doctore, fiindcă ai furat o singură dată în viață, greșala aceasta n-o mai uiți, pe cînd dacă numai de zece ori ai repetat fapțul, desigur nu te-ar mai neliști, cum, de pildă, nu vă mai neliștesc pe voi toți, adaoase privindu-ne, măruntele «păcate ale tinereții», cum le numește lumea.

Toți îi dădurăm dreptate lui Todorescu și, cum mai beurăm, eram gata să înțrăm în discuții mai adînci, dacă nu se ridica unul, Gheorghe Nemeș, care-l ascultase pe «părintele», cu mare atenție.

— Să mă ierți, frate Todorescu, da' nu pot încuviința vorbele tale din urmă. Ziceai că nu ne mai neliștesc pe nici unul dintre noi așa-numitele păcate ale tinereților. Pe mine chiar un astfel de păcat mă neliștește. Ascultați povestea acestui păcat. Poate s-o aflați nevinovată, și să vă mirați și voi pentru ce mă urmărește și acum.

Ne strînserăm mai tare în jurul mesei și, după ce închinaram din vinul roșu, Gheorghe Nemeș începu:

— După ce-mi făcusem examenul din urmă, am primit invitația unui pretin să petrec vara la părinții lui, afară, la țară. Îmi spunea c-o s-avem o mulțime de distracții — cu vînatul, cu trăsura, la călărit, excursii. Spunea că au regiuni minunate și m-asigura că mie, cu deosebire, are să-mi placă foarte mult. Ce nu mi-a spus! Da' ce știam eu era că avea și o soră, fată mare...

Cînd ne-am coborît la gara din urmă și ne-am urcat în trăsura ce sclikea pînă și-n spițele roților, am înțales îndată belșugul în care-a trăit pretinul meu în timpul învățaturii prin diferite orașe. Și, deodată,

ochii mi-au rămas pe veșmintele mele cam roase, iar gândul îmi cerceta cu de-amănuntul ce amar mai aveam în pachetul ce luasem cu mine. Și, deodată, ceva m-a strâns de gât, am înghițit în săc, și-mi venea să mă dau jos din trăsură. Cum voi fi eu primit într-o casă care are o trăsură așa de elegantă? Da' trăsura zbura în trapul spulberat al cailor, lanurile bogate fugeau în urma noastră, în apropierea drumului, iar în depărtări se învîrteau lîn și totuși amețitor. În mai puțin de un sfert de ceas am sosit. La poartă, caii băteau neastîmpărați, pînă veni un om să deschidă. Și, înainte de-a intra, în porțița vecină se ivi o fetișcană, ne privi cu ochii mari, plini de mirare, apoi, cînd o zărirăm și noi, ca o șopîrlă se strecură în curtea mică, îngrădită cu gard de nuiete. Nu știu, strecuratu-s-a ceva orbitor din ochii ei, în clipa cînd a fugit, da' mie mi s-a pus ca un vâl peste ochi și-abia am găsit scara de la trăsură.

Părinții pretinului ne așteptau, și cred că le-am făcut o impresie din cele mai rele, căci așa stîngaci ca atunci n-am fost în toată viața mea. Și tot așa în casă, în fața domnișoarei Aurora. Îmi era dintr-odată silă de vorbă, silă de mîncare, îmi era greu de toată lumea. Cred că de nu mă scutea titlul de doctor, azi-mîne avocat, a doua zi aș fi trebuit să-mi iau tălpășița. Căci, așa ca-ntr-o depărtare, auzeam complimentele ce și le făceau ai casei :

— Bravo, Virgile, tu să știi c-ai să faci carieră strălucită ! zicea tatăl.

— Ce bine arăți ! Uite, ești om în toată puterea ! spunea mama.

— Ce tăietură frumoasă au hainele tale, Virgile ! zicea aproape suspinînd domnișoara Aurora.

Și eu stăteam ca mutul. Eu, care ar fi trebuit să împart laudele cu nemiluita. Nici de trăsură, nici de casa minunat aranjată, nici de curtea plină de flori, de nimic n-am pomenit un singur cuvînt.

Sosisem sîmbătă sară, și duminică a trebuit să mergem cu toți la biserică. Stăpînul casei nici n-a vrut s-audă scuzele lui Virgil că sîntem zdrobiți de drum. Avea el, se vede, ambițiile lui, între care și asta una, să-i vadă satul ficiorul venit din oraș.

În bisericuța de lemn, cu boltitura plină de zugrăveli înfiorătoare, în fumul de tămîie ce se înălța domol, în cîntecele duioase, trăgănate a doină, mă simții deodată copleșit de amintiri. O căldură bună, ușoară îmi învălui ființa întreagă, și-mi păru că zăresc scaunul de lîngă părete, unde sta tata, și colțul din tinda întunecoasă a femeilor, unde îngenunchia mama, în bisericuța de la noi din sat. Multă vreme am stat așa, cu gîndul dus, înfiorîndu-mă de cîte ori tușea găzduitorul meu, — se vede ca să atragă atenția oamenilor asupra noastră, a domnilor străini. Îmi făcea rău tusa aceea, mai ales pentru că-mi părea prefăcută.

Cînd a ieșit popa să facă vohodul, m-am deșteptat și, deodată, cum priveam prin biserică, peste capetele creștinilor, am tresărit. Din tinda femeilor, de unde stăteau fetele, înapoi, doi ochi mari, curați ca lacrăma, mă priveau. Ș-a fost cu neputință să-mi întorc privirile, deși aș fi vrut, căci simțeam cum mi se lasă peste ochi același văl de umbră, ca acolo, înaintea porții lui Virgil. Era fetișcana din vecini. Așa ceva eu nu mai văzusem ! Nici nu știam să-mi dau sama de-s ochi ome-

nești cei ce mă privesc, sau de-s întruparea unui dor ori a unui vis. Și nu știu cum am ieșit din biserică, cu Virgil și cu ceilalți, dar afară zării fata înaintea noastră. Părea că anume merge încet, ca să fie în apropierea noastră. Și nu știu de mi s-a părut ori nu, dar simțeam că este ceva în aer, ceva nespus de dulce, ceva adormitor, și totuși care-mi dădea parcă o putere nemărginită. Și simțeam că acest farmec îl răspîndește ființa ei, că mireasma era mai dulce cu cît ne apropiam mai mult de ea.

Merserăm mult așa, și eu simțeam cum îmi pierе sîngele din față, cum păleam pe fiecă clipă. Și, cînd am trecut pe lîngă ea, fata a privit în pămînt. Și era albă ca ceara...

Negreșit, nu stau bine cu nervii, mă gîndeam. Altfel, ar fi peste putință să mă impresionez așa de tare. Mai ales că nici nu puteam să știu de-i frumoasă ori ba, căci eu numa ochii îi cunoșteam pînă acum, și nici aceia, ci mai mult farmecul ce licărea în ei. Vrînd să mă limpezesc cu orice preț, îl întreb pe Virgil :

— Cine-i fetița asta pe lîngă care-am trecut ?

— Fata lui Todoruț. Ni-i vecină.

— Frăsinica, domnule Nemeș ! zise bătrînul. Nu știi dumneata cine-i Frăsinica ?! și începu să rîdă cu hohot.

Nu știu de cine-a rîs : de numele fetei, ori de mine, că mă interesez de ea. Domnișoara Aurora ținu să-mi deie și dînsa deslușiri :

— Pare o sfîntă, da' s-o vezi numa la joc ! Sînt și-n-tre țărance femei cochete !

Da, adevărat grăise domnișoara Aurora. Acum aflai cel dintîi cuvînt ce i se potrivea Frăsinicăi ! Într-a-devăr, părea o sfîntă.

N-am mai vorbit mult, pîn-acasă. După prînz, domnișoara Aurora ne-a cîntat la pian. Nu-mi pot da sama de-a cîntat ea rău, ori de n-o puteam asculta eu. Da' tonuri mai false, melodii mai stridente, nîcînd n-au ieșit din mașinăria vrunei clavir.

Cînd mi-a făcut Virgil propunerea să mergem să vedem jocul, simții că mă-năbuș. Ne-am îmbrăcat în grabă ș-am plecat.

Cînd am ajuns, Frăsinica se-nvîrtea ca o adiere, ca o umbră de ușoară, aproape nemișcată. Da' fața nu-i mai era palidă. Obrajii-i înfloriseră ca doi trandafiri tinări, — obrajii rotunji și gingași. Dar ochii îi luminau ș-acum. Ce lumină, Dumnezeule ! O văpaie de diamant negru, o văpaie vie, poate că însăși viața.

Nu ne-a văzut. Eram în apropierea ei, și nu ne vedea. Cred că nici pe ficiorul cu care juca nu-l vedea. Văzut-ați vrodată un lăutar bun, un țigan, care-și adoarme capul pe vioară și, — pe cînd arcușul joacă, — numa din cînd în cînd își deschide pleoapele ? În ochii lui, ce parcă dorm, nu știi de-s lacrimi ori văpăi de lumină și căldură. Apoi așa ceva era cu Frăsinica !

— Asta însămnează să joci cu patimă, zise Virgil.

Cutremurat c-a băgat și el de samă, adăogai :

— Cu patimă, da' și cu sfințenie. Mie mi se pare că pentru fata asta-i un lucru sfînt jocul.

— O, nu numa jocul ! S-o auzi cîntînd, s-o vezi lucrînd ! E ceva deosebit în tot ce face. De aceea tinării se și cam feresc de ea.

— Și pentru ce să se ferească ?

— Nu știu. Se zice că de la o vreme se tem de ea. Poți să vezi și tu că nu-i o fată ca celelalte !

Și, pe cînd vorbeam așa, ne așăzarăm pe-o laviță. În seninul duminicii aceleia de cuptor, sufletul meu, pe care de mult nu-l mai simțisem, mi se trezi deodată. Și începu să privească mirat în jur, să privească ne-sățios, să se ridice în înălțimi ameteitoare și să se co-boare tot mai înviorat, aducînd tot mai multă viață în mine, cel uscat de multa zdroabă a învățaturii. Îi simțeam sufletul cum se bucură, îi simțeam lăcomia de viață. Și sufletul, trezit, a început să înțăleagă. Și mai întîi a aflat o armonie, care m-a făcut să tremur de bucurie. Armonia era aceasta : Pentru văzduhul acesta curat, pentru bolta aceasta senină, pentru viața bogată a cîmpiilor nimic nu-i mai potrivit, nimic nu poate să se-ncadreze mai bine în această fire, decît Frăsinica.

Muzica zicea mereu, și Frăsinica era neobosită. Ne-a văzut, în urmă, pe mine și pe Virgil, închise ochii puțin, apoi jucă mai departe.

Și să fi ținut pînă dimineața petrecerea sătenilor, nu m-aș fi mișcat de pe laviță. Mă simțeam ca într-un cerc vrăjit, o mireasmă deosebită îmi mîngîia parcă nu numa mirosul, ci toate simțurile. Și întîia dată în viața mea am început să mă simt eu însumi mai puțin decît un fir de nisip.

Admiram pe Frăsinica.

La spartul jocului, Virgil i-a spus nu știu ce. Fata nu știu ce i-a răspuns. Nu cutezam să privesc, da' prin pleoapele lăsate simțeam cum mă pătrunde văpaia ochilor ei.

La cîteva zile, într-o sară cu lună, cinam cu ușa deschisă. Îmi păru deodată că aerul începe să-nvie, să se parfumeze, și-am deslușit cum se ridică, din apro-

piere, de undeva, un cîntec ușor, care se împrăștia ca o mireasmă în văzduh.

După cină mă strecurai afară. Cîntecul trăia încă. Și îndată ce-am fost mai aproape de el, îmi părea că nu-l mai aud. Mă gîndeam la Frăsînica. Și mi-o închipuiam, în împrăștierea sufletească ce mă cuprinsese, ca pe o ființă care nu poate să fie de pe pămînt.

Ce să vă mai spun? Cît am stat la pretinul Virgil am trăit un vis, căci o viață așa frumoasă nu poate să fie. Mă deșteptam numa cînd cînta domnișoara Aurora la pian. La prînz, la cină, la vînat, nu-mi prea dădeam sama de mine. Eram învăluit de-o taină, care nu știam cum mă cuprinsese. Eram în fața unui mister, cum nu aflasem în tot ce cetisem ori trăisem pîn-atunci. Îmi venea, cîteodată, să mă-nchipui pe mine însumi ca o ființă mai înaltă decît omul. Ajunsesem aproape să nu mă mai cunosc. Și taina aceasta creștea în jurul meu, se făcea tot mai nepătrunsă, tot mai dulce, cu fiecare privire a Frăsînicăi, cu fiecare cîntec nou al ei.

Și n-am vorbit o singură dată cu ea. Nu simțeam nici lipsa aceasta, nici să m-apropii de ea. Nici n-aș fi cutezat, așa mă simțeam în fața ei de mic, de neînsămnat.

Căsenii însă, mai ales femeile, băgară repede de samă. Spuneau, de multe ori, că prea des iasă Frăsînica la porțiță, că prea mult cîntă sările acasă și nu mai merge-n șazătoare, ca altădată. Eu ascultam cuvintele acestea ca și cînd ar fi fost rostite de-o mașinărie, nu de gură omenească. Și, pentru astfel de împunsături, pe care nu le simțeam, nici nu m-aș fi gîndit să plec, dacă nu se-mbolnăvea tata.

Sara, înainte de plecare, mă pierdii, ca și altă dată, prin tufișurile curții. Și-auzeam cum cîntă Frăsinica. Dar în cîntecul ei de-acuma era ceva din ultimul tremur al pasării atinsă de glonț. Și acel ceva mi se grămădea în inimă ca o povară nemărginită. M-am așezat pe-un scaun și nici n-am băgat de samă cînd s-a sfîrșit cîntecul. Deodată o mîină ușoară mi se așază pe umăr. Frăsinica era lîngă mine. Mi se păru că se surpă ceva în mine, împietrii de frică să nu mă pierd. Și n-am putut să încep eu vorba.

Întru tîrziu, oftînd, fata zise :

— Știu că pleci mîne, domnule Gheorghe, și am vrut să-mi iau rămas bun de la dumneata. Cred că nu te superi.

Și privi la mine. Ah, voi nici nu vă puteți închipui cum m-a privit ! Dar eu tot n-am zis nimic. Fata, în așteptarea unui cuvînt, s-a cutremurat deodată, s-a aplecat ușoară asupra mea și m-a sărutat. Apoi a pierit ca o nălucă.

Acum înțălegeam de ce li-i frică la ficiori de Frăsinica. O groază rece mă stăpînea și pe mine, și-abia întru tîrziu putui merge în casă. Era așa de frumoasă Frăsinica, așa de gingașă, așa de sfîntă, încît toată ființa mi-a încremenit, și m-a cuprins frică mare, ca la vederea unei frumuseți neînchipuite a firii. Nici o simțire nu mi-a mai zvîcnit cît a fost în apropierea mea, și sărutul ei îmi păru rece ca gheața.

Și dimineața am plecat...

Și-abia pe drum mi-am dat sama că fata aceea a simțit tot ce s-a petrecut în mine, de cînd am văzut-o mai întîi, a simțit slăbiciunea mea, mi-a pătruns în su-

flet și i-a fost milă de mine. Și de fata aceea m-am despărțit fără să-i spun o vorbă...

La vro doi ani, m-am abătut iarăși pe la Virgil. Venisem, cu soția, să facem vizite. Ș-atunci, pe uliță, am văzut-o pe Frăsinica. Aducea o cofă de apă, și, cînd m-a zărit, a pus cofa jos și m-a urmărit mult cu ochii, apoi văzui că s-apleacă și-și zbicește lacrămile cu șorțul alb. Auzii că-i măritată, da' că-i tare nenorocită. Cu bărbatul nu vorbește cîte trei zile, și-o ceartă mereu.

Înțelegem acum că femeia aceea mă iubise. Da', spuneți-mi voi, sînt eu de vină pentru nenorocirea ei? Eu am stat veșnic departe de ea, o admiram din depărtare, și nici nu puteam crede ca ea să mă iubească. Și totuși, cînd îmi aduc aminte cum și-a uscat lacrămile în șorțul alb, cînd știu că nu trăiește bine cu bărbatul, mă înghimpă mereu ceva amar. Spuneți dară, voi, de ce mă muștră conștiința pentru întîmplările astea din trecut? Căci la mine nici un păcat n-a fost...

Gheorghe Nemeș întrebă, da' nu-i răspunse nime, nici «părintele». Cu toții ne gîndeam la cîte-o astfel de licărire de lumină din trecutul nostru, licărire care ni s-a arătat pe-o clipă, două, descoperindu-ne tot rostul vieții, și care apoi a dispărut ca să nu ne mai lumineze niciodată...

Întru tîrziu zise «părintele» :

— Aici nu-i vorba nici de păcat, nici de muștrarea conștiinței. Aici e vorba că ți-ai scăpat din mîină fericirea, și asta te neliniștește...

DUHUL BĂILOR

Toată ziua plutiseră neguri lăptoase peste sat. În răstimpuri se ridicau ca niște uriașe pînze destrămate, și numai fîșii subțiri, fumurii atîrnau pe umerii dealurilor înalte, ca aburii din respirația domoală a unor monștri. Apoi iar se coborau greoaie. Umezeala rece pătrundea nevăzută din văzduh, ajungea la os și-i făcea pe oameni să se strîngă, să se ghemuiască în veșminte.

Însărarea veni ca o binecuvîntare.

Cînd se aprinse lampa în birtul de peste drum și aruncă prin aerul umed o dîră slabă de lumină, mă strecurai încet spre crîșmă să beau un must, că chiar trecuse culesul, și crîșmărița adusese, în trei buți, must de la țară. În odaia în care am intrat era foc și bine. Mustul

dăduse puțin în fierbere, pierduse mult din dulceață. Stăteam și mă gândeam, în toropeala plăcută ce mi se strecura în trup, la vremea urîită de-afară, la iarna ce-avea să vie. Și-mi spuneam : «Grea iarnă pentru bieții oameni ! Bucatele — scumpe foc, munca — neplătită, aur în băi — nici un grăunte !»

Vro trei rumîni deschiseră cu zgomot ușa și întrară tropotind din cizmele pline de tină.

— Bună sara, domnule Ispas, zise Petre a Rarului, suflînd prin mustățile mari, umezite.

— Bună să-ți fie inima, Petre. Da' ce mai vînturi ?

— Vînturi rele, domnule... Ne-apucă iarna fără mălai la copii, zise el, izbindu-și pălăria mică pe-o laviță. Da', cum văd, dumneata ai apucat calea cea adevărată. Numai must gol, domnule Ispas, asta-i beătură pentru femei ! Ci mestecă dumneata mustul cu vin vechi, ș-atunci ești bărbat în regulă.

Și Petre cu cei doi se așază la masa mea și-și porunciră must și vin vechi.

— Acuma, domnule Ispas, zise a Rarului după ce beu, eu am să-ți spun dumitale o vorbă. Dar o vorbă ca o sută. Ai să ții cu mine la o baie nouă. N-ai să dai bani degeaba, de asta una stau eu bun.

— Și la ce baie anume, bade Petre ? Am auzit c-ați lăsat baia de la Măgură și, pare-mi-se, acolo mai era nădejde.

A Rarului mă privi batjocoritor.

— Adecă și dumneata crezi că eu sînt prost ? Aș părași eu o baie dacă n-aș ști că toată truda ce-o pui acolo e în zadar ?

— Asta una, la drept vorbind, n-o poate ști nime, bade Petre. În sînul pămîntului cine să poată pătrunde ?!

— Ei, iaca, dumneata nu ești băieș ! Dacă ai fi dumneata băieș și ai fi lucrat într-o baie, n-ai vorbi așa. Știe băieșul când să părăsească o baie ! Numa, vezi bine, la asta trăbă să fie omul băieș cu credință.

— Da' de unde poate ști ? zic eu. Nu vedem în fiecare zi cum se pune muncă peste muncă și nu se mai dă de aur ?

Petre a Rarului beu păharul, privi la cei doi băieși de lângă el și clătină din cap.

— Dumneata ai să mă-nțalegi numa dacă vrei. Dacă nu vrei, îți pot toca la ureche un an de zile, și n-ai să mă crezi. Iată ce-ți spun eu dumitale : sînt sămne pe care, dacă le ia în samă băieșul, nu muncește în zadar. Așa că prin sămne mă povățuiesc să merg unde-i aurul, și tot prin sămne mă-ntorc înapoi de unde-i munca zadarnică.

— Drept are Petre, zise Ion Vintilă, o namilă de rumîn încrunțat. Sînt sămne. Numa cît nu le vede, nu le-aude fiștecine. Cînd a fost să fie aurul cel mult de la Fauri, ce crezi, că n-au fost sămne ? Băiam vro opt inși, afund, în sînul pămîntului. Opaițul abia ardea, că era un aer înăbușit și acru. Și-ntr-o după-amiază ne pomenim, cum izbeam cu ciocanele, că înaintea noastră, în stîncă, încep deodată să bată din ciocane o mulțime de băieși. Noi înlemnim și ascultăm. Da' să mai auzim ceva ? Ferit-a sfîntul ! Începem iar, încep și ei. Stăm iar, se opresc și ei. Și făceau un vuiet ș-o larmă, și se auzeau bolovanii prăbușindu-se, de gîndeam că are să se surpe tot muntele. Atunci, îngroziiți, asudați de frică, plecărăm în grabă, să ieșim. Și părea că acolo, în zidul de stîncă, au început să rîdă deodată o mulțime de glasure. Și, cum fugeam, auzirăm deodată un glas strigînd

aspru și răgușit : «Hocmane ! Hocmane !» Cînd am ieșit, băieșii de-afară ne priviră uimiți. Eu merg la hocman și-i spun : «Hocmane, noi în fruntea băii nu mai lucrăm !» Da' se nimerise chiar Nuțu Natului hocman, și-l știți cît era de aprig omul acela. Ne luă pe toți opt, care ieșisem, și, subț puterea jurămîntului, ne porunci să-l urmăm în baie. Mergea înainte, fără teamă, mergea mînios, și din cînd în cînd îi scăpa din gură cîte-o-njurătură strașnică. «Muierilor, mă, voi băieși sînteți ? Voi sînteți niște sperie-vrăbii !» Nu știu de ce, dar mie îmi înghețase sufletul și-mi venea să merg să-l prind pe hocman și să-l duc cu puterea afară din baie. Ajunserăm ca la zece pași de fruntea băii unde lucraserăm. Da' de-aici noi n-am mai vrut să facem nici un pas, cu toată porunca hocmanului. Atunci, el luă ciocanul și sfredelul de la mine, se apropie de stîncă și începu a bate. N-a dat, însă, a doua oară cu ciocanul : un întreg colț de stîncă se prăbuși și-l făcu pe bietul om chisăliță. Abia dup-o zi îl puturăm aduna de sub dărîmături. În ruptura din perete găsirăm aurul cumu-i mămăliga. Și de-aici încolo nu se mai auziră bătînd în stîncă.

Își umplură păharele, beură și vedeam cum au rămas toți trei duși pe gînduri.

— Da' bine, oameni buni, zic eu, dumneavoastră chiar credeți în minunile astea ? Nu știți că în pămînt nu trăiește nici o ființă omenească, că nu este Vîlvă, că nu-i duh al băilor și că toate poveștile pe care le spuneți sînt numa-nchipuiri ?

Petre a Rarului mă privea foarte serios.

— Domnule Ispas, îmi zise, eu n-aș vrea ca dumneata să pățești ceva rău. Doamne, ferește ! Dumneata ești om bun și de-aceea te rog să nu-ți bați joc de sămne. Ne

crezi dumneata pe noi beți, ori muieri fricoase, să spunem povești ? Iată, eu sînt om trecut de-acum, dar în viața mea n-am știut ce-i frica. Ei bine, eu însumi am auzit și alte sămne, eu chiar am văzut, cum te văd pe dumneata.

A Rarului spuse cuvintele astea cu multă convingere, și, fără voie, simți un fior rece cum îmi trece ca un fulger prin trup.

— Nu-i bine, îmi zise el, să vorbești cu necredință de ceea ce nu se văd. Căci duhurile sînt veșnic lîngă noi, ne-aud, ne cunosc, și pe urmă își răzbună. Să vă spun acum ceea ce am văzut eu cu ochii. Băiam pe Vîlcoiu. Eram mulți ortaci. Și, cum e baia departe de sat, mergeam cu merinde pe cîte-o săptămînă. Munca nu conținea nici ziua, nici noaptea. Băiam pe rînd : o dată șase, cîte patru ceasuri, apoi aceia ieșeau, și mergeam alți șase, tot pe-atîta vreme. Lucram de trei ani acolo, cu mare nădejde. Aveam s-ajungem o vînă pe care o nimeriseră dintr-alt punct bătrînii, o vînă bogată de aur.

Odată, era sară și lună ca ziua, eu și cu alți cinci așteptam să intrăm în baie. Și numa iată că se zărește pe creasta muntelui ca un fum ușor, alb, care se tot apropia de noi. A dat într-o curmătură și nu l-am mai văzut. Da' cînd să ne sculăm să intrăm în baie, iată un bătrîn înalt, cu barba mare, — albă ca de argint, așa lumina în lună, — răsare înaintea noastră. Nu ne zice nimic. Se uită numa la noi cu doi ochi mari de gheață. Se uită, clatină din cap și intră în baie, el înaintea noastră. Veșmintele pe el luminară încă puțin, cum dispăru în pămînt, apoi n-am mai văzut nimic. Noi nu ne-am întrebat cine să fie, știam cu toții cine e, dar nici nu cutezarăm să mai intrăm în baie. Atunci iată că cei șase

băieși ieșiră oboșiți, își trântiră uneltele și se pregătiră să îmbuce ceva. «Voi nu v-ați întâlnit cu mine în baie, măi ficiori?» îi întrebaram noi. «Cu cine să ne întâlnim?!» ne întrebă ei, mirați. «Nu v-ați întâlnit? Bun! Atunci mergem!» zic eu. Și întrarăm. Ne gândeam și nu știam nici unul cum să ne tâlcuim arătarea aceea. Încă nime nu mai văzuse așa ceva. În fruntea băii, da, acolo se puteau înțelega toate sămnele care veneau dinlăuntru. Dar o arătare, un sămn la gura băii, nime nu știa ce are să înșămneze. Înaintam noi cu inimile strânse, da' cu mare nădejde în Dumnezeu că nu ne va lăsa.

Pe la mijlocul băii rămaserăm deodată înghețați. Se făcu lumină mare, lumină orbitoare. Baia părea largă cât o biserică. Și-n mijlocul acelei biserici sta bătrînul pe care-l văzusem. Sta cu ochii închiși, cu brațul drept ridicat, și auzirăm ca un șuier de vînt, ș-apoi se auzi de trei ori, cu glasul cel mai curat omenesc: «Nu-i, și nu-i, și nu-i!» Opaitele noastre se stinseră în lumina ceea orbitoare, și, îndată după cuvintele acelea, se făcu în jurul nostru un întunec de mormînt. Abia ne-am aprins fitilele, și ne întoarserăm. Ceilalți nu durmeau. I-am trezit și le-am spus tot ce-am văzut și auzit. Da', vezi bine, nici ei n-au crezut, cum nu crezi dumneata, domnule Ispas. Noi, cei șase, n-am mai băit acolo nici un ceas: știam că aur nu-i. Ni s-a spus și am crezut. Ceilalți însă ne crezură nebuni și au muncit mai departe. Știi dumneata, domnule Ispas, cât au mai muncit? Patru ani în capăt! Și cînd gîndeau că au ajuns la noroc, au spart deodată într-o mîncătură mare: băiseră acolo bătrînii și nici un fir de aur nu le lăsasera.

A Rarului îmi povesti toate acestea cu atîta siguranță, încît mă convinse. Și acum încep să mă învăluie o

taină mare, o frică aproape copilărească. Cerui și eu un vin vechi și beui alături cu dînșii. Tăceam cu toții. Și eu mă gîndeam : «Oare să fie vrun sîmbure de ade-văr în atîtea istorii înșirate de oameni ? Să fie duhuri în pămînt, pe pămînt, să fie stafii și cîte minuni toate ?»

A Rarului păru că mi-a ghicit gîndurile.

— Dumneavoastră, îmi zise el, care trăiți o viață scriind la masă și plimbîndu-vă puțin sara, n-aveți de unde ști lucruri de-astea. Da' de-aci nu urmează că ele nu sînt. Ia să te pui dumneata să muncești ca mine, să-ți lipești sufletul și trupul de pămînt și de toată viața ce iasă din pămînt, ș-ai să vezi că altfel ai să judeci. Ia să te pui dumneata să umbli noaptea întregă, cînd doarme și aerul parcă, să vezi atunci cîte taine, cîte înțălesuri din viață îți pătrund în suflet. Ai înțălege atunci că trăiesc în aer, în pămînt, în apă nenumărate puteri, care cîteodată se-mbracă în forme văzute și se arată oame-nilor.

— Așa este, zise Manoilă, care pînă acum tăcuse. Și noaptea chiar are puterea ei. Și-i zice la acest stăpîn al întunerecului Patronul Noptii. Eu l-am văzut odată pe Dealu-Băilor. Era iarnă, un pui de ger de te frigea pe față, pe mîni, da' nu viscolea. Zăpada acoperea pămîntul rotunjindu-l, și eu veneam, scîrșîind din cizme, pe Dealu-Băilor. Și iată, chiar pe creasta dealului, venea, în trapul calului sur, un ghinărar. Hainele pe el, frînele, scărițele ardeau în aurul cel mai curat. Și nu s-auzea mersul calului, părea că nu s-atinge de pămînt. După el, la doi pași, veneau doi aghiotanți, cu dreptele pe săbiile de argint. Dintru-ntîi credeam eu că va fi pădu-rarul cel mare. Cine știe pe unde-a fost să inspecteze pădurile, și a-nnoptat pe drum. Dar îndată mi-am tras

pe samă. Țsta nu-i cal, astea nu-s haine de pădurar ! Dar n-am stat să judec mult. Am plecat repede acasă și abia m-am putut liniști. Dimineața, de dimineață, am fost în Dealu-Băilor, să văd urmele cailor. Nu ninsese, nu bătuse vîntul, trebuiau să se cunoască. Dar acolo sus era așa cum bănuisem : nici o urmă. Neaua — neatinsă, numa cizma mea se cunoștea, altceva nimic. Și spun și alții c-așa trece Patronul Noptii, ca un fulger, și-ntr-o noapte cutreieră întreg pămîntul.

De-aci încolo începură istorisirile cele mai ciudate. De-un țap, de-o scroafă, de-un bivoli, care s-a luat noaptea după cutare și cutare din sat, de-o pară de foc ce izbucnește în toată noaptea pe Vîlcoiu, de oameni care se scoală din mormînt. Și, dus ca de-o apă mare, în sara aceea posomorîtă de toamnă, ascultam, credeam tot ce mi se povestea, vedeam chiar îngrozitoarele arătări. Eu, care nu credeam înainte și nu cred nici azi în toate minunile astea, atunci sara sorbeam cu patimă toate povestirile misterioase. Așa că, de la o vreme, îmi veni convingerea că nu-i nimic mort în lume. Pîna și o piatră, un rîu, un arbore cine știe ce vor fi...

Cînd mi-am luat sara bună și am plecat spre casă, am deschis ușa cu multă teamă. Credeam că pot să-mi iasă deodată în cale mii de vedenii. Și mai ales mă temeam grozav de scroafa cea neagră, de care spuneau c-a urmărit pe-un creștin, din sat pîna la el acasă, tot grohotind, tot gata să-l sfîșie.

Acasă la mine era întunerec. Am trezit slujnica, am pus-o să-mi aprindă lampa, și atunci zării, uimit, pe masa mea de scris, un plic alb. Îmi fulgeră prin cap că, de bună samă, vro ființă nevăzută începe să se-amestece în viața mea. Tîrziu, abia cutezai să deschid plicul. Cetiî

în fugă : «Domnule Ispas ! Te-am căutat de două ori în sara asta. Mîne dimineață vin iar. Să fii acasă.» Subscris : I. Walter, agent de vinuri. Și în sara aceea am binecuvîntat pe Walter și pe toți agenții. Ca o mîngîiere, ca o ploaie răcoritoare pe care-o aștepți, mi-au venit în minte afacerile mele ; am deschis conturile, am început să calculez, și, de bucurie că am scăpat de nebunie, pe care o simțeam cum se apropie, mă credeam în stare să dezleg toate problemele matematicii.

Și, vezi dumneata, îmi zise la urmă domnul Ispas, din sara aceea tot mi-a rămas ceva teamă în suflet. Și nu știi dumneata ce teamă ! Nu de stafii ori de draci, nu, ci alta, cu mult mai mare.

El își duse mîna la frunte, o apăsă, și-o trecu apoi prin păr și-mi zise :

— Ce-ar fi dacă într-adevăr ar exista și alte ființe raționale, nu numa noi, oamenii ? Vezi, eu nu mă ocup cu gîndurile astea, și totuși, îmi pare că atunci ar trebui să se schimbe lumea și toată viața oamenilor. Atunci, după gîndirea mea, deodată cu mii de afaceri, cu mii de negoțuri, ar trebui să urmeze o bancrută universală în toată activitatea omenească. Nu-i așa ?

— Poate să ai dreptate, domnule Ispas. Dar eu nu mă pricep la lucrurile astea, îi răspunsei.

Și domnul Ispas rămase pe gînduri, privind undeva departe, nedumerit.

1909

LADA

Satul întreg știa că bădicul Clement Mîrza are bani mulți, are aur adunat de pe cînd erau băile bune. Dumnealui locuia într-o casă bună și largă. În răstimpul cît a stat văduv, — și a stat un timp bun, — multe femei rămase de bărbați priveau cu lăcomie la locuința aceea singuratecă. Și chiar cîte-o fată mai trecută n-ar fi zis ba, dac-ar fi cerut-o bădicul Clement de nevastă. Erau vădane care dădeau tîrcoale bădicului oriunde-l întîlneau, ba se trezeau că trec chiar pe lîngă casa lui, cînd mergeau în pădure după o sarcină de lemne.

Dar bădicul Clement se părea că nici gînd nu mai are să se-nsoare a doua oară. Trăia liniștit, făcea în fiecare zi obișnuitul drum pînă la crîșmă, unde bea

un strop de vin și stătea de povești cu oamenii. Era trecut de cincizeci de ani și vorbea cumpătat, cu înțelepciune de bătrîn.

În sat se porniseră adevărate povești pe socoteala averii bădicului Clement. Se spunea că ar avea lăzi grele de fier, încuiate cu lacăte mari cît un clop, și lăzile acelea ar fi pline de aur și de galbeni împărătești. Că poate să plece fără nici o frică de-acasă : nime nu i-ar putea sparge lăzile, să-l fure. La urechile bătrînului încă străbătură veștile astea, și el nu se mai mira de ce-l privesc oamenii așa de uimiți. N-avusese copii, și rudeniile, pînă într-a șaptea viță, se interesau mult de soarta bădicului Clement. Cît ce-și închisese muierea lui ochii, casa i se umpluse de rudeni de toată vîrsta și de tot neamul : bărbați, femei, bătrîni și o grămadă de copii veniseră cu toții să plîngă. În anul cel dintîi de văduvie nu l-au prea cercetat : se temeau că se va-nsura Clement, și lor nu le va rămîne nimic. Dar de cînd ieșise zvonul, — chiar din gura lui mai întîi, — că n-are de gînd să se mai însoare, rudeniile începuseră să se privească boldiș cînd se întîlneau în casa bădicului Clement. Unii-i tăiau lemne, alții-i duceau sacii la moară, femeile-i frămîntau și-i coceau pînea, fetițele-i măturau prin casă, așa că dumnealui n-avea alta ce face decît să mănînce, să doarmă și să se plimbe.

— Åsta știi c-a dat de bine în lumea asta, ziceau bărbații, vîzîndu-l cum își plimbă pe drum veșmintele veșnic curate.

— Și are suflet bun, se vede, adăogau alții. Nu face deosebire între rudeni. Și pe celea mai depărtate le lasă să-i treacă pragul. Vezi, că are bani destui, să poată împărți la toți cînd va muri.

Cînd vreuna din rudenii se nimerea singură în casa bădicului Clement, începea, întîi cu gura pe jumătate, apoi tot mai dezghețat, tot mai învierșunat să înne-grească pe celelalte rudenii, cum știa mai bine.

Bătrînul asculta, da din cap și, întru tîrziu, zicea :
— Bine, bine, ce-mi spui tu mie fleacuri de-astea ?
Apoi își lua bățul și pleca prin sat.

Rudenia, rămasă în casă, singură, privea întîi pe furiș lada mare de fier cu lacăte grele, apoi, cînd sim-țea că bădicu-i departe, se apropia, o cerceta, bătea cu pumnul în ea, punea urechea să cerce de nu poate desluși cumva sunetul galbenilor, cerca s-o ridice. Încercare zadarnică : lada era așa de grea, încît bărbatul cel mai în vîrtute nici n-ar fi putut-o clinti din loc, necum s-o ridice nici de-un deget măcar.

Fiecare dintre rudenii vîna prilejul de-a rămînea sin-gură în casă. Și, între cele vreo douăzeci și cinci de rudenii, n-a fost una singură care să nu le vorbească de rău pe celelalte, cînd era numai cu bădicul Clement, și să cerce să pătrundă cît de cît în taina lăzii minu-nate.

Taina însă n-o puteau pătrunde. Nici fiertata Su-sana, nevasta bădicului Clement, n-a știut vreodată ce taină ascunde lada aceea.

Cu cît treceau anii, cu atît faima bogăției lui Cle-ment creștea mai tare. Neamurile lui începură să se socotească între frunțașii satului și cam priveau peste umăr la muritorii de rînd.

Împlinise bădicul Clement vreo zece ani de văduvie, cînd, într-o zi, se trezi popa cu el că-i vestește însură-toare nouă.

— La vîrsta dumitale, bădicule ?! făcu popa, mirat.

— Ei da, la vârsta mea ! Am cincizeci și șase de ani, și mai am nădejde de treizeci, cel puțin. La drept vorbind, nu mi-ar fi trecut mie prin cap gîndul ăsta, de nu venea la mine popa din Vîltori și nu-mi spunea că soru-sa, care-i văduvă, ar veni după mine. Acuma, dumneata știi că eu sînt un om sărman și singur și că femeia aceea are bani destui.

Popa nu putu să nu-și zică în gînd : «Iată chipul bogotanului zgîrcit ! Niciicînd nu se mai satură !»

În ziua cununiei, toate rudeniile bădicului Clement zăcură betege pe-acasă. Părea că a dat gălbenerea în ei, așa erau de mohorîți la față.

— Acuma, se cheamă c-a făcut o prostie Clement, ziceau oamenii. Cea dintîi prostie în viața lui. Nevasta asta, soră c-un popă, veți vedea numa că l-a lăsa, în cîteva zile, fără parale ș-apoi a s-o șteargă.

Femeia era cu vreo cincisprezece ani mai tînără decît bădicul Clement. Dacă am crede în spusele rudeniilor bătrînului, apoi era urîtă ca ciuma și bună de-nțarcăt copiii, ca muma-pădurii. Ceilalți romîni, însă, o aflau destul de potrivită pentru bădicul Clement. Vorba e că îndată ce-a intrat femeia cea străină în casa cea singuratecă, s-a schimbat traiul bădicului Clement. Pe cînd rudeniile, înainte vreme, îl încărcau cu toate bunătățile, acum nu i se mai arătau nici pe la poartă. Iar femeia lui strîmba din nas, înjura și mereu era cu gura plină de sfadă.

— Eu am gîndit că mă mărit după un om gazdă, și, cînd colo, sărăcie lucie ! zicea muierea, privind prin casă.

— N-am ce-ți face ! Acum tîrgul s-a făcut ! răspundea liniștit bădicul.

— Ce târg ? striga nevasta. Crezi tu că pe-o soră de popă poți s-o batjocorești așa ? La asta să nu te gîndești, sărîntocule ! Mîne plec de la tine !

— N-ai decît să te duci ! zicea, zîmbind, bădicul Clement, și pleca prin sat.

Putea umbla și putea zîmbi liniștit dumnealui. Muierea, din clipa în care văzuse lada cea de fier, din clipa în care cercase zadarnic s-o miște cît de cît din loc, era legată de casa lui cu lanțuri așa de tari, încît nici cu patru bivoli n-ar fi putut-o urni din loc. Tărăboiul pe care-l făcea era numai ca să-i deschidă bădicul Clement o dată, o singură dată, lada. Dar bărbatul era încăpățînat rău.

— Avem din ce trăi încă, tu muiere. Orice om cu minte strînge bani albi pentru zile negre. Și se poate să trăim mult, se poate să ne trebuiască odată lada de care tot vorbești. Acum, deocamdată, mai am niște bănuți, mai ai și tu, și trăim cum ne-a rînduit Dumnezeu. Dac-o fi să mor, atunci e alta, atunci nu mai am nimic de zis.

Și, într-adevăr, de unde, de neunde, bădicul Clement scotea în fiecare zi banii trebuincioși, cînd femeia nu vroia să deie dintr-ai săi. De unde-i lua ? Oricît l-a supravegheat, n-a putut afla niciodată. Dar, — se gîndea femeia, — e limpede ca lumina soarelui că numai din lada cea mare îi putea lua ! Ah ! de-ar putea ea pune odată mîna pe chei ! Dar cheile, necum să puie mîna pe ele, nici de văzut nu le-a putut vedea, oricît a-ncercat. N-a rămas o haină de-a bădicului Clement nebuzunărită, nepipăită, n-a rămas un colțișor în casă unde să nu fi scotocit ; pînă și-n gunoiul de dinaintea grajdului. De multe ori noaptea, cînd Clement dormea

tun, de-ai fi putut tăia butucul pe el, nevasta își vîra încet, tremurînd, mîna subt perina lui, subt așternutul lui. Dacă dădea de ceva tare, de un cotor de pai, de-o tivitură groasă, la gîndul că a nimerit cheia, simțea că o părăsesc puterile.

Ceva a înțeles repede dumneaei. Cum bărbatul era tăcut și morocănos, s-ar fi putut tare ușor să se mînie cumsecade, să facă un testament pentru rudenii, și ea să rămîie cu mîna goală. Înțelese că purtarea ei nu era deloc cu minte, și, într-o bună dimineață, îi puse lui Clement în palmă cîteva sutuțe — toată zestrea ei.

— Ce să fac cu banii ? întrebă Clement.

— Să trăim din ei, e zestrea mea. Cînd se va isprăvi, ne vom întoarce la lada ta.

— Dacă-i pentru asta, ține tu banii. Cumpără tu ce-i de lipsă în casă. Eu sînt sătul de bani, mi-i scîrbă de bani.

Femeia luă banii, convinsă acum cu totul că lada aceea e plină cu aur. Dar bădicului Clement îi era scîrbă de bani pentru că, iată, lada aceea a lui a făcut-o pe răposata nevastă să-l lingusească o viață întregă, le-a făcut pe rudenii să-și deie și mîncarea de la gură, să i-o aducă lui, și acum scîlcie și mintea femeii de-a doua.

De aci încolo nevasta gătea bucate alese, ținea curat în casă, vorbea cu însufletire de bărbații cruțători, care pun gălbenaș lîngă gălbenaș, nu bat birturile, nu joacă-n cărți. În răstimpuri, dînsa făcea cîte-o aluzie subțire la ladă, la chei, dar îndată ce băga de samă că lui Clement nu-i plac vorbele astea, începea să rîdă și povestea vreo întîmplare din sat.

Sătenii laudau norocul bădicului Clement, iar rude-niile priveau pizmaș la nevasta de-a doua.

Într-o toamnă, bădicul răci și căzu la pat. Femeia, cât ce-l văzu aprins la față și cu răsufierea pripită, simți un sălbatec fior de bucurie. «În sfârșit!» își zise, și simți c-o apucă nebuniile.

Toată noaptea bădicul Clement a gemut și n-a putut închide un ochi din pricina junghiurilor care-l împungeau printre coaste, ținându-i răsufierea oprită.

Toată noaptea femeia s-a desfătat în visurile și-n planurile cele mai frumoase, și simțea o bucurie păgînă la fiecare geamăt nou al bărbatului. Din cînd în cînd, bolnavul cerea o ulcică de apă. Ardea în fierbințeli. Femeia lăsa s-o cheme de două și de trei ori, și abia apoi se scula și-i dădea apă. Și-l privea cu lăcomie cum horpăie, ca și cum ea ar fi fost arsă de sete.

Dimineață, bădicul Clement nu se mai putu mișca din pat și începu să se teamă de moarte. O trimise după doctor. Femeia ieși, încuie ușa încet, cu cheia, pe dinafară, scoase unealta blăstămată, o puse în buzunar și plecă în sat. Pînă după amiază a tot stat de povești, cînd la o femeie, cînd la alta. Venise cu furca în brîu și avea mare chef de vorbă. Era agitată, aprinsă și povestea, mestecîndu-le, o mulțime de istorii.

După amiază descuie încet ușa și întră. Bolnavul o privi cu groază cînd o văzu că întră fără doctor.

— Nu-l aduci ?

— Nu-i acasă. Am umblat în două sate după el și nu-l gălesc.

Bărbatul se ridică deodată într-un cot, o privi cu dușmănie și-i zise :

— Mințești, muiere ! Tu nu l-ai căutat !

Cine-a spus că muierea și dracului îi dă de furcă, n-a greșit. Asta de-acum începu să plîngă cu lacrimi adevărate, cu sughituri, fără să se oprească. Plîngea și-și blăstăma zilele. Bădicul Clement se căi puțin și-i ceru un pocal cu apă.

— Mi-a fost rău, zise el. Ardeam de săte și credeam că mor. Iar tu nu mai veneai. Acum mă simt mai bine, zise el, după ce bău.

Acest «mă simt mai bine» îi opri femeii, ca prin farmec, plînsul cu sughituri.

Bietul bădic Clement ! Crezuse pe-o clipă că i-e mai bine, dar, cît ce-a dat noaptea, începu o tusa păgîină și scuipa cu sînge. Femeia dormi de astă dată tare bine, ca și cînd tusa lui ar fi fost un cîntec dulce, adormitor.

Cînd se crăpă de ziuă, bădicul, ars la față și pierit ca de secetă, abia îngîină :

— Iute după popa, muier, să mi-l aduci îndată, că mi se pare c-am să plec din lumea asta !

Femeia sări din pat, începu iar să se bocească și ieși repede cu o cusătură în mîină. Incuie iarăși ușa pe din-afară și plecă prin sat. Tîndăli cînd la o femeie, cînd la alta ; pînă sara n-a cusut un șir de altițe, dar gura atîta i-a melițat, de s-au luat muierile de gînd cu ea. De-o întreba cineva : «Ce mai face bădicul Clement ?» «Bine, sănătos !» răspundea dînsa, și-și continua fleacurile ei.

Cînd se însără de tot, porni spre casă. Ajunse. Se opri la fereastră. Privi cu multă băgare de samă înlăuntru. Bădicul Clement sta întins cu fața la pămînt, jos, lîngă pat. «Aha, își zise femeia, a fi voit să fugă, cum le vine oamenilor cînd mor ! A căzut și l-a apucat moartea acolo.» Un puternic fior de bucurie o cutremură. Des-

chise grabnic ușa, se apropie de mort, îl ridică, îl așază frumos în pat, apoi începu să caute după cheie. Gura bădicului Clement rămăsese rînjită — cum căzuse cu fața la pământ, ochii — pe jumătate deschiși. Și, cum sta pe spate, parcă-și rîdea de femeie, care căuta înfrigurată după cheie. Răscoli patul tot, cotrobăi sub pat, răvăși pînă și părul mare, încîlcit, asudat încă al mortului. Zadarnic ! Merse la ladă. Cercetă lacătul și văzu din nou că broasca nu era mai mare decît o gaură de cuișor. Așadar, cheia trebuie să fie de-abia cît un cuișor. Începu s-o caute cu deznădejde, înfricată de gîndul că, din clipă în clipă, putea să bată la ușă vreun om, să-l vadă pe Clement, și atunci comoara era pierdută pentru ea. Aruncîndu-și privirile spre pat i se păru că mortul se mișcă. Se uită mai bine și-i păru că zărește ceva printre dinții rînjiți. Un gînd îi fulgeră prin cap, nu ca o lumină, ci ca o sîrmă fierbinte. De bună samă, cheia o purta în gură ! Cum de nu i-a venit mai degrabă în minte gîndul ăsta ? ! Se apropie de Clement, îi descleștă cu mare greutate gura și scoase o bucățică de fier. Dintr-o săritură ajunsese la ladă, descuie lacătul, smulse capacul. Rămase încremenită. Lada era plină cu bolovani de piatră sură... Pe fața femeii străluci deodată o bucurie imensă. Se aplecă, își încarcă brațele cu bolovani, îi sărută și ieși pe ușă, ca o nălucă, fugind pe coasta la vale, spre sat, chiuind și strigînd în gura mare:

— Iu-iu-iu ! Haidați la aur ! Iu-iu-iu ! Haid' la comoară !

MELENTEA

Bădicul Melentea are o casă de bîrne înnegrite de vreme și mîncate de cari, sus, la marginea pădurii, pe-o coastă pietroasă. Căsuța e scundă și afumată, mică și pîtită, și toată ziua se înhoalbă din două ferestruțe cît palma. În căsuța aceea, și în curte, se izbesc, cît ține Dumnezeu lumea, o grămadă de copii despoiați, cu părul vîlvoi, cu obraji nespălați de săptămîni. Numai cînd simt că se apropie bădicul Melentea, sar ca iepurii și odată s-ascund grămăgioară prin unghete.

— Ho ! paraleii tatii, nu sînteți acasă ? Întrebă totdeauna bădicul Melentea. Gîndeam că-s acasă, zice tot el, întorcîndu-și capul spre femeia ce cîrpește niște zdrențe, după masă. Că ce le-am adus eu ? Turtă dulce

din târg, gogoroane roșii de la jupînul și niște hăinuțe nouă-nouțe !

Apoi își aruncă subt pat uneltele de lucru și se așează pe laviță obosit.

— Gata-i supa, tu muiere ? o întreabă, privind-o chiorîș.

— Iar începi ? țipă femeia. Zău, tu-ți faci de cap !

— Cum să-mi fac de cap ?! N-am fost eu azi-dimineață la măcelar, și nu i-am zis : «Jupîne, două kilograme de carne ! Da' știi, cu măduvă și grasă !» ? Și n-a dat el de două ori cu barda, și nu m-a întrebat chiar pe mine : «Unde poștești s-o trimiți ?» ? «Unde ? Acasă la mine ! La Melentea acasă !» Se vede treaba că băiatul n-a nimerit aici.

— Și nici c-a nimeri vrodată ! zicea femeia.

— Așa crezi tu ? Apoi iacă, voi, muierile, odată vă pierdeți corajul. Da' de bine să nu te temi niciodată !

În urmă, femeia-i pune pe masă un bruş de mămăligă, o fiertură acră, și Melentea începea să înghită strașnic, lăudînd bunătatea mîncării. Erau numai cartofi fierți, zama era apă goală, subțire, mestecată cu oțet.

— Plutesc steluțele de grăsime ! Doamne, tu muiere, mă tot gîndesc eu de unde avem noi atîta unsoare și olei ?! Iată ș-o bucată de carne ! De la noi din casă carnea nu se mai gată, asta o știe tot satul. Să vezi tu cum mîncă alții ! O ceapă, un bruş de pîne, un petecuț de slănină. Da' supă la ei, carne la ei, fiertură bună, nu s-a pomenit ! Și de-aceea li se lungesc lor grumajii și li se fac străvezii urechile. Și nu numa cei mari trăiesc așa de prost. Copiii o duc și mai rău ! Dacă au o fărîmătură de brînză, apoi li se pare că au toată bogăția lumii.

De-aceea vezi copii așa de amărâți peste tot locul. Ai noștri? Unde sînteți, paraleii tatii? Ia ieșiți puțin la iveală!

— Da' dă-le pace, măi păgînule, și vezi-ți de mîncare! Îi zicea femeia, năcăjită.

Melentea însă nu le da pace. Copiii veneau înaintea lui, stăteau cu capetele plecate și așteptau.

— Iată-l pe Ionică-a tatii, începea Melentea, întorcînd cu fața spre muiere pe un băiat ca de șase anișori, slăbuț și pîrjolit ca de secetă. Aista-i cel mai închelmat. Leu-paraleu, pușorul tatii! Da' ce-ai mîncat tu astăzi? Tocană de berbece, așa-i? Ș-o fălie de caș? Cu-atît mai bine! D-apoi tu, Pătruț? Întreba el, prinzînd pe altul de mîna și trăgîndu-l aproape. Tu, supă de găină? Aha, ștregarule, de-aceea ești așa de aprins la față, ca creasta cocoșului!

Mai prindea pe unul, pe doi, apoi se sătura, îi lăsa să plece.

— Da' să-mi spuneți voi, începea el deodată, unde-s boii, unde-s vacile? Aha, la umbră! Așa-i, dacă dă căldura și umblă, zbîrnînd, musca, vitele se trag la adăpost. Da' la porci se vede că n-ați dat de mîncare. Auziți-i cum guiță? Asta nu se cade, să lăsați dobitocul flămînd! Iute să vă cărați — unu, doi, trei! — și să le dați de mîncare.

Copiii ieșeau, dînd buzna pe ușă, îmbrîncindu-se, ghiontindu-se.

Femeia-l asculta amețită.

— Doamne, măi bărbate, zicea ea, să știi că tu nu vei ajunge bine! Să-ți bați tu așa joc de copiii tăi?! Nu ți-i frică de mînia lui Dumnezeu?

— Nu, tu muiere, că Dumnezeu e bun și nu se mînie.

Melentea mânca mai departe, umflându-și când un obraz, când altul. În ochii lui, când îi vorbea femeia așa, se cobora pe câteva clipe o tristeță adâncă, privirile lui se îmbolnăveau parcă. Și atunci părea și mai palid, și încrețiturile obrazilor erau mai adânci și mai dese.

Dar nu rămânea mult așa. Se scula, lua donița cu apă, o ținea mult la gură, în vreme ce mărul lui Adam i se plimba majestuos, domol, pe grumajii deșirați.

— Doamne, tu muiere, făcea el oftând, punând donița pe laviță, da' ce minune-i aici ?

— Ce minune ?

— În viața mea n-am mai beut așa vin ! Se vede că iar a dat domnul Benjamin pe la tine și te-a cinstit cu vin !

Femeia, când auzea de domnul Benjamin, se înclauda rău, își zvîrlea zdrențele și-și punea mâinile în șold.

— Iar îți vin nebuniile ? și-l privea cu scîrbă și cu dușmănie.

— Ce nebunii ?! Dacă are omul nevastă frumoasă, în-samă că vine norocul acasă. Așa și cu mine. Domnul Benjamin îi bogat, și nu-i nici bătrîn ! Când vrea el să-și facă un chef, unde să tragă ? La Melenteoia cca frumoasă !

— Vai, bată-te sfinții, păgînule ! zbiera femeia, ieșindu-și din sărite, și începea să-i izbească în cap o rochie ruptă, o cizmă stricată, ce-i cădea-n mîină. Da' cum te rabdă inima, mișelule, să mă batjocorești așa, în toate zilele ! Nu mi-i destul că muncesc ca un bou, că-mi pierd capul cu atîtea guri flămînde, ce mă behăiesc toată ziua ? Mai vii și tu să-ți rîzi de mine ?!

— Dacă te-a făcut Dumnezeu frumoasă, eu n-am ce-ți face, zicea bărbatul, ținînd brațul ridicat, de apărare.

— Aşa-i, neruşinatule?! Nu mai încapi de mine?! Dar io-s de vină că mi-am mîncat viaţa? Io-s de vină că am slăbit ca o cătea jigărită? Hai, spune! Nu tu, nu copiii, nu sărăcia din casă? Ş-acum, dacă-s urfîtă, tu faci glume pe socoteala mea. Şi spune, nu ți-i frică de bătaia lui Dumnezeu?

— Ci hai! Să ştii că-mi place, tu muiere! Îmi pare c-aud gura unei cucoane mari care-şi spală bărbatul. Într-adevăr, e pagubă că nu te-ai născut doamnă! Da' pentru-aceea îmi place. Ştii, la alte case de om sărac vine bărbatul ostenit de la munca zilei, îşi zic două-trei vorbe cu femeia, şi el, rupt de osteneală, se culcă... El crede că, dacă doarme, va vedea viaţa mai frumoasă şi mai uşoară decît cum este. Femeia tace şi-nghite năcazul, şi din cînd în cînd se uită cu mîhnire la omul care doarme pe-un suman, cu faţa galbină şi suptă. Vezi, mie de oamenii aştia nu-mi place. De la o vreme parcă nici nu mai ştiu vorbi. Aia nu-i viaţă! Nu-i de-ajuns că te roade sărăcia destul, să te mai rozi şi tu?

Tace puţin şi priveşte la faţa veştedă a muierii, care se mai linişteşte.

— Îmi place, adaogă el, că tu-ţi mai deschizi gura. Asta-mi place. Pentru vorbă, gura nu cere de mîncare. Da' ştii, totuşi, ce-mi vine în minte cînd te văd aşa aprinsă? Păţania cu lada, cu lada ta de zestre. Ştii că plecaserăţi pe vreme bună de la voi, da' pe drum v-a apucat o ploaie cu rupere de nour. Şi unde nu s-a umflat rîul, unde nu s-au trezit valurile care durmeau în adîncuri, şi-au început să arunce armăsari pe faţa apei! Chiar atunci întra în rîu carul cu patru boi, — Doamne, ce mai boi! — parcă-l văd ş-acuma, carul cu zestrea ta de mireasă. Atunci tot aşa erai de aprinsă ca acuma.

— Vezi, mă, tu ești dracu gol! striga femeia, năcăjindu-se iarăși. Ai de gând să taci odată? Ai de gând să-nceți cu batjocorile? Da' tu ce-ai avut, ce avere? Iacă, hîrbul ăst' de casă. Ai fi așteptat, se vede, să-ți aduc car, și boi, și ladă încărcată?

— Aici iar îmi place cum ai adus-o, tu muiere. La casă de om sărac, de zestre nu-i vorba niciodată. Da' casele bogaților tot din zestre s-aprind și se pustiesc. Mai au noroc cu nănașii, că merg de-i mai împacă. Fără doar și poate, tu te-ai fi potrivit cu unul gazdă. Valeo, mămulică, ce dungi ai avea astăzi pe spinare! Să știi tu, cei bogați se mînie mai iute. Noi de ce să ne mîniem?! Iacă, tu de pildă, de ce te mîinii?

— Acuma, lasă-mă, Melenteo, vezi-ți de lucru, ori culcă-te, da' lasă-mă, că mi-i destul pe ziua de azi, zicea femeia.

Bădicul Melentea, însă, cît sta peste zi, ori sara, acasă, tot melița din gură. El avea o credință: omul sărac, dacă-nchide ochii ori gura, începe să se gîndească. A cercat el de cîteva ori așa, dar nu i-a plăcut amăreala aceea, care izvora parcă din toate părțile și-i pătrundea ființa.

— Gîndurile, zicea bădicul Melentea, să le lăsăm pe sama bogaților. Ei au la ce se gîndi, ei se pot ajuta cu gîndurile, dar omul sărac, oricum se gîndește, tot rău nimerește, ca ăl ce tot încărca o povară, — cînd în căruță, cînd în teleguță, — da' nicum n-o putea duce-acasă, pentru că nici la teleguță, nici la căruță nu era înhămat vrundobitoc...

Cu atît avea noroc muierea, că bădicul Melentea nu prea era pe-acasă. Muncea săptămîna încheiată, în rîsetele oamenilor cu care lucra. Melentea era bun de

leac cînd muncea în rînd cu alți săteni. Că aceștia își uitau supărările de-acasă, uitau povara lucrului și, dacă foamea n-ar fi strigat cu glasul ei de broască, din deșerturi, și-ar fi uitat și să mănînce.

Melentea va fi fost și el ostenit, dar la amiază nu se apuca să îmbuce pînă ce nu mergea în șir pe la toți muncitorii, pînă ce nu se apleca asupra merindei și n-o cerceta.

— Săraci de voi, zicea Melentea, ce mîncări, măi, ca la cîni! Așa trăbă să se hrănească un muncitor? Ce ți-i bun dumitale călcîiul cela de pîne? Da' dumitale, loboda asta? Iarăși știr, și fasole, și ceapă, și peste tot sfînta mămăligă! Mîncă, rumîn prost, și te-ndoapă, că de-asta ești bun! D-apoi colea o supă, o friptură nu vă știe face femeia?

Trecea printre muncitori, clătînd cu tristeță și dezgust din cap. Se-ntîmpla ca vreun muncitor să fie nou-venit, să nu știe moarea bădicului Melentea. Acela privea întîi chiorș la omul slab și deșirat, care se pleca asupra mîncărilor lui. Și nu apuca bădicul Melentea să-i spuie două vorbe, cînd acela se și scula, răstîndu-se:

— Ce-i, măi bade, ce-i, măi deșiratul? Tu să-mi batjocorești mîncarea? Nu vezi că acuș ți se desfac cio-lanele, că nu le mai poate strînge pelița galbină? Da' tu ce mînci, lihodule, de ne batjocorești pe noi așa?

— Eu, zicea Melentea, surîzînd, eu, carne și supă. Eu, mîncări scumpe, măi! Vină și vezi.

Îl apuca de mîneacă și nu-l mai lăsa pînă ce acela nu se apropia de traista bădicului Melentea.

— Iată carne, iată pește, iată și plăcinte, zicea bădicul, împingîndu-i sub nas un bruș de mămăligă, o felie de ceapă și sare.

După ce mînca, se lăsa gemînd pe spate.

— Măi dragii mei, mi se pare c-ar trebui să-mi aduceți un doftor. Femeia-i de vină. Mi-a pregătit niște mîncări unsuroase ca acelea, și, cum îs lacom, am mîncat de m-am umflat ca un baron.

Și pufăia pe nări, în hohotul de rîs al tovarășilor.

— Că nu vă hrăniți și voi așa de bine ca mine, să știți că nu numa sărăcia voastră-i de vină, ci și nevestele. Nu știu face bucate cu gust ! Dar a mea ? Ptii ! bat-o focu de muiere ! De multe ori îi zic : «Mai las-o cu fiertura, soro, mai las' cu domniile, c-om sărăci și nu sîntem dedați cu sărăcia».

De se-ntîmpla să muncească pe undeva departe de sat, venea la prînz vreun băiat să-i aducă veșnicul mălai și veșnica bucată de ceapă. Melentea, cît ce sosea copilul, lăsa unealta din mînă, se apropia de el, căuta în corfă, mirosea, și ceilalți îl auzeau numai că se răstește la băiat :

— Ce-i asta ? Iar zamă cu carne de porc ? Și de ce-a pus maică-ta atîta smîntînă ?

Copilul zîmbea subțire, știindu-i felul.

— Acum să știți, oameni buni, zicea Melentea întorcîndu-se spre romîni, că de-oi muri odată și odată, muierea-i de vină. Cine-o pune să mă-ndoape cu toate bunătățile ? Astea-s pentru bogații care se-ntind sătui pe canapele, nu pentru un muncitor ca mine !

Unde are o muncă mai grea, tovarășii îl ajută cu drag. Că bădicului Melentea i s-au cam muiat puterile. De multe ori e ostenit și se clatină ca o găină beată pe picioare.

— Ești ostenit, bădicule, îi zice vreun fecior, bucuros că-i poate ajuta.

— Ostenit, pustia ! Ba nu-s ostenit. Dar, adaogă în taină, am beut o cupă de vin vechi la amiazi, și poate asta să fie vina. Că la mine-n pivniță stau buțile în șir, de ți-i mai mare dragul să le vezi !

Sara, cînd venea la rînd la plată, dacă se-ntîmpla atunci să fi lucrat mai întîi la stăpîn nou, îi zicea :

— Eu, domnule, scot pentru nouă.

— Cum așa ?

— Bine. Pentru nouă suflete.

Stăpînul privea întrebător la oameni :

— A lăsat careva să-i ridice el plata ?

— Ba nu, s-aude din mulțime.

— Atunci, ce vorbești dumneata ?

— Vezi că, după dreptate, așa s-ar cuveni. Eu am acasă patru fete și patru ficiorași, dar ăia încă nu pot lucra. De mîncat mîncă, — nici lupii... Acuma, ei îs opt și cu mine nouă.

Bogații satului nu prea stau de vorbă cu Melentea. Îi pișcă, și nu le place. De multe ori aduce vești pline de spaimă : ba c-a dat, colo, pe hotar, boala-n vite, — el cu ochii lui a văzut vreo douăzeci crăpate, — ba c-a auzit la oraș că au să se puie biruri noi pe cei bogați, ba că se face bătaie...

În biserică se pomenea de multe ori că vorbește cu glas tare. Creștinii-l priveau nedumeriți, iar popa, cîteodată, nu se mai putea răbda să nu-l întrebe :

— Ce tot ai acolo, bădio Melenteo ?

— Eu, nimic. Da' sfîntul Niculae, colea, din icoană, nu-mi mai dă pace. Mă tot întreabă cîți copii am. I-am spus că opt, și sfîntul tot nu crede și mă întreabă iar.

Alteori popa îl înfruntă în ușa bisericii, cînd îs adunați creștinii mai mulți.

— Eu nu-s de vină, părinte, dacă mă mai scap și zic o vorbă tare. Sfinții-s de vină. Ce au ei să mă tot întrebe : «Ce mânzi azi, Melenteo, ce nu te-mbraci mai bine, golanule ?» Eu cată să le răspund, altfel ar striga tare, de n-ai mai putea ține slujba.

Mai multe glume făcea Melentea când murea vreun creștin în sat. Dacă mortul era bogat, numai ce-l auzeai spunând, când trăgeau clopotele toate :

— Gros-gros,
Că-i om bănos !
Gros-gros,
Că-i om bănos !

S-a isprăvit cu mierea ! zicea, bucuros, bădiful Melentea. Acum a fi stînd în fața cazanului cu smoală clocotită și s-a fi tîrguind cu dracul, cît să-i deie să nu-l moaie colo. Da' Necuratul a să-i zică : «N-ai ce-mi mai da ! Pîn-ai fost în viață, mi te-ai dat de bunăvoie mie, cu trup, cu suflet !»

Dacă murea vreun om sărac și trăgea numai un clopot, cel mijlociu, numai îl auzeai pe Melentea că spunea :

— Tingi-tingi-tingi-tang,
C-a murit un om sărac !
Tingi-tingi-tingi-tang,
C-a murit un om sărac !

S-a isprăvit și cu ăsta ! zicea el bucuros. Da' numa mi se pare mie că n-a avea hodină nici pe lumea cealaltă. Cum e dedat cu sapa și lopata, l-a pune sfîntul Petre să sape lîngă pomii raiului, să facă mere multe...

Aşa-i bădicul Melentea. Când nu-i toacă muierii la ureche, îmbată de cap muncitorii care sînt cu el, îi face să rîdă şi să-şi bată joc de năcazurile vieţii. Îi place să tot scadă din puteri, aşa, pe nesimţite, ş-odată numai, cînd va fi să fie, să-l umbrească moartea pe neştiute. Şi i-ar plăcea atunci să fie cineva să-i spuie în batjocoră la ureche :

— Tingi-tingi-tingi-tang,
C-a murit un om sărac !

1 9 1 0

VECINUL NOSTRU HUDRI

Vecinul nostru Hudri e un om mic de statură, îndesat ca un pociumb, îmbrăcat întotdeauna în straie curate. Cămașa lui, împăturată în crețe regulate, nici nu-i lungă pîn' la genunche, nici prea scurtă, să s-ascundă sub șerpar, ci-i numa bine potrivită pentru un om trufaș. Ai crede că femeia lui are fier de călcat, cum au doamnele, de i-o poate potrivi așa de bine. Da' numa ea știe, săraca, de cîte ori dă cu maiul, de cîte ori drege încreșturile acelea blăstămate, numa ca să fie bine, numa ca să n-aibă ceartă cu Hudri. Că el, pînă ce nu caută în hîrbul de oglindă, da', mai ales, pînă ce nu se pipăie bine, nu pleacă din casă. Și, dintr-o îndelungată dedare, el simte, cu degetele lui nervoase, cea

mai mică nepotriveală, numa din pipăit. Și când bagă de samă vro sminteală, ochii lui mici, galbini, ca de mîță, se bulbucă în orbite, ca la broască, mustața lui rară se zburlește, și pumnul i se încleștează.

— Iar ai avut orbul găinii, tu, muiere? Ia vino, ia nu mă face să mă mîinii, ia grăbește-te, că te lipesc de-ți aduni dinții din curte!

Și femeia, trasă la față de năcaz, cu sufletul acru, s-apropie, tocmește, îndreaptă.

Și de cîte ori vecinul nostru Hudri iasă pe porțița de la curte, femeia lui își face cruce, se-nchină și zice:

— Sfîntă Maică Preceastă, cum m-am putut eu lega de nebunul ăsta?!

Da' părerea de rău a bieteii Chive e tîrzie. De cincisprezece ani se tot miră cum s-a putut lega de Hudri, și nimic nu-i folosește. Vede ea bine că nimic. Căci, iată, îndată ce bărbatul pleacă din sat, ca un primar ori ca un jurat care are veșnic de lucru, Chiva trăbă să vadă de rîndul gurii pentru cei patru copii, cu care a binecuvîntat-o cerul. Nici ea nu știe cum mai poate, cum de nu s-a spetit, ca un cal încărcat veșnic cu povară grea, în acești cincisprezece ani. Puțina moșioară ce o au, tot ea a muncit-o. La săpat, la fîn, la secere, tot «Haid', Chivo!», în toată dimineața, cu dășagii-n spate, c-un copil în brațe, cu altul de mîină. Chiar de spetit nu s-a spetit ea pînă acum, da' s-a uscat și s-a-nnegrit de parc-a stat la fum de cîndu-i măritată. I-a crescut acum un băiețel, — cel mai mare, — și se mai ajută cu dînsul; mai dășagii în spate, mai un copil în brațe, mai un pic de ajutor la muncă — tot se cunoaște ceva. Și de nu era așa, era și mai rău. Că puterile ei slăbiseră, se obosea

în grabă. Ea însăși se mira, și se temea de vro nenorocire.

În vremea cît ea se chinuia pentru casa-ntreagă, Hudri colinda prin sat, bătea ulițele, făcînd figuri și forme prin aer din cîrja lui lucie.

În toată duminica dup-amiază trebuia să meargă la popa să cetească gazetele. Își scotea o păreche de ochelari, și-i tot tocmea o bună bucată de vreme, apoi ochii lui se încruntau, fruntea, îngustă de două degete, i se ridica, în mijloc, deasupra nasului, într-o îndoitură groasă, și el cetea în sine, tușind și făcînd din cînd în cînd : «Hm !».

Popa venise de curînd în sat și n-a știut dintru-ntîi năravul lui Hudri. Iar Hudri, după ce cetea, începea să discute noutățile.

— Ce zici, părinte, de treaba asta ? Eu cred că n-are să fie bine.

Și el își lua ochelarii și privea la preot.

— Ce treabă ? întreba preotul.

— Apoi, iacă, asta cu ministerul. Oameni mai prăpădiți nici că se poate închipui.

— E ușor să judeci pe alții, bădică Ilie, — că Ilie îl chema pe Hudri din botez, — dar e greu să faci ceva. Lasă-i în plata Domnului, ș-or ști și ei părerile lor !

— E ușor să-i lași, da' vezi că ei strică țara !

Ș-aici, Hudri se încrunta și mai tare, dunga ridicată deasupra nasului, de-a curmezișul frunții, i se îngroșa și mai mult.

Și preotul, la început, crezînd că are de-a face c-un om care pricepe ceva, începea să-i deie deslușiri cum știa el mai bine.

Da' după vreo lună, două, cînd văzu că Hudri se-n-cruntă tot într-un chip, pune aceleași întrebări și toacă mereu aceleași cîteva sentințe, îi dădu bună pace să ce-tească, da-n discuții n-a mai intrat cu el. Și asta pentru vecinul nostru Hudri a fost victorie. De multe ori îl auzeam, de-acasă de la noi, răcnind la femeie :

— Ce, tu ? O zdreanță ca tine are să-mi deie mie sfaturi ? Mie ? Apoi eu am închis și gura popii, de nu mai cutează să se prindă cu mine !

Lunea, de dimineață, mergea la diacul bisericii, adecă nu la el acasă, ci la crîșmă, căci diacului îi rămîneau de duminică niște bănuți și nu-i putea răbda-n șerpar. Acolo începeau cu slujba de duminică, din biserică.

— Ieri ai tras un «Carii», diece, de, să fi fost vlădica la biserică, te punea dintr-una protopop !

Diacul, om bătrîn acuma, privea cu neplăcere la Hudri ăsta, care-l întîlnește în toată luna și-i bea bănuții jumătate. Da', cînd auzea lauda lui Hudri, clipea din genele bătrîne, îi dădea un scaun și-l chema lîngă el.

— Numa un păcat e, diece ! Păcatul e că-i biserica prea mică, zicea Hudri așzîndu-se lîngă el. Glasul dumitale e așa de puternic încă, de se-neacă în bisericuța noastră.

— Ce să-i faci, Ilie ? Dacă mai trăia popa cel bătrîn, mai era nădejde de-o biserică nouă. Da' cu ăsta, s-a isprăvit ! El se pune să-i lege pe oameni să nu mai beie șpirit, îi jură pe cruce și pe sfînta Evanghelie. ăsta împarte la oameni cărți și gazete, de parcă-i sfîrșitul lumii, cînd are să vie Antihrist. ăsta la biserică nouă nici nu se gîndește.

Aici umplea bătrînul diac păharele, bea el, bea Hudri,

acesta cutremurându-se întreg de șpirtul tare, fiindcă Hudri, azi, ca-n toate diminețile, nu mâncase nimic.

— Mie, drept să-ți spun, diece, începe el vorba, nu-mi place cum slujește popa ăst' tinăr. Glasul lui e răgușit, cetește ecteniile încet, spune predica mai un ceas. Așa, ce facem? Așa ne prăpădim! Așa nu mai vin oamenii la biserică! Să-mi spui dumneata, nevoie-i să spui popului atâtea vorbe? Două-trei, cum făcea popa cel bătrîn, și s-a isprăvit. Că oamenii ăștia ai noștri și așa nu pricep nimica.

Cînd aducea vorba aici, diacul se mișca pe scaun, își scărpină vîrfurile roșu-vinețiu, gros al nasului, și nu-i plăcea.

— Ba, că oamenii noștri n-ar fi ei chiar așa de proști cum îi crezi tu, măi Ilie. Au și ei ceva aici! și diacul ridică degetul noduros la frunte.

Hudri băga îndată de samă că n-a potrivit-o bine.

— Să ne-nțelegem, diece. N-am zis eu că dumneata, ori fratele Petre și Vasile, ficiorii dumitale, n-ar înțeleg. Da', spune-mi dumneata, n-ai văzut în biserică destui creștini care dorm cînd predică popa?

Aici diacul se încălzește puțin și, ca să nu bage de samă Hudri, răspunde în grabă, zîmbind:

— Asta, una, e drept. Dorm mulți.

Și în sufletul lui se gîndea cu oarecare teamă: «Oare blăstămatul ăsta de Hudri n-a zis de mine?»

Și povestesc așa, trecînd de la popa la ceilalți cîntăreți de strană, mai tinări, la oamenii, la femeile care au fost la biserică. Hudri știe să-ntindă atîta vreme povestea cu diacul, pînă bagă de samă că șpirtul e pe gătate. De multe ori petrec ziua întreagă, că diacul nu se grăbește, bea încet, cu socoteală, iar Hudri nu se îndură

să plece pînă mai simte aramă la bătrîn. Da' cînd bagă de samă că nu mai sînt bănuți decît de-o porție, se scoală grăbit, aducîndu-și aminte de vro afacere. Diacul îl lasă să meargă, da' privește după el c-un zîmbet de batjocoră, care i se ivește în colțul gurii bătrîne. Și zice cătră crîșmar :

— Totdeauna mă prinde mișelul ăsta de Hudri ! Da' le plată n-a stat o singură dată. Mișel bărbat !

Marțea și miercurea, Hudri pornește cu jurații și cu perceptorul prin sat. Ia și el subsuoară un protocol, se face că cetește din el la fiecare poartă, însemnă ceva într-o cărticică și dă sfaturi juraților.

— Dacă de-aici nu puteți încasa acum nimica, vă spun eu dumneavoastră, domnii mei, că lăsăm statul în pagubă. Și slujitorilor statului nu li-i îngăduit așa ceva. Ce?! Zice că n-are bani?! Ia-i vita! N-are cap de vită?! Ia-i haina, ia-i cenușa din vatră, că de aceea ești slujbaș jurat !

Oamenii nu-l prea iau în samă. Rar dacă vrun slujbaș îl întrebă o vorbă. Da-l suferă să umble cu dînșii : le mai poartă cărțile și lucrurile luate de pe la oameni.

Hudri umblă în aceste două zile fără să mănînce decît sara. Mai bea cîte-un păhărel de șpirit, cînd trec pe la vro crîșmă, și-i îmbie pe toți crîșmarul. Atunci se simte Hudri așa de bine, văzîndu-se socotit ca și oamenii cu slujbă domnească, încît nu se mai gîndește la mîncare toată ziua. Umblă așa, lihod de foame, și caută să afle toate certele și pîrile ce sînt între săteni, culege știri în zilele acestea de marțea și de miercurea, ca să poată avea de lucru joia.

Joia se judecă pîrile la primăria comunală. Și, în ziua aceasta, în fiecare săptămînă, Hudri e de față

acolo, cu toate știrile ce și le-a cîștigat pentru fiecare caz. Stă deoparte, încordat, și de cîte ori îi trăbă primarului ceva dovadă, Hudri e gata cu ea. Aici aduce servicii mari. Și primarul, din cînd în cînd, îl îmbie cu cîte-o țigară, iar oamenii îl blastămă în gîndul lor și se miră de unde știe toate.

După ce se termină pîrile, urmează clipele cele mai fericite pentru Hudri. Primarul vine la el, îi întinde mîna, îi mulțamește, îi mai dă o țigară și-l poștește, după prînz, la un păhar de vin. Iar Hudri nu mai merge la prînz, merge de-a dreptul la crîsmă și-l așteaptă. Și pînă ce vine primarul, el spune cum a pe-depsit pe cutare, cum l-a prins pe cutare.

Vinerea e ziua lui Hudri. Atunci e în slujbă. S-au înțales de la comună, — sînt vro trei ani, — să-l încredințeze pe el cu amarul de dare ce trebuiau să plătească vro trei case țigănești, care aveau și ceva avere, și nici nu se mai țineau, în gîndul lor, de neamul lui faraon. Hudri venea de dimineață la casa comunală, își lua condica și mergea pe drum curat ca un primar.

El însă nu se mulțamea cu cele trei familii platnice de dare. El lua pe rînd toate bordeiele de țigani, de-i băga în groază pe toți faraonii.

— Domnule Ilie, să hiu al dracului, pe mine nu m-opus împărăția la dare !

— Taci, cioară, că te-nvăț eu !

— Domnule Ilie, mai iartă-ne acum o dată, să te rabde Maica Precesta !

— Nici un minut, spurcatule !

— Hudrilaș maică, țuca-ț-aș cizmele, nu-mi duce purcelașu, Hudrilaș maică ! se scăpa să zică vro harancă.

Atunci Hudri se învenina întreg. Știa el că toată lumea îi zice Hudri, în ascuns, da' pe față nime nu-i spunea batjocora. Și chiar aici în țigănime, unde îi spuneau «domn», aici să-și audă el porecla asta afurisită ?

Și Hudri se răzbuna. Nu lăsa purcelul, ci-l ducea, c-o groază de țigani după el, pînă la poarta primăriei.

Sîmbătă Hudri merge totdeauna la oraș. E tîrg de săptămîină, și el niciodată nu poate lipsi, deși nu tîrguiește nimica. Da-i place să se poarte gătit printre oameni, să-i deie străinii binețe, crezîndu-l vrun diac de la biserică. Îi place lui să-și poarte nasul pe sus prin mulțimea aceea de oameni. Un străin, care l-ar cunoaște, așa, mai în fugă, ar crede că-i un smintit în toată forma. Da' nu-i ! Toate patimile omenești le are : clevetitor, mînios, pizmătareț, cu nasu-n vînt și, mai presus de toate, leneș.

De multe ori femeia lui spunea cu năduf :

— Pe Hudri să-l fi făcut Dumnezeu un boier, că mi-a mîncat viața mea ș-a copiilor !

Murea biata femeie de năcaz și de rușine. Da-n urmă s-a liniștit. Vorba ceea : dacă te bat o viață întregă năcazurile, te deprinzi cu ele, ca altul cu petrecerile. Numa cît nici o rază de lumină nu ți se mai zărește, ci ochii tăi văd mereu într-o negură adîncă.

De vro trei ani s-a întîmplat însă în viața lui Hudri ceva deosebit. Murise primarul cel vechi și era vorba să se aleagă altul. La gîndul c-ar putea fi ales el, lui Hudri i se punea la inimă cînd un caier de flacăra, cînd un sloi de gheață. N-auzise pe nimeni vorbind de așa ceva, da' lui, cu cît se apropia alegerea, i se părea tot mai mult că oamenii numa la el se gîndesc, numa de el vorbesc. Și, cu o zi înainte de alegeri,

Hudri era convins că el va fi primar. Era așa de sigur de asta una, încît și-ar fi băgat mîna în foc.

Și-n gîndul lui văzu deodată cîntea mare, văzu toate lucrările care avea să le îndeplinească. Iși luă bîta, hotărît pentru un gînd, și porni la oraș. Dintr-o prăvălie, în calitate de nou primar, tîrgui un rînd de straie nemțești, se îmbracă și porni, sîmbătă sara, spre casă.

Ca sîmbătă sara, oamenii mai stăteau pe la poartă, mai povesteau. Și, cum duminică era alegere de primar, ieșiseră pe la porțițe mai mulți ca de obicei. Și iată numa că zăresc un domn drumeț, cum se îndreaptă spre casa lui Hudri. Cine să fie? Ce să caute? Da' pînă să-și răspundă sătenii, străinul se vîrî în curte, și numaidecît se sparse un hămăit mînios de cîne, ș-o larmă mare se porni din curtea lui Hudri. Oamenii alergară să vadă ce-i, și care le fu mirarea cînd îl văzură pe Hudri, cu hainele cele nemțești rupte de cînele lui...

De-atunci Hudri e mort pentru sat. De-atunci Hudri n-a mai ieșit pe uliță, n-a mai fost la biserică. Numa se ceartă cu femeia. Și îmbătrînește repede. Și copiii din vecini privesc prin gardul de nuiele și-l văd în curte, îl văd în grădină, tot mai mic, tot mai adunat, tot mai alb la păr.

GURA SATULUI

Tușa Evuța era o femeie mărunțică, sprintenă de să-ți lunece printre degete. De cînd i-a murit bărbatul și-a lăsat-o văduvă la patruzeci de ani, tușa Evuța nu mai dă pe-acasă decît sara. Las' că nici pînă trăia fiertatul nu păzea atîta casa, dar acum părea că-și face de cap.

— Asta atîta a așteptat : să scape de Pătruț ! ziceau femeile, și-o priveau în batjocoră.

Dar tușa Evuța nu le lua în samă. O femeie săracă trebuie să trăiască din ceva. Avere n-are, copii nu i-au rămas s-o ajute, mană din cer nu-i cade. Își ia dar sapa subsuoară, ori secera pe umăr și pornește de dimineață de-acasă, să-și cîștige bucățița de pîne.

Cînd e în brazdă cu bărbați și cu femei, toți o înconjură, toți se feresc de ea. Căci tușa Evuța, cîtu-i ea de mărunțică și de sprintenă, la lucru trage ca la moarte. De două-trei ori dă cu sapa, și se oprește privind departe, cine știe unde. Și dacă dă de stăpîni mai sfiicioși, care nu îndrăznesc s-o îndemne la lucru, începe deodată cu istoriile ei nesfîrșite.

— Știți unde-am fost ieri la sapă ? La cusca Ioana. Da' — Dumnezeu să ne ierte ! — la ei în grădină e pămîntul tare sărac. Se vede că-și uită să-l mai gunoiască. Eram patru femei, și săpam acolo, și pliveam. Și ce mi-au auzit urechile n-aș vrea să mai audă nimeni ! V-ați gîndit dumneavoastră că pe cusca Ioana o bate bărbatul în toată sara ? Poftim ! Am știut eu că nu v-a trecut așa ceva prin minte ! Să ferească Dumnezeu de așa trai ! Cum ? Nu crezi ? Apoi, iaca, să-ți spun, am văzut cu ochii mei. Între mine a bătut-o.

Mai da o dată, de două ori cu sapa... apoi începea din nou :

— Și știți cu ce ? Cu biciul cel de curea ! Dumnezeu să ferească și pe puiul de șarpe ! Și pentru cine ? Pentru mutălăul cela de Florea. Cică ar umbla ș-acum după cumătra Ioana. Guri rele sînt care să vorbească, iar bărbații, ce nu cred ? O, ei cred toate prostiile, numa să le-audă !

Vreo femeie, în cursul muncii, îi arunca vorbele :

— Mai las', Evuțo, n-or fi toate cu lapte cîte le spui !

— Așa ești dumneata, cumătră, zicea cu năcaz Evuța. Dumneata crezi că eu îmi bat gura degeaba. Ce am eu cu oamenii ? De ce le-aș strica casele ?

Cînd e în rînd cu mai mulți muncitori, bărbați și femei, la sapă, ori la secere, ori la strînsul fînului, tușa Evuța se frămîntă mult pînă să se poată cuibări bine în cuibul ei. Oamenii, la început, n-o prea ascultă ; cîte unul o privește cu ciudă, văzînd cum tot rămîne îndărăt și cum altul trebuie să-i ajute. Dar tușa Evuța nu se dă bătută cu una, cu două. Se face că nu pricepe nimic, ci torăie mereu din gură, ca o meliță neadormită. Oamenii, de la o vreme, încep s-o asculte cu băgare de samă.

— Am fost de curînd, zicea ea, la lucru la un om bogat. La secere am fost. Acuma, bine, vineri era, așa-dar, zi de post. Bogații, de altfel, cam în zi de post bagă lucrători. Dar aici totuși a fost prea-prea. Nu ne putea face o zamă de fasole, înăcrită puțin, nu ne putea da niște pîne ? Căci doar pînea e bucătura postului. Da' cînd ne dăm noi, măi oameni buni ș-a lui Dumnezeu, colea, la niște sălcii, hămesiți de foame, știți ce ne-a pus de mîncare ? Lobodă și știr. Unul Dumnezeu, dacă mint ! Acuma, spuneți dumneavoastră de-i cinstit lucru să-și bată joc așa, cineva, de omul sărac ! Dacă ești sărac, încă nu urmează să te asămene cu dobitoacele !

— Las', Evuțo, bune-s și lobodele ! zicea careva.

— Bune, dacă le pregătește bine. Da' știi cum au fost ? Numa opărite. Curat numa opărite ! Nu putea să le deie lelița Marina la porci ?

— Adecă acolo ai fost la lucru !

Tușa Evuța n-ar fi vrut pentru lumea asta toată să spuie cu numele oamenii despre care vorbea, dar la urmă se pomenea că-i zice, fără să-și deie sama.

— Nu știu dac-ați auzit, începea dânsa, schimbând vorba, că Onceaie iar a mai făcut o minune.

— Ce minune? Întreba vreunul de mai aproape.

— Gîndeam eu că nu știți! Numa ieri s-a-ntîmplat. Ieri dimineață, cînd se crăpa de ziuă, iasă pe porțiță Ionu Crețului, cu coasa în spate, să se ducă la coasă. Cînd colo, ce să vadă? La porțiță îl aștepta un cal negru, rotund și îndesat, cu frîu în cap, cu șaua în spate. Știe el Ionu Crețului a' cui e calul și de ce-i legat la el la poartă? Nu știe! Și ce face? Își aruncă coasa în curte, încalecă murgul și-aleargă ca un vîrtej peste opritul boilor, prin luncile sărate, și știți unde se oprește? La Onceaie în curte! Iasă bătrîna din casă, caută muma-pădurii la el, face-un sămn din mîna zbîrcită. Calul îngenunchie, și Ionu Crețului se coboară. «Ce cauți la mine, voinice?» îl întreabă hîrca. Ficiorul o privește buimăcit și nu știe ce să răspundă. «Ai venit pentru comoara de la voi din grădină», adaogă Onceaie, înghetîndu-l pe voinic cu ochii ei suri. «Eu nu știu de nici o comoară», zice tinărul. Da' bătrîna l-a mai privit o dată, apoi a făcut un sămn calului. Murgul a îngenunchiat, Ionu Crețului a încălecat, fără să știe ce face, și a plecat iar în goană. Da' cînd a ajuns la opritul boilor, Ionu Crețului își aduse deodată aminte de ceva, întoarse fugarul și se opri la baba în curte. «Ei, tinăre, ți-ai adus aminte?», îl întreabă baba, răsărită ca din pămînt. «Da, mi-am adus». «Și ce vrei?» «Vreau să scot comoara». S-a dus Onceaie în casă, și, cînd a plecat, sub sară, de-acolo, tinărul era ca sosit de pe ceea lume. Nu mai vorbește de-atunci cu nime, și la părinți li-i frică să nu-și piardă mintea.

Cînd aducea tuşa Evuţa vorba despre Onceaie vrăjitoarea, oamenii o ascultau cu băgare de samă. Rar se afla vreunul mai necrezător care să-i zică :

— Iaca, vorbe goale, tuşă Evuţo...

Dar tuşa Evuţa afla totdeauna sprijinitori. Toţi ştiau cîte-o istorie minunată cu bătrîna aceea ; şi tuşa era acum supărată că nu mai poate ajunge la vorbă. Adulmeca cîndu-i pe isprăvite povestea şi schimba iarăşi vorba.

— Da' cu primarul ştiţi care-i noutatea ? D-apoi asta, că se desparte de muiere ! Au băgat cărţi la pro-topopul, şi acum aşteaptă să fie chemaţi la judecată. Apoi să mai zici că nu-şi vîră Necuratul coada în trebile oamenilor ?! Cine-ar fi gîndit că se va isca odată aşa nenţălegere între ei ? Avere au, cinste în sat au avut, de frumoşi îs frumoşi amîndoi. Şi iată că acum umblă să se despartă !... Rele vremuri am ajuns noi, oameni buni ! Ce vorbesc eu de primarul, da-n casa dascălului să vedeţi ce-i !

Oamenii lucrau, dar trăgeau cu urechea la vorbele Evuţei. De feţele însemnate din sat le plăcea s-audă veşti noi, şi, poate, mai ales veşti slabe.

— Şi ce-i în casa învăţătorului ? Întreba vreo codană de femeie.

— Acuma, ce spun, între noi să rămîie, începea tuşa Evuţa. Toţi ştiţi că, înainte cu patru ani, a venit dascălul la noi în sat. A stat un an nensurat, a umblat el încoace şi-ncolo pe la popi, da' se vede că nu ş-a aflat o fată pe plac. Ori, — ce mai ştii ? — poate că dascălul nu-i socotit în rînd cu domniî ! Acuma, ştiţi ce-a făcut ? A luat pe Nastasia lui badea Ilie. Frumoasă fată, nici să n-o stropească picur de apă ! A

căpătat avere, ș-a făcut car și plug ș-a început și el să se rumenească la față. Ei, dar acum se vede că-i pare rău că nu ș-a luat o doamnă. Tot mereu cade cu gura pe biata femeie : ba că nu se știe îmbrăca, ba că nu știe face o mîncare mai aleasă, ba că-l dă de rușine cînd îi vin domni la masă... Și tot așa o fierbe și o zolește, de sărmana femeie mai că nu-și dă sufletul. Acuma, știți ce-a făcut dăscălița ? Ș-a luat copilul ș-a fugit acasă, la tată-său. Bătrînul, cu vorba pe lîngă ea : «Să te-ntorci, Nastasio, să nu mă faci de rușine, să nu-ți strici tu norocul !» Da' fata, nu și nu. «Spînzură-mă, tată, taie-mă, tată, dar îndărăt nu mai mă duc.» Și, în vremea asta, dascălul știi ce face ? Merge, ticălosul, la boltă, cu Maia. Cică aia-i domnișoară și i se cade ! Sări-i-ar ochii !

Cît ține ziua, tușa Evuța vîntură toate istoriile ce umblă prin sat. Cînd le isprăvește, iscodește ea altele, dacă mai este pînă-n sară. Nu-i place însă două zile dupăolaltă să fie cu aceiași oameni la lucru. De aceea, din cît poate, se mută de la un creștin la altul în fiecare zi. Nimeni n-o primește bucuros la muncă, văzînd-o cum se ține mereu de povești. Dar, de la o vreme, muncitorii s-au dedat cu ea, așa că unde e vreo clacă, ori muncitori mai mulți, stăpînul se simte dator s-o cheme și pe tușa Evuța.

Atunci e dînsa în apele ei. Știe că n-o urmărește nimeni cu privirea, de lucră ori ba, și atunci nu cruță cu istoriile ei nici chiar pe popa din sat.

— Zice că-i dator, măi dragii mei, pe la bănci, de acuș vor ieși să-i bată la tobă averea. Da' ce avere ? Rochiile preutesei, că alta n-are. Așa-i trăbă dacă nu i-a pus niciun frîu preutesei ! Cine-a mai văzut atîtea

haine noi, atâtea părechi de papuci cîte perîndează femeia asta pe an?! Apoi, ce gîndește ea, că popa, dacă-i popă, înșamnă că face bani? Face pe dracu, știm noi cum face! Scoate din bănci și se îngloadă în datorii! Frumos de la un popă!

Tușa Evuța, cînd n-are de lucru pe cîmp, cînd n-o ia nimeni, merge în povești la o vecină. Și, la ea, vecine sînt toate femeile din sat. Torăie din gură, poartă vești slabe, învrăjbește pe cei mai buni prieteni, iar cînd e trasă la răspundere jură în toată forma că ea n-a zis. Dar, cît scapă, ca argintul viu, își face loc îndată și începe alte minciuni.

Dar așa cum e, trăiește ușor. Vorbește mult, lucră puțin și totuși are pînea ei de toate zilele. Și mai are un dar. Să stai cu ea o zi întregă pe hotar, cînd se pierde printre muncitori, pînă sara ai afla tot ce ai vrea să știi despre satul acela.

NEGURI

Pe munți se coborîseră neguri grele, sure. Pluteau încet, învăluindu-se. În răstimpuri, vîntul, ce adia plin de răcoare, aducea pînă pe ulițele satului firicele nevăzute, umede, din fumegarea de pe munte. Cîrîind, treceau din cînd în cînd, prin văzduh, ciorile.

Veneam de prin sat cu inima strînsă : apropierea iernii totdeauna mă îngheață. Se adună parcă și în sufletul omului ceva greu și rece, și, de-acolo, radiază în toată ființa fiorii întunerecului ș-ai durerii.

Rari sînt oamenii care să se gîndească la moarte. Dacă cred că, odată cu cele dintîi vînturi de toamnă, simțim cu toți moartea, ascunsă undeva adînc în ființa noastră.

Veneam adâncit în gânduri, deși nu știam la ce mă gândeam. Când să întru în curte, aud deodată în urmă-mi :

— Domnule...

Mă-ntorc. O femeie înaltă, uscată, cu ochii plini de luciri ciudate se opri înaintea-mi, respirând adânc. Mă privi drept în față.

— Dumneata faci slujbe ? îmi zise, neluându-și privirea de la mine.

— Ce să fac ?

— Slujbe, zise ea, clipind din ochi.

— Ce fel de slujbe ? o întreb.

Femeia zmînci mirată din cap.

— D-apoi slujbe ca popii, și clipi iar din ochii ei ciudați. Uite, părinte, de ce e vorba...

Tuși săc, de formă numai, și voi să-și înceapă povestea.

— Vino în casă.

Tristeța din suflet mi se mări parcă. Prin geamurile mici, lumina cenușie a dup-amiezii aceleia se cernea puțină, săracă.

Femeia, c-o traistă frumos vărgată în mână, mă fixa cu privirile ei bolnave.

— Așadar, faci slujbe ? zise ea, trecîndu-și traista în mîna cealaltă.

— Vezi bine că fac !

Femeia respiră adânc, ușurată ca de-o povară mare.

— Îmi spuneau niște muieri că nu faci, zise bucu-roasă, c-un surîs dulceag pe fața ei slabă și palidă.

— De ce să nu fac, nu-s și eu popă ? — Mă uitam la ea. N-o cunoșteam. Nu era din satul nostru. — Da' n-ai popă acasă, n-ai fost la dumnealui ?

Femeia oftă.

— Ba am fost. Ei, cum n-aş fi fost !

— Şi i-ai dat să-ţi faci slujbă ?

— Vezi bine că i-am dat ! Dar, adaoase, cu o umbră în privire, nu s-arată !

— Ce să se arăte ?

— Puterea slujbei. Fratele bărbatu-meu tot nu vine să-mi spuie de unde a luat suta de zloţi ! — Şi, îndată, începu să-mi spuie povestea : Am vîndut, la tîrgul Sfintei Mării, o vacă. Da laptele cu cheria. Pții, vacă de-acelea n-om mai avea în curte ! Da' trebuia s-o vindem ! Ştii dumneata : darea, năcazurile. O vindem. Şi punem banii într-o cutiuţă, pe fundul lăzii, între haine. Încă nu ne era grabă de ei. Eram, şi eu şi bărbatul, liniştiţi acum : cînd ne va trebui, avem de unde să luăm. Peste zi încuiam casa, puneam cheia într-un loc anumit şi mergeam cu bărbatul la lucru. Înainte de asta, c-o săptămînă, ieri a trecut săptămîna, — continuă ea c-o mare nelinişte în ochi şi pe faţă, — caut eu printre haine, după ceva, după o cîrpă. N-o aflu, dar aflu cutiuţa. Şi, n-am ce lucra, mă pun de o deschid. Cutiuţa — goală, — zise ea, privindu-mă cu groază. — «Bărbate, ai pus tu banii undeva ?» îl întreb pe bărbat. «Care bani ?» «D-apoi banii de pe vacă, zic, nu-s aici.» «Ba pe dracu !» zise el, şi veni, schimbat la faţă, să vadă. Fără să mai zicem noi o vorbă, căutam în ladă, scoatem toate hainele, le scuturăm. Banii noştri — nicăiri. Bărbatul s-a izbit pe-un scaun. «Ei, asta ne-a mai trebuit !» Şi începu să înjure, întii banii, apoi pe mine, apoi pe noi, pe-amîndoi. E dedat așa, cînd se mînie. Aşa-i iasă vorbele din gură, de gîndeşti că izvorăsc. Dar altfel nu-i cu minte bărbatu-meu,

nici om curajos nu-i. «Spiridon a trebuit să fure banii», zic eu. «Care Spiridon, tu muiere?» «Frate-tău. Nime nu știe unde ne punem cheia, numa el.» Cît ce auzi de frate-său, bărbatul meu tăcu. I grozav de frică de frate-său! L-a bătut de cîteva ori. Amarnic om Spiridon! «El n-a putut să-i fure. Nu știa c-avem banii.» «Ba știa, zic eu. Eu pot jura pe cruce că banii-s la el.» Aici bărbatul se mînie din nou și începu să mă-njure. «Tu i-ai luat, ticăloaso, te cunosc eu!» Și gîndul ăsta, părinte, i s-a-nrădăcinat în cap, și nu-i de-atunci clipă să nu mi-l spuie. Acuma, de-aceea, m-am gîndit eu: Dumnezeu va arăta cine-a furat banii, eu sau frate-său. Și, ca să se vădească adevărul, m-am gîndit să mă apuc de slujbe. Un popă mi-a cetit Psaltirea de trei ori, dar pînă acum adevărul nu s-a arătat.

Tăcu și privi iscoditor la mine. Mă privea cu nerăbdare. Ca și cînd ar fi săpat după o comoară, în puterea nopții, și dînd cu sapa de ceva tare, ce sună metalic, privea cu ochii aprinși, ca în fața unei puteri peste fire.

— Dumneata ai putea face să s-arate.

— Vrei să-i cetesc o slujbă ca să s-arate nesmintit adevărul?

— Da, așa vreau. Am să-ți plătesc oricît.

— Ei bine, zic eu, de bună samă că cumnatul dumitale ți-a furat banii?

— Pe asta una pot jura.

— Atunci, în trei zile, cumnatul dumitale va muri, dacă nu va voi să-ți deie suta.

Femeia făcu un pas înapoi, îngrozită. Lucirea ciudată îi pieri din ochi și mă privi încremenită, cu ochi morți. Un cutremur adînc începu să-i stăpînească ființa.

— Nu, părinte, asta n-o vreau. Dumnezeu să ne ferească! gemu ea cu greu și-și zvîrli repede o cruce largă. Fața i se întunecă apoi, și-mi păru deodată că-și închide sufletul înaintea mea, ca și cînd s-ar fi temut grozav să nu-i pătrund tainele, ca și cînd nu s-ar mai fi simțit în siguranță înaintea mea.

— Ei bine, zic eu, ce fel de slujbă vrei, dar?

Mă privi uimită, cu sfială.

— Poate ar fi mai bine să nu mai faci... Da, da, să nu mai faci. Eu credeam să se arate cumva, așa, mai puțin, dreptatea. Să se bolnăvească el, de-o pildă, ori careva din casa lui, ori vrun dobitoc de-al lui, ca să am pace cu bărbatul. Da' dumneata vorbești de moarte. Cu moartea nu-i bine să ne jucăm, părinte. Dacă dumneata poți face slujbă numa pe moarte, atunci mai bine să nu mai faci.

— Cum vrei dumneata, zic, eu nu mă amestec bucuros în sufletul dumitale. Ce știu eu ce gînduri ai, ce știu eu ce-i ascuns în sufletul dumitale? Cu moartea, de bună samă, nu-i bine să ne jucăm, da' nici cu lucrurile celea sfinte. Mi se pare că dumneata nu știi ce preț și ce putere au lucrurile sfinte.

Mă simțeam indispus, rușinat oarecum, văzînd că se apropie omul de popă ca de un pascălier, ca de unul ce-ar avea putere peste fire. Și-i vorbisem ca s-o înfrunt pentru credința ei.

Da' femeia nu mă pricepu. Văzui că-i crește umbra de întunerec pe față, îi văzui privirea plină de groază, care nu se mai dezlipea de mine.

— Sufletul omului nime nu-l cunoaște, zic eu. Pentru dumneata poate, iar, să nu fi fost plăcere, să te doară asta. Poate ai fi vrut numa să-ți liniștești traiul

din casă. De unde să știu eu cu ce suflet te apropii dumneata de mine? Poate cumnatul dumitale să nu aibă nici o vină, și altul să fi furat banii.

O privii cu tristeță, cu durere, și, fără să-mi dau sama, cu oarecare dispreț.

Femeia privea mereu la mine, cu fața învinețită.

— La dumneata nu trebuia să vin eu, îmi zise, strângându-și traista subț brațul stâng. Dumneata toate le știi, dumneata cetești în suflete.

Vedeam c-o apasă ceva greu, înăbușitor.

— Nu văd nimic, femeie. Da' să știi că nu trăbă să dorești nimănuî răul. Răul acela se poate întoarce asupra-ți!

— Nu, să nu se întoarcă! gemu femeia, și mă privi deodată hotărâtă. Eu am furat banii! — Se uita, acum, în pământ, fără nici o putere. — Gândeam, zise întru târziu, să-i pun deoparte, să-i grijesc. Și credeam că prin vrun sămn oarecare-i voi arăta bărbatului că frate-său i-a furat, și se va liniști. Acuma, ce să fac? mă întrebă, în urmă, cu privirea deschisă, liniștită.

— Să pui banii la loc, îi zic, uimit de schimbarea asta neașteptată.

— Să-i pun! Da' nu-i mai am toți... Șase zloți nu-i mai am. I-am dat la un popă.

Și luîndu-și rămas bun, se strecură cu grijă din curte în negura ce începea să se împrăștie și peste sat.

LA MOARTEA DĂNCIUCULUI

Aveam să-ngrop un copil, un copil de țigan. Diacul veni decuvreme, să mai stăm de vorbă.

— De mai ține boliștea asta, părinte, a s-avem la morți... ca ploaia! Mai ales băieți. Ei, când încep să moară, — în câte-o toamnă, în câte-o primăvară, — se golește satul. Vezi că-s plăpînde viețile lor, se scutură ca florile cireșului. Zic eu că nu-i păcat de copii, când mor. I se pare omului, în tinerețe, că viața e mîndră. Da' mai apoi, când îți închizi grumajii în jugul ei și tragi întins pînă la moarte... Și totuși, să vezi dumneata, dintre oameni, țiganii iubesc mai mult viața. Azi are să vie satul întreg la îngropare.

— La înmormîntarea unui băiat ?

— Da, ai să vezi. Nu vin însă pentru cel mort ; vin pentru cei vii, pentru țiganii care vor sta în jurul sicriului. Să-i vezi. Se tăvălesc pe jos, urlă, își smulg părul. Niciodată n-am putut face prohodul întreg, cumsecade, la țigani. Și oamenii vin ca la minune.

Eram popă nou în sat, și de-aceea mă lămură diacul.

Cineva ciocăni în ușă și, fără să mai aștepte răspunsul, îmi intră în casă un om înalt, vînjos, cu fața deosebit de aspră și de întunecată. Era frînt puțin de spate. Fruntea încrețită se continua într-o chelie lucitoare. Nu-l cunoșteam încă și de-abia-mi puteam da cu socoata să fie țigan. Dar el zise :

— Sîntem gata, părinte ; au venit oamenii după prapori.

— E al dumitale băiatul ?

— Nu. Nu-î al meu. E al fetei. Iată, poftim hîrtia. Și-mi întinse biletul de la doctor.

Vorba-i era tot așa aspră ca și fața. Îmi părea că-mi vorbește cu mînie.

Pe bilet cetesc numele copilului : Gheorghe Corides.

— E bine scris numele ăsta, Corides ?

— Da. Așa zice fata că l-a chemat pe tatăl copilului. E un grec. Fata a fost prin Țară, în Rumînia, și băiatul acolo s-a născut. Noi pe bărbat nu l-am cunoscut. În primăvară, fata ne-a venit acasă.

— A stat mult prin Țară ?

— Patru ani. Slujnică.

— Așadar, un băiat nelegiuit. N-au fost cununați ?

— N-au fost, zise cu ciudă omul, privindu-mă rece.

Dar, adăose, te rog să vii. Așteaptă oamenii. Și te-ai mai ruga de ceva, părinte. Să faci bine să iei și iertăciuni.

— La un copil de patru ani ?

Nu răspunse îndată, ci privi cu durere în pământ.

— Fie și de patru ! zise în urmă. Și să-l pomenești în iertăciuni și pe tatăl copilului. De când a venit fata din Țară, tatăl nu și-a mai văzut copilul. Și acum i-l astupă pământul.

Porni înaintea noastră, și, în curînd, eu și diacul îl urmarăm.

În curtea mortului abia am răzbătut printre creștini. Avusese dreptate diacul, venise tot satul.

Începem prohodul copiilor mici. Fata, — mama copilului, — stătea lîngă sicriaș, la cap. Stătea palidă, mută și numa-n răstimpuri se cutremura. Ochii, sprîncenele aveau culoarea cărbunelui. Era foarte tinăra încă.

În jurul mortului se înșirau mama fetei, — o țigancă îmbătrînită, cu părăiașe lungărețe pe față, — vro cinci copii, — ficiori și fete de-ale ei, — și chiar la picioarele adormitului străjuia tatăl fetei, moșul mortului.

Slujba curgea în liniște. Nici o lacrămă nu se vedea în ochii rudeniilor, nu s-auzea nici un oftat. Numai mama copilului, din cînd în cînd, dădea să se înăbușe. Da' moșul mortului, drept ca o santinelă, o urmărea mereu din ochii aspri, și fata își îneca plînsul, cutremurîndu-se tot mai adînc.

Diacul sărea mereu cîte-o cîntare, se încurca. Gîndul nu-i era aici. Se gîndea : cum de nu încep bocetele ? Și același gînd părea că urmărește și pe rumîni din curte. Se auzeau șoapte și, ca un murmur de neplăcere, începu să se ridice de pretutindena.

La iertăciuni, bătrîna, două fete de-ale ei și mama mortului se priviră deodată, ridicîndu-și privirile din pământ. Ochii le erau uscați. Credeam : acum încep. O

durere sălbatecă le schimonosea fețele. Da', de la picioarele mortului, privirea severă, ucigătoare, a țiganului le oprea plînsul.

Plecarăm din curte, și nici un bocet nu s-auzea. Oamenii, femeile părăsiră pe rînd convoiul, și, cînd intra_răm în cimitir, numa rudeniile mai însoțeau sicriășul.

Diacul era neliniștit. Auzise ceva pe drum și nu știa cum să-mi spuie.

Mormintele se îngrămădeau triste sub pajîstea arsă de brumă. De sus, din neguri, mîzgîia mereu o bură rece. Pe cărare, la o cotitură, diacul îmi șopti :

— N-am mințit. Asta e întîia înmormîntare liniștită la țigani. E lucru nou. Dar aici e mîna lui Pinte.

— A cărui Pinte ?

— A moșului potcovarului. Mi-a spus un rumîn, și-l cred. Mi-a spus : «Pinte a făgăduit fiecăruia care va plînge o muche de baros în numele tatălui». Strașnic om ! — Apoi, mai încet, adaose : Vezi că țiganul ăsta vrea să se deie de rumîn. Îl vezi cum se îmbracă, îl vezi venind regulat la biserică ? Și a poruncit ca, la casa lui, în vreme de moarte, să nu fie bocete țigănești. Să nu i se cunoască spița.

Încă din curte, de la prohod, mă izbiseră privirile lui aspre, care se plimbau mereu pe fețele celor ce încunju-rau sicriul. Acum, lîngă groapa neagră și umedă, îl privii mai stăruitor.

Avusese dreptate diacul. Palidă, pierită stătea mama copilului, țiganca cea tinără, cu ochii plecați în tină. Părea că-și adună puteri să-și stăpînească și tremurul nervos al trupului. Iar tatăl său, cu fața împietrită de durere, o țintuia c-o privire aspră.

Cînd bulgării cei dintîi sunară pe sicriașul frumos văpsit, din fundul gropii, țigăncii celei tinăre i se rostopogoliră ochii îngroziți, se clătina și căzu.

A fost o clipă de liniște, de spaimă poate, da' numa o clipă. În clipa următoare se repezi țiganul, — moșul, — își prinse fata în brațe, și-n urletele care izbucniră din toate părțile, glasul potcovarului se auzea mai tare, mai înalt, mai plin de patimă.

Ca ciorile se strînseră cu toții în jurul celei ce-și pierduse conștiința. Și, mai întîi, însuși fierarul, tată-său, își spintecă, deznădăjduit, cămașa la piept. În pustietatea cimitirului, gemetele, bocetele lor învăluite se ridicau în înălțime, treceau departe, dîndu-ți senzația că arde undeva, sau că o mare primejdie s-a lăsat peste oameni. Erau glasuri aspre, răgușite, erau cuvinte de foc, erau gesturi iuți, spintecătoare, ciudate; brațele se înălțau, se azvîrleau, cădeau repede, ca și cînd ar fi vrut nu să se mîngîie, ci să se sfîșie reciproc.

Bolnava se deșteptă, privi aiurită, apoi, deodată, c-o săritură de leoaică, fu la marginea gropii. În aceeași clipă vro zece mîni o prinseră de haină, de brațe și de piept.

— Lăsați-mă ! strigă cu ură, cu furie.

Se zvîrcolea, da' nu putea să scape și să sară în groapă.

— Lăsați-mă ! strigă din nou.

Și privirile ei tulburi căzură asupra bătrînului, care-o ținea de brațe.

Fierarul își plecă fruntea și o lăsă de brațe. Ea se uită la ceilalți, care o țineau încă.

— Cînilor ! genu adînc, cînd se simți liberă.

Da', slobodă, părea că i-a trecut deodată toată ura. Durerea o lipi cu fața de pământul proaspăt. Și începu să se bocească. Un șuvoi cald trăbă să-i fi pornit de la inimă : ochii-i căpătau viață, obrajii morți i se împurpurau. Nu pricepeam ce spune, nu pricepeam ce cîntă. Dar am văzut că rudeniile se apropie, se strîng tot mai tare în jurul ei, chiar și bătrînul îngenunchiază, și glasurile lor se uniră cu al ei, foarte dureros și foarte iute. În răstimpuri bocetul se rupea deodată, cei îngenunchiați se priveau, se îmbrățișau, se sărutau, și apoi tînguirea începea din nou.

Diacul mă trase de mîneacă :

— Să-i lăsăm în plata Domnului. Acuma, dac-au început, nu se vor opri curînd.

Se însăra, și, de sus, cernerea mărunță de bură era tot mai deasă. Ieșirăm din cimitir, și, pe drum, departe, se auzea încă, în vuiet ostenit, bocetul cimitirului. În casă chiar, între pereții camerei, bocetul acela mă urmărea mereu. Da', nu știu cum, părea că nu-l mai aud cu urechea, venind de departe ; părea că e în mine, în ființa mea. Și, din adîncurile sufletului, părea că se ridică o tristeță, o durere care-mi întuneca toată simțirea, lăsîndu-mi clară o singură întrebare : De unde vine durerea asta nouă, neobișnuită, pe care-am văzut-o ? De unde-i dragostea asta mare de viață și de cei vii ?

1910

RĂZBUNAREA

De-o vreme încoace, Ion Buzdug își poartă cu silă mare slujba de argat. Obrajii i se fac tot mai pămîntii, pe zi ce merge, ochii i se adîncesc în găvane și, cu cît se cufundă mai tare, au o lucire tot mai ciudată. Cu carul, cu plugul, rar deschide gura să îndemne boii. Tușește săc, și fruntea i se tot întunecă. Curtea stăpînului e largă, și Buzdug rătăcește de multe ori de la un acaret la altul, fără să știe după ce umblă. Nu-i pasă de vorbele celorlalți argați, fuge de poveștile lor, și, sara, cît ce-a isprăvit cu nevastă-sa cina, se trîntește pe păcelul de după ușă. Se culcă devreme, dar adoarme greu. Îl dor parcă toate oasele, și în urechi îi țiuie, de-o grămadă de vreme, ca un cîntec depărtat de greieri.

Ion Buzdug n-a fost deprins să gîndească. De la optsprezece ani el a slujit tot în curtea asta, și acum împlinea, la Crăciun, douăzeci și opt de ani. De cînd s-a pomenit, aici muncea, fără îndemnul nimănui, de cînd se crăpa de ziuă, pînă da amurgul. Avea carul, plugul, boii lui, și stăpînul îl punea totdeauna pildă celorlalți argați.

— Uitați, măi, boii lui Buzdug ! Gîndești că nu se hrănesc ca și ai voștri, la aceeași iesle. Uitați la carul și la plugul lui ! Acesta-i om odată ! și-l bătea priete-nește pe umăr.

Ion Buzdug nu simțea nici o mîngîiere. El își vedea de treabă ca și cînd ar fi îngrijit de averea lui. Înainte cu trei ani s-a însurat. A stăruit mult pe lîngă stăpîn să-i deie simbria, să plece. Cu nevasta, cum va mai rămîne la curte ? Dar stăpînul nu s-a înduplecat. I-a dat casă, — o odăiță, aci, la curte, — i-a urcat simbria, și Ion a rămas.

Ion Buzdug s-a gîndit atunci, așa, în fugă : «De ce mă ține stăpînul ? De ce-mi urcă simbria ?» Nu și-a dat sama niciodată de-i om bun sau rău stăpînul său. Dacă l-ar fi văzut între domni mai mulți, poate nici nu l-ar fi cunoscut. El își cunoștea boii lui, mari și grei, vorbea din cînd în cînd cu slugile. Pe stăpîn îl vedea mai de-aproape numai cînd îi cerea ceva din simbria.

S-a așezat cu nevasta în odăița dăruită de domnul Martin, și și-a văzut de munca lui, ca și mai nainte. Gîndea : «Vrea să-mi facă un bine».

Nevăstuța și-a împodobit cocioaba cu culmile, cu vreo patru iconițe aduse de la părinți, și-i părea odaia grozav de strîmtă.

— Avem să ne-năbușim aici, Ioane, îi zicea nevasta în cei doi ani dinții. Abia te-nvârți, și n-ai unde s-așăzi nimica.

— N-a fi pînă-i lumea, nevastă ! Mai stăm un an, mai adunăm ceva bănet, și ne-om cuibări și noi undeva în sat. Am pus ochii pe un loc de casă. Are și grădină. Numa să mai așteptăm oleacă.

Ion Buzdug vorbea puțin și cu nevastă-sa. Cît ara, cît căra la fîn și la grâu, cît umbla pe hotar ziulica întreagă, amintirea muierii nu-l mai părăsea. Fiori călduți treceau prin trupul lui vînjos. În drum spre casă, roi întreg de cuvinte i se învăluiau, cuvinte blînde, curate, frumoase : cum va întreba, cum va vorbi cu femeia cînd va ajunge acasă. În toată curtea boierească, singură cocioaba unde-l aștepta nevasta i se părea de preț și vrednică de privit. Dar Ion n-avea darul vorbei. Părea că i-i grea limba. Și el, după ce-și îmbrățișa femeia, puține cuvinte mai avea pentru dînsa.

Din primăvara asta nevasta nu se mai plîngea de micimea odăiței. Dimpotrivă, căuta s-o înfrumusețeze tot mai mult și vorbea cu Ion cu multă bucurie în grai și în ochi. Din primăvară, nevastă-sa întinerea parcă. Pielea obrazilor i se rumenea, și strălucirea din ochii ei se întărea mereu. Cînd sosea Buzdug de la hotar, sara, îl aștepta cu voie bună, cu o mulțime de povești, de nimicuri. Ion se bucura și muncea cu puteri îndoite.

În vară, la căratul grîului, într-o zi, argații amiezeau la umbra stogurilor. Căldura cădea dogoritoare din înălțimi, adia în unde din pămînt și din stoguri.

— Ar fi mai bine la umbra de-acasă, acum, vere Buzdug ! Noi ne coacem aici, iar alții se răcoresc la

umbră, își albesc pielița obrazului și-și fac carnea fragedă, zise un argat.

— Hm! făcu Buzdug. Tot omul cu slujba lui. De ce nu te-ai făcut agheunt, să stai cu peana la ureche? Cîțiva rîseră.

— Întăleg eu și pe alții, nu numa pe agheunți, vere. De pildă, să luăm o femeie. Bărbatul său muncește ca un bou. Nu-i cade jugul din gît decît sîmbăta sara, ș-atunci numa ca să-i fie mai greu luni dimineața. Iar ea, dacă mai pui că n-ar avea nici copii, stă toată ziua la umbră, c-o cusătură în mînă. Îi mai vine urîtul, ca domnilor care n-au de lucru, și cată să-și treacă vremea mai ușor...

Ion Buzdug își ridică o clipă ochii și privi pe cel ce vorbea. Nu mai zise nimic cît ținu prînzul.

Din ziua aceea însă i se puse un ghimpe. De ara, de căra bucate, de era cu boii, ghimpele nu-i da pace: Mișelul acela, de bună samă, vorbea gîndindu-se la nevastă-sa, la Săftuța. I-e ciudă că trăiește mai ușor ca nevasta lui. Rar îi venea gîndul greu: «Să fie ceva la mine în casă?» Gîndu-i venea rar, iar de trecut îi trecea ca un fulger.

Într-o zi erau toate plugurile la arat. Ogorul era departe de sat. Într-amiazi se vîrsă un puhoi, de să ducă arătura. Pe sat însă nu pică un singur strop. Plugurile veniră devreme acasă. Întrară, nebăgate în samă, pe poarta depărtată. Oamenii plouați vorbesc totdeauna încet.

Ion Buzdug își află odaia încuiată. «Se va fi dus prin sat nevasta», gîndi și merse să-și lege boii. Trecînd pe lîngă locuința stăpînului, auzi un rîs argintiu, răsunător, sus, în case. Îl auzi și pâlî ca de gălbenare.

De atunci Ion Buzdug se usucă pe picioare. A trecut toamna, au căzut zăpezile groase, apele murmură subț podul de gheață, și Ion nu s-a putut hotărî într-un chip. Veșnic îl junghie durerea, și nu se hotărăște s-o curme. Cu nevasta se poartă ca mai nainte, numa că n-o mai îmbrățișează. Când nevasta-i doarme, se scoală din păcel și o privește îndelung, înfiorat, ca pe-o minune ori ca pe-o arătare grozavă. Clatină din cap și se lasă în capul oaselor. N-a cutezat s-o spioneze mai mult, dar îi simțea păcatul din toată vorba, din toată privirea.

Venea de multe ori ud learcă de la hotar, și femeia, cu mare grijă, îi pune hainele să se usuce. Miros greu se răspîndea în casă. Ion zicea :

— Pune-le afară !

Dar Săftuța, nu și nu :

— Lasă, Ioane, lasă, că nu-i nimic ! E mai bine așa !

Se usucă mai în grabă.

Buzdug se lăsa pe păcelul lui. Vedea pe muiere-sa — cu trup cărnos, cu obraji albi, de doamnă. Simțea că aerul din casă îi face rău Săftuței. Dar ea răbda. Răbda și rîdea, povestind nimicuri. De ce răbda ? Ion, cum sta întins pe păcel, da să zîmbească. Dar zîmbetul lui era un rînjat urît.

De stăpîn se ferea. Îl simțea de departe, îl cunoștea acum de pe pas și-i înconjura cărările. Cîteodată tot se întîlneau.

— Ce-i, Buzduge, frate, parcă nu ești în toate apele. Ești bolnav, ori ce ?

— De, stăpîne. Mai dă boala în om cîteodată...

— Hei, voinice, d-apoi așa slugă credincioasă îmi ești ? De ce nu-mi spui ? Trimitem după un doctor ?

— N-am eu lipsă de doftori, stăpîne ! Are să-mi treacă !

Alteori, domnul Martin îi vorbea cu asprime. Odată-i zise :

— Să nu te mai văd tîndălind prin curte ! Ce ai ? Spune odată ! Mai nainte boii tăi erau cei mai grijîți, cei mai hrăniți. Uită-te la ei acum : numa oasele !

— E drept, stăpîne. Da-i vorbă că dacă-i beteag stăpînul, trăbă să se cunoască și pe boi.

— Atunci, vorbește rumînește ! Trimitem după doctor !

— Ba nu, că-mi trece mie ! Da' ți-oi spune : boii nu ți-i mai grijesc. De pe partea mea, pot să-i mînce lupii !

— De ce, măi Ioane ? Întrebă domnul Martin încremenit.

— Nu-mi mai vine !

— Ce nu-ți mai vine ?

— Nu-mi mai vine ! Nu mai am tragere.

— Nu vei mai avea, dar e vorba că eu îți plătesc. Îți dau simbrie mare.

— Mă mulțămesc bucuros de ea. Dacă vrei, plec mîne.

Stăpînul îl privi scrutător. Apoi zise :

— Lasă gluma, Ioane, și vezi să fie ca mai nainte.

— Hm ! Știam eu că n-ai să te învoiești să merg !

— Și de ce să nu mă-nvoiesc ?

— Dumneata vei ști mai bine decît mine... Ți-s slugă cu credință. Asta-i, cu credință !

Buzdug se aprinsese la vorbă. Niciînd n-a povestit atît cu stăpînul. Simțea cum încep să se trezească în el

patimi grele, simțea cum îi furnică prin vine. Tăcu deci și întră în grajduri.

Simțea Buzdug că, deși-i tare și acum, om întreg nu mai este. Nu cuteza să-și cerce simțimintele, și aștepta așa, trăind parcă într-un vis, plin de fierbințeli. Îi părea câteodată că i se limpezește înaintea ochilor, că s-a obișnuit cu nevasta și cu stăpînul lui de-acum. Dar sara, cînd vedea zîmbetele femeii, grija cu care-l înconjura, i se strecura pe buze rînjetul acela urît, de mai nainte.

În postul Crăciunului se întîmplă că se bolnăvi Săftuța. Bolea greu, de trei zile, și stăpînul nu știa cum să între în vorbă cu Ion. Cînd auzi însă de la alții că nevasta-i pe moarte, domnul Martin întră ca o furtună, palid de nesomn, în odaia bolnavei. Buzdug ședea pe laviță, cu coatele pe masă.

— Ce-i, Ioane ? E greu bolnavă ? De ce nu vii, nenorocitul, să-mi spui, să mergem după doctor ? Ai păcat greu ! O lași să moară cu zile !

Buzdug nu se mișcă. Rînji :

— N-am știut, stăpîne, că se poate. N-am știut că iai în samă și porți grijă de-o biată slujnică. Iacă, noi, cei de jos, nu cutezăm să nădăjduim atîta milostivire. Ai inimă de aur dumneata !...

Stăpînul se apropie de pat. Bolnava deschise ochii, dar, cînd zări pe Martin, se cutremură și-și întoarse capul spre perete. Buzdug își privea stăpînul. Îl privea cu încordare. Văzu cum albește, cum începe să tremure ușor.

— Nu-i nimic, domnule ! Nu te poate suferi ! Atîta. Da' nici pe mine nu mă poate suferi. Stai să vezi ce fierbințeli are.

Fără să-l mai întrebe, luă mîna stăpînului și o puse pe fruntea bolnavei, apoi la inima ei. Buzdug privea cu ochii uscați, aprinși pe Martin. Acesta își trase repede mîna, ca de pe jar.

— Uite cum bate inima. Și nu bătea așa. Asta-i sămn de moarte, zise Buzdug și șezu iar pe laviță, cu coatele pe masă.

— Scoală, omule, înhamă caii la sania cea mică ! Vii cu mine la oraș ! Trăbă s-aducem un doctor !

Ion ieși, și îndată sania fu gata.

— Mîna grabnic ! S-ajungem pînă nu însărează.

Ion Buzdug sări pe capră și biciui o dată caii. Drumul era vinețiu, și stelute multe, albe, jucau în aer și pe cîmpia de zăpadă.

— Ai plecat dezbrăcat, nebunule ! Ai să cazi și tu bolnav ! zise Martin, văzîndu-l pe Buzdug numai în pieptar.

— Nu-i nici o pagubă, stăpîne ! Dumneata iubești viața ! Sînt oameni mulți, crede-mă, care n-o mai iubesc. Acum, ori mai tîrziu, tot un drac ! — Pocni din bici, și calul din stînga-i zvîrli o copită de zăpadă în frunte. — Iacă, zise el, întunecat, întorcîndu-se spre stăpîn. Poate să-ți vie moartea din nimica toată... Dintr-o piatră, dintr-un glonț, dintr-un pumn chiar. Nu-i bine, stăpîne, să ținem așa de mult la viață...

— Mîna, mîna mereu, că se însară ! Pe Săftuța poate să n-o mai aflăm vie.

O goană tăcută de-o jumătate de ceas. În urmă se coborîră, printre două umere de deal, să treacă rîul. Era ușor de trecut. Dar Buzdug, pe la jumătate, cîrmi

din linia vadului, arse caii din pleazna de fuior, și sania alunecă la dreapta.

— Oprește-i, nebunule! Uite, dăm în apă. Stai, Ioane!

Dar Buzdug arse înc-o dată caii. Gheața pîrîi săc, și sania pieri în vîltoarea vineție a apei.

MORARUL

Dacă treci, pe jos ori călare, prin sălciișul dea și înalt, plin de răcoare și de o sumedenie de țințari, Moara Popilor nu o zărești nicăirea. Ci de te oprești și ascuți, pătrunzînd zbîrnîitul subțire al ciudatelor musculițe plîngătoare, se aude vuietul îndepărtat al morii. Se aude, dar nu știi din care parte vine. Sălciișul moale, prăsit pe vechile albi ale rîului, e înconjurat de două părți, spre miazăzi și apus, de-o pădure veche de stejari. Cărările ce șerpuiesc sub umbra sălcilor sînt veșnic umede și-i un deliciu să mergi desculț pe pielea lor fină și netedă. Unde și unde, pe potecuțele bătucite, se zărește potcoava calului. Numai dacă ești umblat prin

părțile locului poți afla mai repede drumul mare ce duce la Moara Popilor.

Moara asta e veche și se spune că pe vremuri a fost proprietatea «popilor», a «băraților», cum le spun bătrânii, adică a unor călugări franciscani. Dar de mult a trecut, nu se știe cum, în mână românească. Pe hotarul a șaisprezece sate e singura moară, și roțile numai atâta au hodină, pînă se ferecă pietrele. Apa râului, cît ține vara, e mică, pînă-n genunchi, dar iazul e puternic, și vuietul morii și mireasma făinei proaspete pătrund, sara, tîrziu, pînă departe. Numai primăvara și vara, cînd vin puhoai mari, trece prin păduri, departe, și mugețul valurilor întunecate în care se-nvăluie nisipul, ca și cînd ar fierbe.

Patru drumuri duc la Moara Popilor, din patru părți de hotar. Dar cel mai umblat e drumul ce trece prin sălciișul mare, drumul de la miazăzi. Și de aici, ca să ajungă sacii în moară, trebuie să-i treci, cînd e rîul mare, cu luntrea. Atunci era povara morarului mai mare. Creștinii se cam fereau să vie cu măciniș pe drumul acesta, cînd știau apa-n puhoi. Căci Ierotei, morarul, din ce era tăcut și mînios, în vreme de apă mare, cînd trebuia să-și treacă și de treizeci de ori luntrea peste rîu, se făcea numai sudalmă. I se întuneca fața, i se tulburau ochii ca apa râului dedesubt, și, de cîte ori descărca o povară de saci, slobozea cîte-o înjurătură de țî se ridica părul în cap. Ba, înainte cu vreo zece ani, se spune că, vîslind într-o primăvară, cu greutate multă în găoacea lui, peste valurile înviforate, a răsturnat în apă sacii și doi oameni — pe frate-său, Manoil, și pe omul cu bucatele. S-a cufundat și el, dar a ieșit cu ușurință la țarm, pe cînd pe cei doi nu i-a mai aflat nime. De-atunci, cînd

sînt ploii mari, și cînd se topesc zăpezile, creștinii din partea asta cam înconjură Moara Popilor. Nu crede nimeni că morarul Ierotei cu voia ar fi răsturnat atunci luntrea, dar, cînd îl văd așa de întunecat, se tem să nu îniepteze prea tare deoparte, să-i apuce parul sub luntre. Oamenii înconjură primejdia pînă cînd pot. Dar de multe ori țin ploile mult, făina-i pe isprăvite, și trebuie să meargă la moară. Mulți își zic : a fost atunci o întîmplare nenorocită, ceasul rău le-a dat în cale. Nici pînă atunci, nici de-atunci încoace nu s-a pomenit să se mai înece cineva la Moara Popilor.

Moara lui Ierotei e cu șase pietre. Șase roți puternice, șase cercuri negre se învîrt pe capetele de stejar, lucind în soare, împrăștiind nourași de pulbere argintie, brăzdați de curcubeie. Din cînd în cînd, troznesc încheieturile și gem obosite sub povară. Prin trei scocuri lunecă țepiș apa lucie, masivă, ca sticla topită, și se fărimă spumînd în spițele roților. Înlăuntru, în moară, plutește veșnic praful alb de făină, se așează domol, nevăzut pe veșminte, pe față, dîndu-le oamenilor din moară o înfățișare ciudată, care-i schimbă aproape cu totul. Îi face parcă mai nalți, mai blînzi, mai buni.

Numai morarul Ierotei se vede veșnic încrunțat, și de subt obrăzarul acela fin de făină. Nu întreabă pe om de vreo veste de pe cele sate, ca alți morari, nu stă de glume, ci se poartă mereu de la o piatră la alta. Suie scările, le scoboară, cercetează în coșuri deasupra, freacă făina călduță între degete, ia vama și-o varsă în coșurile puternice de stejar, izbind măsurile, și se face pe zi ce merge tot mai nesuferit.

De-o grămadă de ani acuma, morarul Ierotei se face pe zi ce merge tot mai nesuferit. Cîteodată-i sare și

se-aprinde din nimica toată, ca un chibrit. L-au știut ei oamenii, și nainte vreme, scump la vorbă și iute la mînie, dar totuși, de cînd s-a înecat frate-său, Manoil, parcă s-a schimbat, parcă-i alt om.

Morarul Ierotei are patruzeci și cinci de ani și nu-i însurat încă. Oamenii de prin șaisprezece sate povestesc că mai demult, pe cînd era Ierotei mai tînăr, n-a fost femeie mai tinerică și mai frumoasă, care să nu fi voit să-l însoțească pe bărbat cu carul la moară. Și rare au fost acelea care să nu se fi dat în dragoste cu morarul. «Omul dracului», spun sătenii, și de «omul dracului» totdeauna-i place muierei.

Și se crucea vreo babă bătrînă : Cum de-i poate plăcea unei neveste tinere de-un om așa de-ntunecat ?! Însă acum, de multă vreme, nu mai vin muieri la moară, ci vin numai bărbați, și singuri.

Moara Popilor a moștenit-o Ierotei și cu frate-său, Manoil, de la tatăl lor, morarul cel bătrîn. Acesta doarme de mult subt umbră deasă de nuc, în grădina morii. N-a avut alți copii bătrînul, dar și aceștia doi nu l-au lăsat să moară în pace. Zăcea bătrînul pe păcel și, în huietul cunoscut al roșilor, aștepta să-i bată ceasul. Pe feciorii lui, însă, numai cu o zi înainte de moarte, i-a văzut pe amîndoi deodată, lîngă patul lui de bolnav.

— Voi, le zise bătrînul, moșteniți o avere frumoasă. Moara asta nu-i un corn de țară, da' v-a da la amîndoi și copiilor voștri din ce să trăiți. Tu, Ierotei, ești mai mare. Ești cu cinsprezece ani mai mare decît Manoil. Se cuvine să umbli cu dreptate și să împărțești cu dreptate.

Feciorii n-au răspuns, ci, ieșind, apucară pe două cărări.

— Safto, zise bătrînul, mînios, auzi aici, Safto ! Ierotei să știi că-i un nemernic. Poartă gînd rău asupra lui Manoil.

Bătrîna încerca să-l îmbune : că i se pare numai, că nu-i nimic. Dar bolnavul muri nemîngîiat.

După ce-l îngropară, cei doi frați se înstrăinară și mai tare. Bătrîna cercase să-i împace :

— Trei pietre la unul, trei la altul, așa-i după dreptate, așa-i după frăție, dacă nu voiți să puneți tot la un loc. Dacă tu nu mi-i da și mie, Ierotei, n-am să mă supăr. Manoil nu mă va lăsa să mor de foame.

Ierotei a privit-o cu dușmănie.

— Cinci pietre, înțalegi dumneata, cinci pietre sînt ale mele ! Țsta n-a muncit încă la moară. Era în fașă cînd mă zoleam eu toată ziua. Dreptate a vrut taica, după dreptate am să lucru !

Manoil s-a învoit și așa :

— Nu-i nimic, maică, a să pot trăi și de pe o piatră. Mă mir numai ce va face el cu atîtea bucate ! — Apoi, întorcîndu-se spre Ierotei, cu glas de împăcare : Spune-mi drept, frate, vrei să te-nsori ? Dacă te-nsori, îți dau toate șase pietrele, și eu voi rămînea ca morar cu plată, pînă mă voi căsători și eu.

Aci Ierotei clipi din ochi și un zîmbet îi lumină fața.

— Bun băiat ești, Manoile. Da, vreau să mă însor. Trece vremea, și pe urmă nici n-am să-mi mai aflu nevastă. Rămîi însă c-o parte pînă voi face cununia.

Cinci ani stătu învoiala asta, dar Ierotei n-avea gînd de însurătoare. Dimpotrivă, se ferea de femei, înconjura oamenii și se făcea tot mai tăcut. Prin satele vecine

ieșise vestea că Ierotei are comori întregi de bani. Spuneau că, pe lângă ce câștigă de la moară, are bănet greu, de pe când era băiat, când Moara Popilor era locul de-ntîlnire al unor hoți vestiți în tot ținutul.

În acești cinci ani Ierotei se purta cu frate-său cu mare dragoste : îl povățuia cum să-și grijească ale lui, cum să vîndă cu preț bun bucatele ce-i veneau din vama unei pietre, nu mergea o dată la oraș să nu-i cumpere un tabac, un cuțit, o tabacheră. Dar Manoil avea acum douăzeci și patru de ani și începu să vadă în sufletul fratelui său. De multe ori băga de samă cum trece Ierotei cu vama de la roata lui și grabnic o varsă în coșurile sale. «Îți stă la inimă și piatra mea, ticălosule !» își zise într-o zi, și-l umplu o scîrbă nemărginită. În sara aceea, la cină, Manoil zise :

— Au trecut cinci ani, frate, și tu nu te-ai însurat. În vremea asta eu cu maica am trăit din venitul unei pietre. Acum să știi că stricăm învoiala. Am să mă-nsor eu, și cer, de azi într-o lună, venitul de pe trei pietre. Așa e după dreptate și așa are să se-ntîmple.

Ierotei se stăpîni, zîmbi rece și zise :

— Ai să te-nsori ? Foarte bine faci ! Vorba ceea, «sculatul de dimineață și însuratul devreme sînt două lucruri bune la om». Dacă te-nsori, nu mai am nimic de zis : împărțim. De vro opt ani muncești și tu, cinci ani mi-ai dat partea cea mai mare. Numa să-ți deie Dumnezeu noroc !

Și iar îi trecu peste fața întunecată un zîmbet rece. Dar în clipa următoare se umplu de venin, se-ngălbeni, îi veniră ametelele și ieși în curte.

Cînd a întrat în sara aceea în moară, oamenii care erau la măciniș se speriară. Nici cînd nu-l văzuseră așa de slab și de abătut. Tresăriră ca la vederea unei năluci.

De-a doua zi a-nceput să ploaie. Și se-nvăluiau norii neconținut, și creștea rîul mereu, vîind departe în păduri. Roșile, toate șase, zvrleau picuri grei, murdari, pînă sus, în înălțimi. Și pe ploile astea curgeau carăle la moară cu nemiluita. Șase săptămîni arsesese seceta, și moara n-a prea făcut spor. Dar acum Ierotei era veșnic în luntre și trecea sacii.

Strigau oamenii, îngroziți, de pe țărături :

— Morarule, griji că-i îneci, morarule ! Uite valurile cum iasă, cum sar ca niște lupi flămînzi din apă ! Stai, nu mai trece !

Oamenii — nededați cu apa, fricoși, dar Ierotei vîslea neobosit, încordîndu-și mușchii de oțel. Către amiază odihni pe țărăturul dinspre moară, supse cu lăcomie o țigară, își luă apoi parul și voi să sară în luntre. Dar atunci se opri deodată, se-nvîrti într-un picior și chiui :

— Uu, măi Manoilă, mă !

De pe țărătura celălalt nu se auzea nimic, se vedeau numai semnele ce le făcea.

Din moară, Manoil veni îndată și se apropie de luntraș.

— Ia-ți un par și vino de-mi ajută. E mînia lui Dumnezeu aici !

Voinicul luă parul, se puse la cîrmă și trecură să încarce sacii. Cînd au părăsit țărăturul, cu luntrea plină, de două degete sta numai vasul afară din apă.

— Trageți în jos, unde se potolesc valurile ! răcneau, în vuietul mare de apă, oamenii de pe țărătura.

— Las' cîrma-n jos, Ierotei ! Las-o, pentru Dumnezeu ! Hei, da' ce faci tu ? strigă Manoil, înțepenindu-și parul din toate puterile în nisip.

Azvrîlit de par, căzu în valuri, și luntrea întregă fu copleșită de apă într-o clipă...

De atunci Ierotei a rămas singur stăpîn la moară. Bătrîna nu mai murmură. Bătrîna se roagă ziua întregă pentru sufletul lui Manoil, care-a murit negrijit și fără luminiță, ca un păgîn. Se roagă pentru sufletul lui, care va pluti deasupra apelor, pe cînd trupul lui va fi mîncare peștilor. Și se topește pe picioare, ca o luminiță. Dar nu se topește de căldură și lumină, ci de frig și de întunec. De cîte ori îl vede pe Ierotei, o pătrund fiori de gheață și-i pare că-i pusă între sloiuri. Bătrîna nu poate crede că feciorul ei cel mai mare să-l fi înecat cu voia pe feciorul ei cel mai mic. Dar, din ziua aceea, pe fața lui Ierotei s-a pus pecetea deznădejzii, pecetea morții. Bătrîna, în întunerecul de pe fața lui, din ochii lui, simte păcatul mare și greu. Și zice ocinași, și împarte făină la săracii din zece sate, pentru bătrînul ei, pentru Manoil săracul, dar tot mai multă pentru nenorocitul de Ierotei...

Și vuietul morii răzbește pînă departe prin sălciiș, și roatele negre azvrîlă-n înălțimi picuri de diamant și nourași tăiați de curcubeie. Iar pe drumul din sălciiș trec mereu carăle-ncărcate spre Moara Popilor.

STRĂINUL

Fusesem cu niște trebi la oraș și mă-ntorceam, pe sub sară, în pasul calului. Tot drumul era un polei de gheață. Toată ziua ochise soarele, și acum, pe sară, începu să tragă un vînt subțire. Calul nu-mi era potcovit de iarnă și se ținea pe picioare ca pe niște bețe. Bine făceam de plecam mai în grabă! Da' de! După ce-mi isprăvisem ce-aveam de isprăvit, am tras la un birt, ca tot creștinul ce vine rar la oraș. Aci dai de-un cunoscut, de doi, și, din vorbă în vorbă, de la păhar la păhar, vremea trece, odată cu banii.

De bani însă acum, odată, nu mă prea plîngeam. Vîndusem la o firmă cîteva iugăre de pădure și chiar atunci îmi luasem banii. Da', de altă parte, chiar banii

aceștia începură să mă neliniștească, în drumul meu spre casă. Mă gândeam : «Am s-ajung târziu acasă, pe ghețușul ăsta, și, — cine știe ? — poate să-mi iasă cineva în cale». Revolverul mi-era plin, de sălbătăciuni nu-mi prea era frică, da' de, — cine știe ? — poate vrun om rău...

Abia făcusem un kilometru, și calul încărunțise de frig. Mie-mi înghețase mustața și mă cam strângea sub nas. Frig însă nu-mi era. Beusem niște vin încălzit, pipărat, la plecare. «Să vezi, domnule Costan, — îmi zicea crîșmarul, șuierînd din gîtul lui gros, căptușit de grăsimi, — are să-ți prindă bine la drum.»

Pe unde coaja de gheață, ce îmbrăcase drumul, nu era așa de netedă, sileam calul la trap. El cerca, mușca de zăbale, da', după două salturi, se oprea, tremurînd pe picioarele înțepenite parcă la încheieturi. Zăpada se toprise în cîteva zile senine și, de n-ar fi răsărit curînd luna, nu știam cum aveam să merg mai departe, în întunerecul ce se lăsase. Și iată că, după o bucată de vreme, văd înaintea mea o umbră mare, care părea că abia se mișcă. Rar se clătea la dreapta sau la stînga. Caut mai bine și-i deschilinesc capul mare, înfundat în căciulă, — căciulă trăbă să fi fost, că prea-i era trasă pe urechi, aproape pînă la umere. Văd cum i se mișcă, — rar de tot, — de două părți, mînilor lungi. Cine știe în ce mîneci vor fi fost ascunse ! Fără să-mi dau sama, trag de frîu și-mi pun calul pe-un mers și mai încet. Da' străinul dinaintea mea nu se depărta. Dimpotrivă, părea că-s tot mai aproape de el. Și, într-adevăr, mă apropiam. Abia ne despărțeau zece pași. De bună samă străinul simțise apropierea calului. De ce n-a întors o singură dată capul, să vadă cine-i în urma lui ? Poate-i

greu la auz, poate-i cufundat tare în gânduri? «Aș! mă gândii iar eu. Nu se poate să n-audă, să nu fi auzit!» Și deodată mă simții singur de tot, părăsit în pustietatea aceea. Un gând ce-mi fulgeră prin cap mi se opri parcă la inimă și mi-o strînse: de bună samă e un om rău! Merge ca și cînd n-ar fi băgat de samă apropierea mea, și, cînd voi trece pe lîngă el, deodată mi-a prinde calul de frîu.

Picioarele murgului păreau și mai nesigure acuma. Pășea încet, pipăit, cu teamă, gata să se prăbușească pe-o dungă. Era ger greu. Simții cum mă pătrunde frigul în spate, în picioare, în mîni, — prin tot trupul. Cele cîteva bilete de-o sută, ce le luasem pe lemne, erau calde înșă. Și cald era și pieptul, cît ținea buzunarul unde erau banii. Umblasem mult pînă să pun mîna pe ei. Aveam să-mi regulez niște datorii și plecasem foarte liniștit din oraș. Dar acum îmi părea rău c-am luat banii cu mine. Puteam lăsa să-mi vie prin poștă, nu s-ajung să mă despoaie un ticălos în mijlocul drumului! Pun eu mîna pe bancnote și, cînd mă încredințez că într-adevăr sînt la mine, căldura lor parcă mă pătrunde în tot trupul. «Ce copil-îs, mă gîndesc, să mă spariu așa, dintr-odată! Cine mi-a spus că cel dinaintea mea e om rău? Nu poate să fie, tot așa de bine, și om bun? Ba mai ales om bun trăbă să fie! De-aceea merge așa de liniștit. Nu cată nici în dreapta, nici în stînga, ci-și vede de drum, ca un om năcăjit. De bună samă că-i un om năcăjit. A fost la oraș cu ceva trebi și, — cumu-i dat omului sărac, — domnii cu care va fi avut de lucru l-au făcut s-aștepte mult, cu căciula în mînă.

Da', gîndind așa, deodată văd că-s la trei pași de străin. Ah ! acum îl puteam vedea bine ! Peste puțină să fie un om năcăjit ! Un om așa de zdravăn, puternic, drept la statură nu putea fi un nenorocit. Veșmintele-i drept că-s ca de cerșitor, da' toți blăstămații se îmbracă astfel.

Fără să mă gîndesc mai departe, — căci îmi păru că străinul caută ceva în haina ruptă, — împinten-calul, îl ard cu nuiaua, și murgul, după ce lunecă de cîteva ori, își ghemuie trupul sub mine, se face mic, — un mînz aproape, — și trece ca o furtună pe lîngă străin. 'Acela tresare, ca și cînd l-ar fi scuturat cineva de umere, și doi ochi suri, aspri, ne privesc o clipă, pe mine și pe cal, apoi iar îmi păru că umblă cu mîna să prindă ceva și auzii un bombănit în urma mea.

Cinci minute să-mi fi galopat calul, cînd, deodată, alunecă, și eu abia avui vreme să sar grabnic din șa. Dădusem de-un pripon de deal unde gheața era groasă și lucie. Jos, mi se păru mie că mă clatin puțin, da' mă chibzuii că poate din pricina lunecușului mare ce era. Vin nu beusem atîta cît să nu-mi fie sigure picioarele. 'Aș fi stat poate mult nehotărît, neștiind ce să fac, da' gîndul că străinul mă poate ajunge mă făcu să prind frîul și s-o pornesc înaintea calului. Înaintam însă nespus de greu și eu, și calul. Simțeam că-mi fuge pămîntul de subt picioare, iar murgul gîfîia la călcîiele mele. N-am sosit la mijlocul urcușului, cînd străinul ne și ajunse. Acuma mi se păru că-mi îngheață și bancnotele și pieptul, cît mai era cald, subt bani. M-am convins și mai tare că omul meu e dintre cei ce pușcă-n lună. Cum se poate ca mai nainte, pe drumul oblu ca pe masă, să meargă așa de încet, iar acum, că galopa-

sem, să mă ajungă dintr-odată ? Numa-ntr-un chip era de înțales. Atunci cu voie pășea încet, ca să mă prindă în mijlocul cîmpului. Da' cînd a văzut că l-am ras, s-a mîniat și a pornit așa cum e felul lui : din răsputeri. Cînd mi s-a părut mie c-a bombănit ceva, de bună samă mi-a tras o înjurătură strașnică.

Dar acum ce era să fac ? În zadar aș fi încălecat. Calul, cu povară în spate, n-ar fi putut face nici doi pași. Să fug ? Da' cum să fugi dinaintea omului care-a ajuns un călăreț în galop ? Căci eu nu-mi puteam da bine sama, da' credeam că n-am stat mai nimic unde alunecase calul, de-am descălecat.

N-am putut să-mi mai fac și alte gînduri, căci străinul era lîngă mine.

— Bună sara să deie Dumnezeu, se auzi glasul aspru și cam hodorogit, în vreme ce cu mîna cerca să-și ridice pușin căciula.

— Bună sara, răspund eu, ținînd strîns frîul calului.

— A' dracului ghețuș s-a pus ! zise el lovind cu bîta lui ferecată oglinda de gheață. — Apoi, privind la cal, c-un zîmbet parcă, adaose : Se vede că nu ți-i potcovit calul de iarnă. Cum ai putut dumneata să ieși din oraș fără să pui șiroate la cal ?! Pe-așa vreme se poate în-tîmpla o nenorocire.

Eu numai atîta am putut răspunde :

— Nu mi-i potcovit.

Mă gîndeam la multe lucruri deodată : la zîmbetul lui, la glasul hodorogit, la vorba lui că mi se poate întîmpla o nenorocire. Ș-apoi, de unde știa el că am plecat din oraș ? Se vede că mă pîndea de mult, va fi văzut de undeva și cînd am luat banii pentru lemne.

Văzînd că eu nu-s prea bucuros la vorbă, adaose :

— Adă să-ți duc eu calul. Eu nu lunec, și poate voi sprijini și calul din frîu. Dă frîu-ncoace, nu te mai codi! Ce dracu, doar trăbă să ne ajutăm cînd sîntem la năcaz.

Și, fără să mă mai întrebe, apucă frîul, și-n cîteva minute a fost cu calul în vîrfurile dealului. De-acolo zvîrli spre mine ghioaga sa cu piron.

— Razimă-te și dumneata, că altfel nu ajungi pînă dimineața.

Îngrozit de vîjiitul bîtei, o ridicai totuși și pornii. Într-adevăr, era un razim puternic.

Lîngă cal, îmi dădu frîul și-și luă bîta.

— Acuma, noapte bună să deie Dumnezeu, domnule Costan, și voi să plece.

Cum Costan?! Cum domnule?! De unde mă cunoaște uriașul ăsta îmbrăcat în cojoc? — da, acum vedeam bine că-i un cojoc mișos haina lui, ce-mi păruse de cerșitor. Gîndeam așa, da' n-am cutezat să zic nimic pînă ce nu s-a depărtat. Atunci, de-a călare, încălzit, căci înainte-mi se-ntindea acum o luncă cu pajiștea arsă, fără ghețuș, îi strig:

— Dar unde mergi dumneata, bădicule?

Acela făcu odată:

— Huua! Dar unde să mă duc?! La tîrla noastră de la Răstoace!

— Sînteți cu oile acolo?

— Da, la iernare.

— Dar ia spune-mi, dumneata de unde mă cunoști?

Acela chiui iar:

— Cum, Doamne sfinte, să nu te cunosc?! Acumu-s cinci ani, mi-am iernat oile în luncile dumitale.

— Doar nu-i fi baciul Nichifor?!

— Ba eu, domnule. Am fost după niște mărunțișuri. Beui ș-o ȳrucă de vin, și cînd trecuși pe lîngă mine, mi se păru că te cunosc. Da' să nu fie cu supărare, se vede că dumneata, domnule Costan, ai beut mai mult, căci altfel nu plecai cu calul despotcovit pe așa vreme.

Vîntul îi răpi cele din urmă cuvinte, și eu, înviorat deodată, plecai liniștit, în pasul calului. Acasă, în căldură, văzui, într-adevăr, că-s atins binișor de vin.

SĂRACUL TONI

Casa cea mai veche din sat a fost, pe vremuri, locuința popii celui bătrîn, dar acum e numai ruină. Coperișul de șindile s-a lăsat, abătut și trist, pe perețele din dreapta, iar ceilalți trei pereți ai odăiței proțești își ridică goale spinările înnegrite de ploi. De zeci de ani stau astfel dărîmăturile, așteptînd parcă ceva de sus, din înălțime. Dar jos, în pămînt, în pivnița casei, meșterul Toni și-a așezat de mult scăunelul mic și luciu, măsuta hodorogită și patul ce se huița din toate încheieturile. Iar prin unghere, pe subt pat, împrăștiate pe pămîntul umed, zac cizme sparte, pline de glod uscat, așteptînd să le vie rîndul dresului. Ciobotarul Toni, în aerul greu, acru al beciului, șade pe scăunașul luciu,

împunge cu sula, bate cu ciocanul, pe cînd, în colțul gurii, pipa îi fumează ca un putregai ce nu se mai stinge.

Toni e înalt de stat, osos și deșirat, și, cum șade pe scăunașul cu trei picioare, genunchii îi ajung sus, pînă la nasul umflat, vinețiu. Spinarea lui stă încovoiată toată ziua, și munca tot nu și-o mai poate isprăvi.

În răstimpuri, dintre petece de piele veche, scoate sticla lungăreață, o ridică, o privește în zarea slabă a luminii ce abia pătrunde prin singurul ochi de fereastră și bea apoi cu sete, pe cînd mărul lui Adam i se plimbă de-a lungul gîtlejului.

Rar de tot se deschide ușa bordeiului și vreun român intră, aplecîndu-se, aruncînd în mijlocul casei vreo păreche de cizme sparte.

— Tot cîrpești, meștere? Tot cu unelte în mîna?

— Ce să facem? răspunde el, neluîndu-și ochii de la cizma pe care o strînge între genunchi, ca pe un dușman.

— Am adus și eu niște lepădături. Pe cînd le dai gata?

Toni atunci lasă lucrul, își ridică ochii și privește la cizmele străine, care zac dinaintea lui cu tălpile desfăcute de căpută. Par două guri de somn, două guri deschise și pline de noroi.

— Le dreg eu, cînd voi ajunge. Nu vezi ce de cîrpi-turi mi s-au strîns? Toate pe rînd, ca la moară.

De tocmit, nu se mai toclesc. Tot satul știe prețurile lui Toni: de fiecare petec — doi bani, de cuie noi în talpă — o libră, talpa întreagă — patru libre.

Dar lumea nu prea vine la el acasă cu încălțările rupte. Toni, după ce gată o păreche, două, le curăță frumos, privește cu mulțumire petecele noi, cum se înșiruie groase și umflate, cum se deosebește pielea proaspătă

de cea înroșită de mocirla drumurilor, le ia în spate și pornește la cârciumă. Aici așteaptă pînă vin stăpînii și-și primește libele, ori banii. Și tot aici sosesc românii cu încălțăminte stricată și i-o dau în samă lui Toni. De băut, nu bea mult, dar se amețește curînd, și, cînd pleacă spre casă, cizmele rupte, strînse snop, i se leagă domol în spinare.

Multă vreme a fost Toni singurul meșter aici în sat. Vezi bine, încălțăminte nouă nu știa face, — sătenii și le cumpărau de la tîrguri, — dar de petecit avea destul. Nu se plîngea de nimic, — deși-i murise femeia, și copii n-avusesse, — dar, totuși, în două locuri se simțea mai bine : acasă la dînsul și în cârciumă. Acasă nu era nici-odată singur : toate cizmele sparte, toți bocancii ruși îi erau prieteni vechi, și Toni vorbea cu rupturile acestea mucedu de parc-ar fi fost niște oameni. La el încălțămintele acestea se identificau cu stăpînii lor.

— Așa, fire-ai al dracului de Diniș ! boscorodea el, aplecat pe cizmă. Trei sule-ți mai dau, trei cuie, și-apoi te dau mamonului ! Acuma iar vei putea bate noaptea drumurile.

— Stai, Roșule, stai, că mai răsufli printr-un loc ! Stai, să te mai cârlesc și-aici o dată ! Măi, da' nu știi cum de nu ți-i rușine, om bogat, să mai vii și tu la petecit ! Las' pe cei săraci să vie la mine !

— Iar ai crăpat, Manoilă, crăpare-ar dracu-n patru ! Ehei ! pe tine știu că te poartă patimile ! Acum am să te cos cu drot, auzitu-m-ai, cu drot am să te împung !

Cînd se întîmpla să fie amețit puțin, apoi rămînea cu cizma în mîină și spunea toată istoria stăpînului. Atunci sporea puțin, și sara nu putea merge la crîsmă, să-și primească bănuții.

Dar, nu de mult, în sat au venit doi meșteri noi. Niște amărîte de calfe de la oraș, care acolo nu s-au putut căpătui, dar aci umblă cu nasu-n vînt și poartă straie nemțești.

La început s-a făcut vîlvă mare pe socoteala lor, mai ales cînd cei doi nu primeau nici o cîrpitură, ci numai lucrări din nou. Și, în vremea asta, Toni n-a avut nici o pagubă : beciul lui era și acum plin, ca și mai nainte. Dar cei doi, de la o vreme, văzură că așa, cu nasu-n vînt, nu pot trăi, și se apucară și ei de cîrpit. Și, cum erau ei mai îndemînateci și puneau petecele mai frumos, bietul Toni se trezi-ntr-o zi că nu mai are ce lucra. Într-o săptămîină dac-avea de cîrpit două-trei părechi de la sătenii care erau mai aproape de bordeiul lui. Dar din atîta nu putea trăi. Și Toni, cînd își vedea casa goală, muncea încet, fără spor, și chiar tîndălea anume, ca să nu rămîie casa fără o cizmă. Și, de multe ori, pierdea și clienții din vecini.

Slăbise, ochii i se împăinjneau și picioarele abia-l țineau cînd umbla pe drum. Acasă făcea mereu socoata, cercetînd turecii vechi, petecele ce le avea, cîte cizme ar fi putut drege, cîte libre ar fi putut pune în șerpar. Dar, zadarnic ! Străinii cei doi îi luaseră pînea de la gură !

Toni își zicea adeseori : «Dacă-s domni, de ce nu lucră la domni ? De ce n-au rămas acolo, la oraș, unde ar fi putut trăi domnește ?» Dar între alții nu cuteza să zică nimic. Își înăbușea suspinele și sta ziua întregă la cîrciumă, doar se va afla vreun romîn să-i deie ceva de cîrpit. Mai avea noroc cu bătrînii din sat. Ei țineau morțiș la Toni. Așa care-o punea Toni era mai groasă,

era mai trainică, petecele lui — mai cu temei, pe cînd cei doi lucrau să ție petecul numai de azi pe mîne.

Toni sta tot mai mult în cîrciumă și privea cu multă băgare de samă, privea cu dragoste la cizmele, la bocancii romînilor care intrau. O mare bucurie simțea și multă căldură i se aduna la inimă cînd vedea vreo spărtură, ori vreo talpă că se desfăcea de căpută. Ce mai petec ar trage el, ce mai cuie ar bate, să ție o veșnicie ! Dar nu cuteza să-și îmbie munca. Aștepta ziua întregă să-i zică cineva o vorbă, dar nu-i zicea nime. Atunci căuta în șerpar, scotea cîțiva bănuți de aramă, își cumpăra spirt și, bînd, se încălzea de ciuda ce-i mînca inima.

«Așadar, astfel sînt oamenii ! se gîndea el. Cît ce se poate ajuta cu altul, te lasă să pieri ca un dobitoc ce nu mai aduce folos !» Dar el poate încă munci. Hei ! ce de cizme ar fi putut el drege în acești doi ani din urmă ! Dar, iată, numai să ne gîndim puțin mai departe. Ce ar fi fost de satul ăsta să nu-l fi avut pe el ? Cîți ar fi umblat cu picioarele degerate, cîți ar fi trebuit să steie în casă ? Și, cum se gîndea, Toni vedea că el a dat cel mai mare sprijin oamenilor de-aci din sat. Și acum l-au uitat, ca și cum nici n-ar trăi la ei în sat. Dar n-are dușmănie pentru asta nici asupra sătenilor, nici asupra celor doi meșteri străini. Are el o nădejde mare, care-l ține tare și neabătut ; cei doi și-or lua în grabă catrafusele din sat. Doi meșteri mari ca ei, doi domni, nu vor putea trăi aici în sat. Și iar va rămîne el singurul meșter, și iar i se va umple casa de vechituri sparte. Atunci are să se răzbune, are să lucre scump de mama-focului, are să-i ție cîte-o săptămînă, două fără să le isprăvească cioboatele.

Și Toni, de câte ori trecea, de câte ori se întâlnea cu cei doi meșteri noi, le da binețe și-i privea cu coada ochiului. Nu se înșela în gândurile sale ! Cei doi erau ofiliți, palizi, slabi. De bună samă nu le place aci în sat, și se vor căra cât de curînd.

Cînd ajungea acasă își cerceta uneltele, privea mult la ele, apoi se așeza cu greu pe patul tare, ce se huița din toate încheieturile.

Veni, însă, a treia iarnă de cînd cei doi meșteri erau în sat, și se părea că n-au nici acum de gînd să se ducă. Se apropia Crăciunul, și cei doi meșteri, ofiliți și amărîți, munceau mereu și nu se gîndeau la oraș. Iar Toni slăbea mereu și mergea acasă tot mai întunecat, tot mai cuprins de groază.

El n-a cerut în viața lui nimic de pomană. Lui i-au plătit numai munca. Iar în ultimul timp n-a avut de lucru mai mult de o păreche pe săptămîină. Casa lui era tot mai rece și tot mai pustie. Petecel vechi muce-ziseră toate pe subt pat, prin unghere ; de atîta așteptare, sulele își pierduseră lucirea, și cleiul negru, în care trăgea Toni ața, se uscaseră crăpînd și risipindu-se în cutia de tinichea. Veneau sărbătorile, și Toni nu avea lemne, nu avea nimic de dulce la casă, n-avea un bănuț. Mare rușine pentru un meșter ca el !

În vremea din urmă, Toni îmbătrînise tare. Se purta cu greu și, cu cît se apropiau sărbătorile, o durere mare îi strîngea tot mai tare inima. Ce de lucru avea altădată pe vremea asta ! Cum se-mbulzeau oamenii, cum se strecurau librelle și bănuții la el în șerpar ! Și acum stă și așteaptă în zadar !

Și, puțin înainte de ajun, într-o sară, cum sta în beciul rece, răsturnat pe păcelul tare, îi veni deodată

un gând luminos. Dar abia-i luminează gândul mintea tulburată, și inima-i simți o durere adâncă. Să meargă să ceară de lucru de la cei doi meșteri. Știe că vor avea grămădite multe cârpituri, să-i deie și lui, să-și facă niște bănuși pe sărbători. Cu toată durerea ce-o simțea, gândul acesta nu voia să-l mai părăsească. I se părea că i s-a împlîntat în cap și n-avea chip să-l mai smulgă.

Afară era ger și vînt plin de pulbere de nea, și Toni înainta cu greu spre locuința unuia dintre cei doi meșteri. Întreg drumul se gîndi ce să zică, cum să spuie, și bucuros s-ar fi întors la tot pasul înapoi dacă ar fi putut scăpa de subt povara gândului ce-l ducea mereu înainte.

De sărbători Toni cîștigă ceva parale. Avu să mănînce o fiertură. Dar mîncarea o înghițea în silă.

De aci încolo, Toni se schimbă. Avea acum mereu de lucru : ce era mai rupt, mai nenorocit la cei doi meșteri Toni aducea, sara, hoțește, la el acasă, și muncea toată noaptea. Dar muncea cu scîrbă, cu silă, și nu mai putea să steie de vorbă cu cizmele rupte, ca altădată. Slăbea mereu și se apropia de moarte. Făcea impresia unui cîne bătut, care nu mai cutează să se apropie de casa stăpînului, ci zăcărește prin vecini, pe la uși, prin paie, gata să se culce și să nu se mai scoale, pe orice gunoi i-ar ieși în cale...

Oamenii nu se mai gîndiră la dînsul, pînă cînd, într-o dimineață, clopotele vestiră o moarte. Și atunci sătenii își aduseră aminte de dînsul :

— Săracul Toni, numa ce-a murit și el !

ADIERI

De cîteva zile bat vînturi mari de la apus, pline de umezeală, de miros de apă. Cerul s-a scoborît mai jos, îmbrăcat în mantale grele de nouri cenușii. Zăpada se moaie, se îngreunează, picurînd des din streășina casei. Pădurile de brad au rămas negre, triste în cuprinsul alb al munților, și, în răstimpuri, se-nvăluie în mäguri lăptoase, pe care vîntul le-mprăștie iar.

Ion Bîrluț stă în prag, cu pipa strînsă-n dinți, cu ochii urmărind prelingerea apei, ce-și sapă drum pe sub zăpada din curte. Cîteva ochiuri negre de pămînt s-au și ivit în curtea lui, și, iată, mascurul a și-nceput să rîme, scormonind tina puțin înghețată. Și vreo trei

găini vin să ciugulească, pe cînd cocoșul, cu o aripă întinsă, se-nvîrte în jurul lor.

Ion Bîrluț se uită la mascur, se uită la găini, și, ceva călduț, ca o băutură, îi adie prin suflet. Și-și zice, luîndu-și pipa din dinți: «Iată, iarăși începe viața!»

Coboară din prag în curte, și ochii lui privesc pădurile înnegrite. Stă și-ascultă.

— Hm, zice el, gem pădurile, gem de plăcere!...

Și-o altă adiere călduță îi trece prin inimă.

Dar iată, deasupra, într-un loc, nourii s-au tras deoparte, ca de la marginea unei prăpăstii, și dezvăluie un cer senin, limpede, dulce.

— Aha! acumă numa rîndunica să mai vie! zice Bîrluț.

Și iară trece prin inima lui unda de căldură...

Ion Bîrluț se-așează pe-o piatră, în grădină. Și, cum vin vînturile mari și trec repede, pare că-i iau gîndurile și i le spulberă. Dar, în sfîrșit, începe să se gîndească limpede, coborîndu-se adînc în sufletul său.

Da, are să vie primăvara. Iată, a înțeles semnele. Are să vie călduță, tînără, neastîmpărată, luminoasă, ca o copilă de șaisprezece ani. Și, cît ce va încolți un firicel de iarbă în curte, găinile-l vor răteza. Da-n urmă viața va birui, și curtea lui va rîde de verdeață și de sănătate. Las' să rîdă, c-a stat destul amorțită!

Și iată, aici, pe lîngă părete, au să umble boii și vacile Domnului în șir, măcinînd mărunțel din piciorușele lor de ațe, lucindu-și la soare aripile cu puncte negre.

Va răsuna în curînd văzduhul de pocnetele bicelor, și pogănicii, mîndri, colea, vor trece pe lîngă boi ca

niște împărați. Și îndărătul plugurilor vor pași în mers legănat stăpînii, cu pălăriile date pe-o ureche.

Da, are să-nceapă viața. Dar el, Ion Bîrluț, se va coace la soare, tîndălind pe ulițele satului, ori va moșăi de somn la umbra nucului din grădină.

Altcum a fost mai nainte. Că mai nainte, dacă simțea o dată adierile primăverii, nu mai avea astîmpăr. Și, iată, astăzi șade pe o piatră în grădină și nu face nimic. Ce să facă, dacă n-are ce face? Că el acum-i bătrîn, moșia lui o lucră feciorii...

Ce viață ar începe acum, să fie el tînăr!

Altădată își scotea boii bine hrăniți din grajd, le închidea gîturile groase, cu bărbie lungă, în jugurile lucii și pleca, în crăpatul zilei, pe drum în sus, spre pămîntul lui. Și boii se jucau cu povara, oricît ar fi croit el brazda de largă. Pășeau rumegînd, cumiți, și greșuri, icuri în arătura lui nu se pomeneau. Și venea pasărea plugului să se puie pe brazda proaspătă, să deie din coada lungă, săltăreață, mișcîndu-și capul mic ca o nevăstuță sprintenă și harnică.

Ion Bîrluț, cum șade în grădină, își ridică privirile, și, ca și cînd ar fi să vadă pasărea pe-aici, zice, clătînînd din cap:

— Sprintenă pasăre, dumneaei!

Boii lui, la amiazi, mîncău fîn cumu-i strămătura. Că se grijea să-l ție pe cel mai bun pentru arat, cînd e munca bouului mai grea. Și pare că-i vede și acum, cum își umple gura, cum mestecă, clătînîndu-și capetele mari, blînde.

Ion Bîrluț stă și se gîndește, și urmărește icoanele ce i le aduc gîndurile. Dar răceala pietrei îl pătrunde, și el

se ridică și se pierde printre prunii grădinii, sus pe coastă, de unde s-a dus neaua. Privește mugurii plini, lungăreți și zice, clătînînd din cap :

— Iată, acuș se deschide mugurul. O ploaie călduță, un vînt și mai călduț, și-i gata frunza.

De sus, nourii se tot îngreuiază și trec pe-ndelete, atrași parcă de umezeala pămîntului. Păraiele cîntă răsunător — clopoțele mărunte și dese, de argint. Aerul moale, dulce, plutește parcă viu în văzduh. Și iată, cum merge Bîrluț printre pruni, cercetînd mugurii, un strop mare, greu, ca de sticlă, îi cade în palmă. Bătrînul se oprește, cutremurat de o înfiorare caldă.

— Aha, de-acumu-i gata ! Are să vie primăvara ! zice el.

Și privește cu dragoste și cu teamă stropul ce s-a-mprăștiat, în picuri cît gămălia, pe mîna lui. Și-i vine-n gînd cît de sfîntă-i ploaia, că toată mana de pe pămînt ea o dă. Și se vede-n anii tinereții, în anii bărbăției, cum se purta la fîn, să-l strîngă, cînd nourii se grămădeau la apus, cum nu mai avea răsuflet cînd un picur ca ăsta îi cădea pe mîna-n toiul muncii, în dogoreala soarelui... Apoi își amintește cum trecea alteori printina drumului, cum pășeau boii încet, descleștîndu-și c-un pocnet săc picioarele din clei. Iar el, din car, îi îndemna cu gura jumătate : «Cea, Păun !»

Ion Bîrluț se simțea mai copleșit de amintiri ca altădată. Poate unde-a fost iarna mai lungă ?... Poate unde-a clocit atîta singur pe vatră ? Dar azi sufletul lui crește cu fiecare adiere nouă, întinerește cu fiecare amintire, și nicicînd nu i s-a părut lui că simte așa de tare apropierea primăverii ca astăzi.

Umblînd printre prunii grădinii, i se întărește o hotărîre, caldă, atrăgătoare : să meargă el la un fecior, să-i ceară boii și plugul, și-n primăvara asta să plugărească el.

Și cum de la pruni ajunsese la altoii tineri de meri și de peri, dădu deodată de un trunchi bătrîn, și într-o ramură a trunchiului văzu mlădița de măr domnesc altoită, încă anul trecut, de fecioru-său Clement. Din vară băgase de samă Bîrluț că mlădița nu-i în vîrte. Și azi, cînd o privește, întinde îndată mîna pînă la ea. Mlădița se frînge, troznind ca o vărguță uscată. Bătrînul clatină din cap și zice :

— Știam eu c-așa o să pată ! I-am tot zis feciorului să nu mai cerce cu trunchiul ăsta bătrîn ! De unde să mai deie el viață ?

Și Ion Bîrluț trece în altă parte, dar gîndul îi rămîne la trunchiul acela bătrîn. Are să înfrunzească grădina toată, și el va rămîne negru, să-l mănînce carii și să-și facă în el furnicile mușuroi. Și pe bătrîn gîndul ăsta îl umple de ciudă. Deodată ia o hotărîre. Se-ntoarce, întră în curte, ia săcurea și vine la trunchi. Dar cînd izbește întîia oară, i se pare c-a oftat cineva și un glas că-i zice : «Nu da, mă Ioane !» Bîrluț se oprește și se gîndește al cui era glasul acela ? Al Saftei, vezi c-al Saftei, al muierii lui ! Se întoarce și... Safta e chiar acolo ! Nu știa ce-i face moșneagul atîta pe-afară, se temea să nu i se fi întîmplat ceva, și-a ieșit să-l caute.

— Ce vrei cu trunchiul ? zice muiera.

— Iacă, să curăț grădina de el.

— S-o cureți ! Da' nu știi tu în cîte toamne am cules noi merele de pe el ? Și ce mere ! Stăteau proaspete pînă la Rusalii.

— Adevărat, bune mere ! zice Bîrluț privind în sus, căutînd parcă să-și închipuiască coroana pomului.

— Și știi, adaogă bătrîna, că odată m-ai bătut, știe dracu ce ți-a venit, și eu m-am ascuns în mărul ăsta.

— Adevărat că te-am bătut, și-i adevărat că te-ai ascuns aici, zice bătrînul zîmbind. Dar eu la astea nu mă mai gîndeam.

— Nu acum, dar atunci te gîndei. Știi c-ai venit noaptea prin grădină, să mă afli. Eram tinări pe-atunci. Și eu am tot ascultat, pînă mi s-a părut că oftezi, ș-atunci m-am coborît și ne-am întîlnit. Eram pe-atunci de doi ani laolaltă.

Ion Bîrluț nu zice nimic. Privește la trunchi, privește săcurea, apoi iar spre femeie :

— Drept ai tu. Mărul ăsta era odată tare bun. Dar acum, de ! și-a trăit și el traiul săracul !

Și, cu săcurea pe umăr, pornește spre casă. În urma lui pășește mărunțel Safta.

Însărează. În aerul plin de umezeală se răspîndește deodată glasul clopotelor, — unul mic și unul mai mare, — și fac mereu tingi-tingi-tang-tang. Numai în răstimpuri se aude și un glas mai gros, un boanc prelung.

— Ce-i astăzi, tu muiere, de trag clopotele ?

— Ce să fie ? Se fac denii. Pe sară-i canonul sfîntului Andrei. Iaca, era să-mi uit și eu, bată-te pustia bătrîn !

Baba toacă acum mereu din gură, pe cînd Bîrluț tace încruntat. Pășește și nu zice nimic, ci pufăie numai cînd și cînd pe nas.

— Ce te-a ajuns deodată, frate, de nu ți-s boii acasă ? îl întrebă Safta din urmă.

— Nu m-a ajuns nimic. Iacă mă gândesc că noi, acuma, de-aci încolo, va trebui să tot grijim, că pentru noi n-are să mai vie primăvara și viața...

Acuma tace și baba.

În depărtare, pădurile mari de brazi «gem de plăcere», dar Ion Bîrluț nu le mai aude.

1 9 1 0

VEDENII

Lăsasem focul ațîtat în cămin și-am mers pîn' la o vecină. Aveam să-i spun o vorbă. Se-nsăra și era luncuș pe drum, că-nghețase. Mă-ntorc, mă dau să sting tăciunii, să răscolesc jarul, cînd, iată, ușa cîrțai, și în casă îmi întră un om.

— Bună sara.

— Mulțam duminale.

Și tace. S-apropie de-o laviță și șade. Eu răscolesc în jar și pun niște găteje. La flacăra focului îl văd bine pe cel ce șade pe laviță. Un rumîn zdravăn, cu cojociță, cu căciula înfundată în cap. Fără mustață, fără barbă. Părea bălan și părea tinăr. Da', după glas, îl gîceam că-i om mare, — la vro patruzeci de ani. Era om străin.

Mă gîndeam : are ceva și a venit să-i dau un leac. —
Vezi că eu am fost moașă treizeci de ani. Și mai dau
leacuri la femei și la bărbați. Ajut pe creștini. Dumne-
zeu să ne ajute și pe noi ! — Omul tăcea. Credeam : i-i
greu să-nceapă. Am mai văzut eu de-astea.

— Ai mai venit pe la noi, om bun ? Încep eu.

— Eu n-am mai fost pe la dumneata. Acuma vin
întîia oară.

Clipi din ochi și privi drept la mine, cum șădeam pe
vatră.

— Vii de departe ?

— De departe.

— Văd că n-ai traistă. Dacă ți-a fost drumul înde-
lungat, vei fi fiind flămînd. Eu pot să-ți dau ceva de
mîncare.

— Că nu mînc.

— Vei mai fi intrat pe la vro casă și vei fi mîncat.

— Nu. N-am intrat. Eu vin de-a dreptul la dumneata.

— Atunci, mă cunoști.

— Nu te cunosc, ci te știu, zise străinul, și tăcu iar.

Cum eram singură acasă, — bărbatul mi-i păcurar, —
a-nceput să-mi fie frică. Cine știe ce om va fi ? Și vor-
bele lui din urmă mă neliniștiră mai întîi : nu mă cu-
noaște, ci mă știe. Ș-avea în glas ceva rece și aspru.

— A trebuit să-mi cunoști casa, îi zic. Mă mir cum
nu te-a simțit cînele !... Nici un străin nu intră înainte
de-a bate la fereastră. De intră așa, de capul lui, în
curte, îl trage cînele la pămînt. Se vede că nu-i acasă.

— Ba-i în prag. Am trecut pe lîngă el. E alb și cu
urechile negre.

— N-ai nici bîtă ! Mă mir că nu s-a întîmplat o ne-
norocire !... îi zic.

Mă plec să mai pun un lemn pe foc. Simțeam că mă tulbur, că fiori de frică încep să-mi alerge prin trup, ca niște ațe înșirate cu sămânțe de mac.

— La mine, zice el, nu se dau cîinii. Eu n-am nimic cu dobitoacele. Eu am cu oamenii. Pentru ce să port bîtă ?

Ochii lui luceau cu o lumină de gheață. Fața lui era albă, slabă și împietrită. S-a-nțepenit pe laviță.

— Dac-ai venit la mine, se vede că ai vro lipsă, îi zic, ca să rup tăcerea. Tot aerul din casă se răcea de privirile lui.

El zîmbi cu amărăciune.

— N-am eu lipsă de nimic. Eu am venit la dumneata.

— Și de unde vii, rogu-te ?

— Vin de pe munți.

— Și pe unde ți-ai luat poteca ? îl întreb, doar voi putea ști satul de unde-i. Ai venit pe la Coasta-Cornului ?

— Nu știu Coasta-Cornului.

— Atunci, pe ce drum ai venit ?

— Pe drumul depărtat...

Iac-așa mi-a răspuns : pe drumul depărtat ! Deodată mi-a fulgerat prin cap : ăsta nu-i om de toate zilele ! Și simțeam cum înțepenesc de spaimă.

— Dumitale, începu el, parc-ar fi văzut ce se înche-gase în inima mea, dumitale, zise, să nu-ți fie frică de mine. Eu nu-s om rău. Sînt omul lui Dumnezeu. Și umblu așa, prin țară.

— Umbli, zic, și vei avea o țintă.

Omul se mișcă puțin, — acum mai întîi de cînd se așezase pe laviță, — își tresări cojocița, își plecă ochii în pămînt. Și ochii-i mai mult nu i-am mai văzut. Dar

îi auzeam glasul, care se schimba acum. Era un glas plîngător, ca și cînd ar fi venit de departe, ca și cînd l-ar fi adus vîntul.

— Eu am venit la dumneata ca să te scap de chinuri, începui. Dumneata ai o durere mare. Mila dumitale e-n pămînt. Și plîngi după ea în toate zilele.

Spusese adevărul. O singură fată am avut, și mi-a murit la vîrsta de șaisprezece ani.

Străinul tăcu puțin, apoi începui :

— Dumneata ai zăcut un an pe pat. Și n-a fost ceas să nu te gîndești la cea moartă. De ce nu lași morții în pace ? Nu știi că morții au lipsă de hodină ? E mare păcat să le tulburi hodina ! Că ei putrezesc și se fac pămînt. Și de trec vifore mari, și de se descarcă trăznetele pe-aproape, țărîna lor rămîne liniștită. Și cînd trece popa și duce pe altul în pămînt, și-i plin cimitirul de lacrimi, de bocete, morții cei vechi nu aud, nu simt, ci dorm liniștiți. Iar de-i chemi cu amintirea plină de dragoste pe morții tăi, atunci țărîna lor se cutremură și le furi pacea veșnică.

— Ce să fac, dar ? îl întreb înfiorată.

Omul mai tăcu puțin, și-mi păru că pe frunte-i luminează o lumină ca de lună. Apoi îmi zise :

— Roagă-te lui Dumnezeu așa : «Mulțămescu-ți, Doamne, că m-ai văzut». Și iarăși : «Mulțămescu-ți, Doamne, de ce mi-ai dat și de ce mi-ai luat».

Mă gîndeam la vorbele lui dintîi : «Mulțămescu-ți, Doamne, că m-ai văzut». Așa rugă n-am mai auzit ! Și n-o pricepeam.

Pe fruntea străinului părea că luminează mai tare lumina de lună. Deodată, se ridică de pe laviță.

— Dumneata să-ncepi cu slujbele. Să dai să și se cetească o psaltire. Da' nu diac s-o cetească, ci popă, un popă cu credință. Să se-ntoarcă răul și chinul care te-apasă. Și să dai pace morților.

Cînd deschise ușa, mi-a venit inima la loc.

— Om bun, îi zic, vei sta să guști ceva la casa mea, dacă te-a trimis Dumnezeu să-mi dai un sfat. Uite, tocmai am gata.

El întoarse, din ușă, capul și mă privi cu ochii lui reci. Îmi păru că-i cîrțăie pleoapele cînd și le ridică. Zîmbi și ieși în curte. Un fulger mi-a fost gîndul : «Îl rupe cînele !» Da' n-am cutezat să ies. Am sărit la fereastră, să-l văd încătrău apucă. Da' străinul nu mai era nicăiri.

Am stat un ceas, am stat poate două așa înlemnită. Apoi, pe dibuite, am aflat trei fire de tămîie. Pe un hîrb am tras jar ș-am afumat casa. Mi-era frig și nu-mi puteam descleșta gura să zic un Tatăl Nostru. Da' zi-ceam în gînd.

Femeia care-mi spuse istoria asta oftă, mă privi cu spaimă și-mi zise :

— Îmi vei ceti psaltirea ?

Era puțină la trup. Spunea că are șazeci de ani, da' nu arăta. O roșată ciudată ca un foc viu, îi încingea obrazul, nasul, fruntea. Cît a vorbit, întreg aerul din odaie l-a saturat cu miros de spirt.

— Am să-ți cetesc psaltirea, îi zic. Însă am să-ți spun o vorbă. Eu, desară, voi începe cetania. Da' dumneata, în vremea asta, ai să te ferești de păcat ca de foc.

— Cum să mă feresc de păcat ? Întrebă deodată, privind-mă țintă.

— Să nu faci nici un lucru rău.

— Că nu fac. Nu-s de elea. Eu fac numa bine creștinilor, îi ajut, ca și Dumnezeu să ne ajute.

— Bine ! Îți spun atîta : încep cetania, și de-n vremea asta dumneata faci vrun păcat, nu răspund de nimic. Slujba se poate îndrepta spre răul dumitale. Pîna faci slujba, omul trăbă să fie curat ca aurul.

— Bine, părinte ! Numa, spune-mi, de ce să mă feresc ?

— Să nu ocărăști, să nu porți pizmă, să nu bei. Mai ales să nu bei vinars.

La cuvîntul din urmă, femeia oftă. Capu-i căzu frînt în piept. Abia putui auzi ce șoptește :

— Și avem de prune în pivniță...

— Așadar, adaog, nu vei bea. Pe urmă, peste-o săptămîină, de azi într-o săptămîină, vei veni iar.

Părea ca opărită. Nu-și afla cuvinte, și glasul îi era slab și puțin.

— O săptămîină ! Ei da, o săptămîină... Da' nu mai mult... Vezi, părinte, că avem de prune...

Și, ca și cînd ar fi căutat ceva pe jos, pășind mărunțel, se strecură pe ușă. Și o auzii cum șoptește mereu :

— Hm ! și avem de prune...

LĂTUREANUL

Bădicul Gligoraș își are gospodăria afară, pe hotar, în mijlocul câmpiilor întinse și pline de pace. Fecior singur la părinți, a rămas să puie tot mai mult temei așezării bătrîne. Din moși-strămoși neamul lui Gligoraș, de parte bărbătească, tot pe-aci și-a depănat zilele. Fetele, nu. Fetele cresc la hotar, în cîntecele vînturilor multe, în mireasma tare a florilor sălbatece, pînă ce vara a șaptesprezecea le pîrguiește bine pielița obrazilor, ca la merele coapte. Atunci, făcîndu-li-se deodată pustiu și simțîndu-și cu durere pustietatea, se bucură cînd vin hoțomanii din sat și le duc să fie neveste tinere, acolo, în furnicarul de oameni.

Bădicul Gligoraș are patru surori măritate în sat. Și pentru surorile astea îi vine multă neînțelegere cu nevasta. De un șir întreg de ani, — bădicul e trecut acum de patruzeci, — în fiecare duminică trebuie să-și vadă surorile.

Cît ce-aduce feciorașul caili de la păscut, duminica dimineața, Gligoraș o prinde de coamă pe Sura.

— Ho, alba tatii, că astăzi e sărbătoare !

Îi pune căpăstrul și s-avîntă.

— Să ne vedem cu bine, nevastă !

Nevasta iese în ușa casei, cu mîinile-n șolduri.

— Iar pleci ? Credeam că azi e rîndul meu. Tu nu te mai sature de sat, cum văd eu...

— Să vezi, Ionică, să nu-ți scape boii în sămănături. Cam bate musca într-amiazi.

Gligoraș dă poruncă băiatului, fluieră ușor și pornește în trap săltat. Pe nevastă o lasă să izbească prin casă, să-i palmuiască pe mărunței, să drăcuiască-n dreapta și-n stînga, pînă ce se va stîmpăra. Mai nainte nu ieșea sara pe portiță pînă ce, bărbat și femeie, nu se sfădeau în toată legea. Dar acum bădicul Gligoraș alege calea cea mai scurtă. Știe el că, pînă ce se reîntoarce, îi trece nevastei supărarea.

Și cum să nu-i treacă dac-o lasă pe cap cu o sumedenie de copii și o altă sumedenie de galițe ? Unei femei harnice îi vin zece năcazuri peste zi, și pe cel de dimineața trebuie să-l uite.

Bădicul o taie peste fînațele înflorite, pe o potecuță dintre lanuri, pe unde e drumul mai scurt. Lasă căpăstrul pe grumazul încomat al Surei, își răsucesce o țigară, și, după fumul cel dintîi, Sura pornește în trap larg, strînsă de călcîiele bădicului.

Gligoraș n-a fost de o săptămână în sat și-i pare un veac de om. Se gîndise la popa, la biserica din vale, la slujba de azi, dar tot mai mult îl bătuse un gînd : ce-a face, oare, cumnatul Ilie ?

Ilie ăsta ține pe sora cea mai mare a lui Gligoraș. La el trage de cîte ori merge în sat.

Ilie-l așteaptă în toată duminica dimineața cu vinars de prune și cu pîne moale. Ilie n-are copii, și-i gazdă bună, iar Gligoraș ține tare mult la el.

— Pe tine știu că te-am măritat, Măriucă ! Copila mea să fi fost și nu te puteam așaza mai bine, îi zice bădicul în fiecare duminică.

Merge-n trapul calului, îi adie în jurul feței roșcovane răcoarea umedă a dimineții, și, cum înaintează acum pe muchea dealului, îi vine să cînte încet un cîntec de demult.

Grozav se simte de ușor, de întinerit cînd trece prin părțile astea dimineața ! Cîtu-i săptămîna de mare — larmă în casă, sfadă în curte, griji pe-afară. Copleșit de muncă, i se pare de multe ori, în trecerea unei săptămîni, că se îngreuiază, se turtește, se face una cu pămîntul. Aici, pe culmea dealului, în răcoarea proaspătă, cum merge spre sat, îi vin în minte anii tinereții, și ce-a mai rămas din sufletul lui de-atunci se trezește.

De multe ori a trecut măgura mare pînă ce-a adus-o pe Ileana lui aici pe hotar, în așezarea lor cea veche. Pe-atunci umblau cîntece frumoase în sat, pe-atunci se țineau lanț șezătorile.

Cînd începea să scoboare spre sat, ducînd calul de căpăstru, totdeauna îi părea rău că n-a luat-o și pe Ileana cu el. Să între pe ulița măgurii, gătiți de sărbătoare, — nevastă-sa : cu năframele cele scumpe, el : cu

ițarii albi ca laptele, cu cămașa frumos împăturată. Să steie pe la porțiță oamenii, să-i privească prin crăpăturile gardului, să se cotească și să zică :

— Uite, mă, lăturenii, da-i-aș dracului !... Țștia să știi că trăiesc ușor în lume...

Așa să-și șoptească oamenii, dar pe față, — pe ulițe și la porțițe, — să le deie binețele ca la un neam fruntaș și să-i întrebe :

— Ați mai venit și dumneavoastră pe la biserică ?

Părerea de rău că nu-i și nevasta cu el nu ține însă decît cîteva clipe. De cîte ori a fost cu nevasta în sat, bădicul Gligoraș nu și-a petrecut niciodată ca lumea. Că, după ce ajungeau în sat, nici nu trăgea bine întîia oară la biserică, și femeia îl și lua de mîncă : «Să mergem, bărbate, că întîrziem». Nu-l lăsa, pentru toată lumea, să beie, înainte de liturghie, să beie păhărelul de vinars cu care-l îmbia cumnatu-său Ilie.

— Lasă-l, tu muiere, să beie, că doar nu vei vrea să-l vezi sfînt !? Știi tu că sfinții se țintuiesc pe părete, zicea Ilie, și-l ducea prin vreun ungher, prin cea cămară, pe bădicul Gligoraș, să guste bunătatea băuturii.

Cît ce da o geană de însărare, Ileana : «Hai și hai, să nu mai stăm, că ne apucă noaptea».

— Du-te singură, îi zicea Gligoraș, cu paharul de vin în mînă. Doar nu ți-o fi frică !

— Ba mi-i frică.

— Ei, n-are la ce să-ți fie, se-ncrunta cumnatul Ilie. Tinărică nu mai ești, lupi nu mai umblă pe hotarele noastre...

Dar muierea nu se da bătută. Iși puna desagii în spate și sta înfiptă în mijlocul casei : nici bea, nici mîncă, ci melița din gură. În urmă, Gligoraș se scula cătrănit

mînia lui Dumnezeu, încăleca și nu-l mai ajungea nevasta pînă în vîrfurile mării, pe unde-i cam trecea mînia bădicului.

De-aceea s-a dezbărat de ea și n-o mai aduce. Cînd vine dumneaei, nu vine dumnealui. Amîndoi întră-n biserică de trei ori pe an : la Crăciun, la Paști și la Rusalii. Și Ilenei îi mai place astfel.

— Îi mai de haznă slujba de sărbătoare, spune dumneaei.

Bădicul Gligoraș n-are atîta cu slujba. El vine, o dată pe săptămîină, să se mai răzbuie, să mai audă noutățile satului, să beie vin vechi și s-asculte cîntecele noi, care mai umblă prin lume. La liturghie, chiar de vrea să meargă, o scapă : popa întră prea de dimineață în biserică.

În casă la cumnatul Ilie, însă, ajunge totdeauna la vreme potrivită. De-i dimineață tare, beau vinars, de-i pe după prînz, beau vin, și-ncep poveștile, și pun țara la cale...

Soru-sa, nevasta lui Ilie, le zice de multe ori :

— Doamne, mult mă mir cum mai puteți bea !

— Miră-te, că și așa n-ai alta de făcut. Copii n-ai, să ți-i grijești, jucăușă nu ești, să mergi la joc, zicea bărbatu-său.

Dar, an de an, ospătîndu-se mereu, dedarea s-a schimbat în patimă, și cînd vedeau creștinii pe Gligoraș că întră-n sat, știau că nu vine la biserică, ci să mai tragă un chef în casa lui Ilie.

Odată, într-o toamnă, Gligoraș duse doi boi la tîrg, doi boi să muți casa cu ei. Luase la patru sute de arginți, că se nimeriseră vitele scumpe de mama-focului. Se opri în sat sîmbătă sara, și-l ardea ca niciodată argintul în

șerpar. Se abătu pe la Ilie, schimbară trei vorbe, și el se duse. Nu trecu însă spre hotar, ci se abătu în crîșma satului. Porunci vin, se așeză pe laviță și-l așteptă pe Ilie.

Acesta veni cu alți doi cumnați ai lui Gligoraș, pe al treilea nu-l aflate.

— Da' pe Sîvu nu l-ați adus ?

— I-am poruncit la muiere să ni-l trimită, cît ce-o pica de la pădure.

— Și trăbă să vie ! Am o voie grozavă astă-sară ! Vreau să-mi omenesc cumnații. Ia șadeți.

Șed ei și beau. Povestesc și beau, și trec litrele una după alta. Venise el Gligoraș cam băut din oraș și umplea tot mai des paharele.

— Mă sărîntocilor, zise, — acuma voi să nu vă supărați că vă zic sărîntoci. Măi sărîntocilor, v-am chemat să vă omenesc ca pe niște cumnați ce-mi sînteți. Spuneți-mi voi, mulțamiți sînteți cu nevestele ?

— Iacă ce mai vorbă ! Acuma, după cîte cincisprezece-douăzeci de ani ne întrebi tu dacă sîntem mulțamiți ?!

— Eu vorbesc după adevăr, mă Ilie. Că muierea, pînă-i tină, fi a dracului și te face de-ți place de ea. Da' după ce se mai trece, și tot te ai bine cu ea, atunci se cheamă că v-ați avut dragi de la început.

— Bune femei, cumnate, din partea lor n-avem nici o greutate. Iaca, sînt ele alte năcazuri, zise cumnatul său Niculae.

— Măi, dacă te ai bine cu nevasta, alt năcaz nu mai este în lume ! Da' tu mereu te tîngui. Ai doi copii, și eu — opt. Iaca, îți dau, — și el vîrî mîna în șerpar, —

Îți dau o sută de zloți, să nu te mai aud plîngîndu-te ca o babă.

Dar cumnatul nu luă banii.

— Îți bați joc de mine? Hai? Ei, da' nu te-am știut așa, zise înseninat Gligoraș.

— Nu-i nimic, cumnate, nu te mînia! N-am lipsă de bani, atîta tot.

Gligoraș se ridică deodată și-și roti privirea pe la cumnați.

— Mă credeți voi cerșitor pe mine? Credeți că sărăcesc dacă dau o sută de zloți? Să fiți voi ai dracului dacă mă batjocoriți pe mine!

Cu mare greutate l-au potolit cumnații, și numai pe lîngă o învoială: să beie în noaptea aceea toate cele trei sute, să vadă ei că lui nu-i pasă. Ceata li s-a mărit mereu, pînă ce, în urmă, crîșma întregă, plină, bea din cele trei sute.

A fost un chef și o beție cum nu s-a mai pomenit pînă atunci în sat. Dimineață toca, și unii, în frunte cu lătoreanul, mai goleau paharele. Popa, cînd trecu la biserică, deschise ușa să vadă cine-s «păgînii». Își făcu cruce.

— Dumneata aici, bade Gligoraș?!

— Acuma, să ierți, părinte, am făcut și eu o cinste. Da' nu-i nimic. Nu sîntem oameni ticăloși.

Popa ar mai fi zis ceva, dar își aduse aminte că-n primăvara aceea Gligoraș se făgăduise că va da paștile. Cînd să-nchidă ușa, un glas gros îl mai opri o clipă; diacul, beat mort, tot cerca să-i spuie că nu va putea veni la biserică.

Chef, să împrăștie atîția bani ca atunci, n-a mai făcut

bădicul Gligoraș, dar, cu cât treceau anii, se lega tot mai cu patimă de băutura.

Cînd pleca, duminica sara, pe-nnoptate, spre casă, își umplea plosca, și, călare, ieșea din sat cîntînd ca un junișan :

— Foicică, tămîiuță,
Pe la noi prin grădinuță
S-a pierdut o Măriuță.

Cînta și gusta din răcoarea înviorătoare a vasului de lemn.

De la o vreme, cînd se abătea pe la crîșmă, oamenii mai iubitori de vin și de cîntece se coteau :

— Măi, e înlăuntru lătoreanul ! — Și se strecurau și ei. — Să vedem de un păhar de vin, că nu-i păcat ! Dumnezeu i-a dat, și-i acolo la largul lui. Cine să-l mai întrebe unde-și paște boii și caii, de unde-aduce lemnele ? Noi sîntem mai strînși în obezi. Lumea lui e mai bună și mai darnică.

Femeia nu se mai supăra tare cînd pleca bădicul de-acasă. Dar nu-i plăcea cînd sosea beat, în toată clipa gata să se răstoarne de pe cal.

— Ia sama, Gligoraș, că odată ai s-o pășești ! Nu pleca vinos ! Stăi mai bine toată noaptea acolo, la Ilie !

Gligoraș nu era prost și nu se mînia cînd vedea că muierea are dreptate. Dar zadarnic, el, așa, vinos, se simțea mai bine afară, pe hotar, în bătaia vîntului.

Și, într-o duminică sara, — era prin făurar, — plecase iar călare, cu plosca atîrnată, din sat. Era bură deasă și nu se vedea nici unde pășește calul. Dar dobitocul cunoștea drumul și mergea fără greș. După cât putea el socoti, va fi fost ajuns pe măgură, cînd calul

i se opri deodată sforăind. Sforăia și tremura și nu mai voia să meargă. Omul îl împintenă, îl atinse cu capătul căpăstrului. Calul, izbit, porni, dar îndărăt, într-o goană nebună. Gligoraș văzu în noapte două puncte de jar licărind în ceață.

— Lupul! zise el tare. Sînt lupi pe-aici! și-i trecu beția într-o clipă.

Dar acum nici cal, nici călăreț nu mai cunoșteau calea. Și deodată, din puterea nopții, începură urlete prelungi, feroase. Și urletele se apropiau, îi înconjurau. Deodată, calul intra pînă la flămînzări într-un nămete de zăpadă.

— Hei, am dat în huzdoape, frățioare! zise Gligoraș tare. De-acum s-a isprăvit cu noi!

Cercă să ridice calul, se opinti, dar, înglodat în zăpadă și el, simți undă de aer calduț la ceafă...

Peste două zile aflară doi vînători plosca plină cu vin, acolo, în huzdoape, pe zăpada însîngerată.

A PATRA

— Să fie cu iertare că mă-mbulzesc așa, dar așa avea o vorbă.

Căută cu ochii unde să-și puie căciula.

— Pune-o, bădicule, iac-aci, pe scaun. Și șazi !

— Că voi șădea. Omul bătrîn tot spre pămînt trage, zise el, și se puse pe marginea unui scaun. Își așază mî-nile pe genunchi și, privind la mine, clipi din ochi. Acuma, eu sînt puțin beut, dar asta să nu te supere pe dumneata. Să fie cu iertare. Mai bem cîte-un păhar. Și noi, bătrînii, sîntem slabi la cap, ca găinile. Odată ne amețim. Da' să nu-mi uit vorba : îți place pe la noi ?

— Place.

— Poate să-ți și placă. Ce mai sat ! Uite, că de la dumneata se vede în toate părțile. Case de piatră, case noi. Și oamenii, ce mai oameni ! D-apoi muierile ! — Bădicul clipi din ochi, și sub mustața-i tunsă se desfăcu un zîmbet care-i lărgi gura. — Să știi dumneata că ai de-a face cu oameni vrednici în satul nostru. Dacă se mai trage câte-o petrecanie, duminica și-n sărbători, nu strică : și petrecania-i de la Dumnezeu. Dumneata ce zici ?

— Zic că-i bine așa. Să fie numa omul cu minte.

— Ba, eu zic într-alt fel. Să fie omul voios, pînă trăiește. Că, după ce-l astupă cu pămînt, știi că n-a mai fi... De-aceea-mi place mie de rumîn. Îl vezi iute, harnic, cu gura plină de cîntece și cu inima de voie bună. De-aceea sînt înflorite fețele copiilor noștri, și fetele sînt rumene. Uite, de-o pildă, în satul vecin sînt sași. Nu auzi tu cîntec, nici chiote de bucurie, cînd treci pe hotarul lor ori pe ulițele satului. Bărbații-s deșirați, frîuele-s grele. Cînd întri la ei în sat gîndești c-ai ajuns în cimitir. Și se și prăpădesc din zi în zi, pentru că nu este-n ei viață !

— Se împuținează, zici ?

— Se sting, pentru că-s lipsiți de vlagă. I-ai văzut vreodată jucînd ? Nu ? Hm ! făcu omul și privi prin odaie. D-apoi se prind câte doi, de sar cu pași largi și le tropotesc cizmele pe podele. Și mai este ceva. Gîndești că sar de silă. Asta-i. Joacă supărați, ca și cînd i-ar fi pus cineva la o pedeapsă. Așa, de ce să trăiești în lume, ia spune-mi dumneata !

— Ei sînt mai domoli la fire, bădicule. Tot ce fac e bine cumpănit.

— Ba că chiar ! Să-i vezi jucînd, ș-apoi să vorbești de cumpănă ! Ei se chinuie și-și chinuiesc toată viața. Că.

dacă stai să te gîndești cu de-amănuntul la tot ce faci, atunci ce plăcere mai poți avea în lume? Gîndul e cel mai mare dușman al omului. Las', că știu! Cine se gîndește se ofilește. Da' să nu-mi uit vorba. Eu am venit să-ți arăt o hîrtie. Bine că-ți place la noi, vei vedea ce oameni vrednici sînt. — Și, în vreme ce vorbea, căuta cu mîna în șerpar. Scoase o hîrtie smolită. — Să vezi și dumneata, îmi mai zise, și, cînd mi-o întinse, mă privi țintă.

În hîrtia smolită era alta, mai curată, și aceasta, scrisă. «Eu, Ion Bucur, cu mila Tatălui, cu puterea Fiului, cu darul Duhului Sfînt, om în toată firea, rînduiesc cele ce urmează: casa-n care-mi duc bătrînețele să rămîie bisericii. La ficior i-am făcut altă rînduială scrisă. Sfînta maică biserică să vîndă casa cu loc cu tot, după ce voi fi fost eu îngropat, și, pe banii ce-i va lua, să cumpere un clopot nou-nouț și să-l ridice în turn. Să aibă clopotul glas bun, care să răzbată departe. Am pus de-acum deoparte, pentru îngroparea mea, o sută de zloți. Banii aceștia toți să se cheltuiască pentru mine. Popii să i se plătească douăzeci de argint, să știe și dumnealui c-a murit un om. Diacului, doi de argint, iar clopotarului să i se deie cinci. Ce mai rămîne să se plătească sicriul și groparii, și ceilalți toți, pentru pomană. Amin!»

— Se vede treaba că tot te gîndești și dumneata la moarte, bădicule! Cum vād, aici e testamentul dumitale.

— Îți place? Întrebă, clipind repede din ochi.

— A să vedem... Te-ai înțales cu ficiorul pentru casă?

— I-am dat moșie destulă, n-are ce să mai zică. Ș-apoi, de mult nu mai trăiește cu mine. S-a mutat la socri. Are o nevastă, știi, para focului! Da' s-o lăsăm. Ce-a fost a trecut. Acuma pe mine mă-ngrijește o vecină.

— Mai este ceva în hîrtie ce...

El îmi tăie vorba :

— Cu diacul vrei să zici. Că-i las doi zloți, și la clopotar cinci. Dar asta n-o schimb odată cu capul. Că dumneata încă nu-i cunoști năravul. În biserică mai cîntă el ce cîntă, la morți, însă, numa bornăie și le mestecă toate, de nu mai poți pricepe nimica. Las', să-i fie de-nvățătură că sînt oameni care văd ticăloșia lui !

Luă hîrtia împăturată, da' nu o puse în șerpar. Sta cu ea în mîină și voia să zică ceva.

— Aș avea o rugare, spuse cu greu. Aș vrea să se mai adaoge ceva în hîrtie. Dac-ai face dumneata bine să în-sămni. La noi, cum știi, cînd duci mortul la groapă, te oprești de trei ori și cetești trei evanghelii. Acuma, eu aș vrea să mi se cetească patru.

— Asta se poate.

— Știu eu că se poate. Da' nu aici e greutatea. De la mine spre cimitir trecem pe lîngă crîșmă. Eu aș dori să se în-sămne în hîrtie ca evanghelia a patra să se cetească aici, lîngă crîșmă. Să se oprească oamenii, să-n-genunche, și popa să cetească evanghelia. Nu vreau nici o batjocoră pentru celea sfinte. Dar am eu ceva la inimă. — Se așeză mai bine pe scaun. — Eu am fost om harnic și muncitor. Da' de fire sînt aspru și mă mîniu iute. Nevasta mi-a murit de mult, ș-am rămas cu copil mic la casă. M-am zbatut, am alergat ș-am scos om din el. Și-mi era drag de el ca de lumina ochilor. S-a însurat, în urmă, ș-a adus în casă o femeie. Nora de la început mă privi cu dușmănie. Părea că-i stau mereu în cale și se-mpiedeca de mine. Eu tăceam, răbdam, dar inima mi se-mpietrea pentru ficior. Nu pentru ea, — dînsa-mi era străină. — da' toată ziua

mă gîndeam : ficiorul mi-a alungat liniștea bătrînețelor. Și el părea că nu vede nimic. Îi plăcea de muiere, și pe mine începu să mă privească ca pe-un străin. Părea că împrumută ochii nevestei, și cu aceia se uită la mine. Acuma, să vezi dumneata, a fost să fie lucru mare ! Într-o noapte, cînd n-am mai putut răbda, m-am sculat din tindă, — că durmeam în tindă, — și-am intrat tiptil în casă, c-un gînd hotărît. Gînd negru, părinte ! Mi s-a părut, însă, că ficiorul nu doarme adînc. Am ieșit să mai aștept și m-am trezit deodată în crîșma aceea. Am beut vin, mult vin. Și, cum beam, mă dezghețam, și gîndul acela negru se tot depărta de mine. Beutura, se zice, îndobitocește pe om. Nu știi cum va fi la alții, da' pe mine, în noaptea ceea, vinul m-a scăpat. Cum am spus, m-am dezghețat la inimă, că eram învîrtoșat cumu-i cremenea. Gîndurile mi s-au luminat și-am întrezărit puțin, ara înțales puțin pe băiat și pe noră. Nu m-am dus acasă pînă dimineața. Și dimineața am dat drumul copiilor să se ducă la socri. Le-am spus că într-o casă nu mai putem sta. Nu s-au mîniat. S-au dus. Se iubeau. Gîndul cel negru se depărtă de la mine, da' nu mă părăsi cu totul. Cercară nănașii, cercară părinții fetei să mă-mbune. Da' vorbele lor iarăși mi-aduceau gîndul cel negru aproape. Și-atunci fugeam de toți și intram în crîșmă. Și după ce intram în crîșmă, beam un cop, două de vin și-ncepeam să-i înțaleg pe băieți, începeam să le pricep tinerețea lor, și gîndul cel păgîn fugea. Hei, nu poți să știi dumneata ce ușor mă simțeam, cînd mă părăsea gîndul acela ! Cum îmi iubeam atunci băiatul, cum mă bucuram de el, ca și cînd l-aș fi scăpat de vro primejdie de moarte ! Se-nsenina atunci în jurul meu și era cald și bine. Vedeam pe ficior

și pe nevestă voioși. «Bine fac, iubesc viața!» îmi ziceam, și mai ceream un cop de vin.

De doi ani m-am împăcat cu ei. Mi-s dragi amândoi. Da' casa nu le-o pot da. Casa ceea, unde s-a deșteptat în mine ghiavolul, nu le-ar aduce noroc. În casă nici nu-i las să între, nici acum. Mă grijește o femeie bătrână, din vecini. Iată, adaoase el, pentru ce-aș vrea să se cetească o evanghelie în fața crîșmei.

— Bine, bădicule. Se va ceti a patra evanghelie, așa cum spui.

— Fața i se luminează deodată.

— Se poate? Atunci înșamnă aici.

Făcui înșămna.

— Așa, zise, sculîndu-se să plece. Acum sînt liniștit. Gîndul ăsta mă mai neliniște. Acuma, să nu fie cu supărare că m-am îmbulzit. Acum merg să beau un cop de vin, să fiu pe deplin fericit.

Și se strecură pe ușă, trecu ulița și intră în crîșmă.

OANA PRECUPEAȚA

Înfofolită-n veșminte și-mbrobodită-n șaluri, Oana stă pe scăunaș, colo, lângă zidul roșu al școlii, ca o grămadă de haine vechi. Așteaptă. În răstimpuri, scoate dintr-un buzunar o bucată de pîne, ia din coșarca din față un măr și mușcă — o dată din pîne, o dată din măr. Și molfăie mestecînd îmbucăturile. Gîndindu-se la visurile ei de peste noapte, nici nu știe cînd trece vremea și cînd se luminează. Se trezește numai că cineva îi dă binețe :

- Mulțămim dumitale, da-ncotro ?
- Iaca, pînă colea numa, răspunde omul, în vreme ce privește spre coșarcă.
- Ai lua un măr ? face bătrîna.

— E de dimineată, dar iau unul. Să-ți fie cu noroc pe azi!

La mărul, îi întinde bătrânei creițarul și se duce.

Dar Oana nu e totdeauna bucuroasă când pune în năfrămuță cel dintîi ban. Pe lîngă prevestirile ce le scoate din visuri, ea se mai leagă și de alte semne cînd vrea să știe ce noroc îi va aduce ziua.

Așa, de-o pildă, dacă cel dintîi cumpărător e bălan, cu ochi blînzi, precupeața îi mai dă un măr pe deasupra, bucuroasă că a-nceput ziua bine. Dacă însă cumpărătorul e oacheș, nu nădăjduiește la mare cîștig în ziua aceea.

De la trecătorii oameni mari nu prea așteaptă ea creițarașul. Dar cînd se-apropie timpul de școală și încep să apară copilașii cu cărțile la subsuoară, bătrîna se mișcă în mormanul de haine, se-ableacă și rînduiește merele-n coșarcă.

Sînt băieții care, în toată dimineata, i-aduc creițarașul. Sînt aceia care-i dau și trei-patru pe zi. Cu ăștia stă bătrîna bucuros de vorbă, îi întrebă de părinți, de frați. Sînt aceștia «copii de omenie», cum le zice precupeața, și i-s dragi ca și cînd ar fi ai ei. Cu ochii, însă, cată mereu în jur, cînd vorbește, căci sînt «golani», care-atîta așteaptă : să vorbească Oana cu cineva, ca să-i fure din mere.

Precupeața, în privința asta, e mare cunoscătoare. Între copiii pe care nu i-a mai văzut, deosebește îndată pe «ștregarul», pe «hoțul» de mai tîrziu. Îl cunoaște Oana după cum stă, după cum schimbă din piciorușele subțiri, dar mai ales din privirea ochilor. Și, cît ce simte pe cîte unul din ăștia, își zice în gînd : «Înc-un

drac !» Și se păzește de el, deși băiatul n-a dat încă nici un semn c-ar vrea s-o hoțească. Dar, nu peste mult, ce-a prevăzut bătrîna se-ntîmplă : băiatul întinde mîna în coșarcă și fură.

— N-am spus eu ? strigă Oana, aproape mulțumită de împlinirea profeției. N-am spus eu că se-nmulțesc mișeii cu unul ? zicea, privind după cel ce-i scăpărau picioarele pe drum.

Cîteodată se-nșeală bătrîna. Urmărește cu săptămînile pe cîte-un băiat mai molcău, care veghează veșnic, în timpul liber, lîngă coșarcă. După priviri, i se pare ei c-ar fi hoț, dar se-ntîmplă ca băiatul să nu-și întindă mîna deloc unde nu-i fierbe oala. Atunci, precupeța se-nduioșează că l-a nedreptățit în gînd.

— Ai mîncă un măr, voinice ? îl întreabă, cînd se satură să-l mai observe.

— Mîncă ! zice băiatul, oftînd.

— Da' n-ai bani deloc ?

— Nu, n-am bănuț.

— Nu face nimic ! Tu ești un copil detreabă ! Ție îți dă lelea cîte-un măr și de cinste.

Și, din băieți de felul acesta, și-a făcut Oana precupeța o gardă care să prindă pe hoții de mere. Numai nu se prea ajută cu ei, căci cei ce fură sînt totdeauna mai iuți de picioare decît cei din garda ei de pază.

Se întîmplă să împace, de multe ori, pe copiii care vin întîi la școală, cu bunătățile ei de mere. De multe ori, cînd vinde mai mult, dă de cinste, dă de pomană pentru sufletul răposatului Dincă.

Să ferească Dumnezeu, însă, să vie și altă precupeță să se așeze cu scăunașul și coșarca înaintea școlii ! Oana,

atunci, se ridică, — o furtună, nu alta, — și aleargă să-i scoată ochii.

— Da' cin' te-a adus pe tine aici ? Întreabă dînsa, ridicîndu-și cu greu mînile în șolduri.

— Nu m-a adus nimeni ! făcea aceea, nepăsătoare.

— Ba te-a adus !

— Ba nu m-a adus !

— Îți spun eu, te-a adus cineva : Dracu ! Dar aici nu ai ce căuta, auzi, soro-mosoro ?! Ia-ți calabălciul și te cară !

— Dă-mi pace, Oano, nu te-aprinde degeaba !

— Nu-ți dau ! Duci-te ?

— Nu mă duc !

Atunci, Oana își strînge de cîteva ori gura pungă, adună un ban lat de scuiat și-l îndreaptă și-l tipărește pe fruntea precupeței.

— Na, nerușinato, ticăloaso !

Dar cealaltă încă nu se dă. Se ridică, — curcan înfoiat, — și începe păruiala, adică mai mult se-ndeașă una-ntr-alta, căci amîndouă au multe straie și-s grase de nu-și prea ajung la ochi să și-i scoată. În schimb, însă, fac o gură de parcă arde școala. Directorul, știind ce-i afară, iese, se apropie cu pași domoli de cele două matahale, ce se strîmtorează pe lîngă zid și-ntreabă :

— Ce-i, lele Oano ? Iar a venit una să-ți ieie locul ?

— Apoi, celeilalte, care se liniștea în grabă : Să-ți iai ca-trafusele de-aici ! Ni-e destul o precupeță la poartă ! Oana e aici de cînd m-am trezit eu.

— Așa-i, ticăloaso ! Nu ți-am spus că-i dreptul meu aici ? zice Oana, așezîndu-se pe scăunașul ei.

Și, pe cînd cealaltă se gătește de ducă și pleacă pe stradă în jos, Oana bate în pumni și strigă în urma ei voioasă :

— Ciudă ți-i,
Ciuda te mînce,
Vezi cu ochii,
N-ai ce zice !

Iar după ce se liniștește își aduce aminte din noaptea trecută. Văzuse pe Necuratul, în chip de țap, cum se cățara pe o stîncă și cum duriga cu picioarele ascuțite bolovani, care veneau sărind în salturi mari și se sfărîmau în vîlceaua limpede de la poalele stîncii, tulburînd apa. «Iată că mi s-a împlinit visul !» se gîndește Oana. De cîte ori visează așa, cu Necuratul, nu se poate să nu aibă, peste zi, o sfadă cu cineva.

În căsuța ei Oana numai peste noapte se-adăposteste. Ziua e afară mereu. Cînd dă vreo ploaie, se trage cu coșarca, cu scăunașul subt poarta școlii și așteaptă să treacă viforul.

De zăpadă, însă, nu fuge niciodată. Iarna o poți vedea veșnic în același loc. Și cîteodată neaua pică grea și multă și-o acoperă ca pe-o căpiță de fîn, al cărui cap, din cînd în cînd, se mișcă domol. Merele nu suferă de zăpadă. Încă-i pare Oanei că ies mai curate din puful alb, mai roșii, mai sănătoase.

Numai cînd e ger mare, de crapă gheața pe rîu, și în pomii de pe marginea drumului scînteie steluțe cîtu-i draga de zi, numai atunci îi mai greu. Că merele-i degeră oricît le-ar înveli în cojocul spart, și obraji ei, nasul ei se învinețesc cumu-i moțul curcanului. Atunci, de se ridică, picioarele i-s grele ca de plumb, și palma

ei, cînd ia banul, e adunată ca o mîină de om mort în zgîrcituri. Atunci își simte capul gol, și nu se mai poate gîndi nici la visurile din noaptea trecută. Îi trece așa, din cînd în cînd, prin minte chipul bărbatului, al lui Dincă, îi trec repede prin cap cîteva frînturi de gînd : «Cîtu-i de frig !» «Ce grea e viața !» «Cîtu-i de bine să mori !» Se zgulește în straie, se mișcă să se dezmorețească și își zice : «Măi Dincă, mă ! Da' bine-i de tine !» Dar cît ce se încălzește puțin, uită și de moarte, și de bărbat, și așteaptă cu nerăbdare să iasă copiii din școală...

COMAN PETRA

— Iar ești supărată, Anastasio ! Iar plîngi ! Ar fi vremea, cred, să-mi mai dai o dată pace. Să am și eu o clipă de liniște, o clipă de bucurie.

Omul se ridică de la masă, își săltă o bundiță pe umeri.

— Mă reped și eu pe-un ceas, două acasă. Mă gîndesc cu ceasuri înainte : «Azi am s-o aflu voioasă pe Anastasia ?» Da' la mine-n casă e veșnic frig și întunerec. Spune-mi o dată, ce ai ?

Femeia, cum dereteca prin casă, se opri o clipă și își întoarse capul spre bărbat.

— N-am nimic, Comane ! De cîte ori nu ți-am spus că n-am nimic. Plîng după mama. Mi-e dor de ea.

Ochii mari, albaștri i se umeziră de lacrimi.

— Hei, asta-i ! oftă Coman, îndreptându-se spre ușă. Dac-ar fi să ne plîngem morții cu anii, ce s-ar alege de lumea asta ? Mi te-ascunzi tu, muiere, mereu, mi te-ascunzi cu sufletul !... Nu mi-ar păsa, dacă de doi ani n-aș bănuî ce-mi ascunzi. Aș zice : i-i firea plîngătoare. Și aș ști să aflu un farmec și în tristeța ta.

Anastasia se opri iar, măsurîndu-l cu ochii.

— Tu spui că-mi știi taina ? Atunci de ce mă-n-trebi ?

— Pentru c-aș vrea să mă-nșăl.

Femeia-l privi cu ochii plini de dispreț și-și văzu de lucru.

Coman Petra se apropie încet și cercă s-o îmbrățișeze. Femeia zvîcni din mîinile lui.

— Lasă-mă ! Nu-mi arde mie de dragoste acum ! Ochii lui Coman o priviră flămînzi, cu ură.

— Niciodată nu ți-a fost drag de mine ! Nu-ți mai întoarce capul ! Eu văd în suflete !

— Cetești în suflete ? Sărace Comane !

Inima bărbatului se muie îndată, ca o cîrpă.

— Anastasio, mă chinuiești, înțalegi tu ? Prea mă chinuiești, și are să fie păcat ! Mare păcat !

Femeia rîse. Un zîmbet îi luminează fața albă.

— Păcat ? ! Tu vorbești de păcat ? ! Tu nu știi ce-i păcatul ? ! Îți aduci aminte cum băteai slugile, cu biciul de curele ? Tu n-ai milă, Comane, și cine nu cunoaște mila nu știe ce-i păcatul !

Un zîmbet sărac se strecură pe buzele groase ale lui Coman.

— Cu slugile e altceva. Dacă nu ridici biciul, ridică ei parul. Aici nu te pricepi tu, Anastasio. Dar iată ce

era să-ți spun : ai putea să fii mai bună cu mine. Tot ce fac eu e pentru tine.

— Pentru mine ?

— Da.

— Stai nemîncat cîte-o zi ; degeri de frig, iarna, în blăstămata ta de baracă de scînduri ; despoi pe tot trecătorul de cele două parale, ca un cerșetor... Pentru mine ?!

— Da, da, Anastasio, pentru tine !

— Te-nșăli, sărmane ! zise oftînd Anastasia. Pentru tine, pentru patima ta ții și acum urîcioasa slujbă de vameș. Am eu nevoie de banii tăi, de averea ta ? Ce mi-a rămas de la tătucu mi-e de-ajuns. Copii n-am, adaose înfiorată. Crezi că pentru mine e o plăcere să stau aici, în pustietatea cîmpului, ca să fiu mai aproape de baraca ta, de arama și de argintul pe care-l cerșești trecătorilor ?

— Și tot pentru tine muncesc eu, Anastasio. Crezi că eu n-am băgat de samă că ți-i urît în pustietatea asta ? Ce vreau eu ? Vreau să adun bani, bani mulți, cîți ne trăbă, și să ne mutăm la oraș. Să petreci, să ai bucurii. Să mai răsără soarele și-n casa noastră.

Anastasia îl privi întunecată, c-un zîmbet amar.

— Asta nu va fi cu puțință, Comane ! N-are de unde răsări soarele !...

Ea luă o horbotă, șezu pe un scaun, și, palidă, începu să lucreze.

Pe fața lui Coman trecură umbre repezi. Apoi din ochii lui licări o ură adîncă. Sta nemișcat, cu fața aspră, cu răsufllarea pripită. Zise, cu glasul schimbat, răgușit :

— Nu-ți mai uiți de ticălosul de Florian, nevastă ! El ar fi pentru tine soarele.

Ochii senini, albaștri ai femeii se uscară, se întunecară.

— Ce-ai zis, Comane? și-și lăsă cusătura, ridicându-se.

Coman Petra n-a mai apucat să repete. Ieși în aerul umed, rece al toamnei și, strângându-și bundița, se grăbi spre baraca lui de vameș.

Anastasia rămase singură în odaia pustie. Însărarea se cernea mohorâtă prin geamuri, și un fior de frig o făcu să se cutremure.

Venea a treia toamnă de când era măritată după Coman Petra. Vremea se scursese încet, greoaie, târându-se. În pustietatea câmpului, zilele erau nesfârșite, și nopțile — chinuitoare. Coman Petra, de doi ani, trăiește mai mult în baraca de scînduri, lîngă podul râului, decît acasă. Anastasia nu l-a putut suferi niciodată. E puțin la trup, cu ochii mici, cu privirea nestatornică, adulmecă parcă mereu urmele trecătorilor. Merge grăbit, cu capul veșnic plecat, ca subt o povară.

Anastasia cîteodată cearcă anume să-l mînie. Știe că, pentru ea, n-are să urmeze nimic rău. A doua, ori a treia zi, știe că va veni umilit, lingușitor, ca să-i cerșească o vorbă bună. Așa l-a cunoscut pe Coman de când era fată. Răzbunător cu cei mici, plin de venin, ca viespea, față de cei ce-i țineau calea, dar umil pînă la înjosire față de cei mai mari, care-i puteau face un bine. Era cel mai harnic muncitor în prăvălia tatălui ei, și bătrînul Ioachim ținea morțiș s-o deie pe Anastasia lui după Petra.

— Din asta are să se aleagă om, fetițo!

Coman umbla de mult cu ochii după fată. Când cu ochi flămînzi, de lup, când cu priviri umile, bolnăvi-

cioase. Anastasia-l înconjura și nu putea pricepe pe tatăl său. Se închidea ziua întregă în casă, să scape de privirile lui Petra.

Și în sara asta de toamnă târzie, Anastasia se gîndește la trecut cu inima plină de tristeță.

Cu cinci ani mai nainte, întrase Coman Petra în slujbă la Ioachim. Era așa, într-o sară de toamnă, ca acum. Tatăl său întîrziase cu-o jumătate de ceas la cină. Cînd a venit, era voios și a poruncit s-aducă vin pe masă.

— Am făcut ispravă bună, nevastă! zise el. Am luat în slujbă un om care plătește cît zece. La început nici nu voiam să-i ascult propunerea. Da', cît ce-a întrat în prăvălie, din pasul întîi pe care l-a făcut, din iuțimea ochilor, am văzut că-i om de preț. Și, cu toate-acestea, l-am tocmnit foarte ieftin.

Anastasia avea șaisprezece ani. Își aduce aminte că-l întrebuse pe tatăl său :

— E băiat frumos ?

Bătrînul a rîs și ea s-a-nroșit, dîndu-și sama abia atunci ce întrebare pusese.

— Nu-i pot zice frumos, fetiço. Da-i deștept și vioi.

Dimineața, Anastasia își făcu de lucru în prăvălie, să-l vadă.

Impresia dintîi o are și acum în suflet : i s-a părut grozav de ridicol.

Coman, cînd a zărit-o, a stat uimit ; își scăpase buza de jos și clipea des din ochi.

De-aici încolo ochii lui o urmăriseră pretutindeni. Și, fără să poată citi ce-i într-însii, fata începu să-l înconjure. Peste un an, însă, îl înșelese. Era o zi călduță de

octombrie, cu cerul senin, verziu deasupra culmilor. Anastasia citea la fereastră, cu capul răzimat în palma albă. Deodată simți o durere în frunte. Își ridică ochii. Din curte, de jos, o privea Coman Petra. Nu avea ochi, avea două picături fierbinți, topite, de metal. Ea pâlise, se retrăsese, și, de-atunci, de câte ori pomenea tată-său de Coman Petra, se făcea ca de ceară.

Într-o iarnă, Anastasia se-mbolnăvise. Bătrînul Ioachim ținea foarte mult la fată. Adusese în grabă doctori, leacuri, îngrijitoare. Sara, la cină, era veșnic nemulțumit. Vorbea cu nevastă-sa despre nenorocirea fetei și pomenea și de-o altă nenorocire.

— Închipuiește-ți, îi zicea femeii, de cînd mi-i bolnavă fata, Coman Petra nu mai plătește o ceapă degerată. Se-ncurcă-n socoteli, — și aici era cel mai tare, — nu mai poate scrie o comandă, nu mai aude ce-i cer mușteriii. Umblă ca beat, și-n răstimpuri se zguduie. Să-l vezi cum a slăbit ! Ah ! pe cinstea mea, așa cum e acum e înfiorător. Nu trece-o clipă să nu caute în ochii mei, mereu vrea să-mi spuie ceva, să mă-ntrebe. Dar nu cutează. Nu e însă băiat din prăvălie pe care să nu-l descoase : «Ce-i sus ? I-i mai bine ?» E o adevărată nebulie aici !

Din odaia vecină, bolnava auzea și-i înviau rădăcinile părului, făcînd-o să-i pară că-n pernă mișună mii de vietăți.

Nu-i trecuse boala cînd se sculă din pat. Nu putea să-l mai audă pe Ioachim vorbind despre Coman. Cu scularea ei din pat, începu să învie și Coman Petra. Bătrînul Ioachim nu se putea minuna destul, bătea din palme, rîdea.

— Era jigărit, soro, ca un cățel, ș-acum se între-mează văzînd cu ochii !

Odată slugile aduseseră lăzi multe de la gară. La descărcat, alunecaseră două lăzi cu sticlărie. Coman se înfuriase, luase biciul și-ncepuse să-i îmblătească. Se strînsese lume și se mira cum de cutează omul acela mărunțel să se prindă cu doi uriași. Abia l-a putut do-moli Ioachim.

Sara, bătrînul spusese, întunecat :

— Tare mă mir de omul ăsta ! Cîteodată are-un curaj grozav. În prăvălie are mare tragere de inimă. Dar e ceva tainic în el. Cînd tună, îngălbinește și-i vine să se pituleze după tarabă. Privește speriat, cînd fulgeră, și-și face mereu la cruci. Mi se pare că și vorbește sin-gur. Atunci cred că nu-i în toate mințile. Are o slăbi-ciune, dar încolo,-i foarte bun băiat.

Cînd povestea despre firea lui fricoasă, erau singu-rele clipe plăcute pentru Anastasia.

În anul al treilea de cînd era Coman Petra în slujba lor, bătrînul Ioachim dădu faliment. Era văduv acum, și nenorocirea, căzînd năprasnic asupra lui, îl apropie de groapă. Abia putuse mîntui puțin din avere pentru zestrea fetei.

Ioachim îi vorbea acum Anastasiei în fiecare sară :

— Tot razimul tău, fată, e Coman Petra. Adevărat că nu-i frumos ca Florian, da' Florian e sărac lipit. Poate nici nu-i în stare să se jertfească pentru tine. Pe cînd Coman ăsta s-aruncă-n foc pentru tine ! El are să fie cînele pe care-l vei duce de lanț toată viața. Pri-vind numa la el, nu va cuteza nici să mîrîie.

Fata nu se gîndise însă la căsătorie. Dar în sările ace-lea grele și mocnite, cînd tată-său cerca s-o apropie de

Petra, Florian, prietenul ei încă din anii școlii, îi apărea luminos și zîmbitor, ca un zeu al mîntuirii.

— Ce zici, fata mea ?

— Tată ! suspina Anastasia.

— Știu că nu-l iubești. Asta însă nu trage mult în cumpănă. E om de afaceri Coman ăsta. Să-l fi avut de mult în prăvălia mea, n-ajungeam aici ! Odată poate să aveți o prăvălie mai bogată ca a noastră... sfîrșea oftînd bătrînul.

— Cum crezi dumneata că-l pot lua pe Coman ? N-aș muri ?!

— Nu, fetiço. Ți-am spus că-l poți duce de lanț toată viața. Dar deocamdată e singurul tău razim.

Încet-încet, Anastasia și-a închis inima. Asculta, cu buzele strînse, sări după sări, îndemnurile lui Ioachim. Nu mai răspundea, nu mai suspina. Sta nemișcată pe scaun.

Într-o sară zise :

— Cheamă-l pe Coman, să isprăvim odată !

Răceala glasului îl străpunsese pe bătrîn ca o suliță.

— Ce să isprăvim ?

— Să ne cununăm, răspunse Anastasia, înghețată.

Ioachim n-a mai trăit mult. La două luni după cununia fetei s-a stins. O întrebare-i încremenise în ochii sticloși, cum privea la Anastasia, care-i veghea la pat.

Anastasia își aminti apoi cei doi ani de cînd Coman Petra e vameș. În toată viața ei din urmă numai chipul lui Ioan Florian îi mai dădea lumină. Îl vedea din cînd în cînd, în oraș. El o saluta, ea trecea ca-ntr-un vis pe lîngă dînsul. În inima ei se pogorau lumina și căldura, și obraji i se făceau trandafirii. În trei ani n-au vorbit o singură dată. Ioan Florian e astăzi cu diploma în

mîna, poate nici nu-și mai amintește de dragostea copilăriei. Anastasia, de cîte ori se gîndește la el, își simte tot mai adînc nenorocirea.

Coman Petra a simțit îndată pe unde-i umbla gîndul femeii, și-n puterea nopții venea de multe ori, părăsindu-și baraca, să iscodească în jurul casei, să asculte pe la ferești.

Coman Petra, în baraca lui de scînduri de la capătul podului, are un ortac, care-i ține, în toate sările, de urît. Un comerciant scăpătat, care stă la marginea orașului, vine în fiecare sară la Petra, la un pahar de vin. Coman i se tînguie mereu de traiul ce-l duce cu nevasta, și prietenul încercă să-l îmbune. În el, Petra are o încredere nemărginită.

— De inima femeii te-apropii cu aurul, pretine. Spunîndu-ți însă drept, eu, în locul tău, aș părăsi-o. Pentru ce să verși aur în calea ei? Cu banul poți face ceva mai bun. Ai bani mulți?

— Am, da' nu-s destui încă. Peste un an cred că pot să-ți urmez sfatul.

— S-o părăsești?

— Nu, asta nu se poate! Ci să mă apropii de ea cu aur. Așa crezi că s-ar putea?

— Nu-i femeie care să nu se-nchine bogăției. Cum spui, mai ales, că-i a ta, fată de oameni avuți, deprinsă cu luxul. Sînt chiar încredințat că numai pentru sărăcia ta te disprețuiește. Îi e rușine că ți-i soție. Nevasta unui vameș, care adună para cu para, care se ceartă cu trecătorii. Dar ia să ai în oraș o casă bogată, să-i cumperi pietre, să-i comanzi rochii!... He-hei, atunci s-ar

schimba îndată femeia ! Că frumuseța nu-i în mare cinste înaintea muierii. Ea se-nchină la ceea ce-o poate face pe ea frumoasă.

De multe ori cuvintele acestea ale prietenului i-au pus lui Coman Petra un ghimpe la inimă. Dacă-or fi adevărate ? Ah ! De-ar avea dreptate ! S-o vadă o dată zîmbind ! S-o vadă că-l privește o singură dată, blînd, cu ochii ei mari, înlăcrămați.

Se da un bal în orașul de peste rîu, și el hotărî s-o ducă pe Anastasia.

Femeia-l privi mirată. Voi mai întîi să nu primească, dar, ca un fulger, îi trecu prin minte că acolo se va-ntîlni, poate, cu Ioan Florian. Coman Petra văzu roșeața ce i se ridicase în obraji.

— Vrei să mergi ?

— Da.

— Atunci, iată, îți dau patru sute de franci. Să te gătești cum îți va plăcea ție.

Și-i întinse, tremurînd, respirînd des, banii.

Femeia se feri.

— N-am nevoie de-agoniseala ta. Atîta voi fi avînd și eu.

Coman Petra se întunecă. «Or fi ele unele femei care se bucură de bani, da' nu toate», își zise el, mergînd spre baraca lui. Un gînd nou însă-l luminează deodată. Trecu podul, merse în oraș și cumpără aurituri : o brățară și un inel. Se întorcea spre casă, strîngînd comoara ce-o purta, ca și cînd ar fi furat-o. Căzuse neaua, și Coman Petra lăsa urme mărunte pe cîmpul alb. Inima-i zvîcnea și, în răstimpuri, bătăile ei îi opreau pașii.

Dar Anastasia nu primi aurul.

— Du-le înapoi, nenorocitele ! Are să-ți pară rău toată viața după ele ! Ai să degeri încă două ierni pînă-ai să pui la loc banii risipiți.

Coman Petra se întunecă și mai tare. Privi la muiere cu ochii tulburi, înghețați, ca la un dușman de moarte și ieși, încovoiat de spate, în gerul de-afară. Nu se mai opri la pod, ci în oraș, și se strecură într-o crișmă.

Pînă-n ziua petrecerii n-a mai dat pe-acasă. Atunci, spre sară, veni, slab și abătut. Anastasia se înfioră de el. Umerii obrazilor îi împungeau prin pielița vineție, ochii-i erau cufundați în cap. Umbla ca beat prin casă și nu zicea nimic.

— Ce-i cu tine, Comane ? Ești bolnav ?

— Am venit să te duc la bal.

— Și pe unde-ai fost de vro patru zile ?

— Am fost în slujba mea. E frig afară. E ger.

Și el începu să-și frece pumnii înroșiți.

În sara aceea, la bal, Coman nu și-a mai luat ochii de la nevastă-sa. În adierile muzicii trecea de la un jucător la altul, ușoară, mlădiaoasă, îmbujorată, fericită. În rochia ei albă, cu umerii goi, cu sînul bogat, lui Coman i se părea că Anastasia răspîndește în întrecaga sală o beție ametoitoare. Ah ! frumoasă era ! El încă n-o văzuse așa niciodată. Mulți ochi o urmăreau, mulți tineri se apropiau de ea, îi cuprindeau talia. El nicicînd n-a cuprins-o așa ! În vârtejul jocului, capul, — hei, acum vede el bine ! — capul lui Ioan Florian se-ableacă aproape de umărul ei gol. El niciodată nu s-a apropiat așa de umărul ei ! Și iată că de-acî înaintea Anastasia e mereu lîngă Ioan Florian. Într-un ceas i-a vorbit mai mult decît îi vorbise lui în trei ani de zile. Și

ce vorbă ! Şoaptă ! Şoaptă caldă, dulce, surizătoare. Viaţă, nu vorbă ! Şi uite, ochii ei, ochii Anastasiei, niciodată n-au strălucit atît de frumos ! Şi iată, Florian îi sărută mîna ! Ah ! ce frumoasă e această sărutare de mîna ! În urmă, i-a pierdut din vedere. Coman era gata să strige, s-alerge, să-i caute, dar picioarele nu-l mai slujeau. Doi vecini îl ţinură să nu cadă.

Cînd se dezmetici, îi văzu într-un colţ, şezînd lîngă-olaltă, şoptind. În inima lui Coman Petra zvicni ceva. Şi, îndată, simţi în trupul lui slab şi ofilit o putere de uriaş, care-i oţelea toată fiinţa. Ieşi în grabă.

Aşteptă mult subt pod, în gerul ce îngheţa răsufllarea, pînă ce auzi şoapte.

«Vine de-o duce acasă», îşi zise Petra.

Paşii se opriră înaintea barăcii. Uşa se deschise.

— Nu-i aici, se auzi glasul Anastasiei.

— O fi acasă, spuse celălalt.

— Nu. O fi în vro crişmă. Te rog să mă însoţeşti cîtîva paşi încă. Soseşte şi el îndată. Nu facem nimic rău. De altfel, bărbatul meu n-are curajul să-mi spuie o vorbă aspră. Ah ! Dumnezeu !

Şi se auziră suspine.

Porniră. Scîrţîitul zăpezii se stinse.

Coman Petra intră în baracă. Îi era grozav de cald. Parcă-i curgeau flacări prin vine. Îi păru că însăşi baraca-i în flacări. Ochii-i ardeau, usturîndu-l.

În curînd se auziră iar paşi. Erau paşi de bărbat. Erau paşii lui Florian. Cînd să treacă pe dinaintea barăcii, Coman Petra-i sări în spate şi-l prăvăli, azvîrlindu-i în ceafă o răsufllare de foc, grea. Dar, în clipa următoare, Florian fu în picioare, cu uriaşa pisică ghe-

muită sălbatec în spatele lui. Se zbătu cumplit pînă ce reuși să-i descleșteze ghearele de pe grumaji. Povara din spate căzu bubuind pe blane. Omul privi o clipă mototolul nemișcat de pe pod, scuiță cu gheață, apoi dispăru în noapte.

După o vreme, Coman se ridică, întră în baracă, luă ceva și dispăru subț pod.

Dimineață, atîrna deasupra rîului înghețat, spînzurat de-o grindă a podului.

ÎN DRUM SPRE BĂI

Plecasem de-acasă într-o dimineață răcoroasă. Căii aveau patru ceasuri de fugă pînă la gară, și căruțașul, care stătea pe capră, învălit în cojocel, cu pălăria mică trasă pe urechi, moțăia de somn și nu prea îndemna călușii lui mărunței. De altfel, căruțașul Culae nu grăbea niciodată la drum. În tot satul, numa el avea căruț pe arcuri. Știa, că, de voie, de nevoie, drumețul trăbă să-i ceară ajutorul. Căci patru ceasuri, pe drumul pietros, numa-n căruța lui puteai merge, fără să-ți fărîmi oasele. Astfel, oricît l-ai fi îndemnat să atingă fugarii, el se făcea că nu aude, ori, în cazul cel mai bun, ridica biciul și zicea cu glas moale, somnoros : «Ghii, mă !» Da' niciodată nu l-am văzut biciuind călușii lui. Cîte-

odată, dacă nu-l mai slăbeai cu îndemnul, își întorcea capul și zicea :

→ Las', domnule, știm noi cum să mînăm ! Dar este-o vorbă : graba strică treaba. Se poate-ntîmpla să-mi rup un arc, să-mi sară o spiță de la roată. Atunci, ce ne facem ? Atunci, apoi zic și eu că ai să scapi trenul.

Astfel, trebuia să te mulțamești cu mersul domol al cailor, și să întîrzi mai totdeauna de la tren.

În dimineața asta Culae e deosebit de somnoros. Caii lui abia înaintează, cu capetele plecate, împrăștiindu-și, din vreme în vreme, coada lungă pe spinarea ieșită ca o muche. Răcoarea pădurilor mari, printre care șerpuie drumul, pătrunde în trup, ușurîndu-l parcă ; și, totuși, în mersul acesta domol, pleoapele se-ngreuiază.

Abia am avut timp să-mi iau bilet, cînd am sosit la gară. Trenul sta să plece. Făceam un drum mai lung, și întrasem într-un cupeu de clasa a treia. În fund, erau vro cîțiva țărani, iar lîngă mine începu a pufăi un domn gras, care părea că respiră prin ochi și prin toată fața. Prin fereastră se vedea cerul limpede, senin în dimineața aceea de iunie.

— Azi avem să ne topim de căldură ! zise deodată domnul cel gras.

Mă întorsei. Credeam că mie-mi vorbește. Da', pe alt loc, aproape de el, era un surtucar mai tinăr. Ținea pe genunchi un băiețel ca de cinci ani, care ronțăia la un corn uscat.

— Așa cred și eu, zise surtucarul, privind pe fereastră. Vremea s-arată senină, și nu adie nici o boare.

— A dracului treabă, începu cel gras, chinuindu-se să-și dezbrace paltonul. Cînd am plecat de-acasă, era frig ca toamna. Pe deal, în sus, mi-a amorțit un picior.

— Aşa-i la munte, nănaşule, totdeauna sînt reci dimineţile, zise cel tinăr, ajutîndu-i să-şi scoată paltonul, o haină grozav de largă, şi, după cît puteam înţălege din opintirile tinărului ca să-l anine în cui, şi foarte grea.

— Eu niciodată nu plec la drum fără haină de iarnă, finule. Eu mă asigur totdeauna. Ce vrei? Cu clima de pe la noi poţi glumi? Poţi pe dracu! Că unde nu se poate porni, cînd ţi-i lumea mai dragă, un vînt ascuţit, un vînt cu ghimpi, domnule, de-ţi dîrdăie dinţii în gură. Ce? Am pomenit eu de-astea. Pe la Sînpetru, finule, pe la Sînzăiene, am pomenit nea pe la noi.

Se aşază mai bine pe bancheta tare, de lemn văpsit castaniu, şi-şi desfăcu picioarele.

Finul făcu mirat :

— Şi pe la Sînpetru?! Atunci putem spune că nu sîntem departe de zona gheţoasă, zise el zîmbind.

— Ce gheţoasă, ce zonă, finule?! zise nănaşul, trăgînd cu coada ochiului, să vadă dacă-l observ şi eu. Gerul Bobotezii, domnule, cîteodată! S-a-ntîmplat, în miezul verii, ca trecînd vîrfurile muntelui, să-nceapă un vînt de celea turbate. Şi unde nu te frigea, unde nu te tăia ca cu plezne de mătase peste faţă, şi te scuipa cu lapoviţă şi cu mieluşei...

Privii acum la dînsul. Avea o faţă lată, slobozită pînă pe piept, şi nişte ochi mici ca două buburuze gălbii ce-ar sta înglodate într-o mare de grăsime.

— Ei bine, începu el din nou, bucuros că-l observ, pe-aşa climă să plec de-acasă nepregătit? De ce dăm bani pe veşminte calde? Acuma, e drept, pentru alţii e greu pe la gări să poarte atîta povară. Eu de asta una nu mă-ngrijesc! Ies în uşa cupeului, strig odată «Hordar!»

și vine-o slugă de cei cu număr pe chipiu, și-i dau pachetele. Ce face? Nu se plătește să-ntinzi de toate pachetele, pentru câțiva bani!

— Dumitale ți-i ușor, nănașule, ai de unde da, zise finul, cu blîndețe.

— Asta-i drept, răspunse măgulit nănașul, trăgînd cu coada ochiului iar la mine. Dar ia să vedem de-un pic de mîncare, finule. Mi-am pus ceva pe drum, că pe la gări nu-mi place să mînc. Bucata de-acasă totdeauna-i mai bună.

Se ridică, privi pe poliță și înșfăcă o geantă mare, veche, pîntecoasă, o coborî gîfîind, o puse dinainte-i și-o deschise.

Eu stăteam la fereastră. Priveam sămănăturile înspicate, cum alergau, cum se-nvîrteau domol în depărtări. Din cînd în cînd aruncam ochii spre omul cel gras. El desfăcu o gazetă unsuroasă, luă un picior de rață friptă și începu să-mbuce. Își scoase apoi o sticlă vineție, plină cu vinars, trase cîteva gîturi și o întinse finului.

— Iacă, să guști și dumneata. Să vezi numa ce bună-tate de vinars! Țsta te-ncălzește, umblă, frate, ca argintul-viu, prin trupul omului, zise el, tresărind puțin și încordîndu-și gîtul.

Finul luă, beu și-i întinse sticla.

— Țsta-i mama beuturii, nănașule! Din pivnița dumitale?

— D-apoi ce crezi?! făcu nănașul, rămînînd cu gura căscată. Crezi dumneata că eu iau beutura din crîșmă? Ferit-ai, Doamne! Alea-s rachiuri otrăvite!

Privi sticla în zarea luminii și mai trase două înghițituri. Apoi se apucă liniștit de mîncare. Înfulca bucată după bucată, toată fața i se mișca, lărgindu-se, lătin-

du-se, umflîndu-se ; numa cele două buburuze gălbii străjuiau adînc subt frunte, neclintite, lucind o lumină bolnavă.

Cît mîncă, băieţelul cel de cinci ani privi dornic la bunătăţile din gazetă, dar finul se strădui să-i întoarcă într-altă parte ochii, arătîndu-i, pe fereastră, cînd un car cu boi, cînd o cireadă de vite albe.

Nănaşului nu i-a trebuit mult pînă ce-a isprăvit friptura : o raţă întregă, şi o jumătate de pui de găină. Cealaltă jumătate o devorase, pesămne, pe drum, în trăsură. Ciupărase, ca o cioară, toată bucăţica de carne de pe raţă, şi, acum, scheletul nenorocitei pasări stătea împrăştiat pe gazetă.

Nănaşul oftă, învăli oscioarele, se ridică cu greu, şi, deschizînd fereastra, aruncă pachetelul. Supse puţin din sticlă, şi zise :

— Ei, m-am stîmpărat puţin. Am plecat de-acasă pe fugă. Muierea — după mine, să stau să-mbuc ceva. Da' nu se putea ! Trăsura era la poartă, şi trebuia să pîrnesc odată.

Finul se întoarse iar spre dînsul.

— Am auzit c-a fost bolnavă nănaşa, zise.

— Iac-aşa ! Boală la muiere ! Muierea, cînd vrea, atunci e bolnavă. Nu se-nsănătoşează, să beie toată apoteca, dacă nu vrea. La muiere să nu-i crezi niciodată, finule !

Ochii lui cătau, acum, în geanta uriaşă, după alt pachetel. Îl găsi, îl desfăcu.

— Am o bunătate de peşte !... Proaspăt ! Ieri venită nişte munteni de pe ape. Am cumpărat patru. Ptiii, ce mîncare ! Ai cumpărat şi dumneata, finule ?

— N-am cumpărat, nici n-am știut de pești proaspeti.

— Vin rar, ce-i drept, dar eu totdeauna nu mă las să nu cumpăr. Ia, placă-ți, și gustă, să vezi ce carne, frate! Ți se topește-n gură!

Finul luă, dădu și băiețelului, care începu să mînce îndată, cu ochi rîzători.

Peștele era mare, era un somn fript în ou. Nănașul rupse o bucată, și zise, întorcîndu-se spre mine:

— Să poftești și dumneata, domnule. Pește de ăsta, mai rar!

— Mulțămesc, zic eu, surprins de invitarea lui, da' nu obișnuiesc să mînc pește, și mai ales înainte de prînz.

— Nu mînci pește?! făcu el mirat. Asta-i mare minune! Carne ca de pește nu se mai află! Ei, eu — zise disprețuitor, — habar n-am că-i înainte de prînz. Eu n-aleg. Și începu să molfăie liniștit.

— Și dumneata mergi la băi? mă întrebă el pe neașteptate.

— Nu, zic, eu călătoresc cu niște afaceri. Da' dumneata la băi te duci?

— Da, îmi răspunse mîncînd, eu în tot anul cercețez niște băi. Am reumatism și trăbă să-mi dau de leac. Da-s a dracului de scumpe! Dacă n-ai fost pîn-acuma, nici să nu mergi! Acolo, într-o săptămîină te sacă de parale. Eu în tot anul stau o săptămîină, și știi dumneata cît mă costă? Nici idee nu poți avea! Pa-truzeci de co-roa-ne!

— Mulți bani! răspunsei eu.

— N-ar fi mulți, dacă ți-ar da de toate din belșug. Da' te poți sătura o dată cumsecade? Ferit-a sfîntul!

Și vinul — rău, și berea — răsuflată, să-i ieie muma-dracului de șarlatani !

— Dacă nu-ți place acolo, de ce nu schimbi cu alte băi ?!

— Cum ?! făcu el, mai sînt și alte băi de sare ?!

— Sînt destule !

— Apoi crezi dumneata, zise, recules deodată, că acolo va fi mai ieftin ? Tot un drac ! Îi cunosc eu. Cînd te văd că vii din provincă, îndată-ncep a te șpiona, îndată-ncep a-și șopti la ureche : «Ăsta-i cu bani, ai grijă !» Peste tot locul te-nșală, îi cunosc eu !

Peștele se mistuia văzînd cu ochii. Nici pe finul său, nici pe băiat nu-i mai îmbie, deși-și isprăviseră de mult bucățelele.

Cu cît ne coboram spre Țară, de pe la toate gările se urca o groază de lume în cupelele de clasa treia. Țărani de-ai noștri, cu dășagii vărğați în spate, c-o traistă, ori o coșarcă în mînă. Îmbulzeala în cupeul nostru era tot mai mare, și cum soarele se ridicase sus, căldura zilei de iunie începea să ne copleșească.

Privii cu groază cum domnul cel gras mai desfăcu un pachetel.

— Niște proaspătă de porc, zise el cătră fin.

Îl îmbie pe el, mă-mbie pe mine, dar în zăpușala dinlăuntru, numa chef de mîncare n-aveam. Începu deci să-nghită singur, oftînd din cînd în cînd, respirînd adînc, ca un foi. Mă gîndeam : «Omul ăsta are să pleznească de căldură !» Priveam la el. Începu să-și scoată batista, să-și zbicească obrazii lați, pămîntii, ca o plăcintă de grîu.

— Are să fie nădușală mare !... zise el, privindu pe fereastră.

— Da, astăzi a să fie cald, zic eu. Nici nu-i de mirare. În iunie doar se-ncepe secerea.

El își închise geanta, o puse, gîfîind, pe poliță, aruncă gazetele unsuroase pe fereastra deschisă, și, pufăind, șazu la loc, aprinzîndu-și o țigară de foi.

Cu cît se ridica soarele, fierbințeala era tot mai de nesuferit. Deschiserăm ușa, toate ferestrele, dar în zadar, căci de afară numa răcoare nu venea.

Omul meu începu să se neliniștească. Își mișca acum picioarele, acum umărul, da să se așaze mai bine pe scaun.

— Ți-i cald, zic eu, văzîndu-l că-și aruncă dezgustat țigara pe fereastră.

— Foarte cald, și nu știu, îmi pare că nu mi-ar fi chiar bine, zise el neliniștit.

— Nu face nimic ! Ești om cam gras, și arde soarele tare. Asta-i tot.

— Vezi bine că asta va fi. Abia aștept s-ajung la gară. Am să sorb o sticlă de bere.

— Numa cît la gara unde ajungem nu-i berea bună. Știu eu. E gară mică, beutura nu trece, și astfel, mai ales berea, n-o afli niciodată proaspătă, îi zic eu.

— Acuma, numa s-ajung, am să sorb una, ori două, după cum m-a stîmpăra, adaose el, c-o privire nenorocită.

I se ridica acum pieptul lat, acum burta rotundă, ca două poveri grele, iar el, cu capul răzimat înapoi, pufăia pe nările largi, pe gura deschisă.

— Am să-ți dau un sfat, îi zic. Cu berea nu-ți stîmperi setea. Pe călduri mari, dacă nu vrei să dorești apa, bea un ciocan de rachiu. Acela stîmpără mai bine.

— Asta nu se poate ! îmi răspunse. Rachiul totdeauna încălzește !

Mai aveam un ceas și jumătate pînă să ajungem la gara cu bere, unde trebuia să schimbăm trenul. Nănașul, în vremea asta, făcu toate manevrele ce-i veniră în minte. Aruncă rînd pe rînd cîte-o haină de pe dînsul, pîn' rămase numa în cămașa brăzdată cu vînăt. O deschise și pe asta. Apoi ieși în ușa deschisă (o umplu întreagă), stătu cu fața-n curentul ce-l făcea trenul. Veni înapoi, își vîrî capul pe fereastră, se așază pe banchetă. Dar, zadarnic ! Căldurile nu-l mai slăbeau, și sudorile îl năpădeau mereu.

— Nu-i mult, ca pînă la trei ceasuri, cînd am să întru în baie. Dar atunci știu c-am să mă răzbun ! Nu, ca două ceasuri. Se poate, adaoase el, că nu numa căldura soarelui e de vină. Mi se pare mie că oi fi și mîncat prea mult.

— Și asta se poate, zic eu.

— Da' n-aveam ce face ! Luasem bucatele de-acasă ! Să le-arunc ? Da' pînă desară n-am să mai bag nimic în gură. De-am ajunge numa odată la gară ! Ptiii, cum am să zvînt o bere ! făcu el, mînios parcă.

Ajunserăm, în fine. O gară mică, ferită de sate, de orașe, undeva afară pe hotar. Aici trebuia să mă despart de omul meu, dar amîndoi aveam de așteptat vro jumătate de ceas.

Intrarăm în restaurantul cît un cuib, și nănașul ceru îndată berea, zbierînd la băiat ca la un dușman. A beut trei păhară dup-olaltă, și, mulțămît, îmi zise :

— Acum e bine ! Acum pot răsufli mai ușor ! N-ai avut dumneata drept cu berea de-aici ! E minunată ! —

Își aprinse, voios, o țigară și adaose : Unde spuneai că te duci ?

— Nu departe. În niște afaceri.

— Ei, așa-i. Mi-aduc aminte. Dar eu acum, peste două ceasuri, întru în apă. Ptiii, ce bine a să-mi cadă, după drumul ăsta ! M-așteaptă acolo un pretin. Ne-nțîlnim în tot anul la băi. El mi-a ținut un cvartir, o odăiță. Ce-mi trăbă mie mai multe ?

— Vezi bine, fac eu, privind la el cum ridică și al patrulea păhar de bere.

Eu plecam mai devreme. Ieșii pe peron. Așteptam să sosească trenul. Da' nu m-am plimbat mult, și văd pe nănașul, deznădăjduit, cum iasă din restaurant, cu mâ-nile lanț peste pîntece. Nu s-a mai uitat la mine, nu mi-a mai zis o vorbă, ci se puse pe o bancă, la aer. Când trenul meu șuieră de plecare, îl văzui tot acolo, îmbrățișîndu-și pîntecele uriaș și privind-mă cu durere...

OM RĂTĂCITOR

L-am cunoscut într-o sară de iunie. Stăteam în grădina de flori, în aerul plin de miresme, când deodată aud la portiță un glas moale, dulciu :

— Bună sara.

— Bună sara să deie Dumnezeu, zic eu, privind întrebător la omul necunoscut — un bătrîn mărunțel, îmbrăcat în straie nemțești, pline de praf.

Era drumeț. Îl poftesc în grădină. El deschide sfios portița, intră și se oprește înaintea unui grup de flori.

— Frumoase pene ai ! zice. Uite viorele învoalte, rumene și fragede. Ai pământul gras. Garoafele nu-mi plac. Garoafa-i ca un ochi de sânge. Da-mi tare place rezeda. Mireasma ei e-un cîntec dulce, adormitor.

Vorbea domol, cu ochii la flori, răzimat în cîrjă. Abia acum puteam să-l observ mai bine. Să fi fost trecut de șaptezeci de ani. Îi tremurau picioarele slăbite, obrazii-i erau mîncăți de părăiașe multe, și vinele, pe subt pielea surie, pe mîni, i se-ngroșaseră. Ochii însă-i ardeau domol și-aveau priviri rătăcite.

Îl poftesc să șadă pe laviță, lîngă mine.

— Eu, nepoate, zice, voi șădea, dar am o rugăminte : să-mi dai sălaş de noapte. Că, iată,-s zdrobit de drumuri și nu mai pot alerga. Ș-acum să-mi dai voie să mă prezint: Vasile Oprean, om rătăcitor prin lume.

— Îmi pare bine, domnule Oprean, te văd cu plăcere. Nici nu mai încape vorbă că vei dormi la mine.

— Asta să n-o zici încă, nepoate. Poate să nu-ți pară bine și poate să nu dorm la tine peste noapte.

Îl privii nedumerit. Dar el nu zise nimic, ci scoase o tabacheră de tinichea, îngălbinită de vremuri, și-și răsuci anevoie cu degetele noduroase o țigară.

— Vorbesc așa, spuse el, după ce-și aprinse țigara, ca să nu te sperii. Unii oameni nu mă văd bucuros, și, peste noapte, nu-mi prea dau sălaş. Că, uite, eu noaptea nu prea pot dormi. Am eu un cîntec, și-mi vine cîntecul acela în minte, noaptea mai ales, și-ncep să mi-l cînt. Noaptea eu tresar din somn și n-am hodină, ca alți creștini. Vezi, că eu am un cîntec...

Omul tăcu și privi aiurit în departe, uitîndu-și de țigară. Mă gîndeam să-l duc în casă, să-i dau ceva de mîncare, să-l îmbiu c-un păhar de vin.

— Eu îs om vechi, nepoate ! Eu am apucat vremuri mari ! De vremile-acelea vorbește cîntecul meu. Da-i pagubă că mi s-a isprăvit glasul ! Ce să mai poată cînta

un bătrîn neputincios ca mine ? La cîntec trăbă inimă și glas. Inimă aș mai avea eu, da' glasul s-a stins de mult. — Se întoarse deodată spre mine, cu fața luminoasă. — Tu ești tinăr, nepoate. Așa un glas tinăr ar trebui la cîntecul meu. N-ai cerca să vezi cum merge ?

— Eu nu cunosc cîntecu-acela, domnule Oprean.

Păru că nu m-aude și începu să mormăie o melodie.

Tăcu, apoi, și mă privi iar.

— Dar eu să nu te opăcesc pe dumneata. Vei avea trebile dumitale. Dacă nu știi cînta, am să plec chiar acum.

— Dumneata să-mi faci cinstea să bei un păhar de vin la casa mea. Zici că ești obosit. Te vei hodini un strop.

Îl dusei în casă, da' bătrînul mîncă în silă. La vin începu să-mi spuie sentințe latinești și mă uimi cu multele lui cunoștințe. La vîrsta lui cetea și acum gazeta și știa să judece adînc multe din chestiile care mă frămîntau și pe mine.

— Eu, nepoate, zise în urmă, am avut rostul meu pe vremuri. Am însămnat și eu ceva în viață. Da' de cîtiva ani a dat o boală grea peste mine. Am zăcut eu în boala aceea, între moarte și viață, patru luni de zile, și cînd m-am trezit mi s-a părut că-i altă lume și-s alți oameni. Vro cîtiva tinări din oraș, după ce m-am făcut mai bine, veniră să mă vadă. Era între-aceștia unul Brațu cu numele, ș-avea un glas — privighetoarea raiului ! Ș-a zis Brațu acela: «Moș Oprean, am să-ți cînt o cîntare nouă». «Cînt-o», zic. Și el s-a răzimat de spatele scaunului, a privit în podele ș-a început cîntecul. Eu

eram iubitor de romanțe, de doine, de tot felul de cântece. Am avut glas bun odată, da' ca atunci n-am cântat niciodată așa de frumos. Că Bratu-acela numa cât a deschis gura ș-a dat să cânte, și eu i-am prins melodia, din gât i-am smuls-o ș-am cântat așa cum nu s-a mai pomenit. Cântînd atunci, m-am pomenit într-alte vremi, între alți oameni, între alți rumîni. Ș-acela mi-a rămas de-atunci cîntecul meu. Venise Bratu la mine, chipurile, să mă-nșăle : «Moșule, să-ți spun o cîntare nouă». Dar eu am cântat-o, eu am compus cîntarea aceea. O știi și tu ? Și bătrînul mă privi blînd, duios, cu mare dragoste.

Nu știam ce să cred. Vedeam că-i un nenorocit, da' nu-l pricepeam. Îi umplui păharul și beu. Deodată ridică fruntea, privi speriat în jur și-mi zise șoptind :

— Eu am o vedenie. Cît ce se-nsară, vedenia mi s-arată. Numa nu mi s-arată totdeauna pe-o formă. Cîteodată-l văd cu flinta-n spate, alteori cu lancea-n mîină, da' celea mai adeseori cu cușmă de oaie în cap. S-apropie vedenia de mine și mă cunoaște. Îmi dă bună sara și-mi face sămînă din cap ori din mîină. Nu mi-i frică de el, că ne cunoaștem de mult, dar așa, ca o jale grea, mi se lasă pe suflet de cîte ori îl văd, încît mai bine aș vrea să mor decît să mai am inima așa de amară. Trec, nepoate, de multe ori, noaptea, peste munți. Și-i lumină albă de lună, și stau pădurile negre, încremenate. Și-n liniștea cea mare mi s-arată vedenia. De multe ori stăm de vorbă ceasuri întregi. Grozav do-rește să știe vești noi din țară ! Văd cum i se umflă pieptul, aud cum îi bate inima. Mă privește cu ochii mari și umezi. Sînt ochii lui, așa cum îi cunoșteam în

viață. Eu îi spun, îi spun mereu. Și el vine ușor pe lângă mine, oftează, și câteodată se oprește dintr-una. «Îmi spui tu drept, Vasile?» «Drept, pretine, nu te-oi minți eu pe tine.» Să vezi, nepoate, vorbim amândoi ca-n viață, zise, zîmbindu-mi, moșneagul.

Își muie mustățile în vin, sorbi un strop, și-mi spuse :

— Se tulbură rău cînd îi spun vești rele de pe la noi. Da' ce să-i fac, nepoate, din cît pot le încunjur, însă câteodată îmi poruncește aspru, și trăbă să-l ascult. Pe comandantul mai mare trăbă să-l asculte ostașul de rînd. Așa, îi spun câteodată vești neplăcute. Atunci, c-un geamăt scurt, dispăre și nu mi se mai arată cine știe pînă cînd. Da' m-a legat sub jurămînt, odată, să-i spun tot ce se întîmplă între rumînii lui. Acuma, eu cesc prin foi, da' tot nu le pot ști toate. Așa am ajuns un om rătăcitor, căci trăbă să călătoresc mereu, ca să aud vești noi și să i le spun. — Tăcu și mă privi cu bucurie. — Și mai umblu pentru ceva, zise iar ; îmi port cîntecul prin lume. Nu-l mai pot cînta, că mi s-a stins glasul. Numai atunci, cînd a venit Bratu acela la mine, mi s-a dezlegat. Da' spun textul. Și se află pe-a-iurea vrun tinăr, și-i fluier melodia, și-nvață și melodia. Și cîntecul începe să trăiască, încep să-i crească aripi, începe să cuprindă tot Ardealul, și-n cîntecu-acela e puterea noastră, pentru că-n el e nădejdea noastră.

Moșneagul tăcu iar. Priveam cu înfiorare și cu milă la dînsul. Era slab și abătut, parcă numa ochii-i erau vii, numa ochii, în toată ființa lui. Mă gîndeam la păcatul rudeniilor care-l lasă pe-un biet nenorocit să curetiere satele și orașele, la o vîrstă așa de veche. Îl poftii să se culce. El îmi mulțămi.

— O să-ncerc. Da' de mi s-arată vedenia, să nu fie cu supărare, va trebui să plec în puterea nopții. Numai afară poate sta de vorbă cu mine și-i pot spune veștile ce mi le cere din lumea noastră. Da' mai stai puțin, nepoate. Ia-ți creionul și-o foaie de hîrtie. Trăbă nemsintit să-i scrii textul.

Iau hîrtia și aștept. El clipi din gene.

— Scrie-acolo, zise, ridicînd un deget.

Colo,-n munții Țebii, unde Horia-odată
Își strîngea oștirea subt falnic gorun,
Se vede-o movilă și-o cruce uitată
A lui Avram Iancu, eroul tribun.

Bătrînul se opri aici, ochii i se umplură de lacrimi, limba i se înnodă și nu mai putu să continue. Îl slăbise, pesămne, și vinul ce-l beuse. Da' cîntarea îmi era cunoscută. Nu știu de cine-i poezia asta, destul de săracă de altfel, dar îmi aduc aminte că vin mai departe și versurile :

Dormi etern în pace, eroule mare,
Că și de-a ta umbră dușmanii se tem.

Melodia ce-o îmbrăca era, însă, după cît îmi aduceam aminte, plină de adîncimi dureroase și de înălțimi înfiorătoare. Privii la moșneag, care suspina încă, și, ca-ntr-o depărtare cețoasă, părea că înțăleg.

— Voi mai veni odată pe la tine, nepoate. Acum mi-am uitat textul. Și trăbă să-l știi și tu ! Trăbă să-l știe tot rumînul ! Da' să vii odată la mine. Acolo am să-l aduc pe Bratu să ți-l cînte. Atunci să te-aud, atunci să te văd cum ți-or da lacrămile, cum ți-a crește și ți s-a strînge inima. Acuma, noapte bună !

Il lăsai singur în odaie și trecui într-alta. Mă temeam să nu-i fie rău peste noapte și n-am adormit pînă tîrziu.

Dimineața, cînd l-am văzut, era foarte trist și foarte abătut. Abia îmbucă ceva și se și pregăti de plecare.

Cînd trecu pe lîngă grădina de flori, îmi zise :

— Ai frumoase pene, da' smulge garoafele. Garoafa e ca un ochi de sînge, și mie nu-mi place...

1910

DOI PRIETENI

Vasile Tufariu citi telegrama încremenit, cu ochii sticloși : «Fetița grav bolnavă. Amalia.» Fără nici o emoție, dădu două coroane omului care venise cu vestea. Îl privi amănunțit : îmbrăcat în haine petecite, cu fața roșie, cu nasul vînat de frig. Vreun măturător din oraș. În răstimpuri se cutremura subt fiorii căldurii din casă, și Vasile Tufariu îi zise :

— Amar de tine ! Ai degerat pe drum.

Îl duse în culină și-i dădu de mîncare.

Fetița lui era de trei luni la oraș, la școală. Nu-i scrisese nimeni înainte că e bolnavă. Acum, Vasile Tufariu citi din nou telegrama. Rămase fără gînduri, pînă

ce înulină servitoarea țipă, speriată de chipul omului străin.

Atunci Vasile se sculă, ieși pe uliță și deschise în șir porțile curților, pînă ce nimeri la un român care avea sanie și cai.

În casă, lumina era stinsă. Bătu domol la fereastră, și dinlăuntru se auzi un glas înfundat :

— Cine-i ?

— Eu, bade Niculae. Aș avea o grabă mare. N-ai putea să-mi dai sania pînă la oraș ? Am o grabă foarte mare.

— Dumneata erai, domnule Tufariu ? Apoi e întunec și sînt nămeți mari pe drum. Da' dacă zici că-i grabă mare, tot vom face. Doar oameni sîntem !

În întunecul odăii scăpără un chibrit, un bețigaș de său se aprinse îndată, și omul ieși în curte.

— Plecăm acum ?

— Îndată ce vei fi prins caii.

Vasile Tufariu era acum și mai liniștit. Cînd citise telegrama, nenorocirea copilului nu-l neliniștise atîta cît gîndul : «Cum să ajung eu, pe mîne la amiazi, la fetiță ? Și trăbă s-ajung !» Îndată ce și-a aflat un cărauș, gîndul i se limpezi : «Pînă la miezul nopții ajung în orașul vecin, la pretinul Niculae Marele. Aici, în casa lui, aștept trenul de la 2 după miezul nopții. Și, pe la amiazi, îmi văd fetița.»

Dar îndată ce și-a văzut drumul asigurat, urcînd în sanie, gîndurile începură să-l chinuie. Ce boală să aibă ? Cum i-a venit așa, dintr-odată ? Mătușa lui, Amalia, de ce nu l-a înștiințat din bună vreme ? Ce muiere și Amalia aceea !

Caii, luați de adierea subțire a nopții de făurar, alergau în galop. Stăpînul zise :

— De merg căluții tot așa, în trei ceasuri sîntem în oraș, domnule. Numa de nu ne-ar fi grămădit viscocele nămeți în cale.

— Poate nu vom da de nămeți, zise Vasile. Dumneata îndeamnă-i mereu.

Drumul, cît ce ieșiră din sat, era însă tot mai anevoios. Stăpînul mîna cu grijă, înconjură nămeții tari și vorbea cu căluții. Vasile Tufariu, în sanie, se gîndea : «Da' de nu voi afla acasă pe pretinul Niculiță ? În orașel nu e nici un birt unde să poți sta pe vremea asta. Gara e încuiată.»

Se gîndea acum la Niculiță. Au fost camarazi de școală, și Niculiță se alipea cu mare prietenie de Vasile Tufariu. Zîmbind dulceag, îi copia temele din caiet, ședeau lîngăolaltă în bancă, și tot zîmbind îi vorbea de reușita lucrărilor, de lauda profesorilor. Niculiță era un băiat subțirel și elegant, cu fața palidă și ochi bolnăvicioși. Cîteodată cerca să-i strecoare lui Tufariu o hîrtie de zece coroane, pe care i le făgăduise acestuia tatăl băiatului subțire. Dar Vasile nu primea. El instrucția i-o da gratuit ; se roșea numai cînd Niculiță îi fura temele pe de-a-ntregul. Dar se liniștea atunci, judecînd : «Cartea nu-i pentru tot omul. În viață poți trăi și dacă nu știi cu de-amănuntul logaritmi.»

Și iată că Niculiță Marele trăia bine în viață. Odată a trecut Tufariu în fugă pe lîngă casele lui : un întreg palat. Fie, că lui Tufariu nu-i pare rău. Niculiță nu-i ca alții care apucă bine în viață. El nu s-a-nfumurat, are ș-acum zîmbetul dulceag din tinerețe, zîmbetul cu care s-a apropiat în fiecare zi de Tufariu.

— Ei, drăcie ca asta ! Parcă se mai întrebă de nume când vii la un pretin !? Dacă chiar vrei să știi, sînt Vasile Tufariu, pretin de școală cu stăpînul dumitale.

Femeia plecă grăbită pe scări, înfricată puțin de omul acesta cu mustățile și barba înghețate.

Dar Vasile nu mai așteptă. Plecă în grabă după femeie și se opri sus, lîngă ușa prin care dispăru servitoarea. Gîndea să-l surprindă pe Niculiță.

În casă se auziră trei glasuri :

— Cine spui că-i afară ? Întrebă glasul lui Niculiță.

Pe acesta-l cunoștea Vasile.

— Un om cu mustața înghețată. Se vede că vine de pe drum îndelungat. Zice că vă cunoaște de la școală.

— Spune odată numele, femeie, cine-i ?

— Zice că-l cheamă Vasile Tufariu.

Aici urmă un răstimp de liniște. Apoi, același glas, mai poruncitor, se auzi :

— Ei bine, și ce vrea ? Nu l-ai întrebat ce vrea ?

— Eu nu.

— Ce dobîtocie ! Pe vremea asta așa de înaintată ! Acum se auzi și un glas mai subțire :

— Dă-l afară, Safto ! Ce obraznici sînt sătenii ăștia, și necrescuți !...

— Stai, Safto, spune-i că ne-am culcat. Ori, mai bine, spune-i că nu-s acasă.

Servitoarea ieși, dar Vasile Tufariu nu mai era în curte.

Pe peronul gării, Vasile Tufariu se plimbă trei ceasuri pînă să sosească trenul. Gîndurile i se învăluiau, ca purtate de furtună. Își vedea fetița bolnavă, palidă, cu ochii căzuți în orbite. Vedea apoi pe Niculiță cum se apropie, cu zîmbetul lui dulceag, să-i fure temele, sau

cum cerca să-i strecoare o hîrtie de zece în mînă. Îi auzea cuvintele de despărțire, de astă-vară : «Să nu cumva să nu mă cercetezi cînd mai vii la oraș!» Deodată începu să-l urmărească o senzație urîță, dezgustătoare : i se părea că un parazit greu, enorm i-a stat o grămadă de ani în spate. Acum se scuturase de el și-l privea cu scîrbă, cu dezgust, cum se tăvăleşte în pulbere și nu se mai poate ridica. Cînd fluieră trenul, se sui ușurat, ca și cînd ar fi scăpat de o mare primejdie.

1910

INVULNERABILUL

Cu sclipirea ochilor, cu acea privire jucăușă care nu te lasă nici pe o clipă să te apropii de suflet, stă la o masă și-și bea, sorbind puțin câte puțin, paharul cu bere. Privirea ce joacă și se schimbă mereu nu-i o privire întregă și se spune că-i caracteristica oamenilor falși. Nici ei nu-s oameni întregi, ci biete suflete naufragiate, sparte în mii de bucăți. Și, după cum orice bucățică din naia lovită de stîncă e lemn, dar nu mai samănă a naie, astfel, micile licăriri de viață sufletească ale omului fals sînt frînturi dintr-un suflet, dar nu mai samănă a suflet omenesc. Se vede că de aceea încearcă mereu omul fals să-ți ieie vederea, ca să nu poți vedea că n-are suflet.

Omul meu, străinul, stătea la masă în societatea a doi prieteni. În vorbă aveau ceva uleios și lunecos, părea că-i lunecă limba pe începutul și pe sfârșitul ideilor, nu-l puteai pricepe. Mai mult chiar : parcă se silea să spuie cuvinte fără nici o legătură, fără nici un înțeles.

Cei doi mi-erău prieteni, și-mi făcură semn că vor să-mi spuie ceva. M-am dus. Mi-l prezentară. Era un om cu o frumoasă poziție socială. Și era tinăr, bărbierit proaspăt, cu mustața la locul ei : împungea obraznic. Se vedea îndată că-i bine hrănit, deși nu părea un om tihnit. Fumul de țigară îl slobozea subțirel, întrerupt. N-am văzut niciodată astfel de fumat de țigară : părea că-nghite fumul și că numai umbra lui o mai expiră, în firicele ca de ață alburie.

Vorbeau despre caractere. Despre caracterele ce ne trebuiesc în viața socială, politică, literară.

— Tăria noastră nu s-a bizuit atîta pe principii, cît mai cu samă pe personalități, pe caractere întregi, zise unul dintre prieteni. Toate programele, chiar cele ideale, cele mai perfecte, le fac odioase ori chiar le răstoarnă caracterele slabe. Și, iarăși, o personalitate e, ea însăși, un program de muncă.

Celălalt prieten își bău repede berea și zise :

— Nu-i așa, frate ! Stai numa să vezi. Acuma, e drept, în orice acțiune avem lipsă de caractere întregi. Da', pentru aceea, lipsa unui program nu e totdeauna necesară. Întîi, pentru că un program e stabilit de mai mulți, de reprezentanții unui popor, sau, chiar cînd a ieșit din mintea unuia singur, e supus spre aprobare mulțimii. Astfel, greșelile, cîte omenește sînt posibile, pot fi mai lesne încunjurate. Pe cînd un om singur, o persona-

litate, oricât ar fi de înșămnată, poate greși mai ușor. Și mai ales nu poți avea încredere în ea. Pentru că nicio dată nu poți ști, — deși te încrezi în cutare om, în caracterul lui, — după pasul dintâi pe care l-a făcut, care va fi al doilea sau al treilea.

Omul, străinul, se mișca deosebit de vioi pe scaun și părea că nu numai ochii, ci și fața lui își schimbă mereu expresia.

— Ce zici dumneata, domnule Buzdugan ? îl întrebă deodată prietenul ce vorbise mai pe urmă, care-i părerea dumitale, adăose, văzînd că acela întîrzie cu răspunsul.

Domnul Buzdugan clipi repede de cîteva ori, pe buze-i trecură repede trei tipuri de zîmbet. La al patrulea păru a se stabili.

— Dumneavoastră faceți politică înaltă. Eu cum să mă pricep ? Eu ce să zic ? Eu zic că-i de apreciat caracterul. Da' și programul. Mai mult, însă, caracterul. Și...

Mă așteptam să mai spuie ceva, dar tăcu și sorbi din pahar, sorbi subțire, abia cîteva picături.

— Da' dacă nu sînt caractere, înțălegi dumneata, dacă azi suferim mai mult ca înainte de lipsa sufletelor întregi ?

— Sînt suflete întregi, răspunse el, privind în pahar, da' de, după om. După cum le luăm.

— Nu, domnule Buzdugan, un caracter, și în ochii mei și într-ai dumitale, trăbă să rămîie același. Îndată ce are mai multe fețe, nu mai e caracter.

Domnul Buzdugan rîse, bău și zise :

— Ei, bravo !

Chestia deveni, ca mai totdeauna între tineri, personală. Adică nu mai vorbeau de principii abstracte, ci de oameni reali, care slujesc diferitelor principii.

Vorbeau cei doi, și băgam de samă deosebită atenție cu care-i asculta domnul Buzdugan. Erau clipe când zîmbetele i se ștergeau de pe față, când privirile nu-i mai luceau jucăușe. Și atunci arăta doi ochi reci, morți, de nepătruns, ca un mister. Vedeam, simțeam că-i nespus de mulțumitor celor doi, pentru că amintesc nume. Aproba și pe unul, și pe celălalt, mișcîndu-se deosebit de vioi pe scaun.

Cînd activitatea cutăruia din cei pomeniți era atacată în punctele ei mai delicate, îmi părea că ascultă cu deliciu. Îmi făcea impresia c-ar fi voit să-și lingă buzele, ca după o băutură dulce. Mă gîndeam : De ce se bucură omul ăsta auzind vorbe rele despre alții, auzind critice aspre ? A cunoscut și el de mai demult aceste slăbiciuni ale oamenilor de care se vorbea, și acum îi pare bine că le-aude și din gura altora și are astfel o probă că nu s-a înșelat în aprecierile proprii ? Se bucură, oare, simțindu-se însuși slab și vulnerabil și auzind că și alții sînt ca el ? Ori se bucură știind că va profita din conversația asta ? Și cum să profite ? Să se îndrepte pe sine, ori să-și cîștige razim, denunțînd secretele unei convorbiri prietenești ?

Nu știam ce să cred și nu voiam să-l judec. Dar vedeam cum devine tot mai impacient, cum ar fi vrut să scoată cît mai repede știrea senzațională din gîtlejul celui care vorbea. Din cînd în cînd se mira, se-apelea mai tare spre cei doi prieteni, se retrăgea brusc, mirat, încremenit, și, repede, mai multe tipuri de zîmbete îi

treceau peste față. În răstimpuri spunea câte-o vorbă, câte-o vorbă grasă, lunecoasă, rotundă parcă.

Nu puteam să fac o comparație între acești trei oameni. Cei doi prieteni, în focul discuției, nu mai vedeau, nu mai simțeau decît dorința firească de a infirma părerea contrară. Atacurile personale la care se dedau erau urîte, grețoase chiar, dar vedeam că ei nu se gîndeau la asta. Lor le trebuiau probe pentru a se combate reciproc. Al treilea, dimpotrivă. Pe el nu-l interesa discuția, cele două păreri, ci personalitățile ce se făceau. Ar fi fost bun bucuros ca discuția să se continue numai prin atacuri personale. Și părea că nasul lui cărnos și cîrn respiră aerul cel mai curat, aerul de munte. Chiar și de băut începu să beie mai omenește. O halbă din două. Obrajii i se însîngeraseră. Părea foarte mulțumit.

Cînd cei doi isprăviră, îi felicită pe amîndoi cu aceeași bunăvoință, cu același surîs. Dar prietenul învins irumpse îndată :

— Ei, lasă-ne dracului, domnule Buzdugan ! Dumitale îți place să asîști, îți place să te delectezi, da' de ce nu te legi de-o părere, de ce n-o aperi ?

Un zîmbet, mai mult, o lumină de deosebită mulțumire trecu pe fața domnului Buzdugan.

— Eu, domnilor, eu ce să zic ? Eu nu mă pricep la astfel de discuții. Dar cînd întîlnesc tipuri inteligente, ca dumneavoastră, ascult bucuros. Învăț și eu câte ceva.

Apoi tăcu și rămase deodată gînditor. Părea că vrea să-și însemne adînc în creieri, s-ascundă tot ce auzise despre cutare sau cutare în discuția celor doi prieteni. Și, parcă însemnîndu-și bine, se ridică mulțumit, plăti și plecă. Privindu-l de la spate, părea să nu mai fie omul ce șezuse la masă ; părea impunător, nu mai părea ridi-

col. Da, ridicol ! Sînt oameni pe care pînă-i privești în față nu-ți fac impresia aceasta, dar îndată ce nu le mai vezi ochii, fața, gura, îndată ce-ți întorc spatele, le simți acea calitate care nu-i deloc periculoasă pentru alții, ci dureroasă.

— Cine-i dumnealui ? întreb, după ce rămînem singuri.

— Cine să fie ? Ia, un tip, un tip foarte respingător. Parcă s-ar hrăni cu mortăciuni. Unde discută doi-trei, se-alătură, ascultă. Nime nu-l poate suferi, și totuși, e pretutindenea. Parc-ar avea un acumulator de înmagazinat toate răutățile cîte se vorbesc. Și, vai, are un nărav urîcios : orice aude despre alții merge și le spune în taină. Și totuși n-are nici un pretin. Nime nu se lipește de el.

— Îl cunoașteți de mult ?

— De vro doi ani. Și, măi, știe că noi îi cunoaștem poveștile ce le poartă-n lume, că-i cunoaștem năravul, și totuși ne urmărește. De-o pildă, ce-am vorbit acum, mîne vor auzi toți cei interesați.

— De ce nu-l evitați ?

— Nu se poate ! N-ai idee cum se bagă ! Să-i spui în față că vrei să te lase-n pace, se face că nu-nțalege. Zîmbește, clipește ciudat din ochi și se așază la masă cu tine.

— Și nu-l poți atinge cu nimic, nu-l poți jigini în nici un fel ?

— Nu, e invulnerabil !

Despărțindu-ne, m-am gîndit multă vreme la omul acesta ciudat. Nu-mi venea să rîd, ci simțeam așa, ca o revoltă împotriva acestei nemernice firi omenești.

VECINA

Vecina-i o muiere bătrână, mărunțică, uscată, îngârbojată ca o cîrjă popească. Are o casă veche, cu pereții cufundați, cu geamuri mici și somnoroase. Prin curte ciugulesc, în liniște, găinile. În răstimpuri bate coșul din aripi, și cucurigă de pe streășina de spini a gardului.

Vecina e muierea lui Dumnezeu. A ținut, de cînd s-a pomenit, toate posturile și zilele de ajun. Și acum, dacă te-ntîlnește la poartă ori pe uliță, în vreme de post, nu se poate răbda să nu-ți spuie :

— Văleo, nepoate, cum ne păgînim ! Ia să treci prin sat, tot de la a treia casă pătrunde miros de coaste

fripte !... Acum, în Paresimi, măcelarul își ține baraca deschisă !... Și vin muierile pe furiș și cumpără carne!...

Vecina vorbește cu durere și își descoperă cei doi colți ce i-au mai rămas în gură. Așa vorbește de cu durere, de-i dau lacrămile și-și uită cei doi dinți răzimați pe buza de jos. Dacă te simte că ai mai vrea să stai un strop, începe să-ți spuie despre folosul postului :

— Eu, zice, am postit toate posturile și m-a ferit Dumnezeu de toate relele. Duh necurat n-a încercat să se apropie de mine. Postul, și frica, și mila te apără de toate nenorocirile. — Și-și ține ridicate trei degete zbîrcite, pămîntii, cum ar înșămna cele trei virtuți. — Eu, în tinerețele mele, mă gîndeam, odată, să mînc, în niște Paresimi, lapte. Aveam copil mic, și eram slabă. O zi m-am luptat cu ispita ! Și noaptea am visat un vis. Mi s-a arătat în vis popa cel bătrîn. Era supărat și mă privea cu mînie : «Stano, zicea, nu te spurca ! Dumnezeu ți-a dat copilul, tot el a pus rînduiala postului. Teme-te de Domnul, fie-ți milă de copil și nu te spurca !» Și s-a dus ca luat de apă. Și n-am mîncat de dulce, și bine am făcut ! Am rămas sănătoasă, copilul mi-a crescut voinic. Postul, frica și mila ! adaoase, ridicîndu-și iar trei degete.

Vecina e femeie cuvioasă. Rugăciunea ei e ascultată mai altcum decît a popii. Că odată dase o secetă mare pe hotar și pe hotarele învecinate. Se uscau sămănăturile, și cerul rămînea mereu neclintit. Adia o boare călduță, sara și dimineața, jos pe pămînt, dar sus în cer era mereu liniște. Șapte popi din șapte sate, îmbrăcați în sfintele odăjdii, au ieșit cu icoanele și cu tot poporul să facă rugăciuni în șapte părți din hotarul fiecărui sat. Cerul, însă, a rămas încuiat.

— Atunci, ce m-am gândit ? zice vecina. M-am gândit să mă pun pe rugăciuni, ziua și noaptea. Ajunam și mă rugam. Și-n noaptea a treia iar mi se arătă popa cel bătrîn, — vezi că i-am fost prescurăriță treizeci și cinci de ani, — mi se arătă în umbră și-mi zise : «Stano, ia cu tine nouă femei văduve, postelnice și roagă-te cu ele, că vei izbândi». Și-n crepatul zorilor am adunat cele nouă văduve postelnice, și ne-am pus pe rugăciuni, aici, la mine în casă. Ziua întreagă n-am pus nimic în gură, nici pe-afară n-am ieșit. Și, sara, unde nu începe o ploaie liniștită și domoală, și unde nu se varsă trei zile necurmat. Că rugăciunea celui postelnic e totdeauna bine primită. Că popa-i bun dacă face slujba cu patrafir, da' dacă nu-i postelnic, n-ajută nimic ! Postul ! zicea vecina ridicându-și un deget.

Vecina e femeie miloasă. Când dă peste cineva în sat vro boală grea, de nu se mai tămăduiește cu săptămânile, cine colindă pe la o sută douăzeci de uși, să adune o sută douăzeci de crețari pentru maslu ? Vecina. De-i tină, se împlîntă cu cizmele-i grele în hlei, pare că înoată, așa se clatină și dă din mâni. De-i ger și lunecuș, merge pipăit, mărunțel și se razimă în cîrjă. Mai strigă pe la porți, mai blastămă vrun cîne, da', sara, năfrămuța ei e mototol din care, pe masa bolnavului, se varsă cei o sută douăzeci de crețari, strînși de milă.

— Mila, zicea bătrîna, ridicându-și cu greu degetul, deschide izvorul vindecărilor !

Oamenii din sat erau vestiți odată ca mari bătăuși. Nu trecea duminică și sărbătoare fără împunsături de cuțit. Nu era frică de Dumnezeu. De cîțiva ani sînt stabiliți jandarmi în sat, și mulți cred că liniștea de-acum ei au adus-o. Vecina însă zice altcum. Ea a postit un

an în fiecare luni, anume ca Dumnezeu să le umple sufletele oamenilor cu frică.

— Frica, zicea vecina, ridicându-și încet degetul, e începutul mîntuirii !

Rar vorbește vecina despre năcazurile sale. Numa cînd se-ntîmplă s-o cerceteze fata, măritată aci în sat. Da' fata nu vine des. Bătrîna nu i-a dat nici acuma partea de moșie ce i-a făgăduit-o la măritiș.

— Vrea să-mi ieie, nepoate, tot ! Vrea să mă scoată din casă ! Acuma, n-are ea suflet s-aștepte pînă voi muri ? Ale ei vor rămînea toate, că pe ficiori i-am împăcat. Eu, o muiere bătrîna, din ce să trăiesc ? Da' vezi că nu-i la ea nici frică de Dumnezeu, nici milă de părinte.

Și cearcă să-și ridice două degete.

Îi zici :

— Lasă, lele Stană, că drept are fata. De cincisprezece ani tot așteaptă să-i dai ceva. Are trai rău cu bărbatul pentru asta, și dumneata nu vrei să-nțălegi. Pentru ce nu te duci să stai cu ei ? Ori să vie dînșii aici.

Vecina clatină din cap cu tristeță, te privește cu compătimire.

— Doamne, Doamne, nepoate, da' cum crezi că se poate una ca asta ?! Eu am lipsă de liniște, să-mi pot zice rugăciunile. La ei e casa plină de copii.

— Te vei ruga mai puțin, lele Stano, și te vei ruga cu nepoții... E o rugăciune și asta.

Vecina își ridică atunci palma dreaptă, și, ținînd-o de jumătate deschisă, își zice :

— Aici greșești rău, copile. Eu trăbă să mă rog mult, eu mă rog pentru tot satul. Ce crezi tu, grindina, și lăcusta, și ciuma ne încunjură satul așa numa, de flori

de măr ? Ne încunjură alungate de puterile rugăciunilor oamenilor postelnici ! Că dacă spui o rugăciune de la inimă, e ca și când ai bate-un cui dușmanului în piept și l-ai țintui de-un stîlp. Acuma, fata mea mai poate s-aștepte. Să-i pară bine că nu vin nenorocirile cele mari.

— Da' popii, lele Stană, pentru ce mai sînt ei atunci, dacă slujba lor o faceți dumneavoastră, bătrînele ?

— Ha ? Popii ? Fac și ei, dar ăștia mai tinări sînt toți domni și nu mai postesc. Și unde nu-i post, nici viața creștinească nu este !

Îi spui :

— Aș crede, lele Stană, că dumneata ai face mai pe placul lui Dumnezeu dac-ai sta la fată, povestind cu nepoții, grijind de ei. Slujba asta a lăsat-o Dumnezeu femeilor bătrîne.

Vecina oftează, te privește cu ciudă, și să nu deie Dumnezeu să știe ceva rău despre tine, că te lasă-n drum, pornește pe uliță, și mîne știe tot satul de zece ori mai mult decît a știut lelea Stana.

De vro jumătate de an are o păreche de mătănii. Le-a cumpărat de la un călugăr lung în păr, încîlcit în barbă, soios la haină, nespălat pe cinstita dreaptă, cum e călugărul mai cuvios. Vecina le poartă veșnic cu ea, și zice pe zi atîtea rugăciuni, de parcă-i șuieră ceva mereu pe la urechi, iar în cap i se-nvrte un vârtej de vînt. Și cînd adună creițarii de maslu, de la o poartă la alta, tot sporește cu degetele, trecînd de la o boabă mare, neagră, la alta. De cînd se adună în chipul acesta banii pentru maslu, vecina spune că bolnavii se vindecă mai grabnic.

De curînd fata și ficiorul au apucat-o în grădină. Erau poamele coapte, și vecina ciupăra crenguțele mai

joase. I se mișca fața întregă spre frunte, pe când degetele pipăiau pe cele mai coapte.

Fata și ginerele aduseră iar vorba despre împărțirea moșiei. Spuneau că li-i greu, că au copii mulți, că iarna trecută au trebuit să cumpere grăunțe de cinzeci de arginți. Că vorbește satul întreg de încăpăținarea ei.

— Nu-mi pasă ! zise bătrîna, înghițind cu lăcomie prunele moi și aromate.

— Nu-ți pasă dumitale, zise fata, da' ne pasă nouă. Dumneata iai o sută de zloți de la oamenii care lucră moșioara noastră. Ne-am gândit, cu Niculaie, să-ți dăm noi pe an atîția bani, și să lucrăm moșia. Aduce de trei ori atîta. Pentru ce să îmbogățești pe un străin ?

Vecina păru că se gîndește puțin ; nu mai amesteca din fălci, și degetele-i nu mai culegeau. Dar se hotărî îndată.

— Nu vi-l dau ! zise, începînd să culeagă iar din clombițele plecate.

— Și pentru ce, ne-am ruga ? Nu-s și banii noștri ca și alții ? Te-am rugat să vii la noi. Te ținem bucuros. N-ai vrut. Se vede că ne dușmănești. Ce rău ți-am făcut ?

Ginerele o privea cu mînie.

— Lăsați-mă, că nu vreau ! Nu-mi amărîți zilele ! Ar trebui să aveți frică de Dumnezeu și milă de o muiere bătrîna.

Ginerele, însă, de data asta n-o lăsă :

— Unde crezi dumneata că vei ajunge după moarte ? În rai ? Dumneata te crezi o călugăriță și crezi că ți-i deschis raiul ? Da' stai să-ți spun eu unde vei merge. — Se apropie de bătrîna și-i strigă la ureche : Talpa-iadului ! Dumneata tot : «Postul, frica, mila...», dar

iată, mînci cu lăcomie, nu ți-i milă de nedreptatea ce-i faci fetei, și nu ți-i milă de nepoții dumitale !

Își luă muierea de mîină și-i zise :

— Să mergem ! Să nu-i mai călcăm pragul !

— Duceți-vă ! zise bătrîna. Pentru c-ați supărat pe Dumnezeu, voi lua de nouă ori șiragul de mătănii, și Domnul vă va fi milostiv.

Și începu să culeagă în șorțul negru prunele vineții.

OM NĂCAJIT

Îmi sapă în grădină de câteva zile. Are și mîină, și vorbă domoală. Dar spor totuși are. Zice el :

— Că nu-s pipaș. Să fiu pipaș... aș mai sta ș-aș pierde vremea. Pînă scoți tabachera, pînă dezlipești hîrtia, pînă răsucești țigara... Că muncitorii avem dește groase, și nu-s dedate cu hîrtii subțiri.

El, deci, muncește mereu. Și, muncind, nu fluieră, nu cîntă, ci parcă se tot gîndește. Are un ochi cu hibă. De te privește cu ochiul acela, ți se pare că te ia în batjocoră. Noroc de ochiul cel sănătos. Acela cată cu blîndețe, cu melancolie la om.

Sapă necurmat și, de știe pe cineva prin grădină, aruncă, în răstimpuri, cîte-o vorbă. O vorbă domoală

și moale. Se-ntîmplă să nu-l înțalegi bine, și nu-i răspunzi. El bagă de samă, tace și cine știe cînd mai sloboade o vorbă.

Are femeie și copii și spune că fetița i-i foarte deșteaptă.

— Acuma sînt copiii mai deștepți ca mai nainte. Pe vremea mea erau mulți hăbăuci.

— Sînt mai sănătoși, Petre.

— Ba că se-ncumîntesc oamenii, pentru că sînt năcazuri mai multe, și oamenii trăbă să se știe apăra de năcazuri.

— De la Dumnezeu sînt toate, Petre !

Tace. Întru tîrziu te trezești că-ți zice :

— Și cei care se nasc pricolici, ori cu putere de vrăjitor, tot de la Dumnezeu sînt ?

— Tu crezi în pricolici, Petre ?

El tace puțin, apoi, pe-o clipă, oprește sapa.

— Vezi bine, dac-am auzit. Și acuma trăiește la noi un om bătrîn, care a fost pricolici.

— Și cine să fie acela ?

— Nu se poate spune ! Cine spune ce-a auzit, se face stană de chiatră. Dar este ! Cei ce l-au văzut au spus. Cei ce-l văd cu ochii pot să spuie, da' cei ce-au auzit, ba. Străjerii de noapte l-au văzut. Umblau somnoroși, noaptea, pe uliță, cu cojoacele pe ei, cu furci de fier în mîna, cînd iacă-tă-l numa : un cîne mare vine aț-n ei. A sărit să-i rupă, avea dinți lungi și arcuiți ca la porcii sălbateci. Da' străjerii l-au înțapat cu furcile, de a pornit sîngele părău. Un sînge negru, stricat, care se încheaga îndată. Ș-atunci cînele s-a dat peste cap și, iată, înaintea străjerilor stă un om din sat cu pălăria

în mînă. Gemea că l-au vindecat de boala care pătimea.

— Hei, Petre, cîte povești de astea n-am auzit și eu! Zîmbește liniștit și larg.

— Povești, zici dumneata, da' să pățești o dată...

Îl lași în pace, să sape, da', după un răstimp, urmîndu-și gîndurile lui, se trezește iar :

— Strigoi a fost și moșul nevastei mele. Strigoi de sămănături. Că sînt strigoi care n-au altă putere decît să ieie laptele de la vaci. Da' neni u era de sămănături. Cît a lucrat el moșia, n-a fost an să nu-i deie clai a de grîu șase ferdele. De era cu secetă, de era cu ploaie. Cînd la alții nu da o ferdelă, la el asta era măsură știută. Nu făcea ogor, nu diregea locul. Da' nopțile, după ce înflore a grîul, una cu alta, neni u le petrecea pe hotar. Și umbla ca o nălucă de la o holdă la alta ; aduna mana grînelor în pumni și o vărsa pe holda lui. Vezi, asta s-a-ntîmplat cu neni u. O știe tot satul.

— Așadar, tu ai fost avut dinspre neastă, Petre.

El tace iar un răstimp. Te depărtezi. Întru tîrziu, din nou :

— Puteam să fiu și eu domn astăzi. Da' vezi că păcatele părinților le ispășesc copiii.

— Și-ți pare rău că n-ai ajuns domn ?

— Cînd eram mai tinăr, mi-a părut rău. Credeam că domnia aia-i o mîncare rară.

— Și acuma n-o mai dorești ?

El zîmbi iarăși, liniștit și larg.

— N-o mai dolesc. Că ce folos de haină și de peană, dacă straița ta e totdeauna goală ? Eu am văzut domni mai năcăjiți ca mine.

— Aici în sat ?

— Da, aici. Acuma nu mai trăiește, și copiii lui cine știe pe unde s-au împrăștiat. Poate cerșesc. Noi avem cel puțin o casă, o colibă. Da' cîți domni n-au nici casă...

— Și cine a fost acela ?

— A venit la noi ca scriitor la cancelarie. Cu muier, cu vro cinci copii, și, într-o ladă de lemn, pe care o purtau doi ficiorași mai răsăriți, își aduceau toată avuția. Venea din străini. Nici nu era de legea noastră. Vorbea și rău rumînește. Acuma tot mai sînt plăți, da' pe vremea aceea ce avea un agheunt ? Cît fi era destul să moară de foame. Și, iată, îs om sărac, și veneau și la mine muier, și copiii lui dup-un cop de făină, ori un strop de lapte. Se ofîliseră toți, de gîndeai c-a dat boală peste ei.

— Era bețiv ?

— Nu era. Ș-avea o scrisoare ca din tipar. Da' ce folos... Văd eu că-n lume întîi să ai o bucată de pîne. Eu, acuma, din sapă, mă apuc acuș de coasă. Mă frămînt o vară-ntreagă. Da', de, am și eu o bucată de pîne, știu că și eu mă voi hodini odată de toată zdroaba, în pămînt, ca și boierul care viața lui întreagă a fost purtat de patru cai.

Cîteodată ține pauze mai lungi. Cîte-un ceas nu mai spune o vorbă. În răstimpuri te privește cu ochiul cel bolnav. S-ar părea atunci că te batjocorește pe tine, pe el însuși și lumea întreagă.

Într-o zi, din cîtă lume de gînduri se învîrte în capul lui, spune cu vorba lui domoală cîte o frîntură. De multe ori te miri cum trece de la un șir de idei la altul.

Îi place să lucre singur. Cînd e cu mai mulți, tace, și ochiul cel cu hibă i se împăinjenește, aproape adoarme.

Și câteodată, când își ridică pleoapa, ochiul acela e și mai turbure.

Într-o zi l-am întrebat de ce-i așa tăcut când e cu alții.

— Mă amețesc de cap, când îi aud câte torăie. Știu numa să spuie minciuni de unii și de alții. Mie asta nu-mi place. Și, dacă nu-mi place ceva, nici nu pot munci cumsecade. Eu cred așa : tot omul e cum l-a lăsat Dumnezeu. Cine batjocorește pe unul pentru o scădere ce o are din naștere, își bate joc de Dumnezeu.

Și ochiul lui cel bolnav clipi des de câteva ori.

La amiazi vine fetița și-i aduce mîncarea. O întreabă câte ceva de acasă, și mîncă, de silă parcă. La fetiță nici nu privește.

Dar îndată ce se simte singur cu fetița, o cheamă să șadă lîngă dînsul :

— Haid', Măriuța tatii, mîncă și tu.

Și copila se așază repede, și-n câteva clipe zbicește blidul. Iar el, în vremea asta, răzimat într-un cot, o privește cu neșărmurită dragoste, cu ochiul cel sănătos.

— Așa, să crească mare Măriuța tatii.

REVĂRSARE

De cu sară începură să geamă pădurile. Cerul era îmbrăcat cu nouri gri, plini de întunerec. În răstimpuri treceau peste sat adieri reci și pline de umezeală. Stăteam pe podmol și ascultam. Pădurile nu vîjîiră mult. În tăcerea ce se lăsase peste sat, începură să izbească, deodată, picuri gri, coborîți din înălțimi mari.

— Iată, ne miluiește Dumnezeu, zise bunica, făcîndu-și o cruce largă. Doamne, mulțămescu-ți! adaose, închinîndu-se iarăși.

— Asta e curată mană, zic. Două zile de nu mai ploua, era bătaia lui Dumnezeu.

Și începurăm să vorbim, bucuroși, de ani de secetă și de ani ploioși. Însă, de sus, nouri se scuturau tot mai tare. Curînd sclipiră bălțuțele prin curte, curînd ne stropi pulberea ploii sub streășină, pe podmol. În depărtări vîjîia mereu, surd și înăbușit.

— Are să bată piatra, zise cineva în întunec.

Vîjîitul se apropia mereu. Îl auzirăm în spatele grădinii, în porumbiște : se descărca, ropotind ca din mii de puști, pe pomii plini de roade. În urmă, se lăsă greu pe casă și-n curte.

Nu era piatră, erau picuri mari și deși.

Într-o clipă, zeci de părăiașe începură s-alerge prin curte, și noi ne traserăm în casă.

— Piatra nu va bate, dar are să vremuiască, zise, oftînd, bunica. Se vor revărsa apele.

Din casă, răpăitul ploii se auzea înăbușit. Din cînd în cînd, vrun fulger verziu lumina curtea. Priveam prin geam. Curtea era un lac de apă. Din uliță, de la poartă, creștea mereu un vîjîit nou, viforos.

— A și plecat părăul, zise cineva de pe laviță.

Stam pe întunec. Potopul ăsta, sosit deodată, pe neașteptate, ne muiase parcă toate încheieturile. Chiar vorba o spuneam cu silă. Bunica se lipi cu urechea de fereastra de cătră uliță. Ascultă un răstimp, apoi zise :

— Vine cu vuiet adînc. Are să ploaie mereu, toată noaptea. Adîncimile cheamă potopul înălțimilor.

— N-are să strice. Pămîntului îi trăbă apă, zise cineva.

— Numa cît apa asta nu-i sorocită să adape uscăciunea pămîntului. Vine și trece, fuge peste scoarța uscată. Nu-i spre rodire, ci spre pierire. Au să se reverse apele.

Bunica suspină îngrijorată ; ieși, tîrîndu-și cizmele grele, în tindă, adună într-o ulcică cîteva fire de jar din spuza de pe vatră și presără tămîie. Mirosul iute al miresmei umplu în grabă casa.

— Ar fi bine să tragă clopotele, zise bunica, afumînd pe rînd colțurile casei, icoanele.

— Cine mai poate răzbi acum pînă la clopotniță ?! zisei eu, cînd la lumina unui fulger văzurăm că ulița întregă e un singur rîu, care aleargă mînios, murdar, săltînd în valuri mari.

Fulgerele verzii, vineții cădeau rar. Tunetul nu se auzea în nici o parte. Întunerecul era nepătruns.

— Asta nu-i ploaie trimisă de la Dumnezeu, zise bunica. Să mă credeți. Aici s-au amestecat purtătorii vremurilor rele, șolomonarii.

Cunoșteam credința bunicii în șolomonarii care, din iezerele fără fund, din munții nalți, se ridicau la nouri, călări pe balauri verzi și purtau furtunile și piatra peste sămănăturile oamenilor.

— Vor fi, bunică, că sîntem răi oamenii de-acum... Va fi o bătaie de la Dumnezeu.

În casele de peste drum se stinseră, rînd pe rînd, luminile. Ne-am culcat și noi, cu inima strînsă de groază. La capătul satului se întîlneau trei rîulețe, trei păraie de munte, și de-a lungul lor ni se întindeau sămănăturile, fînațele.

În noaptea aceea dormiră numa copiii. Cei mari ne frămîntarăm zadarnic în așternuturi.

Dimineața veni tîrziu. N-am mai așteptat-o, ci, cu noaptea în cap, am ieșit din casă. Apele urlau pe drum, ploaia cădea și acum. Abia ne puteam furișa, cu alți oameni, pe lîngă garduri. Mergeam tăcuți. În răstim-

puri, lunecam în noroiul ce-l lăsase apa, care se trăsesese puțin spre matcă.

Din toate ulițele, oamenii se strecurau, ca și noi, spre capul satului. Începuse să se lumineze, și, cu cât se lumina, durerea în suflet ne creștea tot mai tare. În multe părți satul era o ruină. Casele de pământ se muiaseră și stăteau răsturnate pe-o dungă. Însă dărîmăturile astea nu ne opreau din drum. Voiam să ajungem cât mai curînd afară, la cîmp, să vedem ce s-a ales din avutul nostru. Ne erau și vitele în ciurzi, care, peste noapte, nu veneau în sat.

Ah, bunica avusese dreptate ! Ploaia asta n-a putut s-o trimită Dumnezeu ! Puterile rele au scormonit-o, au adunat-o din patru stihii ale lumii și-au descărcat-o asupra satului nostru. Cele trei păraie, cele trei rîulețe nu se mai puteau deosebi. Erau împreunate ; cât vedeai cu ochii, era o singură spinare de apă, între cele două dealuri. Era un rîu puternic, fioros, care purta în spinarea lui, crescută din valuri, clăi de fîn întunecate, arbori smulși din rădăcină, case întregi și șuri ; grinzi lungi de brad veneau săltînd pe spume murdare. Apa vuia, izbind cu putere în sălciile ce se mai împotriveau furiei valurilor.

Oamenii căutau cu ochi uscați la întinderile apelor, și fiecare cerca să socotească pe unde-a fost holda lui, pe unde fînațul.

Apa vuia, urla îngrozitor, răspîndind un miros greu de noroi și de necurăție.

Sămăntăturile, fînațele înverzeau numa pe dealuri. Cît ținea șesul, chiar de pe unde se retrăseseră apele, toate erau prăpădite.

Stăteam muți. Din cînd în cînd, vrurul tușea săc, să sperie tăcerea. Pămîntul începu să ne fugă de subt picioare, și atunci începurăm să ne întoarcem cu fața de la dușman, blăstămîndu-l.

Vitele le văzurăm întru tîrziu. Erau la adăpost, în dosul unui deal. Spuneau oamenii din capul satului că, sara tîrziu, auziseră vitele mugind. Păstorul voi să le-aducă-n sat, simțind primejdia, auzind de pe deal vîjiitul apelor ce se apropiau. Da', cînd s-a scoborît, valea era cuprinsă de valuri. Cică vro cîțiva boi, care cercară să treacă, ar fi fost luați de valuri. Nime nu știa să spuie ai cui au fost.

Cum stăteam, doborîți de durere, neputincioși, vedem numa că oamenii de mai departe încep să ne facă sămne cu mîna. Ei trecuseră peste o culme. Ajunserăm și noi după culmea aceea și văzurăm o femeie bătrîna cum își smulge părul, blăstămînd cu pumnii apa, care venea mai viforoasă parcă.

De-aproape o auzirăm bocindu-se :

— Văcuța mea ! Mîndreana mea ! Scumpa mea !

Și plîngea cu lacrimi îmbinate subt barbă. Era Veronica, văduva, care atîta bogăție avea și ea la casă, pe Mîndreana.

— Ce-i cu vaca, bătrîno ? întrebarăm noi.

— Au luat-o valurile ! De cu noapte ! A prins-o apa aici pe ridicătură, între rîuri.

O aducea baba și-o priponea aici. Avea pășune bună. Muierea a venit cu noaptea-n cap și-a tot chemat-o. Însă mugetul apei era mai tare. După ce s-a luminat, vaca și-a cunoscut stăpîna. La sămnele bătrînei, Mîndreana și-a ridicat nările în vînt și-a intrat în apă. Era aproape să scape, cînd a izbit-o în coaste o grindă de brad. Vaca

s-a răsturnat, s-a cufundat în apă, valurile au prins-o, și numai aici, iacă, i s-au mai văzut o dată coarneau. Și Veronica nu se mai mișca de-aici. Credea că iar va ieși. Și vaca ei va fi fost poate acum pe-al treilea hotar !

Bătrîna se lăsase în genunchi, se ruga, blăstăma, se văieta, bocea, ca și cînd i-ar fi murit un om. Glasul i se-amesteca, se topea în vuietul valurilor, care veneau vijelioase, ca mîinate de-o putere dușmană.

Ziua întregă am stat năuciți pe hotar, lîngă apele ce veneau mereu. Cătră sară apele mai scăzură. Oamenii porniră întunecați spre casă, prin glodul drumului. Numai Veronica, văduva, nu voi să se miște din locul ei de blăstăm și de rugă.

O PATIMĂ

De zece ani moșneagul și baba lui trăiesc singuri în căsuța de bîrne. Cît țin zilele lucrătoare, în casa bătrînilor e pace și bună înțelegere. Dar cînd se apropie duminica sau vreun praznic, baba caută cearta cu lumînarea. Moșneagul tace ; clatină din cap și pîcîie din luleaua scurtă și afumată. Sîmbătă sara nu-i bun rătezul, nu se închide bine porțița, de-o tot deschid cîinii satului. Sîmbătă sara nu-s lemne cumsecade pentru foc, zburdă vițelul prin grădină, printre legume, nu-i un creițar pentru sare. Și bătrîna se poartă amărîtă prin curte, prin casă, cu mînile în șolduri și zice :

— Vai, Mitule, Mitule !

Și umbletul ei, din potolit, cumu-i peste săptămână, se face tot mai iute, de parcă stă s-o doboare un vînt nevăzut, cînd la dreapta, cînd la stînga. Trece pe la vreascuri, prin grădină, pe la vițel, oftînd mereu și zicînd :

— Ce mai om am și eu ! Ce mai om am și eu !

Și vreascurile-s tot așa de uscate, ca și peste săptămână, portița se închide tot așa de bine sau tot așa de rău, și vițelul, de scapă în grădină, e că-l lasă anume baba. Și cînd moșul dă trei creițari de sare, bătrîna-i aruncă și zice :

— Cu atîta să cumpăr ?

Și de zece ani n-a cumpărat sare decît de cîte trei bani...

Sîmbătă sara baba gată cina tîrziu, după ce blastămă de multe ori focul, și apa, și vîntul. Focul, pentru că s-aprinde în silă : trei chibrite pînă dă flacăra ; apa, că e departe fîntîna ; vîntul, că-i întoarce fumul pe coș, de-o ustură ochii. Se blastămă pentru că i-e ciudă pe moșneag. El șade pe un scăunel și pîcîie din drăcia lui, și nu-i ațîță focul, și nu-i aduce apă, și stă nepăsător la durerile bătrînei. Și, sîmbătă sara, pînă gătește cina, baba se gîndește cu plăcere cît i-a fi de greu moșneagului, după ce va muri ea.

Cu silă înghite, sîmbătă sara, trei bucături. Nu poate mînca ; i se pune un nod în gît, de i-l astupă. Și o roade mereu la inimă cînd îl vede pe moșneag cum soarbe cu poftă. Și-i pare că nu se mai satură :

— Uf, zice ea, cum poate un om să mînce-atîta ?!

Moșneagul tot tace, dar de-i iese bătrîna cu vorba asta în față, pune lingura de lemn pe masă, privește la babă încruntat și-i zice :

— Tu muiere, vezi-ți de treabă ! Mîncă și tu !

— Da' eu nu pot !

— Dacă nu poți, tacă-ți fleanca !

Și-i tace.

Baba se ridică de la masă, își tîrîie cizmele grele peste prag și iese în curte. Și se gîndește : «Ieri sară, alaltăsară am mîncat și eu la cină. Săptămîna întregă moșul a fost om de omenie, ș-am trăit în pace. Iar acum mă tulbură cu venin.»

Sara, în zilele lucrătoare, cei doi bătrîni își zic deodată ocinașile. S-upleacă înaintea icoanei sfîntului Nicolae, și multă vreme s-aude un mormăit ciudat în întunerecul casei. Povestesc rar, pînă tîrziu, că nu prea au parte de somn.

Sîmbătă sara, baba se culcă fără ocinași. Se lasă gemînd în păcelul de lîngă sobă. Moșul o aude cum geme, deschide încet ușa și iese în curte. După ce-și fumează luleaua, își descoperă capul, privește la stele și începe : «Doamne Isuse Hristoase, Dumnezeuul nostru...» Și-și isprăvește ocinașile în curte. Întră apoi, se culcă pe ladă, și baba lui tot mai geme.

— Ce ai, tu muiere ? o întreabă tîrziu.

— Mă doare capul. Văleo, cum mă doare capul !

— Te doare-un drac ! Vezi-ți de somn și lasă-mă să dorm !

Sîmbătă sara, fără greș, baba are durere de cap. Asta o știe prea bine moșneagul. Și mai știe că dimineața, duminică dimineața, baba e bolnavă în toată legea.

La biserică toacă dis-de-dimineață. Duminica și în sărbători, moșul se scoală devreme, se îmbracă de praznic și, cînd trag clopotele mai întîi, deschide ușa.

Atunci, din păcel, în toată duminica dimineța, bătrîna începe :

— Văleo, văleo ! Mitule, stai acasă ! Nu te duce ! Că pînă vii, mă afli țapănă ! Văleo, ce tăieturi ! Ca limbi de săbii !

Și geme, și geme...

Moșneagul se oprește pe-o clipă în ușă.

— Tu miere, vezi și te scoală și vino la biserică ! Om bătrîn, e păcat să te-apuice trasul clopotului în pat !

— Văleo, Mitule, da' nu pot ! Stai și tu acasă ! Stai numai astăzi !

— Ei, mă gîndeam eu de mult că tu ai să-ți pierzi mințile ! Să mă îndemni tu, miere c-un picior în groapă, să nu merg la sfînta biserică !

Și moșul se duce încet pe drum, spre biserică din deal.

Cît ce-a-nchis ușa, baba sare sprintenă din păcel și iute se gată de biserică. Și, pînă se primenește, pînă își aduce călăpărul din grădină, vorbește mereu, cu ciudă :

— Vai, păgînul ! Ce să mai știu face cu el ? Azi iar nu dă pe-acasă ! Azi iar nu vine la prînz ! Azi iar se-mbată !

Apoi, deschide portița, zice-un «Doamne-ajută », și pornește și ea la biserică.

N-a lipsit o dată, în cești zece ani din urmă, iarnă, vară. Ci Mitu-i mănîncă toate sărbătorile, că-n toată duminica și sărbătoarea se îmbată și nu mai vine acasă pînă sara tîrziu. În zilele lucrătoare nu gustă băutura, dar în zilele de praznic, îndată după liturghie, se înfundă în crîsmă și bea rachiu, stînd de povești cu oamenii.

Pe drum, baba se gîndește mereu la povara zilelor de praznic, dar cînd să puie piciorul pe cea dintîi treaptă

de lemn, la biserică, zice cu glas tare :

— Doamne iartă-ne, sfântă Maică Preceastă !

Și-și face o cruce largă.

Duminica și în zilele de praznic baba mănâncă singură ; își poartă pașii grei prin casa pustie ; mai iese la poartă, să steie de vorbă cu-o vecină. Dar ziua e grozav de lungă ! Și ea, într-o duminică, îmbătrânește c-un an. Decuvreme se pune la geam și cată pe uliță în jos. De câte ori vede, prin negura însărării, vreun om, că vine clătinându-se, își zice : «Iacătă-l !» Ci moșneagul vine totdeauna tare târziu. Când vine, abia găsește clanța. Și când trece pragul, bătrîna oftează ușurată ! În sfîrșit, s-a isprăvit chinul care o muncește de sîmbătă sara !

— Doamne, măi Mitule, fi zice, punîndu-i bucatele pe masă, de ce nu vii tu baremi să mînci cînd iasă oamenii de la biserică ? Apoi să mergi la crîșmă.

Moșneagul vorbește greoi. I se-ncurcă limba.

— Asta-i o patimă, tu muiere ! Las-o și tu, las-o în-curcată !

Baba o lasă, și în curînd încep să sfătuiască ce vor lucra mîne, luni. Și baba, pe-o săptămîină, e liniștită.

SUPERSTIȚIE

Venise dis-de-diminează să-mi ceară un corn de prescură. Era mărunțică și iute, cu fața roșie ca pielea racului. Tropotea din cizmele grele lângă ușă, se făcea că tușește. Într-o vreme zise :

— Bună dimineța !

— Bună să-ți fie inima, lele Firo. Da-i frig ?

— Crapă ouăle de corb ! Și sus, la pădure, a-nceput să umble gadina. Până-i vremea moale, fie neaua cât de mare, gadina nu se mișcă. Da' cum dă gerul, vine lupul.

— Bărbatul ți-i tot la oi ?

— Da, la oi, în pădure. Acolo-s clăile de fîn pentru iernare. Și el mi-a zis să vin până la dumneata, să-i dai un corn de prescură. Îl pisează bine, îl mestecă în sare

și-l dă la oi, să le apere de gadini. Așa am făcut în toată iarna și n-am prea avut pagubă.

— Și oare să folosească asta ?

— Doamne, da' cum să nu ?! Că toate gadinile-s necurate și fug de lucrul sfânt. Pe noi, de altfel, ne-a învățat lucrul ăsta un călugăr.

— Un călugăr ? Pe aici nu știi să fie călugări.

— Nu sînt, că n-au mînaștire, da' vine și acuma cîte unul din Țară. Mai demult veneau mai des și adunau milostenii pentru cetatea Ierusalimului. — Femeia clipi din ochii mici, ascunși și adaose oftînd : Oamenii lui Dumnezeu, călugării aceia ! Învățau pe oameni la celea sfinte și adunau milostenii. Pe la noi pentru ce nu sînt ?

— Au fost odată și pe-aici. Și-i crezi oameni foarte detreabă ?

— Cum să nu ?! zise femeia, mirată. Uite dumneata, aceia aveau putere mare. Se vede îndată că-i mai mult un călugăr decît un popă. Orice slujbă, fie cît de grea, se apucau s-o facă. Alți popi, de la slujbele mai grele, se dau în laturi, zic că n-au vreme. Da' călugărul cetește psaltirea pentru orice patimă ar veni peste om, spune blăstămele marelui Vasile, așa, pe ușorul. Alți preoți se mai tem. Da' călugării, nu ! Și-mi place de ei că-s adevărate slugi a' lui Hristos. Veneau de multe ori desculți, cu părul lung, netuns, cu haine rele. Veneau în zdrențe. Da' sub zdrențe se ascundea adevărată inimă de părinte. Nu era năcaz, nu era durere să nu-ți știe face o slujbă de ușurare, de dezlegare.

— Și un călugăr de-aceștia te-a-nvățat să pui prescură în sare și s-o dai oilor ca să le ferești de lup ?

— Da. Într-o sară, după ce ne-a sfătuit în multe năcazuri. Am dat noi într-o sară să povestim cît năcaz

avem cu gadinile iarna. Vezi că sîntem aproape de munte. «Vin lupii des?» întrebă el. «Vin. În toată iarna îmi rup opt-zece oi», răspunse bărbatul. Fața călugărului păru că se luminează, și atunci zise: «Creștini buni și oamenii lui Dumnezeu, se vede că Domnul mi-a condus pașii în casa dumneavoastră. Eu cunosc un leac de lupi. Un leac care-i ține departe de turmă și-i face să tremure neputincioși în deșeurile pădurii. Acuma, ca să pricepeți, iată, vă spun o istorie. Frații de pe Muntele Atos aveau turme mari de oi, pe care în fiecare iarnă le împuținau haitele de lupi. Că erau lupi mulți în pădurile Muntelui Sfînt. Făcut-au frații rugăciuni, ținut-au post, bătut-au mătănii, toate în deșert. Lupii, în toată noaptea, se apropiau urlînd, în cete mari, și se năpusteau asupra turmelor. Schelălăiau cîinii, zbierau măgarii, fugeau păstorii, cît se părea că s-a aprins muntele. În mînăstirea Sfîntului Munte era un călugăr bătrîn și cu frica lui Dumnezeu, care trăise în ajun și-n post o viață întregă. Acuma, călugărul acesta, pe nume Hagios, a visat într-o noapte un vis ciudat. I se părea că o haită de lupi alungă o tină ră fată. Și fata fugea deznădăjduită, cînd, deodată, îi iese înainte o babă bătrînă, care-i dă un pistornic de pus pe prescuri. Cît a luat fata pistornicul și l-a întors spre haita de lupi, gadinile au rămas înțepenite. Nu s-au mai putut mișca, și fata a scăpat de primejdia de moarte. Dimineața, spune el, bătrînul, visul ce-a visat, și nime nu știa să-l tîlcuiască. În urmă, tot starețul s-a arătat mai cuminte. A zis: „Cinstiți părinți, acesta-i un sămn de la Domnul. Pistornicul se pune pe prescuri. Prescura din biserică e dat leac împotriva lupilor. S-o sfărămăm, s-o amestecăm cu sare și s-o dăm oilor.“ Așa au făcut, dragi creștini, și, de-atunci, pe Mun-

tele Sfânt pot ierna oile fără păstor, că nu mai vin lupii.»

Noi l-am ascultat pe călugăr și ne-am zis : «Ce-i mai ușor ? Cerem de la părintele o prescură.» I-am și spus. Însă, ca să fie leacul deplin, sfântul părinte ne-a zis că cea dintâi prescură ce vom folosi-o va trebui adusă din mînăstirea de pe Muntele Atos. Ne-a spus că ne va trimite-o el cît mai în grabă.

— Și v-a trimis-o ?

— Da, la trei săptămîni.

— Așa, de pomană ?

Femeia tăcu puțin. Apoi mă privi drept în ochi.

— Nu de pomană. Ne-a cerut, și noi i-am dat zece zloți de argint. Cum de pomană ?! Nici slujba cea mai mică nu folosește nimic de pomană !

— Tot sfinția-sa călugărul v-a spus ?

— El și alții. Asta se și înțalege. Cu cît plătești ceva mai bine, cu atîta iai lucru mai bun. Așa trăbă să fie și cu rugăciunea.

— Nu-i chiar așa, muiere. Cînd te rogi lui Dumnezeu, vorbă e să te rogi pentru ceva bun și să-ți spui rugăciunea cu inimă curată. Dumnezeu n-are nimic cu plata pe care i-o dai unui preot sau călugăr. Da' n-ai terminat cu prescura. A folosit ?

— În anul cel dintâi tot ne-au mai pierit două oi, dar asta n-a fost mult, luînd în samă mulțimea lupilor și a pagubelor ce le-au făcut la alții. În anii următori am tot cerut de la părintele cîte una. Și, mulțam Domnului, ne-am folosit destul de bine. Acuma, să faci bine să-mi dai și dumneata.

— Eu îți voi da, dacă o mînci dumneata sau copiii dumitale. Da' pentru oi, nu, pentru că n-ar folosi ni-

mica. Călugărul acela v-a mințit rău. A fost un șarlatan de rînd.

Femeia mă privi îngrozită.

— Vai de mine, părinte, cum poți vorbi așa de-o față cuvioasă ca a unui călugăr?! Nu știi dumneata că te pui în calea primejdiilor, dacă vorbești de rău pe cel ce adună milă pentru Ierusalim?

— Adună pentru buzunarul lui, lele, și vin pe satele noastre să ne prostească poporul, să-i facă să creadă în toate nimicurile, ca babele celea slabe. Dumneavoastră, dacă-l vedeți cu păr lung și cu haina soioasă, dacă-l vedeți că se închină adînc și are șirag de mătăanii în mîna, credeți că-i sfînt și că știe mai mult decît un popă și că are putere mai mare. Pe cînd ei sînt niște șarlatani.

Femeia nu era defel împăcată cu ce-i spuneam. Privea cu neîncredere la mine și aproape nu-i mai venea să ceară prescura.

— Știi, lele, cu ce te aperi de lupi? Cu pușca! Să-i trimiți soțului dumitale o pușcă bună și gloanțe. Trimite-î vorbă să fie curajos, să steie la pîndă și să tragă focuri din pușcă.

Femeia mărunțică mă privi cu dușmănie și-mi zise, pornind spre ușă:

— Așa, că dumneavoastră, ăștia mai noi, nu mai credeți în nimic. Da' voi căpăta eu prescură dintr-alt loc.

VECINI

Mai deunăzi m-am dat în vorbă cu vecina. Pli-
vea în grădină la un strat de legume.

— Am pus, încolo, tot grumpile, că-i cam umbră, și
nu se fac legumele. Iac,-aici am pus niște morcovi. Îs
cam rari, da-n schimb s-or face mari.

În strat nu se zăreau decît, ici-colo, cîteva fire.

— Apoi, tot eu trăbă să le fac toate, bărbatu-i dus
la lucru.

Vorbea pe-un glas ascuțit și înalt și-și ridica în răs-
timpuri degetele pline de tină.

— D-apoi ficiorul, o întreb, el nu-ți ajută ?

— Nu, că ăla nu se pricepe, numa să mînce... A fost
la cotare în anul ăsta, și nici cătană nu l-a luat. Vezi
că nu poate grăi bine.

— Așa s-a născut, ori i-a venit din ceva ?

— Acuma, nu știi ce să zic, spuse ea, și, ridicându-se de la strat, veni lângă pălant. Am stat noi, pînă a fost de vro trei ani, și am tot așteptat. Doar va grăi cumva. În urmă, îmi ziseră niște muieri că poate va fi schimbat.

— Cum să fie schimbat ?!

— D-apoi pînă nu-i copilul botezat, trăbă pază bună pe el. Să nu-l lași singur în casă, să nu deschizi ușa ori fereastra peste noapte. Că cel necurat poate veni să schimbe copilul. Adecă duce pe cel sănătos și aduce altul ca vai de el.

— Doamne, vecină, cum poți crede așa ceva ?! i-am zis. Asta nu se poate întîmpla.

— Ba se poate ! Dacă nu-i copilul botezat, nu-i subț puterea îngerilor buni. Și cel rău umblă în ruptul capului, și îngHITE pe cine poate.

— Povești, vecino ! Ai lui Dumnezeu sînt toți oamenii, — și creștinii, și păgînii. Și nu-l lasă pe ghiavol să-și bată joc de făpturile sale.

— Acuma, dumneata nu crezi, da' la noi s-au mai întîmplat de-astea. Iacă, de pildă, la a Brădulesii. I-a schimbat într-o sară copilul sănătos și i-a adus unul cu gura strîmbă și cu capul mare. Știi, unul de cei ce are apă-n cap. Și a trăit străinul acela zece ani tot întins pe spate. Trebuia numa să-l vezi cum se uita, și ai fi crezut că-i schimbat. Și acela nu putea vorbi deloc. Acuma, al nostru tot mai poate. Da' să vezi cum a învățat. — Vecina se apropie mai tare de pălant și mă privi printr-o crăpătură. — Să vezi numa, c-a fost tare greu. Ajunsese de șapte ani. La școală nu mi l-au primit. Și nu zicea nici o vorbă. Acuma, niște femei mi-au zis

să-l probăluim. Și, într-o sară, ne-am pus noi la masă, eu, bărbatul și copilul, să cinăm brânză și mămăligă. Mie și la bărbat ne-am dat mai multă mămăligă, iar la copil, puțină. Și când i-am dat-o, am zis tare : «Mă Niculae, asta-i mămăligă !» Și i-am arătat mămăliga. El a făcut numai așa din cap și-a-nceput să mînțe. Da' din cîteva bucături a isprăvit mămăliga. A stat el, s-a uitat pe masă, s-a uitat pe jos. Noi ne făceam că nu-l vedem că și-a isprăvit bucătura. Și-n urmă aud numa pe copilul meu cum înghite de cîteva ori și zice cu greu, ca și când i-ar trage cu cleștele vorba din grumaz, zice : «D-d-dă-mi măligă !»

Atunci mi se păru c-a răsărit soarele la noi în casă. Așa mi-a părut de bine. «Așa, Niculae, i-am zis, asta se cheamă mămăligă». Și iar i-am dat, numa o țîră, ca să mai ceară. Dar el părea tare supărat, gîndeai că numa cu mari chinuri a putut spune vorba. Și, când a gătat-o, iar a cerut. Și așa, într-un an de zile, l-am probăluit cu multe vorbe, și a mai învățat unele, așa că acum tot ne mai putem înțălege cu el. Dumnezeu să le deie bine muierilor care au zis să-l probăluim.

Pe când vorbea, țintindu-mă cu privirile ei fixe, fără viață, prin pălant, am băgat de samă că de-aproape de ea mă mai privesc o păreche de ochi.

— Asta mi-i fata. Văz't-ai că ți-am spus că avem și-o fată. Asta poate grăi. E slujnică.

— Unde e slujnică ?

— Într-un sat vecin, la un sas.

— Și ce simbrie are ?

— Are zece zloți, și la Crăciunul nostru să ne-o deie cu cizme noi.

— Zece zloți pe anul întreg ?! E prea puțin.

— Nu-i puțin, că-i dă și demîncare. Și la noi și așa nu avea ce face.

În vreme ce vorbea vecina, ochii copilei priveau prin pălânt, rîzînd mereu.

— Cîți ani are ? întreb.

— Treisprezece, zice vecina.

— Și ce slujbă faci tu la sas ? o întreb pe fată.

— Stau cu Trenchin, și dimineața duc laptele la bu-terai.

— Acolo unde se face untul, adaoase mumă-sa, cu vă-dită mulțămire c-a știut copila ei să spuie vorba ceea străină. Cu ea ne mai putem ajuta, da' cu ficiorul, mai nimic. Iată, și acum acuș e sară, și de la amiazi n-a mai dat pe-acasă. Nu cutez să-l înfrunt cu nimic, că se duce și nu mai vine cîte două zile pe-acasă.

Însă în clipa aceea, dinspre casă se auzi un glas ciudat și pocnet din degete. Părea o strigătură, da' foarte în-curcată. Atît numa se putea înțălege: «Se mărit' tat'to !»

— Iată-l că vine, prostul de el, și iar face comèdii. Se vede că iar i-a dat cineva să beie vinars.

Ficiorul veni prin curte, pocnind din degete și făcînd ponturi din picioarele strîmbe.

— Se mărit' tat'to !

Numa cuvintele astea se-nțălegeau. Apoi, deodată se opri, privi fix înainte, salută militărește și începu să torăie, stînd țapăn, o sumedenie de vorbe nențălese, în care însă remarcam o cadență.

— Acum face cum fac craii, zise mă-sa. Îi vede la Crăciun și-i tare plac craii. Se vede că iar i-a dat cineva să beie. Îi dă vrun om cîte-un păhar de rachiu și cîte-o țigară.

— Îi place rachiul ?

— Place, numa, la noi în casă, nu-l gustă. Că noi n-avem bani de rachiu.

— Bărbatul nu ți se-mbată ?

— Mai rar. Da' ne-a fost destul cu tată-său, cu so-cru. Ăla a beut pînă ș-a vîndut moșia toată și s-a aprins șpirtu-n el.

— A fost bețiv mare socrul dumitale ?

— Cum nu s-a mai pomenit ! Într-o zi mergea de bea în trei sate, că unul nu-i era destul.

CERȘITORUL

Dis-de-dimineată, îndată ce rămînea porțița curții puțin deschisă, ne trezeam, de cîteva zile, c-un oaspe. Auzeam același cîrțait al zăpezii și, prin geamul înflorit de gerul iernii, îl zăream cum trece îmburat, cu gîtul întins, cu capul plecat, cum s-apropie de gră-mada de gunoi. Se oprea, înțepenit pe picioarele subțiate, și, cu botul bătrîn, depărta zăpada, scormonea s-ajungă la vrun pai, la un cotor de ogrinji. Și, în vreme ce ron-țăia pe-ndelete, cu botul scormonea mereu zăpada.

— Iar e aici călușul, spunea slujnica deschizînd ușa, prin care năvălea din gerul de afară o vîltoare abu-roasă. Știe Dumnezeu cum îi rabdă inima să-l pără-

sească așa. Noaptea asta se vede c-a petrecut-o afară. Să-l vedeți, că-i aproape înghețat.

Ieșeam de multe ori să-l văd. Era tare trist, dar părea foarte cuminte și foarte liniștit. Nu mai lua pe nimeni în samă, și dacă cercai să-l urnești de lângă grajd, unde buzele lui bătrâne și înghețate apucau cu greutate vrun pai, abia se hotăra să-și ridice capul. Un cap mare, greu, îmbrăcat cu părul sur al bătrânețelor. În ochi nu mai avea nici o lumină și te privea fără să înțaleagă cine ești și ce vrei de la dînsul. Pe nările-i largi, în bură deasă, îniepta în răstimpuri răsuflarea. Ca și cînd ar fi respirat numai de silă. Frigul noptii îi albise și cîtă brumă de păr galbin mai avea. Flămînzările îi erau căzute adînc, — două gropi respingătoare, — și trupul puțin i se adunase ca un schelet arcuit, îmbrăcat într-o blană sălbatecă, zburlită.

Cînd se depărta, pășea încet, ca pe spini, liniștit și plin de umilință. Înainta îndoindu-se, pocnind din încheieturi, adulmecînd mireasmă de fîn.

Oamenii îl botezaseră «Cerșitorul». Colinda ziuă, noaptea ulițele satului, și unde afla o porțiță deschisă, intra foarte liniștit în curte. Noaptea tîrziu se sculau mulți creștini din somn, ieșeau în curte să vadă la ce latră cînele. Auzeau un sunet nedeslușit, ca și cînd s-ar freca cineva de poartă. Și, cînd deschideau, «Cerșitorul», cu gîtul întins, cerca să se strecoare pe lângă om. De i se punea în cale, își înălța puțin capul, apoi, pașnic, se retrăgea, lăsînd totodată în sufletul creștinilor un simțimînt neplăcut, ceva ce le strîngea inima. De la o vreme, cînd se auzea la porțițele închise sunetul acela nedeslușit, nu mai ieșea nimeni să vadă cine-i. Știau că-i «Cerșitorul». Bătrîn, slab și aproape înghețat, dacă afla

În șir trei-patru porți închise, se oprea la a cincea și începea să deie sămne că-i acolo, sămne zadarnice.

— Țsta nu mai aude cucu, ziceau oamenii văzându-l pe drum.

— Vai de capul lui ! Mai bine l-ar pușca, spuneau alții, întorcându-și privirea de la «Cersitor».

Băgam de samă că sătenii vorbeau despre căluț ca despre un om. Da' nu-l puteau ajuta. Iarnă grea, cu nutreț mai nimica, să li se prăpădească vitele...

Cîte-un ștregar de băiat cerca să-l urnească la fugă, îl zburătărea cu pietre, îl atingea cu pleazna biciului. Calul privea mirat, privea cuminte și nu-și schimba pasul.

— Dă-i pace, afurisitule ! Nu ți-i păcat ? fi striga vrun om ce trecea pe lângă ei.

Și ștregarul o tula la fugă.

Căluțul era cunoscut în tot satul. Era al unui cărăuș care aducea bere de la oraș. Avusese-n vara trecută suspini. Boala asta se vede c-o purta de mult, căci, la târguri, stăpînul, de cîte ori a vrut să scape de el, nu a căpătat nici un preț.

Acum, iarna, oamenii îl pomeneau des pe «Cersitorul», mai ales de cînd se asprise gerul, și stăpînul îi închisese pentru totdeauna poarta.

— Să-l puște careva, ziceau sara la crîsmă.

Da' nu se afla nimenea care să săvîrșească nelegiuirea. Li se părea, în sufletul lor, c-ar fi o neleguire.

Într-o dimineață veni slujnica decuvreme în casă.

— A scăpat, săracu, de ger ! zise îmbujorată de frig.

— Cine ?

— Căluțul.

— A murit ?

— Da, l-au aflat în vale, lângă iaz, înghețat cumu-tunul.

Peste noapte colindase și pe-afară din sat și, dînd pe podișul de gheață din vale, n-a mai putut ieși. A tot lunecat în jos pînă ce-a ajuns la căzătura de apă. Aci, gheața, mai subțire, s-a spart.

— L-au scos din apă ?

— Nu, răspunse slujnica. E acolo încă. Mulți se duc să-l vadă.

L-am văzut și eu. Sloi de gheață îi spînzurau de urechi, de barbă, de buzele bătrîne. Pe cap purta o căiță străvezie de gheață. Sta răsturnat pe coaste, cu două picioare țapene în aer, cu ochiul închis.

Abia s-au aflat întru tîrziu doi rumîni care să-l scoată și să-l tîrîie în dosul unui tufiș.

Stăpînul însă nu se arăta nicăiri.

Oamenii, întorcîndu-se, începură să vorbească îndurerăți de gerul iernii.

La patru zile mă cercetă un om prăpădit, cu barba nerasă, cu ochii bolnavi. Abia putui recunoaște pe stăpînul căluțului.

— Am venit, părinte, începu cu greu, să-ți spun că am făcut o mare fărădelege. Da' nu puteam altfel.

— Ce fărădelege, bade Petre ?

— Știi și dumneata. Cu calul. Ziceau oamenii ca să-l pușc. Da' nu puteam !

Vorba i se curmă deodată. Parcă ceva l-ar fi strîns de gît.

— Nu mai puteam să-l țin în curte, urmă cu silă. Mai am un cal. Mai bun, mai tare. Fîn nu mai aveam decît un braț. L-am mințit eu vro patru zile cu cîte-o mîină de ogrinji. Da' calul vedeam că se ametește de

foame. Toată ziua stătea cu botul în ușa grajdului. Peste vară avea boală, avea suspini. Dar iarna, cât ce se răcea vremea, se mai tămăduia, și ar fi mâncat mai mult. Acuma, eu ce să fi făcut ? În curte nu-l mai puteam vedea. Așa că m-am socotit cu nevasta să-i dăm drumul. Doar de va putea trăi ! Nu ne mai gîndeam să mai fi luat vrun folos, da' socoteam că poate nu va muri de foame. Și i-am dat drumul. De-atunci, pe la casa noastră, calul n-a mai dat. Trecea pe drum, pe lîngă casa noastră, și nu ne mai cunoștea. Îmi ziceam : «Simte și calul, ca și omul». Da' cu nevasta n-am mai vorbit despre el. Acuma, dumneata știi cum s-a sfîrșit.

Tăcu, oftînd din greu.

— Dumneata ce vină să ai, bade Petre ? Dacă n-ai avut nutreț, și nu l-ai putut vinde, ce să fi făcut ? Poate era mai bine de-l pușca cineva. Nu se mai chinuia atîta.

— Asta-i ! suspină omul. Asta-i, că s-a chinuit mult. Umbla ca un om sărac pe uliță și bătea pe la porțile creștinilor. Mă gîndeam : «Iată că i-a dat Dumnezeu și lui minte, ca la oamenii cei năcăjiți. Și trecea, pocnindu-și oasele, de la o casă la alta. Oio ! făcu omul, și deodată începu să plîngă viforos, ca și cînd și-ar fi stăpînit de mult lacrămile.

MARIN

Cerul plumburiu de toamnă cernea o bură rece, cenușie. Din văzduh cădea repede însărarea. Tufele de pe marginea drumului de țară îmbrăcau forme ciudate : un bivol ce paște, o capră ce se cațără, un paznic ascuns în cojoc mișos.

Ilie Marin înainta cu greu prin mîzgă. Vedeă figurile ciudate, care se iveau la dreapta, la stînga, înainte, și inima i se strîngea de groază. Dinaintea unui copăcel, ce-i păru un moșneag aplecat pe cîrjă, voi să se oprească și să-l întrebe : «Mai este mult pînă-n Vlădeni, moșule ?» Se simțea istovit de drum și rupt de foame.

Venea de departe. În noaptea trecută dormise într-un sat, și, din crăpatul zorilor, își luase desaga-n spate

și pornise. Drumurile le cunoștea încă bine, dar depărtarea de la un sat la altul n-o mai ținea minte. Și călătoria așa de patru zile. Trenul îl adusese de mai departe. Dar, la o gară, voind să cruțe paralele, se coborîse. Se dezvățase de umblet mult și se simțea slab, parcă beat.

Auzi în urmă lătrat de câini și zări, nu peste mult, o dungă de lumină. Atunci puterile-i crescură deodată.

Întră în satul pe care-l părăsise de cincisprezece ani. Pe-o hudiță, într-o casă de piatră, îi trăiau nevasta și-o fetiță. Însă el se va opri puțin să răsufle, să guste un strop de vin la crîșma sasului.

Oamenii care se cinsteau cu vin nou, cu must, întoarseră obraji nerași spre ușă. Dar nime nu cunoscă pe străinul îmbrăcat nemțește, cu fața slabă, cu barba căruntă. Ilie Marin șezu lîngă ușă, ceru pîne și un pahar cu vin. Mîncă domol, sorbea din vin, și, în răstimpuri, privea rătăcit prin crîșmă. Pe crîșmar, pe Hanț, îl cunoștea. Dar i se păru că-i mai lung și mai slab. Dintre ceilalți, abia de vreo trei de s-ar fi putut lega. Îl pișca fumul de tutun și simțea că-i lăcrămează ochii. Nu se putea gîndi la nimic. Nu-i părea nici bine, nici rău că vede oameni din satul lui. Asculta, sorbind din vin, vorbele oamenilor, care lăudau bunătatea vinului din anul acesta.

— De cînd culeg, zise unul din capul mesei, eu numa de trei ori mai știu să fi fost așa belșug. O dată, înainte cu șase ani. Apoi, înainte cu zece. Și-n urmă, cînd l-au omorît pe Dumitraș, nu știu cîți ani vor fi de-atunci, pare că treisprezece.

— Nu, sînt cincisprezece în cap, zise altul. Eu mi-aduc bine aminte. Am fost de față cînd l-au judecat pe Marin.

Străinul privi cu băgare de samă la cel ce vorbise în urmă. Era oacheș, cu mustața groasă și cu-o gură largă, de pește. Da, avea dreptate. Fusese față cînd l-au judecat. Îl cunoștea. Era Petru Bradu, pe-atunci jurat în Vlădeni. Nu simți nici durere; nici rușine cînd își auzi numele. Îi părea ciudat că oamenii aceștia îl mai pomenesc după atîția ani. O singură întrebare cerca să-l neliniștească : «Oare sînt eu acel Marin de care-a vorbit Petru Bradu ?»

— De, bietul Ilie Marin, știu c-a avut o viață ! Șăde de-atîta amar de ani, să putrezească la umbră. Anii cei mai frumoși ai vieții lui s-au dus ! El se va întoarce, dar anii tinereții lui — niciodată ! zise iar cel din capul mesei.

Străinul îl privi îndelung și pe acesta. Îl cunoștea de pe bunătatea ochilor albaștri, din chipul cum ridica și golea paharul de vin, însă numele nu-i venea în minte. Știa că i-a fost prieten, că s-au cinstit de multe ori c-un pahar de băutură. Și totdeauna spunea adevărul. Iată, și acum a spus adevărul : anii tinereții lui, petrecuți în întunec, nu se vor mai întoarce ! Se gîndea : «Ceva ar mai fi trebuit să spuie prietenul. Să fi zis așa : „Viața acum nu mai are nici un preț.“» I se părea că oamenii aceștia nu-s aievea, că-i vede într-o oglindă și că aude cuvintele lor printr-un geam.

— Atunci mi se pare mie c-au prea grăbit cu judecata, zise altul, după ce-și sorbi vinul. Toată mărturia împotriva lui a fost pușca însîngerată care s-a găsit la Marin, în fîn. Ei, da' pușcă Marin n-a avut în viața lui. Pușca nu era din sat. Era străină.

— A mai fost ceva, zise Petru Bradu. A mărturisit sub jurământ Vlăduț că-n noaptea aceea l-a văzut pe Marin aproape de locul omorului.

— Da, numa cât pe jurământul lui Vlăduț n-ar fi trebuit să puie mare preț. Acela, dacă-i ceri, jură că vede dăntuind sfinții din cer, zise omul din fruntea mesei.

Aici străinul zîmbi. Avea dreptate omul cel cu ochii albaștri. Și-i părea rău că nu-i venea în minte numele lui. Vlăduț acela a fost totdeauna o gură spartă. Și simțea o plăcere cînd se gîndea că judecătorii au dat ceva pe jurământul lui Vlăduț. Da, el suferise, nevinovat, cincisprezece ani. Acuma, vezi bine, lui nu-i mai pasă de nimic. Pentru el e tot atîta, vinovat ori ba. Anii au trecut. Și-acum el nu se mai gîndește atîta la viața asta, nici la ceea ce-a fost, nici la ce va veni. De vreo doisprezece ani, pe el îl bat alte gînduri. De doisprezece ani citește în fiecare zi într-o carte mare, groasă, cu păreți negri și litere mărunte. O are și acum în desagi. Și de-aceea nu înțelegea de ce mai vorbesc oamenii despre el.

Își mai ceru un vin. Se încălzi puțin și se simți mai întărit. Numai fumul de tutun, des și tare, îl nemulțumea. Oamenii păreau că nici nu-l văd, vorbeau de prețul vinului, de sămănăturile de toamnă, de-o alegere de primar.

Ilie Marin, sorbind din vinul lui, simți o deosebită înduioșare. Își desfăcu desagi și scoase o carte groasă. Dar nu putea citi, era prea întunec. Ceru de la sas o lumînare, deschise cartea și, răzimîndu-și fruntea în palmă, începu să citească.

— Va fi un negustor, zise cineva de la masă.

— Nu cred, zise alt glas.

Marin citea și auzea ca prin vis poveștile românilor. Va fi citit mult, când se ridicară oamenii. Vreo câțiva erau cheflii și ar fi voit să mai rămâie. Dar Hanț, sasul, nu se învoi. Trebuia să se odihnească și dânsul.

— Dumneata dormi aici? îl întrebă crîșmarul pe Marin, văzîndu-l că 'nu se mișcă.

— Nu. Plătesc. Merg și eu.

— Pe noaptea asta vei rătăci dumneata, zise Petru Bradu. Mai bine să rămîi aici peste noapte, la jupînul. Din Vlădeni pînă-n Valea-Dosului e drum de trei ceasuri.

— Că 'nu mă duc în Valea-Dosului. Eu rămîn în Vlădeni; eu sînt din Vlădeni de loc, zise obosit Ilie Marin.

Oamenii din ușă se întoarseră cu toții, mirați. Îl priveau pe străin.

— Cum să fii dumneata din Vlădeni?! întrebă unul.

— Da, sînt de aici. Și pe dumnealui îl cunosc. E Petru Bradu, și-l arată pe fostul jurat. Și mai cunosc și pe alții, numa cît le-am uitat numele. Cincisprezece ani e multă vreme... — Tăcu puțin, apoi lăsîndu-și capul, frînt, în piept, zise cu glasul scăzut: Eu sînt Ilie Marin. M-au scos acum din închisoare.

— Ilie Marin?! întrebare deodată cu toții, împietriți de mirare.

— Da. Chiar mai nainte vorbirăți de el. Și aveți dreptate. Judecata, atunci, a fost pripită. Nu eu l-am ucis pe Dumitraș. Numa cît acuma totul e-n zadar. Eu nici nu mă gîndesc mai mult la nenorocirea aceea. Acum eu am alte gînduri. Eu acuma cetesc din cartea asta. Și cartea mă învață că viața asta-i deșartă și ticăloasă. Mă învață să n-o iubesc. Să iubesc viața cea veșnică. Să fac

fapte bune înaintea Domnului, ca să-mi câștig un loc de hodină. Să iertăm, să uităm, ca și Dumnezeu să ne ierte.

Cît vorbi, în ochii lui, căzuți în orbite, licărea o lumină ciudată, 'care le împrumuta o expresie de nebunie.

— Și ce carte-i asta ? Întrebă un român, cu glasul rece, înfiorat.

— E Biblia. Carte creștinească. O am din temniță. Mi-a dat-o un popă. Popa nostru, care venea să ne spuie cazanii.

Oamenii 'tăceau ca-n biserică. Hanț, crîșmarul, rămăsese înlemnit, cu gura căscată, după tarabă.

În urmă, rupse tăcerea omul cu ochii albaștri, care sezuse în fruntea mesei.

— Apoi, bine-ai venit, frate Ilie ! Dumnezeu să-ți deie bine de-aici încolo, dacă nu ți-a dat pîn-acum ! și-i strînse mîna 'cu putere.

Marin îl privi cercetător.

— Ei, iaca, tu ești Pavel Bordea. Cît m-am silit mai nainte să-ți știu numele ! Dar acum mi-a venit în minte. Ai rămas om bun, cum ai fost.

După Pavel veniră și ceilalți : îi strînseră mîna și-i poftiră noapte bună. În urmă plecă și el, lăsîndu-l pe Hanț cu gura căscată.

Cînd ajunse acasă, femeia și copilița dormeau. El trecu în șopron și se culcă în fîn. Aici se convinse mai întîi, cu adevărat, că e liber. Mireasma tare a fînului îi deșteptă în creieri amintirile unei vieți întregi. Era întunec, dar deslușea bine, simțea marginile șopronului, acoperișul — cît de lung, de lat și de nalt. Îl făcuse el, cu mîna lui, că se pricepea la tîmplărie. Chipul întreg al șopronului i se coborî limpede, luminos în suflet. Distingea caferii, lăturoaiele. Simțea, dedesubt, unde-s

adăpostite uneltele de lucru, unde-i carul, plugul, grapa. Și-i veniră îndată în minte lanurile lui, ogoarele, lun-cile. Numai de casă nu se putea apropia. Nici un chip din casă, din tindă, din cămară nu i se cristaliza. Nici chiar pe nevastă-sa nu și-o putea închipui. Nici pe fetiță.

Fetița i s-a născut în anul cel dintîi al robiei. N-o văzuse niciodată. Atunci, cînd i-a scris nevasta, și-a închipuit-o ca pe-o păpușă — albă, grăsulie, cu ochii rîzătorii. Așa o poate vedea și acum. Dar el ar vrea s-o vadă ca fetișcană de cincisprezece ani. Și nu poate. Își aduce aminte, pornind de la fetiță, că cei dintîi trei ani de robie i-au fost foarte grei. Se știa nevinovat, își lăsase acasă femeie tînă, — numai de trei ani erau căsătoriți, — își lăsase tot ce avea. După ce s-a trezit din tîmpenia cea dintîi, care i-o adusese judecata, îi venea să sugrume pe toată lumea. Și era om voinic, cu umeri lați, cu mușchi de oțel. Ar fi vrut atunci să treacă peste mii de morți, numai să poată ieși din întunec, să-și vadă casa, nevasta și copila. L-au aruncat într-o celulă și mai umedă, și mai întunecoasă, și l-au pus în butuci. Trei luni a zăcut așa, ca un dobitoc. În urmă, după ce s-a domolit, l-au pus într-o celulă c-un sîrb. Sîrbul încă era un om cu cap. Și un an întreg, anul al treilea de robie, s-au tot sfătuit amîndoi cum ar face să scape. Închisoarea era zidită pe marginea unui rîu, unul dintre rîurile cele mai mari din țară. Și, într-o zi de august, s-a dezlănțuit asupra orașului un puhoi cu vifor, o vijelie ca de sfîrșitul lumii. Apa întrase în curte, pătrunzînd în celule, și direcțiunea slobozise toți robii, să deie ajutor personalului de serviciu. Ilie Marin și cu sîrbul ieșiseră înțeleși din celulă. Deteră un răstimp ajutor, apoi, printr-un loc

dosit, urcară zidul ce-nconjura închisoarea și săriră în valurile furioase ale râului. Cu sfortări uriașe îl trecură. Pe țărnul celălalt se-ncepea o pădurice, și, subt un stejar, se adăposteau de furtună șase ofițeri cu puștile-n mână. Fuseseră la vânătoare și-i prinsese ploaia. Ilie Marin îi făcu un semn sîrbului și amîndoi se repeziră asupra celor șase ofițeri. Pînă-și veniră aceia în fire, Marin, cu patul puștii smulse din mîna unuia, culcă pe trei la pămînt. Dar sîrbul fu biruit. Și atunci, cei trei ofițeri îl prinseră pe Marin, îl legară alături de sîrb și, după ce contenii ploaia și-și veniră în fire ofițerii amețiți, îi duseră iarăși în închisoare.

Atunci îl legară în lanțuri, și, două săptămîni, îl bătură în fiecare zi. A zăcut apoi patru săptămîni între moarte și viață. Cînd s-a trezit, a văzut un popă lîngă el, care citea-ntr-o carte. De-atunci, nu mai e om întreg. I s-a părut lui, cînd s-a trezit din boală, că i-a rămas așa, ca o ceață grea în cap. Dar în curînd a văzut că i-i mai bine așa. Nu se mai gîndea acasă, nu-i mai părea grea viața din închisoare. Chiar cînd și-a isprăvit anii de osîndă, ar mai fi rămas bucuros acolo.

A doua zi, satul era plin de vestea cea nouă : a scăpat Ilie Marin, dar, săracul, e cam dus de minte. Întîmplarea cu omorul lui Dumitraș, îngropată de multă vreme, acum o povestea, iarăși, satul întreg. Se istoriseau amănunte, se împărțeau părerile, însă cei mai mulți credeau în nevinovăția lui Ilie Marin.

Nevasta lui Marin se îngrășase tare, în vremea cît el stătuse închis. Supărarea-i trecuse după un an, după ce avusese fetița, și-și văzuse de moșie, cît putea să facă un cap de femeie. Dar, de cînd se întorsese Marin, o cu-

prinsese o neliniște mare. Vorbea puțin, umbla grăbită și începuse să slăbească.

— E drept, soro, că Marin e cam dus de minte ? o întrebau muierile.

Ea nu le prea da răspuns. Pe Marin, însă, îl putea vedea oricine cu carul, la plug, la coasă. Își îmbrăcase portul din sat, numai barba nu voia să și-o radă.

N-a luat-o la cercetări pe nevastă-sa, deși gurile rele, după vreo jumătate de an, se îngrijiră să ajungă unele vorbe la urechile lui Marin. El avea o credință : omorul acela, judecata, temnița de cincisprezece ani, toate-au fost așa rînduite de la soartă. Nici el, nici nevasta, nici lumea n-ar fi putut să le schimbe. Și din toate s-a ales cu-o învățătură : că viața asta nu plătește nimic. Pentru ce să mai cerceteze viața nevastei lui în cei cincisprezece ani ?

Marin se obișnuise foarte greu cu fetița. Credea că-și închipuie numai că Ilenuța e fata lui. N-a văzut-o în leagăn, n-a purtat-o în brațe. Acum e aproape fată mare. E înaltă, subțirică, cu obraji de domnișoară, albă, cu ochii căpriei. De la început ochii Ilenuței i-au atras băgarea de samă. Dar fata era harnică. Împlinea bucuroasă, sprintenă toate poruncile tatălui său. Ceea ce-l împrietenii mai iute cu fata erau tinerețea ei, nevinovăția ei. Când o vedea cum se poartă prin curte, când o auzea cum cîntă, cum rîde, când o vedea cum mănîncă, i se părea că Ilenuța e ceva nou și unic în viață, și o privea mirat, cu-o nesfîrșită mulțumire sufletească. Fără să-și deie sama, el se simțea petrecut, viermănos, un ciot uscat. Viața o cunoștea nedreaptă și amară. Și deodată vedea lîngă el căprioara asta care sălta, juca, rîdea,

care-i făcea viața frumoasă, fiindcă era curată, și sufletul ei era frumos.

Din sat nu ieșea. La oraș nu se ducea. Își trimitea nevasta. Și de câte ori nevasta mergea la oraș, din porunca lui Marin trebuia să-i aducă ceva Ilenuței.

— S-o mai lași, să n-o mai dezmierzi atîta, zicea nevasta.

Atunci Marin se tulbura și spunea cu greu :

— Atîta bucurie am și eu, tu ! Nici pe asta să n-o am ?

Nevasta nu-și vedea bucuros copila alături de Marin. De câte ori băga de samă că bărbatul o privește cercetător, o chema și-i arăta ce are de lucrat. Și cînd i se părea ei că Marin se miră tare de copila lor, îngălbenea și ieșea din casă.

Prin dragostea pentru copila lui, pentru Ilenuța, viața lui Marin se făcu mai ușoară. Se gîndea chiar la un măritiș potrivit și începu să aleagă feciorii din sat și din satele vecine.

Odată, la niște Paști, Ilenuța fusese la joc și veni acasă fără cele zece ouă încondeiate cu care se dusesse. Marin, puțin băut, voi cu tot dinadinsul să știe căror feciori le-a împărțit. Fata se codea.

— La unul ori la mai mulți le-ai dat ?

— La unul, taică.

— Și cine-i ?

— Nu ți-l spun, nu ți-l spun ! și fata clipi ciudat din ochii căprii.

Marin rămase deodată trăznit ! Așa cum a clipit acum fata lui din ochi a mai văzut el pe cineva clipind. Ah ! cît i-e de cunoscut surîsul ăsta al ochilor ! La cine l-a mai văzut ?

Și fata zise, rîzînd din nou :

— Un ficior care-ți place și dumitale.

Marin însă nu mai răspunse. Da, ochii aceia, zîmbetul și rîsul lor erau ale unui om pe care-l cunoaște foarte bine, dar nu știe cine-i. Prin mintea lui, turtită de lungii ani ai închisorii, cercă să fulgere de cîteva ori amintirea, dar nu reuși.

În sara aceea, Marin, fără să cineze, se trînti pe laviță și nu închise un ochi toată noaptea. O presimțire rece, plină de groază, îl ținu înghețat. Nu putea să ghicească nimic, dar simțea că este un om, este un om care samănă la ochii căprii și la surîs cu Ilenuța.

A doua zi, spre marea mirare a nevestei și a Ilenuței, și-a ras barba. Simțea nevoia să facă ceva, să miște, să schimbe, să distrugă. Prin mintea lui pe jumătate întunecată cercau să rîșnească luminile unei înțelegeri, și nu putea.

Umblă pe drum, ieși pe cîmp, porni să meargă la oraș, dar, de la jumătatea drumului, se întoarse. Și-n capul satului, cum trecea cu capul plecat, aude deodată un glas foarte cunoscut. Ridică fruntea și-atunci văzu în dreptul lui pe Vlăduț, pe cel ce mărturisise la judecată împotriva lui. Vlăduț rîdea :

— Ți-ai tăiat barba, pretine ! Să mă bată Dumnezeu, era să nu te mai cunosc ! Ești cu douăzeci de ani mai tinăr.

Și rîse iar.

Marin rămase trăznit : și glasul — sonor, — și ochii — căprii, — și rîsul — argintiu, — toate le are Ilenuța de la omul acesta ! Și luminile, care în zadar cercaseră pînă acum să fulgere prin mintea lui rătăcită, se concentrează

Într-o clipă, într-o singură dungă groasă de foc vînat, care parcă-i tăia capul în două.

Și, după șaisprezece ani de întunec, de ură împotriva vieții, se limpezi pentru întâia oară, se limpezi deplin mintea lui Ilie Marin. Simți pînă-n adînc nedreptatea ce i se făcuse, i se coborî pe-o clipă în trup toată puterea de altădată, cunosc, în toată cruzimea ei, dragostea de viață, pe care vedea c-o scapă pentru totdeauna. Îl vedea dinainte-i pe Vlăduț, de care rîsesse totdeauna pîn-a fost acasă, pe care nu-l luase în samă, de care nu i-a păsat că mărturisește împotriva lui, și înțelese ceva la care nu se gîndise niciodată : Ilenuța-i sămăna ! Îl privea cu ură, dar și cu plăcere, și, în clipa cînd simți limpezimea deplină, se aruncă ca o fiară în grumajii lui Vlăduț.

NĂCAZ

Printre nuiielele uscate ale gardului o văd în toată ziua în curte, în grădină, umblînd încet, aplecată, răzimată, parcă, pe umărul drept. O văd în mîină c-un gătej, c-o sapă, c-un braț de paie. Dar spor nu prea face. De cîte ori am cercat să-i aflu rostul rătăcirilor, nu i l-am putut afla. Curtea e tot plină de vreascuri și gunoaie, grădina e tot nesăpată, deși a-nceput de mult mustul primăverii.

În răstimpuri aud cum strigă tare, pe-un glas plîngător :

— Da, mă ! N-aud, mă !

O aud strigînd din șură, din casă. Și, cîteodată, zăresc prin luminișurile împletituri de nuiiele și un teleleu

de ficior, care samănă la umblet cu mamă-sa, cum merge înainte sau în urma femeii.

După tîndăliri îndelungate, cine știe cum, mă zărește cîteodată în grădină. Se apropie încet. Doi ochi albaștri, șterși, mă privesc îndelung printr-un luminiș al gardului.

— Da' lucrî și dumneata ?

— Lucru, da.

— Bine faci. Îi vremea. Da' ce sameni dumneata ?

— Iaca, de toate cîte ceva.

— Ce ? Io-s cam surdă, fă bine și spune-mi mai tare.

Îi spun, în vreme ce ea privește aiurită peste straturi.

Într-o zi o-ntreb :

— Și pentru ce auzi greu dumneata ?

— Vezi că mie mi-a întrat o urechelniță în ureche. Da, știi, un vierme de acela cu picioare multe și mărunte și subțiri ca ața. Are și coarne. Mi-a întrat într-o noapte, și de-atunci îmi vîjîie capul ca un vîrtej. Goangă blăstămată, ce vrei...

— Gîndești dumneata așa, i-am zis. O goangă de-a- ceea nu poate întra în ureche.

— Ba, poate. Și se tot trage pînă ajunge în cap. Ș-a-colo se prălesc multe și încep să vîjîie. Face ca vara, cînd vine viforul, de nu mai pot auzi nimic de răul lor. Face tot așa : «Vum-vum-vum...»

Și întinse o gură mare și palidă în luminișul dintre nuiele. Acum știam pentru ce aude greu, și nu mă mai miram cînd o auzeam cum strigă la ficior.

Cîteodată se arată și bărbatul. Un om mic și pămîntiu, cu mustața rară, veșnic plin de pămînt, ca și cînd ar fi gropaș în fiecare zi. Cînd se arată omul prin curte, ficiorul nu se prea zărește. Am băgat îndată de

samă că tatăl îl urăște. Când vine bărbatul acasă, fi-ciorul o tulește pe uliță și s-apucă de jocuri cu băieții.

Cîteodată îl aud pe bărbat întrebînd greu :

— Unde-i prostu ?

Femeia îi ia numaidecît apărarea. Strigă tare — s-a-ude departe :

— Iar ai cu el ? Dacă-l vezi în jurul tău, îl trimiți în casă, îl deșăli c-o prăjină ; dacă nu-i, vrei să fie de față. Ce tot ai cu el ? Dacă l-a lăsat Dumnezeu așa, el ce vină are ?

Bărbatul, însă, zice de multe ori, c-o undă de dez-nădejde în glas :

— Eu acuș nu mai pot munci. Cine ne va griji pe noi ?

Alt copil n-au la casă.

Într-o dimineață aud, din grădină, o larmă neobiș-nuită în curtea vecină. Guița un purcel, un purcelaș luat de la țîță.

Purcelul guița, iar femeia, adunată la pămînt, lîngă închizătoare, vorbea cu el cu glasul muiat, plin de dra-goste. Deodată mă simte și, de data asta, vine repede la gard. Vine și, de data asta, se uită la mine și nu zice nimic.

— Mi se pare c-aveți o vietate, spun.

— Am cumpărat un purcel ! zice ea repede. Și i-i urît, săracu, că-i micuț. Da' mîncă bine. I-am dat lapte, și să-l vezi cum soarbe printre dinți !... E sătul acum, și tot guiță. Vezi, că i-i urît.

— L-ați cumpărat scump ?

Femeia oftează :

— Scump, foc de scump ! Opt zloți am dat pe el. Acum, în gură de primăvară, cînd iasă omul din iarnă, sînt mulți bani ăștia !

— Mulți, zic eu.

— Da' mîncă bine. E din neam bun. Nu-i nici un năcaz că-i mic. Pîn' la Crăciun mi-l cresc eu și mi-l rotunjesc.

Purcelul guița tot mai tare, pe-o mulțime de glasuri, și femeia fugi speriată, să vadă ce-i. De-atunci o ascult de multe ori cum îi dă de mîncare și cum îi vorbește. De la o vreme micul animal, cît ce simte că se apropie, cît ce-i aude glasul, înceată din plîns, ca la poruncă.

— Acuma să-mi taci, mișelule, și să mi te-ndopi ! Așa, aici, blăstămatele ! Să mînci, să creștem mari. Că vine vara, drăguța, și-ți adună mama lobodă, și știr, și susai de cel lăptos, și mi ți le toc, și mi ți le apăs, și le presăr cu făină. Să vezi tu ce buneță ! Așa, fii lăcomos, c-așa-i porcul bun. Numa nu te-nvăța să dai cu nasul, că răstorni trocuța. Acuma mi te-ai umflat de numa gemi ! Dă-te pe-o dungă și trage un pui de somn de cel care te unge.

Cîteodată văd și pe ficior, cînd e singur prin curte, că se apropie de cocină. Privește chiorîș printre scînduri, da' se depărtează grabnic.

Într-o altă dimineață, nu mai aud nici purcelul guițînd, nici pe femeie vorbindu-i ca unui copil. Prin luminișul gardului însă vedeam și pe bărbat, și pe femeie, și pe ficior cum se-apleacă asupra unui mototol ce sta în mijlocul lor. Tăceau toți trei. Spălau, frecau purcelul, care, din cînd în cînd, mai zmîncea din cîte-o lăbuță. Cînd micul animal se liniște, ficiorul sări ca ars deoparte și fugi în casă. Bărbatul și femeia își îndreptară trupurile frînte și, tăcînd mereu, se priveau îngroziți. Gura femeii, cît era de largă, se adunase pungă, o pungă zbîrcită ; bărbatul era și mai palid și cu ochii

căzuți în fundul capului. De la miezul nopții își tot lecuiau avuția.

Întru târziu femeia rupse tăcerea :

— Acuma ce ne facem ? întrebă.

Bărbatul nu răspunse.

— Trăbă să ceri banii îndărăt, zise tot femeia. Se vede c-a fost beteag de-acasă.

— Nu. Când l-am luat, n-a fost beteag. Dar a fost prea crud. N-a fost dat cu mîncarea.

Femeia tăcu un răstimp, apoi zise :

— Noi spunem c-a fost beteag. Și trăbă să ne deie banii ! Trăbă să câștigăm !

Și-o rază de nădejde părea că i se coborîse pe față.

— Nu putem câștiga, zise cu silă bărbatul.

— Ba da ! Mergem înaintea legii !

— Numa cît, pentru asta, ne trăbă avocat, spuse bărbatul.

Dădu cu piciorul, rostogoli purcelul pe-o dungă și adăogă, pornind spre grădină, să-i facă o groapă :

— Ne trăbă avocat. Că astăzi, legea, fără avocat, nimic nu mai plătește...

De-atunci e liniște grea, ziua-ntreagă, prin curtea vecină. Nici ficiorul nu se mai zărește.

VIZITELE LUI NENEA IANCU

— Iar ai întârziat, nene Iancule !

— Am avut o vizită. Oaspeți din România, cu automobilul. Un fost ministru. Țsta-a, cum îl cheamă numa ? Stai, că vă spun ! — Și nenea Iancu își puse două degete la frunte, gândindu-se adânc. — Nic... Nicu... Cum dracu-i zice, frate ? Atâtea nume, cum să le mai țin minte ?!

— Niculescu, zise unul din cei patru, care ședeau la masa de joc.

— Ei, să-i zicem Niculescu. Un fost ministru, început vesel nenea Iancu, apropiindu-se de jucători. Pe urmă, doi deputați și o doamnă, mi se pare marchiză, o franceză. Ai scăpat zecița de roșu, zise, aplecându-se spre

unul din cei patru. Au venit direct de la Sinaia, de la București, să mă felicite pentru «Bene merenti». A! Niște oameni foarte drăguți! Fostul ministru mi-a făcut impresia unui mare bărbat de stat, cum se nasc numai doi într-un veac. Marchiza mi s-a părut din cale-afară de modestă. Abia a gustat din dulceața de vișine pe care i-a servit-o soția mea.

Nenea Iancu își ia un scaun și șade la un colț al mesei. Răsuflă din greu, în vreme ce privește triumfător, de jur-împrejur cu ochii lui mici, îngropați în grăsimi. Nenea Iancu e scurt și voluminos; ceafa i se razimă de spate; obrații bucălați și-i poartă totdeauna proaspăt rași. Un lanț greu de aur face semicerc pe jiletca lui albă, bombată pe un pînțece ca o lubeniță.

Dumnealui e trecut de doi ani la pensie, după ce vreme de patruzeci de ani a ținut o slujbă care i s-a părut cea mai importantă din lume. Feciorii lui sînt azi toți oameni cu diplome, fetele și le-a măritat de mult. De doi ani trăiește pentru comoditate, pentru țigările «Regalitas», pentru jocul de cărți, dar mai ales pentru oaspeții din România. Căci dumnealui, din fericire, a trăit și trăiește într-o localitate foarte des cercetată de excursioniștii veniți din Țară. Cunoaște un pomelnic nesfîrșit de nume ilustre, domni și doamne, miniștri, deputați, artiști, oameni de litere, care formează gloria țării romînești. S-ar putea zice că dumnealui a trăit mai mult în atmosfera Romîniei, decît în «aerul național-maghiar-regesc». Cunoaște toate chestiile politice, culturale, sociale și economice ale țării vecine. Se interesează de soarta partidelor politice de dincolo, și, în vremea alegerilor de deputați, e extrem de

agitat. S-ar putea spune că față de aceleași chestii de-ici, de la noi, se poartă cu un dispreț suveran.

De când vizitele celor din Țară se fac cu automobile, nenea Iancu nu mai răzbește. Casa lui e locul repaosului de cinci minute al tuturor excursioniștilor. Se poate spune, fără exagerare, că de când benzina împrăstie mirozna-i vineție prin aerul virgin al localității noastre, a-nceput și epoca de mărire din viața lui nenea Iancu.

— Așadar, iar oaspeți, zice unul din cei patru jucători, aruncînd deoparte cărțile. Nu mai jucăm, se adresează el celorlalți trei. Două ceasuri e de-ajuns. Vezi, nene Iancule, în ia-sară ai scăpat partida. Prea te-au reținut mult.

Nenea Iancu își apropie «Regalitas»-ul, se razimă de speteaza scaunului și pare foarte satisfăcut de observația jucătorului.

— Ce vrei dumneata? Un fost ministru, o marchiză... Aici nu merge așa, cu cinci minute... Aici simte omul o deosebită mîngiere. Și apoi, veniseră anume să mă felicite pentru medalie. Spunea fostul ministru că toate gazetele din Țară au scris coloane întregi cu ocazia distincției ce mi s-a acordat. Numa două ziare opoziționale...

— Liberale? Întrebă vecinul de la dreapta.

— Liberale, conservatoare, tot un drac, destul că-s din opoziție... scriau că guvernul prea se interesează de rumîni de peste hotare, iar cei de-acasă sau gem în mizerie, sau sînt desconsiderați, ori sînt lăsați pradă arendașilor. Da' m-a asigurat că, în concertul unanim de aplauze ale presei, glasul răgușit al celor două din opoziție nu s-a auzit. Nime nu le-a luat în samă.

Chelnerul aduse cinci halbe. Prietenii închinară în cinstea lui nenea Iancu și sorbiră cu sete lichidul auriu.

— Da' marchiza, nene Iancule, știa românește? Întrebă vecinul din stînga.

— Știa! Ca mine și ca dumneata! Francezii ăștia sînt un popor foarte mlădios, se știu acomoda împrejurărilor. Și de-aceea cred eu că vor duce-o foarte de parte.

— Și conversația a fost în românește?

— Cu mici excepții. Știi dumneata că, pentru unele subtilități de gîndire sau de sentiment, noi, rumîni, nu prea avem cuvinte. Așa, de pildă, delicateța simțimîntului pe care francezul îl spune cu *je vous prie*, noi nu o știm exprima.

— Are dreptate nenea Iancu, zise vizaviul dumnealui, sîntem cam rămași, cam sălbateci. Da' ce folos!? N-are oricine, la noi, norocul dumnealui, să poată învăța această limbă superbă!

— Limbă universală, domnule! zise nenea Iancu. S-au ridicat ei cîțiva profeți mincinoși, care visau la universalitatea limbii engleze ori a celei nemțești. Chiar în Țară, sub un guvern nenorocit, s-a impus nemțeasca, studiu obligator în școlile medii... Însă m-au asigurat mulți bărbați de stat din regatul vecin că totul a fost o luptă dintre partide. Și, cu timpul, se va șterge.

— Se va șterge? Întrebă vecinul din stînga.

— Fără doar și poate! Chiar mai adineaori îmi spuneau cei doi deputați.

— Ai fost acasă cînd a sosit automobilul, nene Iancule? Întrebă vizaviul.

— Aș, de unde! făcu nenea Iancu, zîmbind superior. Au trebuit să m-aștepte. Biata nevastă-mea, știu că are

liniște ! Cât țin zilele de vară, de două ori pe zi trăbă să trimită servitoarea după mine. Chiar și înainte de prânz...

— Da, am văzut, așa, pe la 10 și jumătate, un automobil foarte elegant. Chiar mă gîndeam...

— A fost la mine ! Întrerupse zîmbind nenea Iancu. Închipuie-ți, opt persoane ! Da' nu le mai știi numele. Cîteva profesori și un director. Am vorbit puțin despre instrucția din liceie și ceva, așa, în fugă, despre cea universitară. Chestiile importante ale regatului vecin le am aici, iacă. — Și arată unghia de la degetul cel mic, care avea grosimea unui cîrnăcior. — M-au ascultat, continuă el, cum ascuți predica popii în biserică... Și le-am documentat că trăbă să introducă doctoratul la toate facultățile de la cele două universități, București și Iași. Ba le-am arătat chiar necesitatea unei a treia universități, la Craiova. Trăbă să întreacă și-n această privință Ungaria, care are numa două.

Deșertau al doilea rînd de halbe, și nenea Iancu își aprinse «Regalitas»-ul stins.

— Mi se pare că ieri au fost cîteva clerici și-un director seminarial, începu vecinul din dreapta.

— Da, da, cu siguranță. Domnul director a durmit la noi. Am tratat chestia bisericească.

Cei patru se priviră, surîzînd cu înțeles, și vizaviul zise :

— Într-adevăr, nene Iancule, ne-ai face o mare plăcere dacă ne-ai spune părerea dumitale în chestia conflictului bisericesc din Țară.

— Mă rog, vă servesc cu plăcere, zise nenea Iancu, făcînd o față demnă și serioasă. Chestia bisericească, i-am spus ieri și directorului, e o chestie capitală pentru

România. Repet și subliniez : ca-pi-ta-lă. Capitală, pentru că în țară sînt două partide : liberal și conservator. Și pînă cînd vor exista cele două partide, va exista și chestia bisericească. Ia să apuce deasupra Take Ionescu și să nu mai rămîie nici un edict al partidelor istorice, și veți vedea dumneavoastră, domnii mei, că nu mai este nici chestie bisericească. Vorbesc unii despre ticăloșia moravurilor unor fețe bisericești. Da' peste moravuri, peste filozofia scolastică, peste Kant lumea a trecut de mult. Astăzi, viața întreagă nu-i decît politică. Politica e osia lumii. Dacă aderenții unui partid politic își pot vedea bine de trebșoarele lor, biserica e lăudată ca un puternic factor în viața unui neam. La din contră, biserica trăbă să piară. Morală ? Viață curată ? Arhieriei sfinți ? Nu ! Vă asigur, domnii mei, că astea-s sperietori în gura oamenilor politici. De altfel, părerea mea e aceasta : cu biserică, fără biserică, dacă ai bărbați de stat luminați, care să se razime în acțiunile lor pe o mare majoritate parlamentară, țara merge cu siguranță înainte.

— Mi s-ar părea că totuși are ceva rol în viața popoarelor și religia, și manifestările religiei, zise vizaviul.

Nenea Iancu făcu o mișcare înainte, ca și cînd ar fi voit să-și ridice trupul greu, și zise autoritar :

— Sînteți băieți ! I-am spus-o ieri și directorului, care-mi reflecta cam tot așa. Noi mergem înainte, da' prin noi înșine, nu prin religie și biserică.

— Dară, prin politică ! cuteză vizaviul.

— Așa, da, zise nenea Iancu. Numa cît trăbă să faci deosebire între politică și politică. Eu repet asta tuturor bărbaților de stat ai Romîniei. Iată, de-o pildă,

anul una mie nouă sute șapte. Un an scris cu litere de foc în istoria regatului vecin. Toată lumea spune că sărăcia sătenilor a fost motivul. Ei bine, nu ! Politica rea a fost de vină. Dacă li se împărțea pământul boieresc la cei flămânzi, v-asigur, domnii mei, că nu se răscula nimeni. Dar ce-a făcut politica ? Nimic ! A lăsat milioanele să flămânzească.

Aici nenea Iancu făcu un gest larg, din calea căruia trebuia să se ferească și vecinul din dreapta, și cel din stînga.

Vecinul din stînga schimbă deodată conversația.

— Pe dumneata, nene Iancule, trăbă să te coste mult vizitele astea multe. Drept că și alte familii din localitate mai primesc vizite, da' rar. Dumneata însă...

— Eu, zilnic ! Întrerupse nenea Iancu. Da, asta-i drept ! Mă costă mult ! Cam cît credeți dumneavoastră ?

— Așa, vro trei mii de coroane, zise vizaviul.

— Trei mii ! Dă-mi voie să-ți spun că glumești ! D-apoi trei mii sînt numa toaletele nevastei ! Ce gîndiți ? Trăbă, în fața atîtor persoane ilustre, să se prezinte cumsecade. D-apoi dulceața, d-apoi șampania ?

— Și șampanie ? ! Întrebă mirat cel din dreapta.

— Ho-ho ! Da' dumneavoastră nu știți nimic ! Tai-nele audiențelor sînt multe și mari. Zi zece mii de coroane la an, și-ai zis puțin ! Dar asta la mine nu înșămnează nimic. Eu profit de fiecare vizită. Cunosc oameni, cunosc împrejurări, și sfaturile pe care le dau, — har Domnului ! — văd că-ncep a avea oarecare rezultate. În *Universul*, *Minerva*, *Adevărul*, la care sînt abonat, văd că se susțin, din cînd în cînd, idei pornite de la

mine. Idei regeneratoare. Și asta mi-i suprema mulțămire a vieții.

În vremea asta, pe stradă, zbîrnîi un automobil, lăsînd în urmă nourași alburii cu miros de benzină.

— Sfinte Doamne! Aștia iar la mine se duc! zice nenea Iancu, ridicîndu-se deodată și pornind fără să plătească. — Apoi, din ușă: Mi se pare că i-am recunoscut. Mi se pare că-i secretarul din Ministerul Cultelor.

Și dispare.

Cei patru rîd cu lacrimi.

— Săracu nenea Iancu! Are să-nnebunească de tot, de mai vin multe automobile în vara asta pe la noi! zise fostul vizaviu.

Nenea Iancu, — Iancu Parotă, — trăiește din pensia mică ce i-o îngăduie fosta lui slujbă și dintr-o idee fixă: toate automobilele care vin în localitate pentru el vin. Atîta a tot dorit să între și în casa lui domnii mari, care se plimbă în mașinile acelea pufăitoare, încît acum crede că cheltuiește zece mii de coroane pe an, cînd întreaga lui pensie e abia de două mii...

E abonat la cele trei ziare de care a pomenit, — *Universul*, *Minerva* și *Adevărul*, — și, citind multele distincții care se tipăresc acolo, crede că i s-a dat și lui «Bene merenti». Oriunde ar fi, e de ajuns să-i spui: «Nene Iancule, mi se pare c-am văzut un automobil», și numaidecît aleargă în ruptul capului acasă. La plimbare, cea mai bună distracție și-o află cercetînd urmele pe care le lasă roțile îndrăcitelor mașini. Și, dacă trece vreo mașină pe lîngă el, își scoate pălăria și salută adînc.

— Cine-s? îl întreabă cineva.

— Niște cunoscuți. Au fost la mine.

Niciodată nu uită să pomenească numele unui deputat ori al unui fost ministru.

Lumea-i cunoaște slăbiciunea și-l lasă să se bucure și să se simtă fericit. Înaintea nevestei, însă, nenea Iancu nu pomenește niciodată de automobile și de vizite.

1911

DOMNIȘOARA LĂURICA

Domnișoara Lăurica a rămas nemăritată. Surorile ei, mai puțin alegătoare, trăiesc astăzi în trei orașele de provincie, certându-se cu bărbații, cu slujnicele, crescându-și copiii. Domnișoara Lăurica, pînă a fost cu prindere bună tată-său, a tot ales între pețitori. Și cu cît veneau mai mulți, cu atîta își înălța capul, mai superbă. În urmă, bătrînul săraci pe neașteptate, se îmbolnăvi și muri. Surorile o chemară pe Lăurica la dînsesele, însă, ea mai bucuros s-a mutat la un unchi bătrîn. Și nici după ce gustă din amarul părăsirii și al singurătății, nu voi să înțeleagă chemările surorilor.

— Îmi place liniștea, le spunea dînsa. La voi îmi pot închipui ce iad are să fie.

Și se îngropa, cu ziua și noaptea de cap, în gazetele vechi ale lui unchiu-său. Acela avea colecții de gazete începînd de pe la 48. Lăurica le frunzări întîi cu dezgust, dar cu cît creștea liniștea și singurătatea în jurul său, începură s-o intereseze tot mai mult foiletoanele, adaosul de romane, și, în vreme de doi ani, mistui toată partea literară din vechile colecții.

Unchiul Petrică îi zicea de multe ori :

— Nu ți-i a bună, nepoată ! Ia-le mai cu răgazul ! Eu am cetit din ele o viață întreagă.

Însă Lăurica nu-l ascultă. Simțea c-a pierdut mult din frăgezimea trupului, că-i mai uscată. În oglindă vedea chiar că i se așterne pe față un lustru deosebit, ca de sticlă, mai ales pe nas. Vedea că-i tot mai palidă, dar nu se putea hotărî să facă plimbări după povața unchiului Petrică. Dimpotrivă, după ce isprăvi colecțiile de gazete, începu să împrumute, ori de unde putea, cărți și citea mereu.

Mai este un motiv pentru care unchiul Petrică nu putea să se împace cu veșnicul citit al Lăuricăi. Dumnezeu aflase că nepoată-sa e meșteră mare în pregătitul ciorbei de pui, și, cum cerea des mîncarea predilectă, aștepta să i-o pregătească totdeauna Lăurica. Și cum nepoata se făcea că nu înțelege, unchiul Petrică se certa toată ziua cu slujnica, și zburătărea mereu găinile, rațele, de se părea că dă uliul printre ele.

Simțimintele sale domnișoara Lăurica și le ținea ascunse, ca și cînd le-ar fi încuiat într-o cutiuță. Ea se silea să pară și altora, și chiar ei, mulțumită, fericită chiar. Că n-o apasă pe suflet nici un regret. Numai cînd de la vreuna din cele trei surori venea vreo scrisoare cu pîri împotriva bărbatului, Lăurica simțea că i

se revarsă din inimă o bucurie caldă în tot trupul. Atunci se lumina și fața ei, care, altfel, cu toate silințele ce-și dădea să pară veselă, rămânea mereu posomorâtă. Atunci îl făcea pe unchiul Petrică să citească și de zece ori cutare șir din scrisoare și nu se putea mira îndestul :

— Săraca Veturia ! Sărmana Seni ! Oh, scumpa mea Lucia ! Să trebuiască să suferiți atîta ! Ba nu, unchiule dragă, într-adevăr, sînt așa de fără suflet bărbații ? Vezi, eu am fost cu minte. Eu i-am disprețuit întotdeauna !

Și de multe ori unchiul Petrică făcea ochii mari, mari. Căci în scrisorile pe care le citea nu erau adesea decît neînsemnate aluzii, mici mizerii care se ivesc în orice căsnicii. Cîteodată Petrică îi zicea :

— Oricum, nepoată, asta-i rînduiala lumii. Și eu te-aș sfătui și pe tine să te măriți. Dintre poverile vieții trebuie să alegem pe cele mai ușoare.

Atunci Lăurica se făcea și mai palidă și, cu vocea tremurîndă, îi răspundea :

— Nu, unchiule dragă, prostia asta n-am s-o fac ! Mulțămesc lui Dumnezeu că mi-a luminat mintea ! Ce sîntem noi, femeile ? Roabe ? Și sînt așa de rari, ori poate nu sînt deloc bărbați care să vadă în soțiile lor adevărate tovarășe de viață. Uite, pildă stă bărbatul Luciei.

— Lui îi poți da pace, Lăurico ! Te-asigur că-i un om foarte detreabă. Puțin cam aspru poate, da' vrednic.

Cînd scrisorile n-aduceau nici o veste rea, Lăurica le asculta în silă și se cufunda numaidecît în citit.

Dacă se-ntîmpla să vie vreuna din cele trei surori, Lăurica se delecta ascultîndu-i lamentările, întrebînd-o

pînă și cele mai neînsemnate nimicuri și făcîndu-se că o compătimentește din suflet. Dar cînd sosea bărbatul, s-o ducă acasă și-i vedea îmbrățișîndu-se, sărutîndu-se din-naintea ei, în sufletul Lăuricăi se trezea o ură de moarte și-i părea că cele trei surori sînt dușmanele ei cele mai mari.

— Li s-au tocit toate simțurile, dragă unchiule, nu mai știu ce-i bună-cuviința... zicea Lăurica, simțind nevoia de a erupe într-un fel, deși știa că lui Petrică nu-i plac astfel de observații.

— Sînt tinări, nepoată ! Lasă-i să se iubească ! Asta nu-nsamnă lipsă de bună-cuviință, îi zicea bătrînul.

De la o vreme, din clipa în care sosea bărbatul, și tînguirea surorii înceta, Lăurica se ferea să nu mai deie față cu ei. Se închidea între cărți și se silea să citească. Ceea ce-i reușea, însă, foarte greu.

Domnișoara Lăurica nu putea suferi nici pe fetele tinere. Stăruia chiar pe lîngă unchiul Petrică să nu mai ție slujnice tinere.

— O femeie mai trecută, în vîrstă, te poate ajuta de-o sută de ori mai bine, îi zicea.

Însă bătrînul nu o asculta.

Vorbea puțin de tineri, dar se gîndea foarte mult la ei. Dacă ar fi deschis cineva cutiuța de lemn pe care dumneaei o ținea încuiată și ascunsă tocmai în fundul sertarului de la scrin, ar fi făcut descoperiri senzaționale. Întreg regimentul eroilor din foiletoanele gazetelor, din romanele citite se mutaseră în cutiuța aceea, cu chipurile și numele lor. Și toți așteptau acolo, vii, cu privirile umede, ca domnișoara Lăurica să-i învrednicească cu atenția sa. «Pe mine !», «Ba pe mine !» păreau că șoptesc ei. Iar domnișoara Lăurica, închipuin-

du-și-i, își spunea : «Acesta, ba, acela-i mai frumos !» În viață, însă, se ferea de tineri. Dacă se nimerea vreunul pe la unchiul Petrică, Lăurica nu se prea arăta. Și, după ce se depărta tânărul, îl vorbea de rău.

— Sînt obraznici cu toții ! zicea domnișoara Lăurica.

În vara a patra de cînd stătea la unchiul Petrică, Lăurica trebui să însoțească pînă la băi pe mătușă-sa, pe care toată iarna o chinuise podagra. Gîndul acestei călătorii o neliniști pe domnișoara Lăurica, dar o neliniști plăcut. I se părea că-i o mare fericire să plece la drum numai cu mătușă-sa, să se bucure de libertate. Ciudat ! Îi părea că locuința asta, pe care n-o părăsise de-atîta vreme, cărțile pe care le citise cu sete o ținuseră într-o robie continuă.

Și în ziua plecării nu-și mai putu ascunde bucuria. Mătușă-sa gema în trăsură, dar Lăurica n-o auzea. Se bucura de cîmpul înverzit, de pasările cîntătoare, de soare, pînă și de pocnetul biciului cu care sluga îndemna caii.

Abia reușise să afle o cameră pentru mătușă-sa, abia îi așezase, ajutată de slugă, calabalîcul, și iată că unul dintre oaspeții băilor veni să le viziteze. Era o rudenie depărtată, un student în medicină.

Mătușa se bucură foarte mult, îl întrebă de părinți, de viitor, dar, cum era frîntă de drumul îndelungat, de la o vreme ațipi. Studentul avea multă căldură în glas și multă sămînță de vorbă. Cînd văzu că mătușa nu mai răspunde, se întoarse spre domnișoara Lăurica, pe care glasul lui o atinsese, de la început, foarte plăcut.

— Domnișoara încă rămîne aici ? o întrebă.

— Nu. Eu mă reîntorc.

— Păcat ! zise tînărul. Viața aici e foarte plăcută. Avem și o mulțime de distracții. Chiar azi am avut o mică petrecere. Domnișoara e rudenie cu mătușa ? Da ?! Atunci sîntem și amîndoi. Se-nțălege, rudenii depărtate.

Lăurica ar fi voit să răspundă, dar, nu știu, în grabă, ce. În odaie era liniște, și lumina, puțin scăzută, — să n-o supere pe mătușa, care ațipise. Cum ședea aproape de student, Lăurica simți dintr-odată că o înconjură o căldură dulce, adormitoare, care-i mîngîie simțurile. În ochi i se ivi o strălucire ciudată.

— Dumneata ești de mult aici ? îl întrebă domnișoara Lăurica, cercetîndu-i cu admirație obrajii tineri.

— De două săptămîni. Mai rămîn pe-atîta. Viața aici e frumoasă. Păcat că nu rămîi să vezi ! Sau poate dumneata, domnișoară, nu iubești viața ?

— Eu ? Ba da. Viața poate să fie și plăcută, zise cu sfială Lăurica, simțindu-și ochii grei de lacrimi.

— Nu poate, ci este, domnișoară. Numa nu trebuie să ne ferim de ea. Omul nu-i făcut pentru singurătate... Da' ce s-a-ntîmplat, domnișoară, de ce plîngi ?... Ți-e rău ?... Sau poate ești și dumneata obosită... Și eu, în loc să fi plecat, te țin de vorbă. Ei, te rog, liniștește-te... Uite, plec. Te rog să mă ierți c-am stat atît de mult... Odihnește-te, domnișoară, odihnește...

INVĂȚĂMINTE

M-am întâlnit, pretine, de curînd, c-un om pe care nu-l văzusem de mult. Îl știam năcăjit, aruncat într-un colț de țară, purtînd o slujbă cu puține venituri. L-am privit îndelung și nu mă puteam lega de el. În sfîrșit, totuși, m-am hotărît. M-apropii, îi dau binețe. El mă privește din înălțime, fără interes, ca pe un obiect.

— Cu cine am onoarea ? mă întrebă.

Îi spusei numele și băgai de samă că fu neplăcut surprins. Un vâl ca de întunec i se prelinse repede pe față. Era bine hrănit și bine îmbrăcat. Trei inele de aur, cu pietre, îi străluceau pe degete. Era, după toate sămnele, bine situat acum, și eu, cu numele meu, îi deș-

teptam vremile de mizerie, prin care, în parte, trecusem împreună.

— Tu văd că te-ai boierit, îi zic, era aproape să nu te cunosc.

— Da, am luptat mult. Trăbă multă zdroabă, ca s-ajungi ceva în lumea asta. Tu ai rămas tot pretor ?

— Da.

— De cincisprezece ani ?

— De cincisprezece ani.

— Și ai să mori în slujba asta ?

— Așa se pare.

— Asta-i o prostie, cea mai mare prostie ! Vezi tu, viața e ca o apă turbure și groasă. Și, ca să înaintezi în ea, trăbă să înoți mereu, vîrtos, trăbă să-ți pui în joc toată puterea musculară. Dacă stai pe loc, te cu-funzi, te mîncă un pește, ori, în cazul cel mai bun, stai mereu la fund, fără să te mai ieie cineva în samă. Ca să răzbați printre alții, trăbă să lupti mereu.

— Și crezi tu, i-am zis, că eu, în acești cincisprezece ani, am stat cu mînile în sîn ? Crezi că n-am luptat ?

— Nu, n-ai luptat ! Dacă ar fi cum spui, azi n-ai fi unde ești. Ai fi departe. Ce-ai făcut tu în acești cincisprezece ani ?

— Am muncit mereu. Am căutat să-mi țin slujba în rînduială, am iubit dreptatea. Cît am putut, n-am asuprit pe nime. Mi-am rezolvat actele cu acuratețe. N-am călcat pe grumajii celor mici. Am fost corect în purtări.

El mă privi cu băgare de samă, și îmi zise :

— Ce țintă urmăreai cînd te purtai așa cum ai spus ?

— Ținta să-mi împlinesc slujba cumsecade, să fiu și să rămân un om cinstit.

— Cinstit ! zise el indignat. Iată prostia ta ! Cinstit ! Tu ai luptat, într-adevăr, da' și tactica luptei și motivul ce te-a pornit la luptă au fost greșite. Trăind în viață, adaaose, poți rămînea într-adevăr cinstit. Dar atunci n-ajungi departe. Atunci poate nici nu te mai miști din locul unde te-a împlîntat norocul cel dintîi... Un an, doi, am crezut și eu ca tine. Dar în curînd am înțales viața. Am privit în jurul meu și am văzut că toți aceia care nu-și bat capul cu vorba aceea rară, cu *cinstea*, răzbat mereu înainte, prind slujbele cele mai bune, se ridică din treaptă în treaptă. A lor e lumea ! Și își bat joc de toți, ș-o folosesc cum vor, întocmai cum un scamator face ce vrea din pălăria lui netrebnică. Am văzut că cei sinceri, cei umili tînjesc la umbră și pier, pe cînd mulțimea oamenilor pășește plină de sănătate, înainte. Și mi-am zis : Ce folos să fiu o vioarea pe care o calcă oricine în picioare cînd pot s-ajung cel puțin un spin, care tot e mai ridicat de la pămînt și poate să întepe pe dușmani ? Și cînd mi-am pus întrețarea aceasta, am simțit în mine, deodată, un om nou, cu vreri și cu puteri noi. Am simțit în mine singurul motor care poate să te înalțe, să te ducă înainte, am simțit *ambîția*. Da, pretine, fără ambiție nu poți face nimic în lume ! Și tot atunci am înțales că acest oaspe nou, ce venise să-mi cerceteze sufletul, dîndu-mi puteri noi, e potrivit cinstei. Am priceput că, în lume, ambiția de mult a omorît cinstea.

— Să-mi dai voie, i-am răspuns, eu cred că ambiția de multe ori ocrotește cinstea.

El surîse cu durere și mă privi cu compătîmire.

— Nu de ambiția care-i paznica cinstei îți spun eu că te poate ridica la suprafață, că te poate împinge în frunte. Ambiția de care îmi spui tu e soră cu cinstea. E, poate, o parte a cinstei. Ci ambiția mea nu-i altceva decât setea nepotolită de-a apuca tuturora înainte, pe orice cale, de-a zdrobi, fără remușcări, tot ce-ți stă în cale. Aceasta e adevărata tărie a vieții. Ambiția asta face să te vezi și să te simți, înainte de toți, pe tine, orice-ai întreprinde în viață. Te face să fii stăpîn și slugă în aceeași vreme. Îți poruncește să lingusești pe cei mari, să strivești pe cei asemenea ție, să disprețuiești pe cei mici. Mai presus de toate îți va porunci să minți. Din minciună să-ți faci o haină despre care și tu să crezi că te poate scuti și de vînt, și de căldură, și de îngheț. Cu care să poți intra și în salon, și în bordei. Și să vezi, pretine, aici e farmecul vieții! E greu puțin, pînă te deprinzi. Dar de-aci încolo merge ușor. Sute și mii se vor sili să-ți umble în voie, zeci de inși se vor scula de pe scaunele lor, să-ți lase locul. Ambiția îți dă o putere nemărginită, o putere hipnotică, ce lucră și asupra ta, și a altora, cu care vii în atingere. Deci eu am înaintat, sînt astăzi domn mare în urma acestei ambiții. De altfel, te-aș ruga numa să-ți deschizi bine ochii și să vezi că toți cei ce-s în slujbe mari, în posturi grase, toți cei ce-au ajuns la bogăție, sînt mari ambițioși. Sînt învingătorii lumii acesteia. La o mie nu sînt zece pe care să-i fi ridicat calitățile lor sufletești. Un vlădică, un director de bancă, un mare scriitor care să fie deplin apreciat cît trăiește, nu vei afla, fără să nu le descoperi o mare doză de ambiție. Oamenii-s orbi, frate, și trăbă să le dai ghiolduri ca să te vadă. În lumea asta, ca să ajungi ceva,

trăbă nesmintit să te îmbulzești. Iată vorba cea mai potrivită. Eu am cunoscut un popă detreabă, care ne da mai multora să înțălegem că va ajunge vlădică. Și eu nu m-aș mira să-l văd într-o zi cu mitra pe cap. Numă să se îmbulzească zdravăn.

Simțeam cum îmi crește dușmănia în suflet față de această brută grasă și umflată, care își bătea astfel joc de tot ce-i mai de preț în lumea asta. Și mă gândeam : Într-adevăr, sînt mulți în lume ca el, dar, toți laolaltă, să-i aduni și să-i pui într-o cumpănă, n-ar trage cît un om cinstit. Vor ajunge ei în frunte, în lumea asta, da' nu cred să nu fie clipe cînd, apreciindu-și singuri valoarea morală, să nu se îngreșeze de ei înșiși.

— Eu nu voi putea umbla vrodată pe drumul bătut de tine, i-am zis. Și nici nu vreau.

— Atunci să știi că mori în slujba ce-o ai acum. Da' totuși aș dori să știu pentru ce nu vrei.

— Pentru că nu vreau să-mi fie scîrbă de mine însumi. Ar fi pentru mine cea mai mare nenorocire.

El rîse cu hohot, și, aprinzîndu-și țigara, se urcă într-un cupeu de clasa întîi. De pe trepte îmi spuse :

— Nu scîrbă ! Dimpotrivă ! Vei fi foarte mulțămît cu tine însuși.

Chipul acestui om nu-mi mai iasă din minte, pretine. Și de cîte ori văd pe cineva că se îmbulzește, îl văd mereu pe omul acela.

VÎNĂTORUL POPULARITĂȚII

Îl poți întâlni la tot pasul — pe stradă, în birt, în cafenea.

Pe stradă nu merge niciodată singur. Are totdeauna un satelit lângă sine. De ce? Ca să poată continua o discuție începută nici el nu mai știe când și despre ce și pe care o va duce neisprăvită în mormînt. Dar asta nu are nici o importanță. Pentru el important e să discute. Să discute cu glas înalt, pe care-l va înălța și mai mult când va băga de samă că se-ntîlnește cu un om la opinia căruia, în ascuns, ține foarte mult. Dacă se-ntîmplă ca nenorocitul satelit să aibă cuvîntul tocmai când se apropie un asemenea om, vînătorul popularității îi suprimă numaidecît glasul, ascuțindu-și-l pe-al

său cît poate mai mult. Cînd trece pe lîngă o persoană cu nume cunoscut, se silește să arunce, întotdeauna, o vorbă mare, un termen ales, ori dacă, din nenorocire, nu-i vine în minte un astfel de termen, se mărginește să spuie cît poate de tare : «Asta-i o chestie capitală !»

Vînătorul popularității are același fin simț de observație și cînd trece pe lîngă vreo cucoană al cărei spirit îl neliniștește.

El, la un moment dat, se oprește unde e circulația mai mare, își privește cu superioritate satelitul, care trebuie să se oprească și el, și spune tare vorbe atît de umflante, încît ar trebui să se spargă numaidecît, ca niște baloane.

Vînătorul popularității e plin de gesturi. Mînile lui par puse pe sîrmă, mușchii feței par niște vietăți, niște lipitori ascunse sub piele. El nu vorbește numai cu glasul, ci și cu gesturile toate. Numai asupra ochilor n-are putere vînătorul popularității. Aceia, mai mult de trei faze, — încruntați (mai ades), obraznici și șterși, — nu cunosc. Viață, însă, niciodată n-au ochii lui.

Pe stradă, dacă bagă de samă că cineva se interesează de discuția pe care-o poartă, își iuțește sau își încetinează pașii, după cum respectivul e înainte ori în urma lui. Atunci sînt clipele cele mai grele pentru bietul satelit ! Il poartă ceasuri întregi pe drum.

Înainte de a-și părăsi odaia, vînătorul popularității se cercetează amănunțit în oglindă. Și, după ce-a ieșit, nu-și uită impresia ce și-a lăsat-o sieși privindu-se ; așteaptă s-o vadă pe fețele și în ochii tuturor trecătorilor. În focul discuției celei mai aprinse, nu-și uită să caute efectul pe care-l face apariția lui.

Însă apa în care trăiește el cu adevărat e birtul, sau cafeneaua. Aici nu-i mișcarea aceea ne bună de pe uliți. Aici oamenii stau la masă, sorb cîte ceva, fumcăză. Aici cei mai apropiați îi pot auzi tot cuvîntelul. De se-ntîmplă să se nimerească singur, scrie totdeauna ceva în carnet. Nu-și face simple notițe, ci din toată musculatura feței se vede că înseamnă ceva nepieritor. Orele lui de singurătate la masă sînt ore de gimnastică pentru musculatura feței.

Vînătorul popularității se îngrașă cu un kilogram cînd citește despre el o laudă în gazetă și slăbește cu zece cînd se-ntîmplă să citească o hulă. Dorința lui supremă, fericirea lui veșnică ar fi dacă gazetele i-ar aduce laude zilnice. Atît e de plin, de îmbătat de numele lui, încît nu deschide o dată gazeta să nu tresară, gîndindu-se veșnic că va fi vorba de dînsul.

Vînătorul popularității poate merge în nebunia asta așa de departe, încît să i se pară că toți oamenii nu fac altceva decît să-i șoptească numele.

La vreun banchet, în seria toastelor, el știe s-aleagă totdeauna momentul cel mai potrivit, și, decît să-l scape, mai bine își taie o mîină.

La adunări, la întruniri, vînătorul popularității, din cît poate, merge în frunte sau în primele șiruri. Prin orice înghesuială el răzbește înainte, și, decît să nu răzbească s-apuice pe podium, mai bine își scoate un ochi. E un neîntrecut orator de fraze goale, dar spuse cu duioșie și frumos sunătoare. E cel mai însuflețit sprijinitor al ideilor vagi, al problemelor puțin stabilite. Vînătorul acesta are un idol, căruia îi închină întreaga oratorie: generalitățile. Și alt idol, căruia îi închină viața: publicul. În focul vorbirii, să fie convins

că-și mărește prin aceasta popularitatea, ar sări de la tribună drept în cap și ar muri bucuros, în chinurile cele mai mari.

Vînătorul popularității e un prieten primejdios. De te-ntîlnești cu el zilnic, foarte ușor se poate întîmpla să ți se zăpăcească mintea și să calci pe urmele lui. Apoi, tot ce observă că ți-ar putea folosi ție, popularității tale cearcă să-ți fure, și, dacă nu poate fura, te părăsește. Să aibă numai o umbră de bănuială că i-ai putea întuneca aureola, ți se face cel mai neîmpăcat dușman.

Vînătorii popularității sînt nebuni de legat.

JUDECĂTORUL SUPREM

Să nu-l cauți în șirurile noastre, în societatea noastră, că nu-i de pe la noi. Noi sîntem, cu toții, fiecare, «cel mai umilit», «cel mai neînsemnat», «cel mai mic între cei mici». Noi încă nu știm «să ne luăm aere», sîntem, cu toții, «modești». Dar prin alte meleaguri a răsărit, se vede, de mult, sămînța Judecătorului Suprem. El pășește ca un zeu printre oameni. Te uimește printr-un gest, te turtește cu pieptu-i larg, de-i răsari în cale, te fulgeră cu ochii, cu mînia, cu disprețul, cu în-suflețirea sa. Te asurzește cu tunetul glasului său. I se pare lui c-ar fi căzut din cer spre mîntuirea neamului.

Judecătorul Suprem, în chestiile politice ori sociale ale unui neam, se simte alfa și omega. El e totul. Fără

de dânsul nici neam, nici chestiuni nu există. Iar neamul există dacă vrea el și așa cum îl vrea. În personalitatea, — ori poate chiar în persoana lui, — e înmagazinat trecutul și viitorul, ca astfel poporul să i se poată închina ca la o icoană făcătoare de minuni.

De Judecătorul Suprem nu cerca să te apropii ! Zeu fiind, prăpăstiile ce te despart de el sînt imense, și primeddia de a-ți rupe capul te pîndește în fiecare clipă... Să-ți fie destul dacă-l poți zări din depărtare. Mai ales dacă ești din șirurile muritorilor de rînd. Să-i privești chipul plin, strălucitor, — dacă zeul e în voie bună, după prînzul-i stropit cu nectar ; să-i admiri zîmbetul larg, superior, plin de bunăvoință. Dar să te cutremuri de greutatea furtunii ce se desprinde de pe fața lui întunecată și din ochii-i tulburi, — dacă e rău dispus. Iar dacă știe că i te-nchini întru toate și că ești dintre muritorii de rînd, cutează, fericitul, și te apropie de zeu. Privirile ochilor lui te vor încălzi ca un soare, zîmbetul lui îți va trece pînă-n adîncul sufletului, luminîndu-ți-l. Cînd îți va întinde dreapta, să știi că ți-a dăruit fericirea supremă. Ridică-te, atunci, cît poți, în vîrfurile degetelor, să vadă lumea cu cine vorbești, să te invidieze și să-ți însemne numele în șirul bărbaților mari ai neamului. Fii sigur : cît va vorbi cu tine, Judecătorul Suprem va căuta mai mult la mulțime, să vadă cîți ochi sînt ațintiți asupra voastră. Nu va uita niciodată că ți-a dăruit această fericire.

Oricît te-i bizui pe tine, chiar de-i ești prieten, nu cuteza să-l contrazici. În omul acesta totul e sfînt, sau cel puțin consacrat — idee, gînd, vorbă, simțimînt, vederi politice, sociale ori culturale. E un zeu ! N-ai știut ? Nu cerca să afli, dacă vrei să nu-î pierzi prietenia pen-

tru totdeauna. Un singur adevăr există : *el*. O singură judecată : *a lui*. Cum a putut înmagazina cineva atîta potop de infailibilitate?... te vei întreba. Dar în fața Judecătorului Suprem e bine să nu te-ntrebi nimic. Ci să admiri.

Să-l admiri pe el, cum strălucește, ca un soare, de conștiința superiorității și-a infailibilității sale. Cum se delectează, simțind că fiecare vorbă pe care-o spune are o însemnătate capitală, simțind că e centrul magnetic al atîtor priviri. Și să te admiri pe tine însuși, și lumea, care, uimită ca și tine, adoră icoana lui.

Judecătorul Suprem e omul cel mai sigur de sine și de tot ce face. Dacă ai cutezat o singură dată să ai alte idei și alte convingeri decît ale lui, ești nenorocit pentru totdeauna. Chiar de i-ai fost prieten, chiar de-ai băut cu el la o masă, nu-ți mai rămîne nici o scăpare. Trebuie să te retragi și să mori în întunec, cu un nemernic. Vei mai cerca tu, sărmane fiu al morții, să ieși din bîrlugul tău, să te arăți între oameni, ba chiar să te apropii de Judecătorul Suprem. Dar o singură privire peste umăr, ori împungace, a zeului, te va ucide pe loc și definitiv, ca și cînd ai fi fost străpuns într-o clipă de sute de pumnale. Cel puțin așa de puternică îți crede Judecătorul Suprem uitătura sa de dispreț. Și chiar de vei fi mai modest și nu vei cerca să te apropii de el, ci vei ieși amestecat între oameni, gîdele tău te va alege cu ochii și va griji să-i cadă privirea ucigașă asupra ta.

Judecătorul Suprem se simte bine numai în cercurile înalte. Poporului îi vorbește învîlulit în aere de protector, ca și cum din el s-ar fi născut toți și toate.

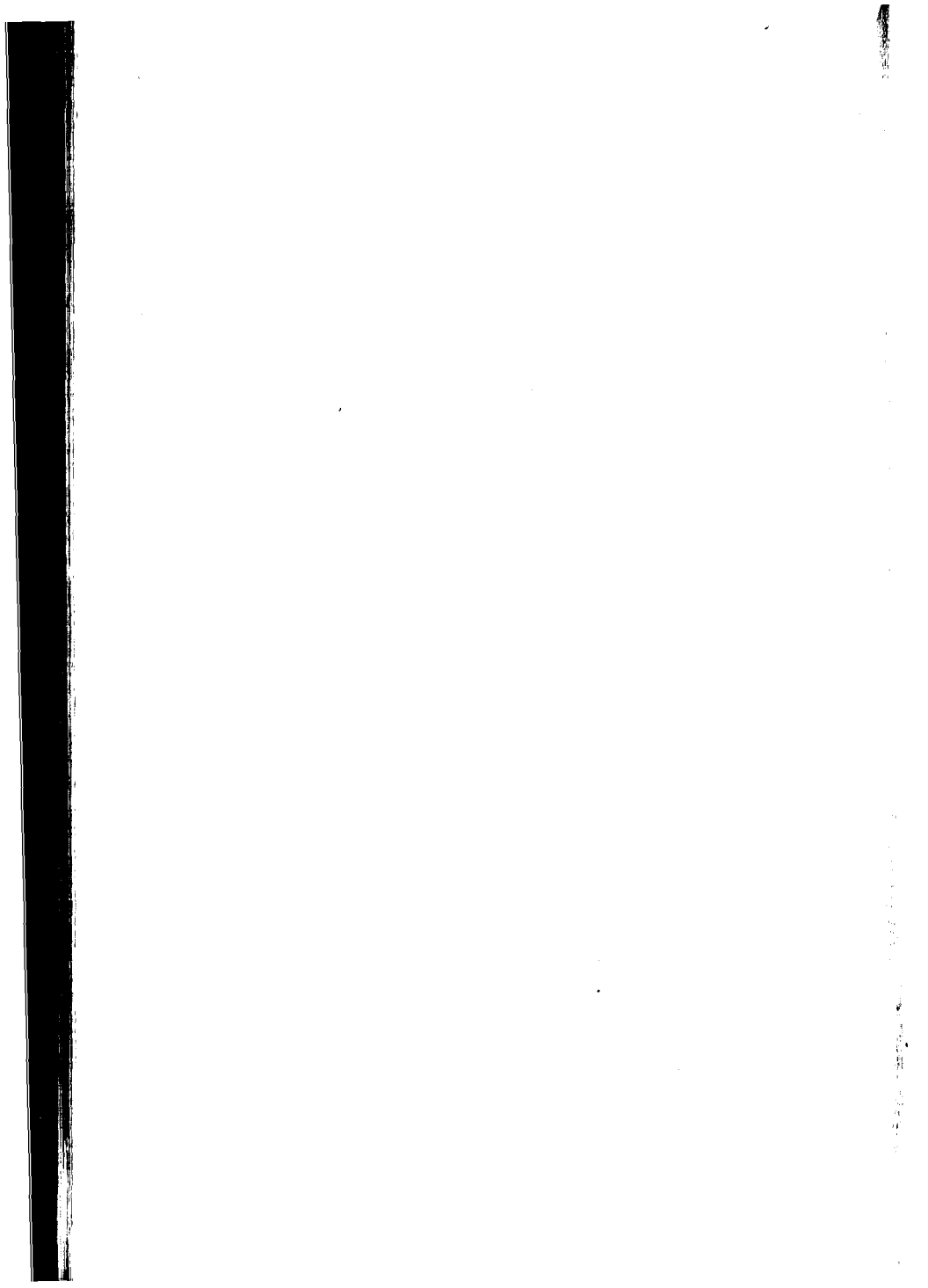
Acest tip de zeu modern crede că-i sînt spionate toate mișcărilor, toate cuvintele. E mîndru și rîspîngător în aceeași vreme.

Și, — băgați de samă, — după ce lumea a început să-i deie importanță, fără să știe de ce, numaidecît se ridică și nevasta și copiii Judecătorului Suprem și te privesc, deodată, și ei, din înălțimi amețitoare. A ! E un deliciu să-i observi ! La întruniri politice, la festivități, peste tot unde-i lume mai multă, consoarta Judecătorului Suprem apare totdeauna într-o haină pompoasă, cu fața deosebit de radioasă. Un zîmbet încîntător îi joacă mereu pe buzele trandafirii, înclină din cap la dreapta, la stînga, fără să privească și fără să recunoască pe nimeni. În schimb, pe dînsa lumea-ntreagă trebuie s-o cunoască. Ea simte că privirile tuturor o urmăresc, de aceea obrajii i se-aprind de plăcere și ochii-i strălucesc fosforescenți. Inima ei ar dori să ție veșnic această strecurare prin mulțime, ce i se pare un drum triumfal. Și, oricît de mare-ar fi îmbulzeala, ea răzbește mereu înainte, tot mai nainte, zîmbind fermecător și salutînd abstract. Și odată ajunsă-n frunte, începe flirtul. Întîi intră în acțiune, jucîndu-și rolurile multiple, ochii. Priviri semețe, galeșe, dulci, aspre, majestuoase ; închiderea extatică, pe jumătate, a pleoapelor... Doamne, ce teatru ! Apoi surîsuri, înclinări din cap, așezarea unei cute la rochie, — ca să se poată vedea mai bine inelele, brațele, brațările, aurul. Se poate spune că vaza de care se bucură Judecătorul Suprem, soția lui o gustă, o simte însutit.

Și poate, în măsură și mai mare, o gustă copiii Judecătorului Suprem. Pentru că ei au o ambiție mai mult decît părinții : s-ajungă odată și-odată mai mult decît tata.

Dacă ne-am întreba cum se nasc, pe alte plaiuri, aceste tipuri de Judecători Supremi, care cred că-s osia lumii întregi, n-am prea ști ce să răspundem. Cel mult am spune că-i o boală socială născută din judecata superficială a oamenilor și din concursul nenorocit al împrejurărilor. Am spune că unui popor din sânul căruia răsar astfel de tipuri îi lipsește simțul critic.

Societatea noastră, însă, — har Domnului ! — e scutită pînă acum de astfel de tipuri. Noi sîntem modești și nu ne îmbulzim. La noi oricine-și poate spune liber păreri. Noi respectăm ideile și convingerile semenilor noștri. Le lăsăm să trăiască — care sînt vrednice de trăit. Credem, pînă azi, că fiecare om are un cap și o judecată. Și să ne ferească Dumnezeu de vremurile cînd ar fi să avem unul ori mai mulți Judecători Supremi ! Pentru că aceștia nu sînt altceva decît oameni de ceară, și, puși pe scenă, nu ne-ar oferi decît momente de care să ne plecăm, rușinați, fruntea.

CUPRINS

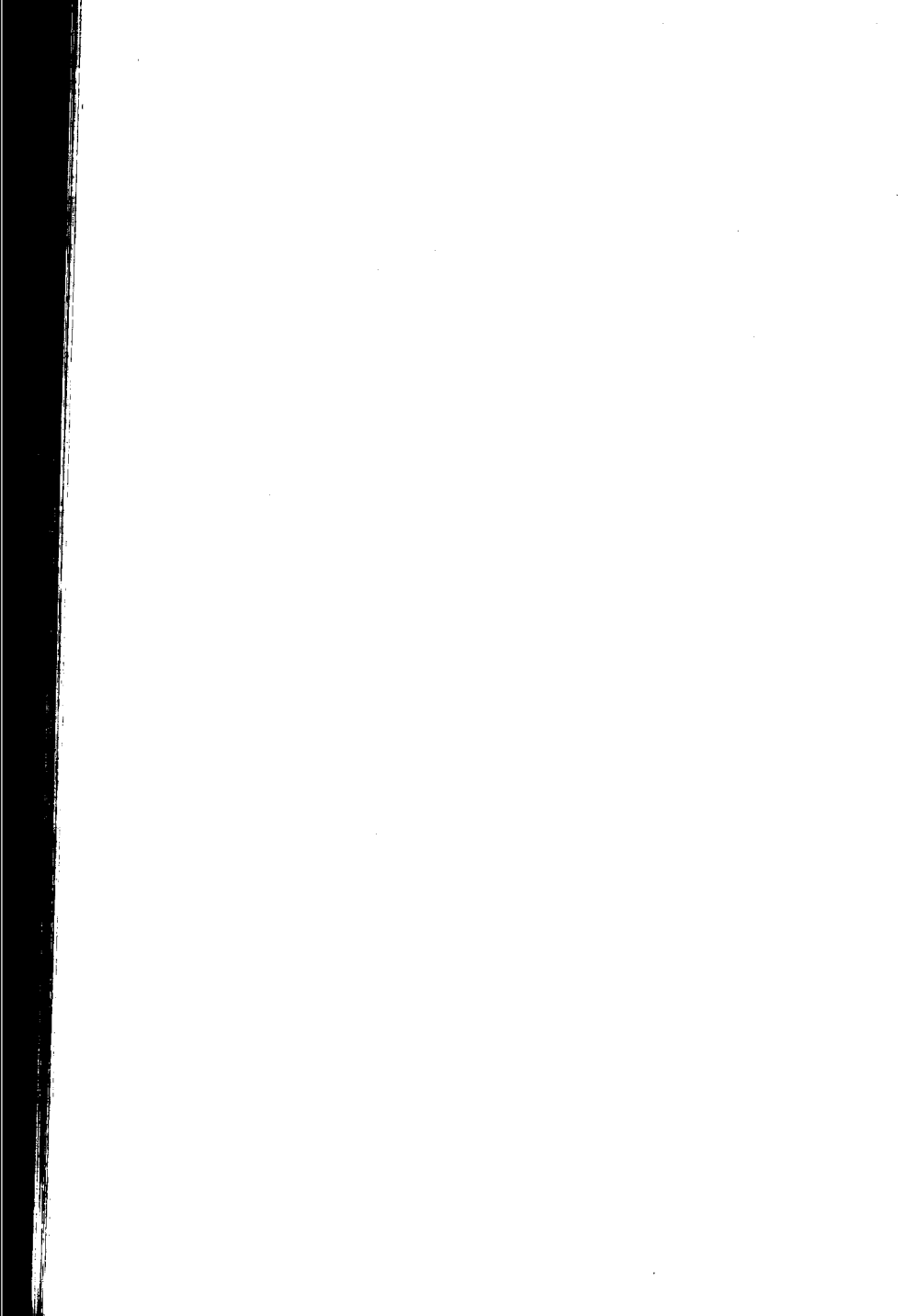
5	Mărie
13	Pira
18	Bunica Iova
27	Între miei
32	Doamna Catalina
42	O floare sălbatecă
51	Costinaș
59	Moșul
63	Ghiuțu
72	Fefelega
83	Luminița
92	Virvoara
100	Bădicul Pătruț
108	Întirziatul
115	Lina
120	Vilva-băilor
130	Lupul
136	Miluc

filu

142	Prăginel
147	Teleguț
153	Comoara
166	Gheorghiuț
172	Iarnă grea
178	O poveste din sat
189	Ursitul
198	Copilul Chivei
206	O intimplare
215	Nica
222	Valea-Dracului
237	Fișpanul
245	La o nuntă
251	Sânduța
259	Angheluș
269	Frăsinica
281	Duhul-băilor
290	Lada
299	Melentea
310	Vecinul nostru Hudri
319	Gura satului
326	Neguri
332	La moartea dănciucului
338	Răzbunarea
347	Morarul
355	Străinul
362	Săracul Toni
369	Adieri
376	Vedenii
382	Lătoreanul
391	A patra
397	Oana-precupeța
403	Coman Petra
416	În drum spre băi
426	Om rătăcitor
433	Doi prieteni
440	Invulnerabilul
446	Vecina

filu

453	Om năcăjit
458	Revărsare
464	O patimă
469	Superstiție
474	Vecini
479	Cerșitorul
484	Marin
496	Năcaz
501	Vizitele lui nenea Iancu
510	Domnișoara Lăurica
516	Învățăminte
521	Vinătorul popularității
525	Judecătorul Suprem

Redactor responsabil : PIENESCU G.
Tehnoredactor : CANTEMIR MINA

Daț la cules 05.07.1962. Bun de țipar 30.10.1962. Apărut 1962. Tiraj 12.195 ex. 1/1 legate. Hirtle vellnă mată de 65 g/m². Format 540×840/16. Coli editoriale 20,40. Coll țipar 33,5. A. nr. 0269/1962. C.Z. pentru bibliotecile mari 8R. C.Z. pentru bibliotecile mici 8R—O.

Tiparul executat sub comanda nr. 20.731 la Combinatul Poligrafic „Casa Scintei”, Piața Scintei, nr. 1, București — R.P.R.